

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогешашვიли
Iakob Gogebashvili Telavi State University

ISSN 1512-0600

№ 1 (31)

თბილისი - Тбилиси -Tbilisi
2018

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Телавский Государственный
Университет им. Якова Гогებაшвили

Iakob Gogebashvili
Telavi State University

SSN 1512-0600

სამეცნიერო შრომების კრებული

**СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ
TRANSACTIONS**

№ 1 (31)

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2018

სარედაქციო კოლეგია

ირმა შიოშვილი - კოლეგიის თავმჯდომარე, ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, უნივერსიტეტის რექტორი(საქართველო)

ნუნუ გელდიაშვილი - თავმჯდომარის მოადგილე, ფილოლოგიის დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში (საქართველო)

როინ ჭიკაძე - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კოჭლოშვილი - ფილოლოგიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გიორგაძე - ფილოლოგიის დეპარტამენტი(საქართველო)

ალექსანდრე მოსიაშვილი - ისტორიის დეპარტამენტი(საქართველო)

მალხაზ ცირეკიძე - ისტორიის დეპარტამენტი (საქართველო)

თენგიზ სიმაშვილი - ისტორიის დეპარტამენტი (საქართველო)

თამილა ნადირაძე - საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა დეპარტამენტი(საქართველო)

ნინო მოდებაძე - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო ბასილაშვილი - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

სვიმონ ოხანაშვილი - მათემატიკის, ინფორმატიკისა და ფიზიკის დეპარტამენტი (საქართველო)

მარიამ ზაქარიაშვილი - მათემატიკის, ინფორმატიკისა და ფიზიკის დეპარტამენტი (საქართველო)

მანანა კველიშვილი - სოფლის მეურნეობისა და ქიმიის დეპარტამენტი (საქართველო)

გიული ანდრონიკაშვილი - სოფლის მეურნეობისა და ქიმიის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო ჟონჟოლაძე - მათემატიკის, ინფორმატიკისა და ფიზიკის დეპარტამენტი (საქართველო)

მაგდა დავითაშვილი - საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

მანანა ღარიბაშვილი - უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი (საქართველო)

სედა ასატუროვი - უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი(საქართველო)

ქეთევან შაშვიაშვილი - განათლების დოქტორი, უცხო ენებისა და ლიტერატურის დეპარტამენტი (საქართველო)

ნუგზარ სხირტლაძე - მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კავკასიის უნივერსიტეტი, ვიცე-პრეზიდენტი სასწავლო დარგში (საქართველო)

დიმიტრი შველიძე - ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Артур Владимирович Атанесян – Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Бережная Светлана Викторовна - декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Дьякова Елена Васильевна - кафедра истории Украины Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Самойленко Александр Григорьевич –Ректор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Мельничук Александр Владимирович - Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Юсиф Юсифов – Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Парвин Керимзаде - Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Лоренцо Венци – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia, Italy

Ирена Кудлинска - заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Марек Чамоти - Государственный Университет экономики (Польша)

Армен Айрапет - Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Keene State College, new Hampshire, USA

Файзиев Шохруд Фарманович - Доктор юридических наук (Узбекистан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

რედაქტირება და ტექნიკური უზრუნველყოფა:

1. **ქეთევან შაშვიაშვილი** - რექტორის აპარატის სპეციალისტი (სამეცნიერო დარგი)
2. **შორენა წიგნაძე** - ფილოლოგიის დეპარტამენტის სპეციალისტი
3. **ია შიუკაშვილი** -საერთაშორისო ურთიერთობების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი

ჟურნალის სამუშაო ენებია: ქართული, რუსული, ინგლისური

სტატიები ჟურნალში ქვეყნდება ფარული რეცენზირების შედეგად

ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს
ავტორი პასუხს აგებს ნაშრომის ხარისხსა და შინაარსზე

ტომის მთავარი რედაქტორი – პროფესორი **ნუნუ გელდიაშვილი**

წინამდებარე შრომების კრებული შედგენილია **SCOPUS**-ის სამეცნიერო ჟურნალების კლასიფიკატორის მიხედვით

UDC (უაკ) 378.4 (479.221.2) + 001.891

ო - 18 თ - 441

ISSN 1512-0600

© იაკობ გოგებაშვილის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სამეცნიერო შრომების კრებული იბეჭდება აკადემიური საბჭოს დადგენილების საფუძველზე

EDITORIAL BOARD

Irma Shioshvili – Chairman of the Editorial Board, Department of Philosophy and Social Sciences, Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University (Georgia)

Nunu Geldiashvili – Vice Chairman of the Editorial Board, Department of Philology (Georgia)

Roin Tchikadze - Department of Philology (Georgia)

Nino Kotchloshvili - Department of Philology (Georgia)

Nino Giorgadze - Department of Philology (Georgia)

Aleksandre Mosiashvili - Department of History (Georgia)

Malkhaz Tsirekidze - Department of History (Georgia)

Tengiz Simashvili - Department of History (Georgia)

Tamila Nadiradze - Department of Natural Sciences (Georgia)

Nino Modebadze - Department of Educational Sciences (Georgia)

Nino Basilashvili - Department of Educational Sciences (Georgia)

Svimon Okhanashvili - Department of Mathematics, Informatics and Physics (Georgia)

Mariam Zakariashvili - Department of Mathematics, Informatics and Physics (Georgia)

Manana Kevlishvili - Department of Agriculture and Chemistry (Georgia)

Giuli Andronikashvili - Department of Agriculture and Chemistry (Georgia)

Nino Zhonzholadze - Department of Mathematics, Informatics and Physics (Georgia)

Magda Davitashvili - Department of Natural Sciences (Georgia)

Manana Gharibashvili - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Seda Asaturovi - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Ketevan Shashviashvili - Department of Foreign Languages and Literature (Georgia)

Nugzar Skhirtladze – Doctor of Mathematics, Professor, Vice President in Academic Affairs at Caucasus University (Georgia)

Dimitri Shvelidze – Doctor of History, Professor, Tbilisi State University (Georgia)

Artur Vladimirovich Atanesian –Department of Sociology, Yerevan State University (Armenia)

Berejnaia Svetlana Viktorovna –Department of History, G.S. Skovorod Kharkov National State University (Ukraine)

Diakova Elena Vasilevna –Department of History, G.S. Skovorodi Kharkov National Pedagogical University (Ukraine)

Samoilenko Aleksandr Grigorevich –Department of History, Nikola Gogol Nejin State University (Ukraine)

Melnichuk Aleksandr Vladimirovich –Department of Physics and Mathematics, Nikola Gogol Nejin State University (Ukraine)

Iusif Iusibov –Department of Chemistry, Ganja State University (Azerbaijan)

Parvin Kerimzade –Department of History, Ganja State University (Azerbaijan)

Lorentso Ventsi – Doctor of Economic Science, Tusha State University (Italy)

Irena Kudlinska - Head of the Department of English Philology and Applied Linguistics, University of Economics, Bydgoszcz (Poland)

Marek Chamoti – Doctor of Historical Science, State University of Economics (Poland)

Armen Airapet – Doctor of History, Director of Shirak Center for Armenian Studies, Armenian National Academy of Sciences (Armenia)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Keene State College, new Hampshire, USA

Faiziev Shokhrud Farmonovich – Doctor of Law (Uzbekistan)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Editing and Technical Support:

1. **Ketevan Shashviashvili** – Specialist for the Scientific Field at Rector's Office
2. **Shorena Tsignadze** – Specialist of the Department of Philology
3. **Ia Shiukashvili** – Chief Specialist of the International Relations Office

Languages of the Journal: Georgian, Russian, English

The journal uses double-blind peer review process before the articles are published.

The views of authors may not coincide with the positions of the Editorial Board
Author is responsible for the quality and content of the article.

Volume Editor in chief – Professor **Nunu Geldiashvili**

The given issue applies the SCOPUS classification system of scientific journals

UDC (უკ) **378.4 (479.221.2) + 001.891**

o - **18 თ - 441**

ISSN 1512-0600

© Iakob Gogebashvili Telavi State University
Printed under the decision of the Academic Board

ს ა რ ზ ე ბ ა

მიქელაძე მაყვალა „ენაჲ შემკული და კურთხეული“	14
---	----

1200 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ყველა)

1201 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (სხვადასხვა)

გაგნიძე დარეჯან პორტრეტის ხელოვნება	30
--	----

1202 ისტორია

მოსიაშვილი ალექსანდრე 1988 წლის ნოემბრის საპროტესტო აქციები საქართველოში და მათი მნიშვნელობა	38
კობიაშვილი ეკა ევროპული ღირებულებები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში	45
Исмаиლзаде Саида Джафар гызы Эпосы тюркских народов Центральной Азии в раннем средневековье	49
Гайбалыева Нигяр Создание армии в период независимости	54
Рахбар Хамидовна Муртазаева Советский Период Развития Многонациональности в Узбекистане	58

1203 ენა და ენათმეცნიერება

ჭიკაძე როინ პრედიკაციული შესიტყვებანი ქართულში	65
ღარიბაშვილი მანანა ინგლისური პარემიოლოგიის ზოგიერთი ლინგვისტური მახასიათებლისათვის	69
ჭყოიძე თამარ თანამედროვე ინგლისურენოვანი და ქართული გაზეთების თემატიკა და მათი ზოგიერთი ლინგვისტური თავისებურება	75
Мамедова Лала Тофик кызы Русский Язык в Начале XXI Столетия	83
Гасанова Ирада Чингиз, Пириева Лейла Мазахир Морфологические Ошибки в Речи Билингвов	87

Гулиева Фазиля Фазиловна, Аскерова Мунаввар Этибаровна, Гусейнова Зита Нусратовна	
О Языковом Типе и о Типе Языка	91

Салахова Егана Гасан	
Различие идиом и их использование на английском и британском английском	95

Исмаил Зульфия Гусейн Кызы	
Сравнение Лексико-Семантического Развития Глаголов В Нахчыванских Диалектах С Огузской Группой Тюркских Языков	98

1208 ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

მეფარიშვილი ისაკო	
„სიბრძნე-სიცრუისა“ - გამონაგონი სახისმეტყველება	103
გიორგაძე ნინო	
შოთა რუსთაველი გერმანულ ლიტერატურაში	108
რჩეულიშვილი ნანა	
„ცისფერყანწელთა“ ახალი მითოლოგია	114
კოჭლოშვილი ნინო	
მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერებიდან	120
Абдуллаева Шахла	
Тора Как Первоисточник Притчи о Йусуфе и Зулейхе	125

1300 ბიოქიმია, გენეტიკა და მოლეკულური ბიოლოგია (ყველა)

1303 ბიოქიმია

ვეფხიშვილი ნინო, ანდრონიკაშვილი გიული, დადოლიშვილი მზია, ზუროშვილი ლამარა	
N-ალკილლექტამების ჰომოპოლიმერების სინთეზი და მათი ზოგიერთი თვისების შესწავლა	132

1600 ქიმია (ყველა)

Алескеров Иса, Аскерова Гюльнара, Бадалова Натаван, Мамедова Наргиз, Аскерова Хатира	
Получение Нафтеновой Фракции из Нафталанской Нефти	136

1700 კომპიუტერული მეცნიერება (ყველა)

ზაქარიაშვილი მარიამ

საერთაშორისო პროექტი - „უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პროგრამების შემუშავება მოწყვლადი ჯგუფებისა და რეგიონებისათვის - DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to Higher Education) Erasmus+ “ ისრაელი, ჰაიფას უნივერსიტეტი – თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის MOODLE -LMS ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობის შესახებ 139

ლაჩაშვილი თამაზ

სერვერული სისტემების ვირტუალიზაცია 144

2600 მათემატიკა (ყველა)

2610 მათემატიკური ფიზიკა

Аббасов Зафар Думан оглу, Баширова Нурангиз Фируз кызы

Тепловые Напряжения в Длинном Сплошном Цилиндре При Плоском Осесимметричном Температурном Поле 148

Вагиф Джабраил оглы Русдамов, Ельдар Агверди оглы Мовсумов, Илхама Мохкам кызы Мовсумова, Вусалья Сирач кызы Зарбалиева

Экспериментальные Спектры рентгЕнопроводимости 152

2700 მედიცინა (ყველა)

Khasanova Guzal Anarmatovna, Ibragimova Xolida Nabidjanovna, Xalikova Shoxista A., Akramova Iroda Abroldjanovna

Симптоматическая Терапия Острых Респираторных Инфекций у Детей 156

Khasanova Guzal Anarmatovna, Ibragimova Xolida Nabidjanovna, Arislanova Navruza Xusniddin qizi, Yuldasheva Shaxnoza Akramovna, Umarova Muhayyo Akmalxon qizi

Респираторные Фторхинолоны При Лечении Бронхолегочных Инфекций 162

3200 ფსიქოლოგია (ყველა)

3204 განვითარების და საგანმანათლებლო ფსიქოლოგია

Бабаева Альвина Давуд кызы

Особенности Формирования Познавательной Активности Младших Школьников в Процессе Обучения 166

3300 საზოგადოებრივი მეცნიერებები (ყველა)

3304 განათლება

ვაყელიშვილი ნინო

პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების საკითხისათვის მათემატიკის

სწავლებისას..... 173

3305 გეოგრაფია, ღებეგმვა და განვითარება

Сулейманова Мехрибан, Алиева Улдуз

Трансформация Ландшафтов Гянджа-Газакской Равнины 180

3320 პოლიტიკური მეცნიერება და საერთაშორისო ურთიერთობები

ქარელი თეიმურაზ

ომის დისკურსი კავკასიაში (სოცო-მენტალური ვებ-ანალიზი) 186

წითლიძე ანა

ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის

თეორიული ასპექტები..... 191

CONTENTS

Mikeladze Makvala „Language Adorned and Blessed”	14
--	----

1200 ARTS AND HUMANITIES (ALL)

1201 ARTS AND HUMANITIES (MISCELLANEOUS)

Gagnidze Darejan The Art of Portrait.....	30
---	----

1202 HISTORY

Mosiashvili Aleksandre Demonstrations of November 1988 in Georgia and their Significance	38
Kobiashvili Eka European Values in the Democratic Republic of Georgia	45
Ismailzade Saida Cafar The Epic of Turkish People of Central Asia in the Middle Ages.....	49
Qaybaliyeva Nigar Army Building During Independence	54
Rahbar Khamidovna Murtazaeva Soviet Period of Development of Multiple-Nation in Uzbekistan	58

1203 LANGUAGE AND LINGUISTICS

Chikadze Roin Predicative Syntagmas in Georgian Language	65
Garibashvili Manana For Some Linguistic Characteristics of the English Paremiology	69
Chkoidze Tamar Topicality of the Modern English and Georgian Newspapers and their Linguistic Features	75

Mamedova Lala Russian of the beginning of the XXI Century	83
Hasanova Irada Cingiz, Piriyeve Leyla Mazahir Morphological errors in the speech of bilinguals	87
Quliyeva Fazila Fazil, Asgarova Munavvar Etibar, Huseynova Zita Nusrat The Language Type and Type in the Language	91
Salakhova Egana Gasan Difference of Idioms and their Usage in American English and British English.....	95
Zulfiya Ismayil The Comparison of the Lexical-Semantic Development of the Verbs in Nakhchivan Dialects with the Turkic Languages Included into Oghuz Group	98

1208 LITERATURE AND LITERARY THEORY

Mepharishvili Isako “A Book of Wisdom and Lies”- Fable Facial Imagenation.....	103
Giorgadze Nino Shota Rustaveli in German Literature	108
Rcheulishvili Nana New Mythology of “The blue Horns”	114
Kochloshvili Nino From the Book Records of Mikheil Javakhishvili.....	120
Abdullayeva Shahla The Torah as the Primary Source of the Legend about Yusuf and Zulaikha	125

1300 BIOCHEMISTRY, GENETICS AND MOLECULAR BIOLOGY (ALL)

1303 BIOCHEMISTRY

Vepkhishvili Nino, Andronikashvili Giuli, Gaglishvili Mzia, Zuroshvili Lamara Synthesis of Homopolymers of N-allyl-lactams and Study of some of their Properties	132
--	-----

1600 CHEMISTRY (ALL)

Alasgerov Isa, Asgerova Qulnara, Badalova Natavan, Mamedova Nargiz, Askerova Xatira The Purification of Naftonion Fraction from Naphtalan Oil	136
---	-----

1700 COMPUTER SCIENCE (ALL)

Zakariashvili Mariam

On the Involvement of the Digital Learning Environment MOODLE-LMS of Telavi State University into the International Project DARE (Developing Programs for Access of Disadvantaged Groups of People and Regions to Higher Education) under the Erasmus+ 139

Lachashvili Tamaz

Server System Virtualization 144

2600 MATHEMATICS (ALL)

2610 MATHEMATICAL PHYSICS

Abbasov Zafar Duman, Bashirova Nurangiz Firuz

Temperature Voltages Created by the Thermal Area in Axis Symmetric Long Continuous Cylinder 148

Vagif Jabrail oglu Rustamov, Eldar Agverdioglu Movsumov

Experimental spectra of X-ray conductivity experimental methodology 152

2700 MEDICINE (ALL)

Khasanova Guzal Anarmatovna, Ibragimova Xolida Nabidjanovna,

Xalikova Shoxista A. , Akramova Iroda Abroldjanov

Symptomatic Therapy of Acute Respiratory Infections in Children 156

Khasanova Guzal Anarmatovna, Ibragimova Xolida Nabidjanovna, Arislanova Navruza

Xusniddin qizi, Yuldasheva Shaxnoza Akramovna, Umarova Muhayyo Akmalxon

Respiratory Fluorohinolones in Treatment of Bronchopulmonary Infections 162

3200 PSYCHOLOGY (ALL)

3204 DEVELOPMENTAL AND EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

Alvina BABAEVA, Davud

Formation Features of Pupil's Conscious Activity in the Education Process 166

3300 SOCIAL SCIENCES (ALL)

3304 EDUCATION

Vakelishvili Nino

Problem-Based Learning while Teaching Mathematics 173

3305 GEOGRAPHY, PLANNING AND DEVELOPMENT

Suleymanova Mehriban, Aliyeva Ulduz

Transformation of Landscapes of Ganja-Gazakh Plain 180

3320 POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Kareli Teimuraz

War Discourse in the Caucasus (Socio-Mental Web-Analyses) 186

Tsitlidze Ana

Theoretical Aspects of Political Decentralization of Local Self-Government 191

„ენაჲ შემკული და კურთხეული“

მიქელაძე მაყვალა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

„ენაჲ შემკული და კურთხეული“

მაყვალა მიქელაძე

თელავის ი. გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ენა ყველაზე დიდი საოცრებაა მით შორის, რაც გა-
ცხადრითხსის დღეობად შეყვანილია. ენა არის აზროვნების ის-
რადი და აღმშენებელი ყოველივე ადამიანისა და მისი
სამყაროსა. ენის გარეშე არ არსებობს სამოგუდოება და
სამოგუდოების გარეშე არ არსებობს ენა.

მეცნიერებაში დღეს ყველაფერი რატომღაც აღმშენებ-
ლობითაა და მისი სახეობისა, რომ აღმშენებლის აქვს ზოგი
სამშენებლო: ცირიცილია, სადაც ისინი თმობენ და არ-
სებობენ და მშენებელია ენა, რომლის სამყაროებთანაც
არსებობს ენა მათი საყვარელი ყოფნა. აღმშენებლის ზოგი
სამშენებლო სიტყვებით შეიძლება ყველაფერი და მისი ნოსტალგიის
ფორმებიც ფართოდ არის ასახული მათი ყოველი მსახურით
ლოცვითადაც ყოველთვის.

ცირიცილია სამშენებლოს ნოსტალგიის დაყ-
რბნის მსგავსად ასახულია მათი არსებობის დროს ყვე-
ლაფერი ნოსტალგიით „მინდა!“ ნოსტალგიის მთავარი მოქმედი გმი-
რია 18-ლად ზღის ქართული ახალგაზრდა-ზღვის, რომ-
მისავე გაყვანილია დანაშაულისათვის გაცემი ბრძანება აქვს
მისთვის. უმთავრესად სამშენებლოში გაცემი ბრძანება მისი ბრძ-
ნად. ახალგაზრდას ქალიშვილი სჭირს და მისივე დღეში ატარებს
გაყვანილია ხელოვნება. იცის, რომ ცირიცილია ფართად აღმშენებ-
ლობითაა.

შინჯილში ღა ყუხთ ხმაც სატანის ფანჯრადან სწოხდ სიყვდიდს ყრუდის.
გატეხილად არც უა იყო წესიერად, რამე საკმარისად გემო-
დებულად ზარბაზნების ჩხრეკა ღებინებდა. ზერას ყბიდან ცხვარსასოცში
სატეხილად გზავნილი რატაც ფეხიერი ამოაყვალდა.

— რა არის ეს? — ღებინებდა ფეხიერი უთხარლახნს ყბიდან ღა ცხვარს-
სასოცის სიგლის საჩუქრებლად მალულა რწევა.

— მიწას, შინა ქიჩიმი, წინაპართა საფლავებშიდან წამოღებული
მიწა!... გზავნილიყო მასწავლებლის ზერას. — უცადი, მე ცალკეა ღა
სამშენებლოში უფრო ღაზიყნებდა ღა. შინდა, სიყვდიდის წინ მშენ-
ლოყრად მიწა მდყაროს გულში.

ყუხილგამდამი ყბიდან მისთვის ზერას გზავნილად გაყვ-
ზარდა, ის მიწის გზავნილად ღაზიყნებდა, მაგრამ ზერას არ ღაყვდა:
მიწის გზავნილად მოქნილად სიგლიდან ყტრისს მიწისა-
მშენებლად ღა გაყვდა ისყვდა. წინაპართაგანს ღაყვდა
ყბიდან ზერას გარბევა ზარბაზნებს. ყოველ მოქნილად
სახრებს ხოტყვის ნათლად ადგება, სასხლად იყვინებდა
იკვლავ ყვლადყვდა, სიგლი უა, ზერას მიწამოყვდა სი-
ლი, მხლელად მისი ყუხანსილი ამოყნებდა ისინებს.

ცვრიცხრილი სამშენებლოს ნოსტაღის ყოუ-
ლისმდებლად ძალად უდრავ ყტრად მოყვლად ღა შთამბეჭდვად
პეჭს გზავნილილი ნიკო ღაღრბიყნებდას 19-ლად სცრბი-
ნიან ნიკოლში „გაყვ“. ნიკოღრბიყნებდას გზავნილილი ღარბევა
ახლადგზავნის მასწავლებლები სწავლის გზავნილილი
მთხლად გზავნიან. თავში ყვლადგზავნის ახლადგზავნის ყბიდან —
ცვრის ზრბეგზავნის — მასწავლებლები, მაგრამ ახლადგზავნის
ღღრბი-ღღრბ ძალ-ღღრბს გარბევა. ეს წამელი, ის წამელი, ეს

ჩემი, ის ჩემი, ავადმყოფობა ვერ შეაჩერებს: ახალგაზრდა ღოჭებს.

შეწყნარებული პრეტორი - მასწავლებლები ჩემთან ერთად -
ლიპს იზივრენ დაავადების დასაღწევად. პრეტორი ევრის სხეულს
და გაკვირვებული ყვინის:

- გაულო, ბეცონებს!... სად არის გაულო?

- გაულო... მე... ზეპირად, - გაულო ხნის დახმარების შემდეგ მშვი-
დად ზასახლს ედღობა გაულო სპერტუგლოს რაყა.

რაც შეეძლება მოახლოდნენ ჩნის ნოსტრადიას, მისი
ზემთქმელების ყივყილთ შემთავრება გვიყვებს XI საუკუნის
ქართულად სსსსლორეთ მთლუნი ვოტუ მთაში მინდოლი
თავის ისტორიული ხასიათის თხზულებებში - „ცხოვრება
იოანესი და გიორგი“. იოანესი, სპერტუგლოს ტარების მხე-
დათმობადა, გაულო ასაქმი ჩათვლის, რომ ღირს სა-
ლასათვის მხიარულ და ზედად ღვრის ათხნის ივრთა მთ-
ნასტვრეში. მალევე ზემანდის ქრისტიან ერეკლეების სახინ-
ღარად სპერტუგლოს დიდებულთა ოჯახებიდან 8-10 წლის
50 ზემეს მთითხვს მძევლად, რომელთა შორის მონაყვთა და -
განის შვილი - გიორგი.

იოანესი, რომელსაც სწამდა, რომ ზედად შედგომით
ყვლა ამჟღავნადი ტარებათა თაყ განცდა ჩემთაგანთა და
ღაღინა, თაყმე ცდებოდა. შვილის მძევლად ზემოყვანის
ამხადა რომ გაიგო, ძალიან შეწყნარდა:

- ჩათ, თბილი რომ იყო, იმდენი გაიგოცა?!

ჩემი რუინის ქალაქებში, ქრისტიან გაკამდო იარა და
ზედათა გიორგიმ ღრმადილად თავისთან ზემოყვანა
თავის გულშიან ზედათა გიორგიმ მთასტვრეში, ანა.

ფრის ალყაში, მაგრამ ბაჟიში დღით-დღე ფრის კარგავს და ყანა-
სადაცღწა. ბერები ყველაფერს აკეთებენ: ეს შილატა, ეს შილატა,
ეს შილატა, ეს შილატა, მაგრამ ავადმყოფობა აქან არ იხდეს. რე-
თუმის აკვრის სასურველით სარეცელში უბრუნდები: ეს სასურველი-
თის წინა ავადმყოფობა და შილატაში დღით-დღე სახის დათავადება.

სასტუმარადილი მამა მონაწილე სენაში მასთან
ღვთისმშობლის ხატის წინ ლაყვარელს დასთავადი და ში-
ლატა ანათარის კალთებს ცრემლიანად მარტოობით აყვებს.
იოვანეს ალბანეთის, რა დრო გაუდო, ლაყვართა და ცი-
რულით დადებული სენაში შილატა და სასტუმარის ხე-
დავს: ბაჟიში, სასტუმარადი ტანსაცმელი, სასტუმარო მის და
მამას ცხელიად ყლივს.

— შილატა, რა მოხდა? — გაუბრალებული ეკითხება
რეზუმის იოვანეს და გულში იხატებს.

— მამა, შენ რომ გახვდები, აქ ერთი თვითარა ჩიც-
მული ლამაზი დღით-დღე შილატა, შილატა და შილატა-
ან ცხელი ხელი დასთავადი და:

— რა გეუბრის, რეზუმის? (რა გეუბრის, რეზუმის?) —
მკითხა.

— მთავარად, დღით-დღე მონაწილე (პაუზა, დღით-დღე-
ლატა-შილატა).

— ნა გეუბრის, მთავარად ანათარის და ტანსაცმელს —
მონა, — (ნა გეუბრის, მთავარად იოვანესა და შილა-
ტას), — დასთავადი და შილატა და შილატა დღით-
დღე, მთავარად შილატა და ტანსაცმელი.

მონაწილე იოვანეს, რომ ეს თვითარა ჩიც-
მული და

მიძღვნა თაჟის საგანგებო რეისტროში:

— „ქართული რეაქციის მესია, მაგრამ არა მიწიერი, არამედ ზეცოდად გაწმენილი სალაორო მესია! —
თუა ჩვენი ქვეყნისა და ერის გადამხრნი.“

ამ, რა სასწაულმოქმედი ძალაა შიონის ღვთა-
რებას!... არა ჭარბის სიმრავლე, არა ხმალი და ხან-
ჭაღი, არა თათვი და ხაზაჩხანი, არამედ მხოლოდ
ღვთაობა გადამხრნი ერსა და ქვეყნას, ხელაჲთ, რა-
გორი ყოველმხმდელი ძალაა შიონის მშენებელი რებას,
ეროვნების მართლაც ამ ყუანისწილ თაჟისაჲს!...

ღვთაობის რა სასწაულმოქმედი ძალაა და მესა-
ძღვლისა გასაღდი იმამი მსოფლიოში სამშენებელად
დგინალი, ღმრთიერი და აყარველი ქვეყნის რეგენ-
ცად ქვეყლი რეგენი ხალხის მატალით. მხოლოდ
ღვთაობის საოცარმა სიძლიერემ და ერთგულნი
გადამხრნი რა ხალხი ქვეყნისა და ეროვნების დატოვების
ცნობით გადმოვიღო დნ საყუარის მანქანით.

ღვთაობა არ არის მხოლოდ მართლების რა-
ღი და ყრთიერთების სიმართლა ადამიანებისა, ის
მართლმადიდებელი ალბრისა განთათა კრეატივა, კო-
დექსი. ამიტომ არის, რამე სხვადასხვა რამე გმრთული
ადამიანები მნებრითა და მსოფლიოგულაობით ასე
მკრთალად განსხვავებისა ერთმანეთისაგან. მისი მესა-
ღვთაობა XVII საუკუნის ცნობილი თრანს ლინგვისტი
გულაშვილი თონ შამშელაძე:

— რა ხალხისა თითქოს მისი სალაო გადამხრნი გადამ-

6-

ლორსა. რა ხალხისა არის მისი საყლო და საყლო ხალხისა არის მისი
რა. მნელა მთაწახის ატურთა ჟღერსა რა სხვა რამე მოგონა."

იგივე ანა ღვთაების განსაყურადგანი აღმწოდდო -
ზოთა ზოთა მისხნებ უღრუ ატურთა ღრმად განაუთახის ნიჭი -
გრამა ქართულმა რამეცნობა გრამ ნიჭიერნიც. მკლავა-
რი ატახადებს, რამე

— „ღვთაების ღრმად აქა ფრესკები გადგმალი აღმწოდის გრ-
ნეფრუში; ამიტომ განაუთახუ გრნეფრუც რამე განაუთახი მწი-
ლოდ რა მოგონა რამე."

ყვრამე რამენი ყოველთა მისი თუთონ ხალხისა
ზოთარი მრავალმთაწახილია ის თუთონ, რამე ქართულმა ხალხ-
მა მოგონა რამე „ღვთა“ ყოთა.

ქართული რამე უმთხმელთა სამყარაღრმითა
მთწილთა, მთაწახთა რამე სიბილდრ და ურთაღმწოდ-
ბა ღვთა ხალხსა ატურ აღმწოდეს. ზღერ ღვთა X საყარ-
ნიში ყოთა მის იოთარ რამე „რაღა მოგონა და განაუთახი".
სიბილდრ „მოგონა" მოგონა ურთაღმწოდ სიბილდრთ ხალხ-
ნიში მოგონა ღვთა სიბილდრთა ნიშილ, „განაუთახი"
უ—სიბილდრთა მისი მთაწახილი.

მთაწახილია ურთაღმწოდ ღვთა განაუთახი რამე
სიბილდრთ მისი: მოგონა ღვთა განაუთახი ღვ-
თაწახი ღვთა, გვანამწახი სიბილდრ. ყოთაღმწოდ ღვთაწახ-
ილია და მოგონა რამე, აღმწოდ განაუთახი სხვა ღვთაწახი
ატურთა მთაწახი!

მთაწახილია 7000-მდე რამე იოთაღმწოდ. რამე-
ნიში რამე რამე რამე განაუთახი, ყვრამე ატახა.

ლაც მსოფთა, ჩაყ სხვს ერის არ გზინია. მსოფლით ლტონის ღინ-
გუნისცი და ზოლოტლოცდი ნიჭი მარე ქართაყლი ერის სხვა ღუ-
ნაჩიენი წათასი ერის ზინისზინი აყინებს და აცხადებს:

— „ქართაყლი ერით ყუღლაბურდი ითქმის, ჩინი თქმისც კი
მსოფლითს ჩომილთაყ ერის შიყმდის.“ საყუთელთ შიყმდისა!”

ქართაყლი ერის გზინისაზღოლნითი სამყალაყბე-
ზის სინდოდრისა და კრთილსმოყუნებს სახილოთუნმა ზო-
რცმა მყინან მამაყაზაიანმა ხალხი კდოიბე აწყინილი
მომინილაყუ ლაყ ყმდისა სათაყრით „ერა ქართაყლი-
— ჯალმით ნახიცდი.“ ზოყცდი ნიქს:

„ერა ჩომი არა სწოტად მსოფთა,
ქართაყლი ჩინა ჯალმით ნახიცდი,
გუ თქუნი მითაჲ ჩასაყ ლანდრდა,
იმიასც ჯარგაღ ლაყინახიცდი.“

ლაქსში ზოყცდი ცდოლოისა აჩუქისა მკითხილს, ჩინი „ვიტუ —
ხმისცყასანში“ ერთმანეთს შიყრნაჲ რაყსთაყლოის ზოყცყ-
რთ ჯერია ლა მს ჯარდმოებს, ჩომი ქართაყლი ერა თაყინი
გზინისაზღოლნითი სამყალაყბეით მსოფლითს ყუღლა სხვა
ერის სათანაღო მესაძლაყბეის იქნის.

ქართაყლი ერის ჯასატყარი შინაასინიზი ცოცა-
ლოისა და ჯინიჩიყლი კრთილსმოყუნებს გზინისაზღოლს
საყლადაჲ ახალსა და მომინილაყ ერთაყც მინის ჯერიაყარი
ქართაყლი ზოყცდი ლაღო მსათაყნი ლაქსში „ქართაყლი ერა.“
აჲ ზოყცდი შიყმდისი სოცყუნი მინართაჲ აყდის მინილყარ ერის:

„საქართაყლოის მთაყში ჯარგინაჲ შიყმე,
ხმითა სავარდისა და ლმირთების ერაჲ“

კლდი ღაშაღებდნენ ღაბყუებს ყუჯას ალაშინს. ამიტომ არის, რომ ჩვე-
ლისათვის ღაშაღების გაცდობით ყოველ ალაშინს, მშობლიურ რა-
ზი, ვიდრე რამეღლიმ სხვა რაზი. ცნობილია ისიც, რომ ალაშინის მ-
რავლებსაც მშობლიური რაზი გაცდობით ყველა სფეროში, ვიდრე
რამეღლიმ სხვა რაზი გასცდობდა მას. ეს ხდება იმიტომ, რომ ასეთ
მომთხვევაში მშობლიური რაზი თანდაყოლილი კლდი ღაშაღებისათვის
რაზი პრევიზიონი რამეღლის მოთხოვნა, სხვა ღრთის კი, ანუ არა მშობლი-
ური რაზი პრევიზიონისათვის თუ ღაშაღებისათვის, ეს არის პრევიზიონი რამეღ-
ლისათვის აცდობილია, რაც პრევიზიონის ღაშაღებისათვის და მშობლებისათვის.

ამიტომ იყო, რომ გენერალური განმანათლებელი იყო კლ-
დებისათვის კაცობრიუად მოთხოვნის მიხედვით სწავლა-განათ-
ლებას მშობლიური რაზი და მოთხოვნების:

— „მოთხოვნა დღეს რა არის რაზი სკოლისა და გარეგანი, სხვა
რეზი პრევიზიონი რაზი მშობლებისათვის.“

ყოველ მცდელობა, რაზი გენერალური განმანათლებელი თქვით:

— „დღეს რა, რამეღლიმ განმანათლებელი იარაღი გენერალური, მცდელობა მ-
კაცობრიუად ალაშინის სკოლისათვის და სოციალური, ყველგან ღრთის —
მეზობელი გენერალური და მშობლებისათვის. უნდა მცდელობა —
ნათი არ სწავლობს თავის რაზი, ის უნდა ღრთის უნდა მცდელობა —
განს სიღრმის მხრისათვის და გენერალური და იქნება მცდელობისათვის
თუკაცობრიუად არის, თუკაცობრიუად რომ მოგვიღონ ყველა რაზი იცოდეს.“

ესაა მცდელობა ერთ-ერთ თავის ნაშრომში XIX საუ-
კუნის თანამედროვენი გენერალური განმანათლებლის სი-
ცდობის რაზი და გენერალური:

— „მშობლიური განმანათლებელი მცდელობა, რომ სკოლაში ისინი ყველ
სწავლობდნენ და ყველა ითხოვდნენ რამეღლისათვის, უნდა დღეს რაზი

დანაშაულის შვილების მიმართაც და დანაშაულის მოთხოვნით
გვყენის მიმართაც.

ყურადღებოთ: წინა საყურადღებო, უმჯობესესი ნიშნები -
ლექსის პერიოდში, ნებისმიერი ყველა დღის სწავლება, მასწავლებელ რა-
საკლი თუ ზემოთაღნიშნული ფორმისა, ქართული სკოლაში მხოლოდ V
კლასიდან იწყებოდა, ანუ სწავლების სისტემის მთლიანად დარღვე-
ვითი წარმართული პედაგოგიკის პრინციპული მოთხოვნის.
საუბრებში მღვდელმთავრისა გვამის დღეს ამ მხრად გ.წ. დროულად
სკოლაში: ამ ქართულ ზამთრის პირველი კლასიდანვე ასწავლი-
ან ინტელისარ დანა. ეს დღე ამჟამად დღესაც ზამთრისა და მისივე
მოთხოვნით დანა, ღვთის მთლიანად ახლა ზამთრის მოთხოვნით
და ალანა, არამედ თვითონ განათლების სამინისტრო.

II. მოთხოვნით დანა დაცვასა და მემკვიდრეობის განვითა-
რების თვალსაზრისით განსაკუთრებული ყურადღებას საჭიროებს
სივრცითა სფეროს სპეციფიკა. როგორც ცნობილია, არ არსებ-
ნებს ენა, სადაც ნასწავლები სივრცე არ თვითმართება, მასწავ-
ლებელსა თუ გულს სხვისთვის სწავლება: ის დადებითია, როგორც
მემკვიდრეობის სივრცე, რომლის ზედმიწევნით მსწავლებელ დანა არ მო-
გზავნის, და ყურადღებით, როგორც ნასწავლები სივრცის მაგი-
რად დანაში ყველა გვამს. ეს ყველა არასაჭირო სფეროსა, მღვ-
დელ სფეროს, რასაც თავისი ყურადღებით მღვდლები მოსწავ-
დით, რომ ასეთი ნასწავლები სივრცე ღრმად სულში დღევან-
დელს განდევნის იწყებს; მღვდელ, რომ იმდენად და თუ -
ქვემოთ უბრალოდ დღევანდელი სივრცისათვის არამხოლოდ სივრცისა;
და ზოგჯერ მისივე: ყველა დანა სივრცითა გვერდით მოდგენ-
ნის გავლენით იმდენად და დღევანდელს დღევანდელს -

სიამ, სკოლა ცოცხალი ხანი ყაყაღდებოთ მოუყვამინოთ რაღათსა თუ
ცელქვინიში უამრავად: წამყვანებსა თუ მიხვალაებს. გაუ-
კონცხეთ, მაგალითად:

— მაშინ, რაღა გადარცხა მიღილდა, იხილეთადა სკოტინები...
ყნადა ყოფილიყო:

— მაშინ, რაღა გადარცხა მიღილდა, იხილეთადა სკოტინები...
როგორც უნდადეთ და უნდად უნდადეთ მოსმინისა,
მოლოდინად იცვლება და ყველაფერს ქართული წინადადება
ინტონაცია ამ რიგის მოქართულია მცდელობაში. მოულოდ
ქალის სწრაფად გრძელდება აღმოჩენა!... ყნადა მიხვდეთ, სხ-
ნამ დაუკვირებელი არაა!...

IV. და შოლოში, უდრე ერთი საუბარად დასა -
შეყალიბდა მოლოდინი რაღა რიგის მცდელობაში: რაღა ყნა -
გოლო დაყნადა რიგის შვებები, რომელიც ხან უნდასა ჰგავს,
ხან სიმღერას, ხან კი - ღმერთად! ათასგული წლები ყნა, რაღა
აღმაღამა გახდა ცხოველური შვებ დაყნადა, რიგ კი
როგორ უნდადეთ დღეს? ნათა ყნათა წარსულს ვახსენებოთ ისე?

თუ ამ მოულოდინს უნდად დაუკვირდებით, დაყნა -
ხადა, რომ ამას მიმართავენ მაშინ, რაღა მომდევნო სათქმელის გა-
მარება ყნათ, უნდა იხილდნენ და საყნის გაგებება უნდადნა-
რაც ამ დროს ხდება, მაინც გაყნათლოდნა

— დალოცული მოყნათ თუ მომხმარებელი! სიცოცხლის ხომ შენ
თუთონ წარმართა, გასაყნა ცოცხალი დიდი ზაყნა მცდელობა -
მაშინ - რა აუთებს ყნადლო უნდასა თუ ღმერთად.

სამხმარად, მოულოდინს უნდადნა ცხოველური სიწრაფით
უცხოვდება სხვადასხვაში, ამ შოლო დროს ყნა მომხმარებ-

ღები მღეროან თუ კუნდისიან არა მარტო საყბრას შეჰში, აზა-
მელ ღანსანყისშიც. ყურთ მერცეს: საყბრას ძრთი მანერნ
ზერდი ქალისა ღა ყუვე კაცისთჳსაც კელუყცაშის სამყალღ-
შაღ იქცა. ველთაჳთ ყველანი: სკოლჳჳნ ცელღ- თუ რადით-
მამყანღი, სკოლჳჳნ მასწულღებღი თუ მონსაჳლღებღი, სკო-
ლჳჳნ ლღეღღებღი თუ სცაღღებღი. ღა ამას ვაჳღებთ მახტო
ჩჳნ, ქართუღღებღი, სხუღს ჟს არ ღმღებთ...

სატრთხე ღღღი. სწორღღ მიღღღი სთცაღღი ცჳიღღი -
ანი კითხვა ღაჳღღღი მღღღღი თათღღს ყუღღღი ზღღღ -
მა მყბრან მატჳჳარანმა:

„ქრწანსღს მიწაღ,
ასანსღს მიწაღ,
ღღღღღღს მიწაღ!
მარამღღს მიწაღ!...

განა ქართუღღი არა ღრთი იმღღღი იქცა, -
ქართაღღს ნაღღღღღს ქართუღღი სღღღღს?!“

რტორც იღღღიან, ქართაღღი ღნა თჳღღსა ღა სღღს
შჳს ჳარგაღს ყვღღა იმ ღღღღღს, რთაღღ ის მსოღღი -
ღს ყვღღა ღანსარღღი ღნღაღან ჳღრ კღღღ ჳანსზაღღღი.
ღღღღ ყნღა მღღღღღღა ჳანგაღღს ჳარღღი, საღღღღ საღღღ-
ში სათანაღღი მღღღღღი ჳრგანღღღს ჳაღღღღღღი ჩა-
რღღა - სასწარღღ ღანსარღღი! საშღღღღ, სწორღღ რთი,
ჳღღღ ყნღა ჳღღღს ჳაღღღ კაცღ!

ყნღა კითხუღღ, ჳაღაღღღ ჩჳნმა მარტაღღ მღღღღ-
მა ღა ჳარტაღღღა ღღღღღღი მღს მინაშე ჩჳნს მიღრ ღღღღღღ
ჩაღღღღღა ყვღღა ნღღღღღი თუ ყნღღღღ ღანსაღღღი.

დაჲ, ამიერიდენ თათოყყო ქანთჲელის ყოყელთ ჟჲჲ
დჲინჲელს ჟოცჲჲდ ნიკმთჲქჲელჲ ჟჲდჲ დლონს ყჲჲდჲჲ
სოცჲჲჲჲთ:

— „ჩნა სჲლჲთოთ ჩჲმ ანოთ,

სჲნთჲჲდჲთ სჲჲჲთჲჲჲთ!

მჲჲს ჲჲჲო ცჲდჲდჲლჲს ხჲლთოთ ანო ანდჲჲჲჲთ!“

პორტრეტის ხელოვნება

გაგნიძე დარეჯან

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სტატია მოგვითხრობს სახვითი ხელოვნების იმ ჟანრზე, რომელიც ადამიანის დახატვას გულისხმობს. პორტრეტში ადამიანის ფიზიკურ მსგავსებასთან ერთად გადმოცემული უნდა იყოს მისი შინაგანი სამყარო. პორტრეტის სამშობლოდ ეგვიპტე ითვლება. ფარაონის პორტრეტული ქანდაკება რელიგიასთან იყო დაკავშირებული. ეგვიპტის იტორიამ შემოგვინახა თითქმის ყველა ფარაონის პორტრეტები, რომლებიც ოქროშია ჩამოსხმული. გვხვდება თიხაში და ხეში შესრულებული პორტრეტებიც. ძველ საბერძნეთში ინდივიდუალური პორტრეტი თითქმის არ არსებობდა. იყო მხოლოდ ზოგადი სახე: პოეტების, ფილოსოფოსების, საზოგადო მოღვაწეების და ათლეტების. ინდივიდუალური პორტრეტი ელინიზმის ეპოქაში ჩნდება. პორტრეტული ხელოვნების ახლებური გაგება რენესანსის ეპოქაში მოხდა. ეპოქის უდიდეს პორტრეტად ლეონარდო და ვინჩის „ჯოკონდა“ ითვლება. მასზე მხატვარმა ოთხი წელი იმუშავა. XVII საუკუნის ევროპულ ხელოვნებაში გაჩნდა ახალი მიმდინარეობა მანიერიზმი, რომელიც ხაზს უსვამდა ადამიანის სულიერ მდგომარეობას. ამ მიმდინარეობის ბრწყინვალე წარმომადგენელმა, ესპანელმა მხატვარმა ელ გრეკომ პორტრეტების მთელი გალერეა შექმნა. XVII საუკუნის დიდი ესპანელი მხატვრის დიეგო ველასკესის პერსონაჟები უბრალო ესპანელები არიან. „ბოდეგონის“ ჟანრი XVI ს-ში უკვე პოპულარული ხდება ესპანურ მხატვრობასა და ლიტერატურაში. ევროპული რენესანსული პორტრეტის განვითარებაში მნიშვნელოვანია ალრეხტ დიურერის მიერ შექმნილი პორტრეტები. 1490 წელს იგი ხატავს მამის პორტრეტს, რომელშიც არაჩვეულებრივადაა გადმოცემული ასაკიანი მამაკაცის შინაგანი მდგომარეობა. უბადლო ფსიქოლოგიურ პორტრეტებს ქმნიდა დიდი ჰოლანდიელი მხატვარი რემბრანდტ ჰარმენს ვან რეინი. სურათზე „ავტოპორტრეტი სასაკიასთან ერთად“, რემბრანდტი და სასკია რომანტიკულ კოსტუმებში არიან გამოწყობილი. VIII საუკუნის დიდი ესპანელი მხატვარი ფრანცისკო გოია დიდ ყურადღებას უთმობდა მოდელის მსგავსების ზუსტ გადმოცემას და მდიდრულ აქსესუარებს. ასეთია მისი „ჰერცოგის ასული ალბა“. პოლ გოგენის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მის ავტოპორტრეტებს, რომელთაც მხატვარი სიცოცხლის ბოლომდე ქმნიდა. როდესაც პორტრეტის ხელოვნებას მიმოვიხილავთ არ შეიძლება გამოვტოვოთ ფიროსმანის „მეეზოვე“. იგი ერთი წუთით შეჩერებულა მაყურებლის წინ და დამფრთხალი, შეშინებული თვალებით იყურება. მოცისფრო-მონაცრისფრო ფერებშია იგი დახატული, შავ ხალათსა და ამავე ფერის ქუდშია გამოწყობილი, წინ თეთრი წინსაფარი აქვს აფარებული. განუზომლად დიდია პორტრეტულმა ჟანრის დამსახურება, მან არაერთი საინტერესო პიროვნების თუ ისტორიული მოღვაწის სახე მოიტანა დღევანდელობამდე.

საკვანძო სიტყვები: პორტრეტი, ფარაონი, რენესანსი, მოდელი, პერსონაჟი, ჟანრი.

პორტრეტის სამშობლოდ ეგვიპტე ითვლება. იქ ჯერ კიდევ ძველ სამეფო ხანაში ჩაისახა პორტრეტის ჟანრი. ფარაონის პორტრეტული ქანდაკების დანიშნულებას მისი ორეულის შექმნა წარმოადგენდა, რომელიც უშუალოდ რელიგიასთან იყო დაკავშირებული და ფარაონის მუდმივ, იმ ქვეყნიურ ცხოვრებას ემსახურებოდა. მუმიფიკაციის და პორტრეტის შექმნის არსი მდგომარეობდა სხეულის კარგად შენახვაში. ეგვიპტური რელიგიის მიხედვით, გარდაცვლილი ფარაონის სული სიკვდილის შემდეგ ისევ დაუბრუნდებოდა სხეულს, თუ ის კარგად იქნებოდა შენახული. უკეთესი მსგავსების მისაღწევად გარდაცვლილ ფარაონს სახეზე უღებდნენ თაბაშირის ყალიბს და შემდეგ სხადასხვა მასალით აკეთებდნენ მის პორტრეტულ ქანდაკებას. ეს მასალები იყო: ოქრო, თიხა და ხე. თიხის და ხის ქანდაკებებს ზემოდან ღებავდნენ.

ძველი სამეფო ხანის პერიოდის პორტრეტული ქანდაკების ნიმუშია: „უფლისწული რახოტეპი და დედოფალი ნოტები,“ ისინი თიხისაგანაა დამზადებული და შემდეგ შეღებილი. ეგვიპტური ქანდაკების ეს შედეგრი კაიროს მუზეუმშია გამოფენილი. საყურადღებოა, რომ ეგვიპტელები ფარაონებს მათი ფიზიკური და სულიერი სრულყოფის პერიოდში აქანდაკებდნენ. როგორც აღვნიშნეთ თიხის და ხის ქანდაკებებს ღებავდნენ: ქალებს ვარდისფრად, ხოლო მამაკაცებს ყავისფრად. შეღებილი პორტრეტი ზემოდან დეკორატიულად იხატებოდა: თმის, თვალების და წარბებისათვის იყენებდნენ მკვეთრ შავ საღებავს. განსაკუთრებული აქცენტი კეთდებოდა თვალებზე. თვალბუდეში ხშირად სვამდნენ თეთრ ბროლს და რომელიმე ფერად ქვას, რომელიც ნამდვილს წააგავდა და ძალიან ეფექტურს ხდიდა ფარაონის მზერას. თმასა და თვალებთან ერთად, დეკორატიულად იხატებოდა მათი სამკაული. კერძოდ ფერადი ქვებისაგან შექმნილი აჟერელიე, რომელიც მათ გულ-მკერდს ფარავდა. საყურადღებოა, რომ ყველა ეგვიპტური ქანდაკება სადღაც შორს, სივრცეში იყურება. გარდა ამ გაყინული მზერისა, სხვა არავითარი ემოცია არ იკითხება მათ სახეზე.

ფარაონთა პორტრეტების გვერდით, შემონახულია უბრალო მსახურების პორტრეტული ქანდაკებები, რომლებიც სამარხისათვის იყო გამიზნული და მათ ფუნქციას იმ ქვეყნად ფარაონის მომსახურება წარმოადგენდა. ამის მაგალითია „სოფლის მამასახლისი.“

ქანდაკების გამოსახვაში უკვე არსებობდა მკაცრად განსაზღვრული კანონები, რომელთაც ვერც ერთი მოქანდაკე გვერდს ვერ აუვლიდა. ფეხზე მდგარ ფარაონს ყოველთვის გადადგმული უნდა ქონოდა წინ მარცხენა ფეხი. მჯდომარე ფიგურას კი მუხლებზე სიმეტრიულად დალაგებული ხელები.

ახალი სამეფო ხანის პორტრეტული ქანდაკებისათვის დამახასიათებელია, როგორც ინდივიდუალურობა, ასევე ზოგადი, გაიდიალებული სახე მკაცრი, მმართველი ფარაონისა. ინდივიდუალურობის სრულყოფილ ნიმუშად ითვლება ფარაონ ეხნატონის მეუღლის-დედოფალ ნეფერტიტის პორტრეტული ქანდაკებები: სამეფო ქუდით და მის გარეშე(ბერლინი. მუზეუმი). მათი ავტორი ახალგაზრდა მოქანდაკე ტუტმესი ყოფილა, რომლის სახელოსნოც ტელ-ამარაში აღმოაჩინეს. იქვე იქნა ნაპოვნი დედოფალი ნეფერტიტის დაუმთავრებელი პორტრეტული ეტიუდი. როგორც ჩანს გენიალური მოქანდაკე ნატურიდან ასრულებდა დედოფლის პორტრეტულ გამოსახულებებს, რომელშიც არა მხოლოდ პორტრეტული მსგავსებაა და სტილიზაცია, არამედ საქმე გვაქვს ხელოვნების ბრწყინვალე ნიმუშთან. იგი ითვლება ქალური მომხიბვლელობის ამსახველ შედეგად სახვით ხელოვნებაში. ისტორიამ

შემოგვინახა თვით ფარაონ ეხნატონის შემოქმედება: „მზის ჰიმნი“ და ლირიკული პოეზია, მიძღვნილი უმშვენიერესი ნეფერტიტისადმი. ჩვენამდის მოაღწია ასევე მათი ოჯახური ცხოვრების ამსახველმა რელიეფებმა. ისინი ახალი სამეფო ხანის სხვა რელიეფთა მსგავსად ნატიფადაა დამუშავებული. დიდი სიზუსტითაა გადმოცემული კომპოზიციის ყველა დეტალი ამარნის პერიოდისათვის დამახასიათებელი სტილისტური ნიშნებით, რომელიც აიხსნებოდა ამარნის პერიოდის რელიგიურ-ფილოსოფიური ხედვით.

ძველ საბერძნეთში ინდივიდუალური პორტრეტი თითქმის არ არსებობდა. იყო მხოლოდ ზოგადი სახე: პოეტების, ფილოსოფოსების, საზოგადო მოღაწეების და ათლეტების. ინდივიდუალური პორტრეტი ელინიზმის ეპოქაში ჩნდება, რომლის განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანეს საქვეყნოდ ცნობილმა მოქანდაკემ ლისიპმ და მისმა ძმამ ლისისტრატემ. მათ პირველებმა დაიწყეს საბერძნეთში ნატურიდან პორტრეტის გამოძერწვა. ამრიგად, ელინური პორტრეტები, რომლებიც ტიპიზაციის ნიშნებს ატარებდნენ, თანდათანობით გადაიქცა ინდივიდუალურ პორტრეტებად, რომლებიც ზუსტად გადმოსცემდნენ არა მხოლოდ სახის ნაკვთებს, არამედ მოდელის სულიერ მდგომარეობას.

პორტრეტის ხელოვნება ძველ რომში დაკავშირებული იყო ინდივიდის გამოსახვასთან და არა მის ზოგად სახესთან, როგორც ეს საბერძნეთში იყო მიღებული. რომაელ მოქანდაკეს აინტერესებდა კონკრეტული ადამიანი, მისი ფიზიკური მსგავსების გადმოცემა პორტრეტში და არა მისი იდეალიზაცია. განსხვავებით ბერძენი მოქანდაკისაგან, რომაელი მოქანდაკე არ ერიდება არც ასაკიანი ადამიანის და არც ნაკლებად ლამაზი ინდივიდის გამოსახვას. ამგვარი რეალიზმის საფუძველს ხშირად იმ წეს-ჩვეულებას უკავშირებენ, რომელიც მიცვალებულთა ნიღბებთან იყო დაკავშირებული. რომაელები მომაკვდავ ადამიანს სახეზე უღებდნენ ცვილის ნიღბს. შემდგომ კი ამ ნიღბებს ასხამდნენ სხვადასხვა მასალაში: ოქრო, ვერცხლი, ბრინჯაო. წარჩინებული ოჯახები საუკუნეების მანძილზე მთელი თაობების მიცვალებულთა ნიღბებს აგროვებდნენ. როდესაც ოჯახის რომელიმე წევრი გარდაიცვლებოდა, შესაფერისი ტანის მქონე ადამიანები იკეთებდნენ წინაპართა ნიღბებს და მიყვებოდნენ პროცესიას, ამით ამტკიცებდნენ თავიანთი არისტოკრატიული გვარის სიმკვლეს. ნიღბების შემდგომ დამუშავებასა და მის გარდაცლილთან მიმსგავსებაზე უკვე მხატვრები და მოქანდაკეები მუშაობდნენ. რომში ასევე მიღებული იყო ჯერ კიდევ ცოცხალი, მაღალი წოდების სამხედრო ჩინოსნების და იმპერატორის ქანდაკებები. ძველ რომში პორტრეტებმა მოგვიანებით მონეტებზედაც გადაინაცვლეს. გარდაცვლილთა ნიღბების საფუძველზე შეიქმნა ფაიუმის პორტრეტები (ელინისტური ეგვიპტის ტერიტორია).

შუა საუკუნეების ევროპულ ხელოვნებაში, პორტრეტული ხელოვნების რეგრესი მოხდა. პორტრეტი ინდივიდუალურიდან ისეთ განზოგადებაზე გადავიდა, რომ თითქმის შეუძლებელი გახდა იმპერატორების ერთი მეორისაგან გარჩევა. ამის მიზეზს კი შუა საუკუნეების ეკლესიის მიერ დაკანონებული სისტემა წარმოადგენდა.

პორტრეტული ხელოვნების ახლებური გაგება რენესანსის ეპოქაში მოხდა. „რენესანსი“ ევროპის ქვეყნებიდან ყველაზე ადრე იტალიაში დაიწყო. რენესანსი ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს აღორძინებას. იტალიელმა მხატვრებმა და მოქანდაკეებმა მიზნად დაისახეს აელორძინებინათ და საუკუნეების შემდეგ შეექმნათ ისეთი ხელოვნება, როგორიც ქონდათ ანტიკურ ბერძნებს. ძირითადი თემა ამ ხელოვნებისა, ადამიანი იყო: ლამაზი, ძლიერი, ყოველგვარი შიშისაგან თავისუფალი

ბუნების მშვენება. ეპოქის უდიდეს პორტრეტად ლეონარდო და ვინჩის „ჯოკონდა“ ითვლება. მასზე მხატვარმა ოთხი წელი იმუშავა. თანამედროვეთა თქმით მონა ლიზა დელ ჯოკონდო ნეაპოლელი ქალი იყო.

„ჯოკონდას“ სახის ლამაზი ოვალი, დიდი შუბლი, დიდრონი თვალები, თითქმის შეუმჩნეველი წარბები, რომაული ტიპის ნატიფი ცხვირი და პატარა, მომღიმარი პირი აქვს. ყავისფერი თმები, რომელიც მოწითალო-მოყავისფერო ელფერის მქონე კულულებით ბოლოვდება მხრებზე აქვს დაფენილი. თავსა და თმებზე მაშინდელი მოდის მიხედვით თხელი, გამჭირვალე ბადე აქვს შემოხვეული. ტანზე რენესანსის ეპოქის გულამოღებული, მკერდზე ნაოჭებასხმული ყავისფერივე კაბა აცვია. გულისპირი მცენარეული ტიპის რითმული ორნამენტიტაა მორთული. მხრებზე მოსასხამი აქვს მოსხმული. ლეონარდო მაღალი ოსტატობით გადმოსცემს აბრეშუმის და ატლასის ქსოვილების ფაქტურას. მხატვარმა შეცვალა მანამდე არსებული პორტრეტის ხატვის ტრადიციები და იგი თითქმის მუხლამდე დახატა. ჯოკონდას სახის შემდეგ, ყურადღებას იქცევენ საოცარი სინამდვილით დახატული უნატიფესი ხელები. ჯოკონდა გარეგნულად მშვიდია, მაგრამ შინაგანად დამაბული. პორტრეტის უკან პეიზაჟია: მთები, ტყეები, კლდეები, მდინარეები და მასზე ხიდი არც თუ მშვიდ განწყობას ქმნის და ერთგვარად ეხმიანება პორტრეტის მრავალსახეობას.

ევროპული რენესანსული პორტრეტის განვითარებაში მნიშვნელოვანია ალრეხტ დიურერის მიერ შექმნილი პორტრეტები. 1490 წელს იგი ხატავს მამის პორტრეტს რომელშიც არაჩვეულებრივადაა გადმოცემული ასაკიანი მამაკაცის შინაგანი მდგომარეობა. მის გამჭრიახ მზერასა და დამაბულ გამომეტყველებაში ახალი დროის ადამიანი იგრძნობა. 1494 წელს დიურერი ასრულებს ფერწერულ ავტოპორტრეტს, რომელზედაც მხატვარს ყურადღებიანი გამომეტყველება და სახე აქვს. ხელში ყვავილი უჭირავს, რომელსაც ალბად სიმბოლური დატვირთვა გააჩნია. მხატვრის წარმატებული განწყობა და მდგომარეობა კარგადაა გადმოცემული იმ ავტოპორტრეტზე, რომელიც 1498 წელს ვენეციიდან დაბრუნების შემდეგ შეიქმნა. სურათზე ახალგაზრდა, თავისუფალი და ამაყი კაცია დახატული, დიურერი ამ დროს ოცდაექვსი წლისაა. თითქმის ფოტოგრაფიული სიზუსტითაა გადმოცემული სახე, ხელები, ხვეული თმა და ეპოქის ნაციონალური სამოსი: ნაქარგობით გაფორმებული მოკრემისფერო თეთრი პერანგი და ყავისფერი მოსასხამი. უკან ფონზე იტალიური პორტრეტების მსგავსად ფანჯარა მოჩანს, რომლის უკან პეიზაჟია.

ალბრეხტ დიურერმა სიცოცხლის ბოლო წლებში შეასრულა თავისი დროის ცნობილ ადამიანთა პორტრეტები. ერთ-ერთი მათგანზე ეპოქის უდიდესი ადამიანი ერაზმ როტერდამელია. მას ცალ ხელში კალამი, მეორეში კი სამეღნე უჭირავს. მაგიდაზე წიგნები და ყვავილებია.

XVII საუკუნის ევროპულ ხელოვნებაში გაჩნდა ახალი მიმდინარეობა მანიერიზმი, (იტ. maniera - მანერა, სტილი) რომელიც ხაზს უსვამდა ადამიანის სულიერ მდგომარეობას, დრამატიზმს. მანიერიზმი მხატვრული მიმდინარეობაა ხელოვნებასა და ლიტერატურაში 1520-1590 წლებში. იგი ასევე ცნობილია გვიანი რენესანსის სახელწოდებით. ამ მიმდინარეობის ბრწყინვალე წარმომადგენელია, ესპანელი მხატვარი ელ გრეკო.

მხატვრის პორტრეტების გალერეა ფართეა და მრავალფეროვანი. ის თავისი დროის ესპანეთის განსხვავებული ასაკის და სოციალური ფენის ადამიანებს ხატავს. მისი სურათების გმირები არიან: ბავშვები, პოეტები, მეომრები, მეცნიერები, კარდინალები, იდალგოები და სრულიად უბრალო ადამიანები. XVI საუკუნის ვენეციურ პორტრეტულ

ხელოვნებასთან განსხვავებით, მათში ბევრია პიროვნული. იგრძნობა მხატვრის მღელვარე დამოკიდებულება მოდელის მიმართ. 1601 წელს შეიქმნა პორტრეტული სურათი „ნინო დე გვარა.“ეს ისტორიული ნაწარმოებია, რომლის გმირი საშინელი ინკვიზიტორია. ის გარეგნულად შეკავებულია, მაგრამ მისი შინაგანი ექსპრესია ტანსაცმლის მოცეკვავე ნაკვეთებზედაც კი გადმოდის. ღია მალინისფერი მოსასხამის ქვეშ დაკრუნჩხული ხელები იგრძნობა, რომელიც სავარძლის სახელურზე შემოუწყვია. ფანატიკოსის მღელვარე ვნება და გამჭოლი მზერა კარგად ხსნის მის შინაგან სამყაროს . ეს უაღრესად ფსიქოლოგიური პორტრეტია.

„რაინდის პორტრეტი“ 1577 წელს შეიქმნა. სამეფო კარიდან ტოლედოში გადასვლის შემდეგ დაუხატავს მხატვარს ეს ახალგაზრდა, მარტოსული იდალგო. სახე თხელია, კეთილშობილი და ოდნავ ტრაგიკული. დიდი, ესპანური თვალების ჭრილი, ზეაწეული წარბები და ვიწრო, თხელი ცხვირი აქვს რაინდს. ამაყი გარეგნობა და მტკიცე მზერა მის ძლიერ და რთულ ხასიათზე მეტყველებს. სურათის ფონი და რაინდის სამოსი მუქ ფერებშია დახატული, მხოლოდ სახე და ხელია განათებული. იდალგოს ეპოქის შესაფერი ნაციონალური მუქი ყავისფერი ხავერდის სამოსი აცვია, მაღალი, მაქმანით დამშვენებული თეთრი საყელოთი. იგივე მაქმანი სახელოს მაჯაზეც მეორდება. სამოსზე ოქროს მეწკვი და ამავე ფერის დაშნის სახელური მოჩანს. პორტრეტზე ყურადღებას იქცევს არაჩვეულებრივად ნატიფი, არისტოკრატიული ხელის მტევანი, რომელიც გულთან აქვს იდალგოს მიტანილი. ხელის ეს მოძრაობა, მის თავდადებასა და ერთგულებაზე მიაწინებს.

XVII საუკუნის დიდი ესპანელი მხატვრის დიეგო ველასკესის პერსონაჟები უბრალო ესპანელები არიან. „ბოდეგონის“ ჟანრი XVI ს-ში უკვე პოპულარული ხდება ესპანურ მხატვრობასა და ლიტერატურაში. ისინი დაბალი საზოგადოების ადამიანები არიან და მათ ცხოვრებას გადმოგვცემდნენ. მოსულელო პერსონაჟების მდაბიო, სასიყვარულო თავგადასავლები კარგად ართობდა მაყურებელს და მკითხველს. ველასკესი დიდი თანაგრძნობით მოეკიდა უბრალო ადამიანების ცხოვრებას. იგი ყოველთვის განიცდიდა ადამიანის მიმართ ღრმა პატივისცემას, მიუხედავად მათი სოციალური წარმოშობისა. ამის ნათელი მაგალითია „წყლის გამყიდველი“, რომელიც მან ოცი წლის ასაკში დახატა. კარლოს V-ის დროიდან, მადრიდის მახლობლად ველურ ტყე-პარკში, რომელსაც სახელად ერქვა პრადო, იდგა სამონადირეო სახლი . მას ფილიპე IV-ის ბრძანებით მეორე სართული დააშენეს, რომლის გაფორმება ველასკესს დაევალა. დარბაზების მოსართავად უამრავი სურათი იყო საჭირო. მათი უმრავლესობის დახატვა რუბენსს დაევალა. რომელმაც ოვიდიუსის „მეტამორფოზების“ მიხედვით შექმნა ნაწარმოებები. ნადირობის სცენების და ცხოველების დასახატად მოწვეულ იქნენ ანიმალისტი მხატვრები. მათ შორის პაულ დე ფოსი და ფრანც სნეიდერსი. ველასკესმა ამ დარბაზისათვის სამი პორტრეტი დახატა: „მარსი“, „ეზოპე“ და „მენიპი“. ასევე შეასრულა მეფის ხუმარების „კარლიკების“ პორტრეტები. ველასკესი ხშირად ხატავდა ბუნებისაგან დაჩაგრულ ამ საცოდავ ადამიანებს. მხატვარი კი არ დასცინოდა მათ გარეგნობას და გონებრივ ჩამორჩენას, არამედ ღრმად თანაუგრძნობდა. ამის მაგალითია „ დონ დიეგო დე ასედოს“ პორტრეტი. იგი მაღალი საზოგადოების შავ სამოსშია გამოსახული, თავზე დიდი ეპანური ქუდი ახურავს და ხელებში უშველებელი წიგნი უჭირავს. მხატვარი არ მიმართავს შუქ-ჩრდილების თამაშს და პორტრეტი სიბრტყობრივის შთაბეჭდილებას ტოვებს. მოდელის წინ ნატურმორტია, უკან პეიზაჟი, მაგრამ მხატვრის ძირითად მიზანს პორტრეტის ხასიათის გახსნა წარმოადგენს. ნაღვლიანი სახის გამომეტყველება, ჭკვიანი თვალები და ინტელექტუალური

გამოხედვა ამ ბედისაგან დაჩაგრული ადამიანების შესახებ გვიყვებიან. ველასკესმა შექმნა ღრმად ფსიქოლოგიური სურათები, რომლებიც პორტრეტული ხელოვნების შედეგებს მიეკუთვნება.

უბადლო ფსიქოლოგიურ პორტრეტებს ქმნიდა დიდი ჰოლანდიელი მხატვარი რემბრანდტ ჰარმენს ვან რეინი. 1634 წელს რემბრანდტმა ცოლად შეირთო სასკია ვან ეილენბურგი, სწავლული იურისტის ქალიშვილი, ლამაზი, მხიარული, დიდგვაროვანი, რემბრანდტის შთაგონების წყარო. მხატვარი მას ნაირგვარი მოდური სამოსით და სამკაულით მორთულს ხატავდა. სურათზე „ავტოპორტრეტი სასაკიასათან ერთად“ რომელიც 1635 წელს შეასრულა მხატვარმა, რემბრანდტი და სასკია რომანტიკულ კოსტუმებში არიან გამოწყობილი. მხატვარს თავზე შავი ფერის განიერი, ბუმბულებით მორთული შლიაპა ახურავს. მარცხენა ხელი ღვინით სავსე ბოკალით მაღლა აუწევია. სასკია მაყურებლისაკენ ოდნავ შემობრუნებულია და მორცხვად იღიმება. მას ანტიკური ხანის დიდგვაროვანი ქალის კაბა აცვია, თმებსა და კისერს ძვირფასი სამკაული ამშვენებს, მათ წინ მდიდრულად გაწყობილი სუფრაა. ცოლ-ქმარი ბედნიერებითაა სავსე. შუქ-ჩრდილის თამაში და ფერთი გადასვლები სადღესასწაულო განწყობას ქმნიან. სურათზე ყავისფერის ნაირსახეობა და ტონალობებია, რომელსაც საოცრად აცოცხლებს მდიდრული სამკაულის ოქროსფერი, წითელი და შავი ფერები სამოსელზე.

სასკია დაუხატავს მხატვარს სურათზე „ფლორა“. რომაული მითოლოგიით ფლორა გაზაფხულის ქალღმერთია. მას ტრადიციულად ახალგაზრდა ქალის სახით გამოსახავდნენ მხატვრები ყვავილებით ხელში. ზუსტად ასეა დახატული სასკია რემბრანდტის სურათზე. გაზაფხულებით ნორჩსა და მშვენიერს ტანზე მდიდრული სამოსი აცვია. თავზე ყვავილების გვირგვინი აქვს და და ხელშიც უამრავი ყვავილი უჭირავს.

VIII საუკუნის დიდმა ესპანელმა მხატვარმა ფრანცისკო გოიამ თავის შემოქმედებაში თანამედროვეთა მთელი პორტრეტული გალერეა შექმნა. ცნობილია, რომ ის ერთ სეანსზე ხატავდა პორტრეტების უმრავლესობას. ადრინდელ პორტრეტებში მხატვარი დიდ ყურადღებას უთმობდა მოდელის მსგავსების ზუსტ გადმოცემას და მდიდრულ აქსესუარებს. ასეთია მისი „ჰერცოგის ასული ალბა“. მათი სასიყვარულო ურთიერთობის შესახებ ლეგენდები დადიოდა. დიდგვაროვანი კაეტანა ალბა, ქალი, რომელიც ესპანეთის დედოფალსაც კი არ უდებდა ტოლს თავისი წარმოშობით, სიმდიდრით და გემოვნებით, მხატვრის სატრფო გახდა. ამის გამო შეყვარებულები მადრიდიდან გააძევეს. კაეტანა სურათზე თეთრ კაბაშია გამოწყობილი, წელზე ფართე, წითელი ქამარი აქვს (ესპანური ნაციონალური სამოსის ელემენტი). გულზე და თმებზე წითელი ბაფთები დაუმაგრებია. დგას იგი ამაყი და წელგამართული. გვერდით საყვარელი ფინია ყავს. ფერწერული ხელოვნების შედეგია მხატვრის მფარველის და სეხნიას „ფრანცისკო ბაიუეს პორტრეტი“. მეუღლის- „ხოსეფას პორტრეტი“ და ვინ მოსთვლის გოიას მიერ შესრულებულ პორტრეტებს, რომლებიც თავისი სიძლიერით რემბრანდტის პორტრეტებს უტოლდება. 1800 წელს შეასრულა მხატვარმა მისი პორტრეტული ჟანრის შედეგად „მეფე კარლოს IV-ის ოჯახი“. ამ სურათზე მეფის მთელ ოჯახს მოუყრია თავი. მასზე ცამეტი ადამიანია დახატული. თითოეული მათგანი მხოლოდ საკუთარი თავითაა მოხიზლული. ისინი არაფრისმთქმელი და სასტიკი მზერით გასცქერიან სივრცეს და თითქოს მსხვერპლს ეძებენ. აქ დგას ორდენებით დამშვენებულ სამოსში გამოწყობილი ბეცი მეფე კარლოს IV, რომელსაც სახელმწიფოს მართვის მეტი ყველაფერი აინტერესებს. მის გვერდით „ჯადოქარი“ დედოფალია.

პორტრეტულ ჟანრს მიეკუთვნებიან „მახოები“ და „მახები“. ისინი ნამდვილი ესპანელები არიან მხატვრისათვის მეტად ნაცნობი და ახლობელი. გოიას იტაცებს ნაციონალური ტიპაჟის ხატვა. ქუჩების მჩქეფარე ცხოვრება და უბრალო ხალხის ჟესტების და მიმიკების ერთგვარი უტრირება, რომლებიც ამ ნამუშევრებს ერთგვარ სიცხოველეს და დამაჯერებლობას ანიჭებს.

პოლ გოგენის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მის ავტოპორტრეტებს, რომელთაც მხატვარი სიცოცხლის ბოლომდე ქმნიდა. 1888 წელს დახატა „ავტოპორტრეტი მწვანე ფონით“. აქ გოგენი ძლიერი, თავდაჯერებული და იმედიანია. ავტოპორტრეტში „განკიცხულნი“, ძველი შემართება დაღლილი და ეჭვიანი მზერით იცვლება. 1888_1889 წლებშია შექმნილი ავტოპორტრეტი „ყვითელ ქრისტესთან.“ უნდა აღინიშნოს, რომ მის მიერ დახატული ავტოპორტრეტები ეს მისი ცხოვრებაა, აღსავსე ნაღველით და სიხარულით, წარმატებით და წარუმატებლობით. განსაკუთრებული ფსიქოლოგიზმით გამოირჩევიან სიცოცხლის ბოლო წლებში შესრულებული ნახატები, სადაც უიმედობას და სასოწარკვეთას დაუსადგურებია გოგენის სახეზე.

როდესაც პორტრეტის ხელოვნებას მიმოვიხილავთ არ შეიძლება გამოვტოვოთ ფიროსმანის „მეეზოვე“. იგი ერთი წუთით შეჩერებულა მაყურებლის წინ და დამფრთხალი, შეშინებული თვალებით იყურება. მოცისფრო-მონაცრისფერო ფერებშია იგი დახატული, შავ ხალათსა და ამავე ფერის ქუდშია გამოწყობილი, წინ თეთრი წინსაფარი აქვს აფარებული. დინჯად დგას, მაგრამ მაინც მოუსვენრობა ეტყობა მის ორჭოფულად მომზირალ თვალებს, თითქოს საქმიდან მოუწყვეტიათ, დროებით შეუჩერებიათ და ელის როდის გაანთავისუფლებენ სურათის ჩარჩოდან. ჩქარა გამიშვით, აბეზარმა ბავშვებმა ქაღალდებით მიმოფანტეს ქუჩაო, ამბობს იგი და ბრახს ვერ მაღავენ მისი ჯაგარივით უხეში თმა და წვერი. აქ, ამ სურათზე არა მხოლოდ ფსიქოლოგიური პორტრეტია დახატული დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენელი კაცისა, არამედ მთელი ეპოქა, რომელშიც ნიკო ფიროსმანს უხდებოდა თავისი გატანჯული ცხოვრება.

განუზომლად დიდია პორტრეტულმა ჟანრის დამსახურება, მან არაერთი საინტერესო პიროვნების თუ ისტორიული მოღვაწის სახე მოიტანა დღევანდელობამდე. მათზე არა მხოლოდ ინდივიდის ისტორია, არამედ მთელი ეპოქაა ასახული, რომელშიც აირეკლება აქტუალური საზღვრები, ნაწილები, სამყაროს ასპექტები და მისი ძირითადი ელემენტები: ადამიანი, საზოგადოება, ცივილიზაცია, ბუნება, ღმერთი.

ლიტერატურა

1. გაგნიძე, დ. (2012). ვისაუბროთ ხელოვნებაზე. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“
2. http://www.art-portrets.ru/opisanie_portreta.html
3. www.art-spb.ru/article/184

ABSTRACT. The story tells about the genre of fine art, which implies the drawing of man. In the portrait with human physical similarities there must be conveyed his inner world. Egypt is considered the birthplace of the portrait. Pharaoh's portrait statue was related to religion. The history of Egypt has preserved almost all the Pharaoh's portraits, which are casted in gold. There are also portraits performed in clay and wood. In ancient Greece there was no individual portrait. There was only a general face: of poets, philosophers, public figures and athletes. The individual portrait appears in the era of Hellenism. A new understanding of portrait art has occurred in the era of the Renaissance. Leonardo da Vinci's "Gioconda" is the oldest portrait of the epoch. The artist worked for four years. In the 17th century in European art there was a new process of mannerism, which emphasized the spiritual condition of the human. The brilliant representative of this process, The Spanish artist El Greco created a gallery of portraits. Characters of the great Spanish artist *Diego Rodríguez* of the XVII century are Simple Spaniards. "Bodegon" Genre in XVI century is already popular in Spanish painting and literature. In Development of European Renaissance Portrait are important portraits created by Albrecht Diurier. In 1490 he painted his father's portrait, which is conveyed extraordinarily internal condition of older men. The unequalled psychological portraits were created by the great Dutch painter Rembrandt Harmenszoon van Rijn. In the picture, "Self-portrait with the Saskia", Rembrandt and Saskia are dressed in romantic costumes. The great Spanish artist of the 18th Century, Francisco Goya, paid great attention to the exact conveyance of model similarity and the rich accessories. Such is his daughter "Alba, daughter of the Duke". In Paul Gogen's work his self-portraits has an important place, which were created by the artist until the end of his life. When we review the art of the portrait we cannot leave Pirosmanni's "Meezove" (yard-sweeper). He stopped for a moment in front of the audience and he is watching with fearful, frightened eyes. He is painted in colors of blue-grey with a black coat and dressed in the hat of the same color, with a white apron. The portrait genre merit is great; it has brought a number of interesting personal or historical figures to the present day.

Key words: portrait, pharaoh, renaissance, model, character, genre

1202 ისტორია

1988 წლის ნოემბრის საპროტესტო აქციები საქართველოში და მათი მნიშვნელობა

მოსიაშვილი ალექსანდრე

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. 30 წელიწადი გავიდა 1988 წლის ნოემბერში თბილისში რუსთაველის გამზირზე მთავრობის სასახლის წინ გამართული საპროტესტო აქციებიდან. იქ განვითარებული მოვლენების შეფასება მნიშვნელოვანია დღესაც, რადგან საქართველოს მიერ მოპოვებული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მიუხედავად, ქართულ საზოგადოებაში ჯერ კიდევ აქტუალურად გაისმის ქვეყნის შემდგომი პოლიტიკური ორიენტაციის განსაზღვრისთვის არაერთგვაროვანი მოსაზრებები. წარმოდგენილი ნაშრომი გარკვეულწილად ხელს შეუწყობს წარსულის გახსენება-გააზრებას მომავლის სწორად დაგეგმვა-განსაზღვრისათვის. მოვლენების განვითარების ნათელი სურათის აღსადგენად ვეცნობით და ვაანალიზებთ იმჟამინდელი ქართული პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებულ შესაბამის მასალებს. ოღონდ, მეტი ობიექტურობისთვის აქ ვიყენებთ სწორედ იმ პრესის ფურცლებზე დაბეჭდილ პუბლიკაციებს, რომლებიც ეკუთვნოდა ეროვნულ ძალებს. მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისიდან საბჭოთა იმპერიაში დაწყებულ ეკონომიკურ კრიზისს, 1985 წლიდან არსებული ხელისუფლების მიერ „გარდაქმნის“ დაწყება მოჰყვა, საჯაროობით და დემოკრატიზაციით. მაგრამ ნელ-ნელა გაძლიერებულმა ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ერთგვარად შეაშინა ხელისუფალნი და მათ სცადეს საბჭოთა კონსტიტუციის იმ მუხლის გაუქმება, რომელიც რესპუბლიკას უტოვებდა კავშირიდან თავისუფალი გასვლის შანსს. აგრეთვე, სცადეს საპროტესტო აქციების თავისუფლად გამართვის შეზღუდვა. ეროვნულმა ძალებმა ამის საპირისპიროდ, 1988 წლის 22-29 ნოემბერს თბილისში მთავრობის სახლის წინ გამართეს მშვიდობიანი საპროტესტო აქციები შიმშილობის ფორმის გამოყენებით. მოშიმშილეთა და აქციების მხარდამჭერთა რიცხვი ყოველდღიურად მატულობდა. ერთკვირიანი საპროტესტო აქციების დასასრულისთვის ჰოსპიტალიზირებულთა რიცხვი ათასზე მეტი იყო. პარალელურად მოშიმშილეთა რიცხვმაც 1000-ს გადააჭარბა. 29-შივე გრანდიოზული მიტინგი გაიმართა. აქვე გახდა ცნობილი კრემლის უკანდახევის შესახებ. ჩატარებული აქციების შედეგი მდგომარეობდა შემდეგში: დაიწყო მოსახლეობის გამოფხიზლების ეტაპი; ნელ-ნელა მძლავრობდა ეროვნული მუხტი; კრემლის ერთგვარი უკანდახევა იწვევდა საზოგადოების მოტივაციის ამაღლებას და ამყარებდა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების რწმენას. რა თქმა უნდა, ძალმომრეობაზე დაფუძნებული კომუნისტური რეჟიმი საბოლოოდ ასე იოლად არ თმობდა პოზიციებს და რეპრესიებით თუ პროვოკაციებით ცდილობდა სიტუაციის სათავისოდ გამოსწორებას, თუმცა უშედეგოდ. ჭეშმარიტი ეროვნული ძალების მიერ სწორად გადადგმულმა ნაბიჯებმა უზრუნველყო არსებული სასტიკი რეჟიმის მშვიდობიანი, დემოკრატიული გზით შეცვლა და დამოუკიდებლობის მოპოვება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებით.

საკვანძო სიტყვები: აქცია, პროტესტი, რეჟიმი, რეპრესია.

30 წელიწადი გავიდა 1988 წლის ნოემბერში თბილისში რუსთაველის გამზირზე მთავრობის სასახლის წინ გამართული იმ საპროტესტო აქციებიდან, რომელიც დღემდე კარგად ახსოვს ქართული საზოგადოების მნიშვნელოვან ნაწილს. მაგრამ რა იყო მიზეზი პროტესტისა? რამ აიძულა ადამიანების გარკვეული ჯგუფი, რომ პროტესტის უკიდურესი ფორმისთვის _ შიმშილობისთვის მიემართა? ან რა შედეგზე იყო გათვლილი ეს უჩვეულო ფორმა პროტესტისა? ამ კითხვებზე პასუხის პოვნა შესაძლებელია, რა თქმა უნდა, თუ ჩვენ თვალს გადავავლებთ იმჟამინდელი ქართული პრესის ფურცლებზე გამოქვეყნებულ შესაბამის მასალებს. ოღონდ, მეტი ობიექტურობისთვის აქ გამოგვადგება სწორედ იმ პრესის ფურცლებზე დაბეჭდილი პუბლიკაციები, რომლებიც ეკუთვნოდა არა არსებულ საბჭოთა სისტემას, ან ოფიციალს, არამედ _ ეროვნულ ძალებს. ამ სამი ათეული წლის წინანდელი მოვლენების შეფასება ვფიქრობ, აქტუალურია დღესაც იმ გაგებით, რომ ამჟამად, როდესაც მაშინდელი ვნებათაღელვები უკვე ჩამცხრალია, საქართველოს მოპოვებული აქვს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, მაგრამ საზოგადოებაში ჯერ კიდევ აქტუალურად გაისმის ქვეყნის შემდგომი პოლიტიკური ორიენტაციის განსაზღვრისთვის არაერთგვაროვანი მოსაზრებები, ალბათ წარმოდგენილი ნაშრომი გარკვეულწილადხელს შეუწყობს წარსულის გახსენება-გააზრებას მომავლის სწორად დაგეგმვა-განსაზღვრისათვის.

ყველაფერი დაიწყო იმით, რომ მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისიდან, ერთ დროს ზესახელმწიფოდ მიჩნეულ საბჭოთა კავშირში, შესამჩნევი კრიზისი დაიწყო. კრიზისი განსაკუთრებით ემჩნეოდა ეკონომიკის სფეროს და სულ უფრო ღრმავდებოდა იგი. მისი გამომწვევი მიზეზი მრავალი იყო, მაგრამ ერთ-ერთი ბოლო მაინც ავლანეთში საბჭოთა ჯარების გადასროლა და იქ 1979-1989 წლების საომარი კამპანიის წარმოება გახდა, რასაც უდიდესი ფინანსურ-ეკონომიკური და რაც ყველაზე სამწუხაროა, ადამიანური რესურსი შეეწირა. მას შემდეგ ნელ-ნელა დაიწყო სატალღო სისტემაზე გადასვლის პროცესი, რაც მთელი საბჭოთა იმპერიის მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე ნეგატიურად აისახა. ამ არცთუ ისეთ სახარბიელო ვითარებაში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის პოსტს იკავებს მიხეილ გორბაჩოვი, რომელიც თავისი წინამორბედებისგან განსხვავებით ცდილობს გახდეს ერთგვარი რეფორმატორი. სწორედ მისი თაოსნობით 1985 წლიდან სსრ კავშირში წამოწყებულმა „გარდაქმნის“ პოლიტიკამ და დაშვებულმა ერთგვარმა ლიბერალიზაციამ, ახალი ბიძგი მისცა ეროვნული მოძრაობის გაძლიერებას.

ჯერ კიდევ 1988 წლის 26 მაისს თბილისში ხალხმრავალი დემონსტრაციით აღინიშნა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისა და დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის 70-ე წლისთავი. პოლიტიკურ ლოზუნგთა შორის უმთავრესი იყო ეროვნული სუვერენიტეტის აღდგენისმოთხოვნა, რომელიც მალე ეროვნული მოძრაობის წარმმართველ დევიზად იქცა. ამავე პერიოდში იქმნებოდა და ძლიერდებოდა სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც აქტიურად ერთვებოდნენ მიმდინარე პროცესებში.

რესპუბლიკის იმჟამინდელი ხელმძღვანელობა ვერ ეგუებოდა ეროვნული მოძრაობის ასე გაძლიერებას და ამავე დროს ვერც ახერხებდა მის წარმომადგენლებთან საერთო ენის გამონახვას. 1988 წლის ივლისში გამოქვეყნდა კანონი უსაზღვრო მიტინგებისა და დემონსტრაციების აკრძალვის შესახებ. სამართალდამცავ ორგანოებს უფლება ეძლეოდათ მკაცრად გასწორებოდნენ უნებართვო შეკრებების მონაწილეებს და

მართლაც, მილიციამ ძალის გამოყენებით არაერთხელ დაარბია მიტინგები, როგორც თბილისში, ასევე საქართველოს სხვა ქალაქებში. ამგვარ პირობებში ურთიერთობა მმართველ რეჟიმსა და საზოგადოებას შორის სულ უფრო და უფრო იძაბებოდა. განსაკუთრებით მშფოთვარე იყო 1988 წლის შემოდგომა, რომელიც მღელვარე მიტინგებით, მანიფესტაციებით და შიმშილობის აქციებით გამოირჩეოდა. ეს უკანასკნელი ქართულ სინამდვილეში ბრძოლის ახალ ფორმას წარმოადგენდა და დიდი ფსიქოლოგიური ეფექტიც მოახდინა საზოგადოებაზე (აბაშიძე, ბახტაძე, ჯანელიძე, 2013). პროტესტის გამომწვევ მიზეზად კი იქცა ცენტრალური ხელისუფლების მცდელობა გაეუქმებინა სსრკ-ის კონსტიტუციის ის მუხლი, რომლის თანახმადაც მოკავშირე რესპუბლიკები უფლებას იტოვებდნენ გასულიყვნენ სსრ კავშირის რიგებიდან მაშინ, როცა მათ ეს მოესურვებოდათ. აღნიშნული ცვლილებების შეტანა საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციაში საკმაოდ მზაკვრული გეგმის ნაწილი იყო და შანსს არ უტოვებდა საქართველოს – მშვიდობიანი, კანონიერი გზით აღედგინა დაკარგული სუვერენიტეტი (მოსიაშვილი, 2018). ამ საკითხთან დაკავშირებით წინააღმდეგობა არსებობდა სხვა რესპუბლიკებშიც. აქედან გამომდინარე, ოფიციალურმა მოსკოვმა იმჯერად დათმობა ამჯობინა, მაგრამ თავისგეგმებზე საბოლოოდ ხელი არ აუღია (აბაშიძე, ბახტაძე, ჯანელიძე, 2013). თუმცა, მივყვით მოვლენების განვითარების პროცესს ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით: 1988 წლის 12 ნოემბერს თბილისში გაიმართა უპრეცედენტო საპროტესტო აქცია (ასი ათას კაცამდე), რომელიც იპოდრომზე მიტინგით დამთავრდა. ქალაქის მთავარი ქუჩები – რუსთაველის პროსპექტი (ნაწილობრივ), ლენინის ქუჩა, ჭავჭავაძის პროსპექტი და გურამიშვილის ქუჩა გადაიკეტა, მოძრაობა შეჩერდა, რასაც 13 ნოემბრის ნომერში ოფიციალური გაზეთი „კომუნისტიც“ კი წერდა და მას უკანონოს უწოდებდა, რადგან ხელისუფალთ დემონსტრაციის ნებართვა არ გაუციათ. იპოდრომზე მიტინგის ნებართვა ხელისუფალთ დართეს, რადგან შემინდნენ, რომ მიტინგი არ გამართულიყო მთავრობის სახლთან, რომლის მისასვლელები ჯარებმა ჩაკეტეს. ჯარები იდგნენ ძერჟინსკის ქუჩაზეც, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის შენობასთან. მთავარ ფოსტასთან თავი მოუყარეს მუზარადებიან და ნაგაზებიან მოიერიშე რაზმებს.

დემონსტრაციასა და მიტინგს სამი ძირითადი თემა და მოთხოვნა ჰქონდა:

1. გაეუქმებინათ საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1988 წლის 12 აგვისტოს ბრძანებულება, რომელიც კრძალავდა მიტინგებს, დემონსტრაციებსა და ქუჩის მსვლელობებს და საამისოდ ხელისუფალთა წინასწარ ნებართვას მოითხოვდა;
2. არ დაეშვათ კონსტიტუციაში ახალ შესწორებათა შეტანა, რომელთა თანახმადაც სსრ კავშირიდან რესპუბლიკის გამოსვლის საკითხი საბჭოთა კავშირის უზენაეს ორგანოს, ეგრეთ წოდებულ „სახალხო დეპუტატთა ყრილობას“ უნდა გადაეწყვიტა;
3. შეეწყვიტათ სვანეთში გიგანტური წყალსატევებისა და ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა, რომლებიც წყლით ფარავდნენ ნახევარ სვანეთს და ეკოლოგიურ კატასტროფას უქადიან მთელ დასავლეთ საქართველოს.

დემონსტრანტები იმ პირობით დაიშალნენ, რომ საქართველოს ხელისუფალნი ერთ კვირაში დადებითად უპასუხებდნენ მათს მოთხოვნებს, თორემ შაბათს, 19 ნოემბერს, კვლავ განახლდებოდა მასობრივი საპროტესტო მანიფესტაცია. მილიციამ ვერაფერი გააწყობა დემონსტრანტთა წინააღმდეგ, რადგან ეს უკანასკნელნი გაცილებით მეტნი იყვნენ (საქართველოს რესპუბლიკა, 1991). მიტინგი იპოდრომზე ლოცვით გახსნა ბათუმელმა მღვდელმა მამა ნიკოლოზმა (ღლონტმა).

„წინასწარი შეთანხმების შესაბამისად, 12 ნოემბერს, თბილისის დემონსტრაციის

პარალელურად, ანალოგიური მოთხოვნებით, დემონსტრაციები გაიმართება ბალტიისპირეთში“ (ქართული ქრონიკა, 1988). მთავრობის მიერ მილიციის, ჯარების თუ სპეციალური დანიშნულების რაზმების მობილიზება, საპროტესტო ღონისძიების მონაწილეთა მრავალრიცხოვნობაზე მიუთითებს დაროგორც ჩანს, რესპუბლიკის მაშინდელი ხელმძღვანელები არა მხოლოდ განსაკუთრებულ სიფრთხილეს იჩენდნენ სიტუაციის გასაკონტროლებლად, არამედ ძალის დემონსტრირებასაც ახდენდნენ ხალხის დასაშინებლად. მით უმეტეს, რომ საზოგადოების ნაწილს ჯერ კიდევ კარგად ახსოვდა კომუნისტური რეჟიმის სისასტიკე სხვადასხვა დროს და მათ შორის _თბილისში 1956 წლის 9 მარტს დატრიალებული ტრაგედიის შედეგად. ოდნავ მოგვიანებით, 1988 წლის 19 ნოემბერს სავარაუდოდ, ამავე მოთხოვნებით ხალხმრავალი, მთავრობისაგან ნებადართული მიტინგი გაიმართა ქ. ქუთაისში, რომლის დაწყებამდეც სამართალდამცავებს დაუკავებიათ მიტინგის მთავარი ინიციატორი კონსულტანტი ვანო ხუხუნიაშვილი. მიუხედავად ამისა და მიტინგის დროს მოწყობილი პროვოკაციებისა, რაც მომიტინგეთა ნაწილობრივი გახლეჩით დასრულდა, ის მაინც შედგა და მთელი კატეგორიულობით იქნა წამოყენებული მოთხოვნები (ქართული ქრონიკა, 1988). როგორც ირკვევა, არსებული ხელისუფლება არც გარკვეულ რეპრესიებს ერიდებოდა. რეპრესიების საკითხს ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით, მანამდე კი შეიძლება ერთი დასკვნაც გამოვიტანოთ. კერძოდ, საქართველოს სს რესპუბლიკის მთავრობა ფაქტობრივად კრემლის დაქვემდებარებაში მყოფ მარიონეტულ სამთავრობო ჯგუფს წარმოადგენდა. ცნობილია, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე მდივნებად კრემლიდან ეროვნებით რუს ჩინოვნიკებს აგზავნიდნენ. თვით პირველი მდივნების დანიშვნის საკითხიც მოსკოვში წყდებოდა და ა. შ. ასეთ შემთხვევაში, გასაგებია რამხელა კონტროლის, ზეწოლის თუ შანტაჟის პირობებში მოუწევდათ მუშაობა საქართველოს ფაქტობრივ მმართველებს. მათ წინააღმდეგ ნებისმიერ დროს იყო შესაძლებელი ინტრიგის ქსელების დახლართვაც. ისიც ნათელია, თუ რამხელა პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ მათ. ამდენად, დაწყებული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა თუ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენით დამთავრდებოდა ეს დიდი ალბათობით მთელი რუსულ-საბჭოური იმპერიის დაშლის მიზეზიც გახდებოდა და ასეთ შემთხვევაში რესპუბლიკის ხელმძღვანელებს მოუწევდათ პასუხისგება. ერთი სიტყვით, მათ წინაშე რთული ამოცანა იდგა: უნდა გადაერჩინათ ე. წ. სსრკ და უნდა გადაერჩინათ საკუთარი თავი, უკეთეს შემთხვევაში დაკავებული თანამდებობის შენარჩუნებით. სხვა რესპუბლიკებთან კოორდინირებული და სოლიდარული ურთიერთობების შესახებ მეტყველებს ერთი პატარა პუბლიკაცია: „უკრაინელი პოლიტპატიმარი ივან მაკარი განთავისუფლებულია პატიმრობიდან (როგორც გვახსოვს 30 ოქტომბერს პოლიტპატიმართა დაცვის დღეს, თბილისში გამართული მიტინგის მთავარი მოთხოვნა იყო მაკარის დაუყოვნებლივი განთავისუფლება, რითაც ქართველმა პატრიოტებმა სხვა ერებთან ერთად მხარი დაუჭირეს უკრაინელი სამართალდამცველების(ალბათ, უფლებადამცველების _ ა. მ.) მოთხოვნას“ _ იტყობინებოდა გაზეთი „ქართული ქრონიკა“. „სხვა ერებთან ერთად“ _ ვკითხულობთ ტექსტში და საგულისხმო ხდება ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტი. კერძოდ, საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის განახლების პარალელურად ასეთივე ხასიათის მოძრაობები დაიწყო სხვადასხვა რესპუბლიკებში და ასეთ ვითარებაში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ერთმანეთის მიმართ მხარდაჭერას და შეთანხმებულ მოქმედებას გააზრებული სტრატეგიით. რაც შეეხება იმავე ნოემბრის თვისმთავარ მოვლენას, მისი

ქრონოლოგია ასეთია: 22 ნოემბერს, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს სესიამდე ერთი დღით ადრე, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის აქტივისტებმა, 62 კაცი მთავრობის სახლის კიბეებზე, გამოაცხადა შიმშილობა ღამისთევით, 29 ნოემბრამდე შემდეგი მოთხოვნებით:

1. სსრკ კონსტიტუციის პროექტის გაუქმება;
2. საქართველოს ეროვნული კონსტიტუციის მიღება;
3. მიტინგების, დემონსტრაციების, ქუჩაში მსვლელობების ამკრძალავი დადგენილების გაუქმება.

იმავე საღამოს მოშიმშილეთა რიცხვს 119-სთვის მიუღწევია, ხოლო მეორე დილით – გიორგობა დღეს, დილიდანვე გამართულა მიტინგი, რომელსაც 200 000-ზე მეტი კაცი დასწრებია. ქუთაისის მსგავსად ამჯერად, აქაც უცდია ხელისუფლებას პროვოკაციების მოწყობა, თუმცა უშედეგოდ. საღამოსთვის მოშიმშილეთა რიცხვმა 300-ს გადააჭარბა; 24 ნოემბერს მოშიმშილეთა რიცხვმა 500-ს მიაღწია; 25 ნოემბერს – 600-ს; 26 ნოემბერს – 700-ს. მაგრამ 26 ნოემბერი სხვა მხრივაც იყო შთამბეჭდავი. იმ დილით გამართულ მიტინგზე ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერების გარდა სიტყვით გამოვიდნენ: ესტონეთის ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტიის წარმომადგენლები – კიირენდი, კალიუ მიატიკი და ლაგლე პარეკი. აქვე იქნა წაკითხული მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან გამოგზავნილი მისასალმებელი ტელეგრამები. მოშიმშილეთა რიცხვმა ამჯერად 700-ს მიაღწია. 27 ნოემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით ყველა მოშიმშილე აზიარეს, ხოლო მეუფე ქრისტეფორე წამალაიძე მოშიმშილეთა რიცხვს შეუერთდა. ამ დღეს მათმა რიცხვმა უკვე 800 შეადგინა. მათ შეუერთდა მოლდოველ პატრიოტთა ჯგუფი თავიანთი ნაციონალური დროშით. ამავე დღისით ქართული საზოგადოების მოთხოვნით მიმდინარე აქციაზე დემონსტრაციულად დაწვეს გაზეთ „კომუნისტის“ წინა დღის ნომერი, რომელიც ცილისმწამებლური დამოკიდებულებით გამოირჩა მოშიმშილეთა მიმართ, ხოლო მისი ფერფლი გაზეთის რედაქციას გაეგზავნა.

ყველაზე დაძაბული გამოდგა 28 ნოემბერი. იმ დილით მოშიმშილეებთან პროვოკაციულად ბოთლით ბენზინი შეუგზავნიათ წყლის ნაცვლად. შემდეგ სატანკო კოლონა გამოჩნდა თბილისის ქუჩებში, რომელსაც წინ მოქალაქეები გადაეღობნენ და ავტომანქანებით გზის ჩახერგვით არ მისცეს საშუალება მოშიმშილეების მიმართულებით მოძრაობის გაგრძელებისა.

ერთკვირიანი საპროტესტო აქციები 29 ნოემბერს დასრულდა. იმ დილით 9 საათზე შიმშილობა შეწყდა. ჰოსპიტალიზირებულთა რიცხვიათასზე მეტი იყო. პარალელურად მოშიმშილეთა რიცხვმაც 1000-ს გადააჭარბა. იმავე დილით გრანდიოზული მიტინგი გაიმართა, რომელიც რიცხვით რამდენიმე ასეულ ათას მომიტინგეს ითვლიდა. აქვე გახდა ცნობილი კრემლის უკან დახვეის შესახებ, რასაც მოჰყვა მიტინგის დასრულება და რუსთაველის გამზირიდან მთელ ქალაქში მშვიდობიანი მსვლელობა (ქართული ქრონიკა, 1988).

შეიძლება ითქვას, რომ გარკვეული წინააღმდეგობის მიუხედავად, მიზანი მაინც იქნა მიღწეული. ამის საწინააღმდეგოდ, ახლა მთავრობის მხრიდან იყო საჭირო ეფექტური მოქმედება, თორემ ასეთი პატარა წარმატება „არაფორმალურად“ მონათლული ეროვნული ძალების დიდ გამარჯვებას უზრუნველყოფდა მომავალში. გამოსავალი ისევ რეპრესიული პოლიტიკის გატარებაში იქნა დანახული: „გრძელდება დევნა-შევიწროება ხელისუფლების მიერ იმ პირებისა, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს 1988 წლის 22-29 ნოემბერს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მიერ

მთავრობის სახლის კიბეებზე განხორციელებულ შიმშილობაში. მათ იბარებენ მილიციაში, პროკურატურაში, აშინებენ, ცდილობენ, მათაც ის აზრი მოახვიონ თავზე, რასაც ასე დაუღალავად და შესაშური შემართებით ემსახურება საქართველოს ტელევიზია და ნაწილობრივ პრესა, ახლახანს ჩვენ ხელში ჩაგვივარდა აღმამფოთებელი დოკუმენტი, რომელიც უკვე კომენტარსაც აღარ საჭიროებს:

სსრკ პროკურატურა

საქართველოს სსრ ქ. თბილისის

პროკურატურა

330059, თბილისი 3 დილომი, II კვარტალი

ტელ: 514672

ქ. თბილისის № 7 კლინიკური საავადმყოფოს მთავარ ექიმს

გთხოვთ, სასწრაფოდ გადმოგვიგზავნოთ თქვენს საავადმყოფოში სამკურნალოდ მოთავსებულ მოშიმშილე ყველა პირთა ავადმყოფობის ისტორიიდან ამონაწერები. ისინი მოთავსებულ იქნენ თქვენთან 1988 წლის 22 ნოემბრის შემდეგ.

განსაკუთრებულ მნიშვნელოვან საქმეთა გამომძიებელი გ. წამალაშვილი (გვენეტაძე, კალანდია, 2011).

მთავრობის პოლიტიკამ – დაემინებინა ეროვნული მოძრაობის აქტივისტები, შედეგი ვერ გამოიღო. შედეგი არ მოჰყოლია არც იმ მრავალ პროვოკაციულ ქმედებებს, რომლებსაც არსებული ხელისუფლება სხვადასხვა ფორმით ახორციელებდა მშვიდობიანი მოშიმშილეების, მომიტინგეების თუ პოლიტიკური ლიდერების წინააღმდეგ. უფრო მეტიც 22-29 ნოემბრის აქციებს უერთდებოდა უამრავი ადამიანი და მათ შორის იყვნენ, როგორც თბილისელები ასევე, რეგიონების წარმომადგენლები, სხვადასხვა ეროვნების მოქალაქეები და სხვა. უფრო მეტიც, ეროვნულ-პატრიოტული ძალების დისკრედიტაციის მცდელობამ, დაწყებულმა ცილისმწამებლურმა კამპანიამ და დაშინების პოლიტიკამ საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის გააქტიურება გამოიწვია. ისინი არამხოლოდ ინტერესით აკვირდებოდნენ მოვლენების განვითარებას, არამედ თავადაც ერთვებოდნენ მიმდინარე პროცესებში და მათ შორის დაიწყო სკკპ-ის რიგების დატოვების პროცესი (ქართული ქრონიკა, 1988). აღსანიშნავია, ეკლესიის ჩართულობის საკითხიც მიმდინარე პროცესებში, რაც არ უნდა ყოფილიყო გასაკვირი. სწორედ ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის წინააღმდეგ მიმართულმა დამანგრეველმა კამპანიამ გამოიწვია სავალალო შედეგები და მათ შორის ათეიზმის გავრცელებას მისცა გასაქანი. მაგრამ რა იყო შედეგი იმ საპროტესტო მოძრაობისა, რომელიც 1988 წლის ნოემბერში გამოვლინდა? შედეგი მდგომარეობდა შემდეგში: დაიწყო მოსახლეობის გამოფხიზლების ეტაპი; ნელ-ნელა მძლავრობდა ეროვნული მუხტი; კრემლის ერთგვარი უკანდახევა იწვევდა საზოგადოების მოტივაციის ამაღლებას და ამყარებდა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების რწმენას. რა თქმა უნდა, ძალმომრეობაზე დაფუძნებული კომუნისტური რეჟიმი საბოლოოდ ასე იოლად არ დათმობდა პოზიციებს და მართლაც, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ მიმართულ პროვოკაციულ ქმედებებს მალე ე.წ. „ეთნოკონფლიქტების“ გამაღვივებელი, მაპროვოცირებელი ქმედებანიც მიაყოლეს, რაც მათი აზრით იქცეოდა მთავარ შემაფერხებელ გარემოებად ქვეყნისთვის, დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისკენ მიმავალ გზაზე.

აგრეთვე, უნდა ითქვას, რომ ხსენებულმა ნოემბრის აქციებმა უზრუნველყო დედაქალაქთან ერთად საქართველოს რეგიონების გამოცოცხლდა, სადაც თანდათან პარალელურ რეჟიმში საპროტესტო აქციების ჩატარება დაიწერა. ეს იყო ერთ-ერთი ის ძირითადი მიღწევა, რაც შედეგად მოჰყვა ზემოაღნიშნულ მოვლენებს. სიტყვის

თავისუფლების, საჯაროობის უფიციალური ნებართვის პირობებში შედარებით თავისუფლად ხერხდებოდა მოსახლეობის ინფორმირება შექმნილ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ვითარებასთან დაკავშირებით თუ მომავლის გეგმების გაცნობის თვალსაზრისით, სადაც სწორედ მათ ჩართულობას უნდა ეთამაშა გადამწყვეტი როლი. სამწუხაროდ, 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში დატრიალებულმა ტრაგედიამ და ქვეყანაში დაწყებულმა ნეგატიურმა სისხლიანმა პროცესებმა გარკვეულწილად შექმნა პრობლემები, მაგრამ ჭეშმარიტი ეროვნული ძალების მიერ სწორად გადადგმულმა ნაბიჯებმა უზრუნველყო არსებული სასტიკი რეჟიმის მშვიდობიანი, დემოკრატიული გზით შეცვლა და დამოუკიდებლობის მოპოვება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებით.

ლიტერატურა

1. აბაშიძე, ზ., ბახტაძე, მ., ჯანელიძე, ო. (2013). საქართველო და ქართველები. თბილისი: შპს „ფავორიტი პრინტი“
2. გვენეტაძე, ე., კალანდია, ზ. (2011). საქართველოს უახლესი ისტორიის დოკუმენტური მასალები (1988-1990). I ტ. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“
3. მოსიაშვილი, ა. (2018). მალტის შეთანხმების გავლენა საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხზე. „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 1(20): 105-111
4. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, (1991). № 145
5. გაზეთი „ქართული ქრონიკა“, (1988). № 20; 21; 23; 24

Demonstrations of November 1988 in Georgia and their Significance

Mosiashvili Aleksandre

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. 30 years have passed since the protests of November 1988, which were held in front of the government palace in Rustaveli avenue in Tbilisi. Evaluation of the events of that time is still important today; even though Georgia has gained independence, various ideas about the issue of determining political orientation of the country are still being discussed extensively among Georgian society. To some extent, the presented paper will promote the recollection and analysis of the past in order to plan and determine the future correctly. In order to get a clear picture on the development of the events, we have studied and analyzed the reports published in Georgian press of that period. What is more, for the impartiality we examined the publications of the newspapers which were owned by the National Powers.

From the early 80s of the 20th century the economic crisis in the Soviet Union resulted in the “transformation” in terms of publicity and democratization which was carried out by the ruling government in 1985. However, the gradually empowered National Liberation Movement somewhat alarmed the government and they tried to remove the article from the constitution which stated that the republic had the right to leave the union freely. In addition to this, they tried to restrict the free arrangement of rallies. To protest this, the National Powers held peaceful rallies and started hunger strikes in front of the government palace in November 22-29, 1988. The number of the participants and supporters of hunger strikes was increasing daily. By the end of a one-week rally, the number of the hospitalized people was over 1000. Simultaneously, the number of hunger strikers exceeded 1000. After the mass rally was held on November 29, the Kremlin’s withdrawal was evident.

The outcomes of the demonstrations were as follows: the phase of the awakening of the citizens started; national vigor was increasing gradually, the withdrawal of Kremlin raised the motivation of the society and reinforced the idea of gaining independence. Needless to say, the communist regime, which was based on violence, would not give up its positions. Thus, the regime was trying to remedy the situation with the help of provocations and repressions, but all in vein. The properly taken steps made by the National Powers ensured the replacement of the ruling violent regime in a peaceful and democratic way; the country gained independence so that it maintained its territorial integrity.

Key words: rally, protest, regime, repression.

ევროპული ღირებულებები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში

კობიაშვილი ეკა

ქ. თელავის N6 საჯარო სკოლა

აბსტრაქტი. სტატიაში აღწერილია საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ევროპული ღირებულებები. დემოკრატიულ რესპუბლიკად გამოცხადების შემდეგ, საქართველომ აირჩია დასავლური დემოკრატიის გზა. საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში დაცული იყო ისეთი ევროპული ღირებულებები, როგორიცაა დემოკრატიული არჩევნები, პოლიტიკური პლურალიზმი, სამართლიანი სასამართლო, ადამიანის უფლებები, ტოლერანტობა. მთავრობის პარალელურად იყო ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები. 20 წლის ასაკს მიღწეული ორივე სქესის წარმომადგენლები თანაბრად მონაწილეობდნენ არჩევნებში. ჩამოყალიბდა სხვა და სხვა ინსტიტუტიც.

საკვანძო სიტყვები: კონსტიტუცია, ევროპული ღირებულებები, დემოკრატია, რესპუბლიკა, დამფუძნებელი კრება

საქართველოს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტი ქართული სახელმწიფოს ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციის საკითხია. საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ევროპასთან თანამშრომლობის და ინტეგრაციის მიზანი შეიძლება ისტორიულ კონტექსტში განვიხილოთ და გავაანალიზოთ პირველი რესპუბლიკის გამოცდილება.

1918-1921 წლების საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში აღიარებული და დაცული იყო მრავალი ის ღირებულება, რომელიც დასავლური დემოკრატიის საფუძვლად მიიჩნევა და საქართველო თამამად დგავდა ნაბიჯს ევროპის დიდ ოჯახში შესასვლელად.

საქართველოს პირველი რესპუბლიკა საპარლამენტო წარმომადგენლობით დემოკრატიად უნდა განვიხილოთ, რადგან „ერის ხელმწიფებას“ პარლამენტიანობა ციელდება (ჯანელიძე, 2018, 108). 1918 წელს საქართველომ მისი არსებობის რამდენიმე ათასწლოვან ისტორიაში პირველად სახელმწიფო მოწყობის რესპუბლიკური ფორმა აირჩია, რაც ჯერ დამოუკიდებლობის აქტით, შემდეგ კი 1921 წლის კონსტიტუციით განმტკიცდა. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის სოციალისტური მთავრობის მიუხედავად, რომლის წევრებიც ძირითადად რუსული სოციალიზმის წარმომადგენლები იყვნენ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დასავლურ ევროპულ ღირებულებებს აღიარებდა (გეგენევა, 2014, 115).

ევროპული და ამერიკული კონსტიტუციონალიზმის ფუნდამენტური იდეები და ქართველი კონსტიტუციონალისტების და პოლიტიკოსების შეხედულებები, რომლებიც მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში საქართველოში არსებობდა, 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტში იქნა წარმოდგენილი.

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ საზეიმოდ გამოაცხადა საქართველოს დამოუკიდებლობა (დემეტრაშვილი, კობახიძე, 2011, 51). საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი არა მხოლოდ დეკლარაციულ ხასიათის დოკუმენტი იყო, მან ფაქტობრივად „მცირე კონსტიტუციის“ როლიც კი ითამაშა საქართველოს პირველი რესპუბლიკის არსებობის არცთუ ხანგრძლივ პერიოდში (გეგენევა, 2014, 117). დამოუკიდებლობის აქტი ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია და იგი

უფრო მეტად დეკლარაციულ, პოლიტიკურ ხასიათს ატარებს, ვიდრე სამართლებრივს. მაგალითად, აშშ-ს 1776 წლის დამოუკიდებლობის დეკლარაციას დღემდე არანორმატიული ხასიათი აქვს. მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მიუხედავად, მისთვის არ მიუნიჭებიათ სავალდებულო ხასიათი (გეგენავა, 2014, 116). აქტმა აღიარა და დაადგინა რამდენიმე ფუძემდებლური პრინციპი, რომლითაც მცირე თუ გრძელვადიან პერიოდში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და მის მთავრობას უნდა ეხელმძღვანელა: სახალხო და სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი, დემოკრატიული რესპუბლიკა, როგორც მმართველობის ფორმა, მუდმივი ნეიტრალიტეტი, საერთაშორისო სუბიექტუარიალობა და საერთაშორისო ურთიერთობებში მონაწილეობის კეთილმეზობლური მიზანი, მოქალაქეთა თანასწორობისა და ადამიანის ძირითადი უფლებების პატივისცემა, ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების დაცვა და მათი უფლებების რეალიზაციის თავისუფლება, დროებითი მმართველობის განხორციელების ძირითადი პრინციპები და უფლებამოსილი ორგანოები (საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, 2018). შეიძლება ითქვას, რომ დამოუკიდებლობის აქტი ევროპული კონსტიტუციონალიზმის ელემენტებითაა გაჯერებული. მკვლევარი გეგენავა აცხადებს, რომ აქტში თავისუფლად შეიძლება განსხვავდეს ფრანგული, გერმანული და შვეიცარიული საკონსტიტუციო სამართლისათვის დამახასიათებელი უნიკალური ელემენტები (გეგენავა, 2014, 117).

1919 წლის 12 მარტს ახალარჩეული საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველ სხდომაზევე დამოუკიდებლობის აქტს სავალდებულო ძალა მიანიჭეს (გეგენავა, ქანთარია, ცანავა, თევზაძე, მაჭარაძე, ჯავახიშვილი, 2013, 55), რითაც ის კანონმდებლობის განუყოფელ ნაწილად იქცა. იგი ქართული კონსტიტუციონალიზმის პირველი ოფიციალური დოკუმენტია, რომელსაც უკავშირდება კლასიკური საკონსტიტუციო სამართლის ჩამოყალიბება საქართველოში (დემეტრაშვილი, კობახიძე, 2011, 52).

უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნები დემოკრატიულ საფუძველზე ჩატარდა. დეპუტატები პროპორციული სისტემით, საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით აირჩიეს. მოქალაქეთა პოლიტიკური უფლებით ოცი წლის ასაკს მიღწეული ორივე სქესის წარმომადგენლები თანაბრად სარგებლობდნენ. საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში ხუთი ქალი იყო არჩეული. ასევე გათვალისწინებული იყო საქართველოში მცხოვრები ეთიკური უმცირესობის მდგომარეობა და საარჩევნო მასალა თარგმნეს სომხურ, აზერბაიჯანულ და რუსულ ენებზე და დაარიგეს.

საქართველოს ეროვნული საბჭოში (რომელიც 1917 წლის ნოემბერში შეიქმნა) ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს 26 ადგილი ჰქონდათ დათმობილი (სომეხებს-10, თათრებს-4, აფხაზებს-3, რუსებს-2, ოსებს-2, ქართველ ისრაელებს-2, ებრაელებს-1, ბერძნებს-1 და გერმანელებს-1), (საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, 1990, 62).

1919 წელს აჩეულ საართველოს უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიითი დეპუტატები გახდნენ ებრაელი, აზერბაიჯანელი, სომეხი, რუსი, ბერძენი, გერმანელი, აისორი, აფხაზი და ოსი ეროვნების მოქალაქეებიც (ჯანელიძე, 2009, #4, 85-86).

საქართველოში მცხოვრებ ყველა ეთნიკურ უმცირესობას ეროვნულ საქმეთა გასაძლოდ შექმნილი ჰქონდა საკუთარი ეროვნული საბჭო (ჯანელიძე, 2018, 110). ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე მოღვაწეობდნენ ეთნიკური ნიშნით აღმოცენებული პოლიტიკური გაერთიანებები, საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობდა სულ 15 პოლიტიკური ობიექტი, მათ შორის ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლებიც: სომეხთა რევოლუციონური პარტია „დამნაცვთიუნი“, საქართველოს

მუსულმანთა ეროვნული საბჭო, ბორჩალოს მაზრის მუსულმანები, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია (რსდმპ), ელინთა დემოკრატიული პარტია.

რუსი, სომეხი, აზერბაიჯანელი, ოსი და სხვა არაქართველი ეროვნების მოქალაქენი მრავლად იყვნენ დასაქმებული ცენტრალურ სახელმწიფო აპარატსა და თვითმმართველობის ადგილობრივ სტრუქტურებში.

საქართველოს პოლიტიკური ელიტა დემოკრატიულ პრინციპებს ერთგულებდა. ძირითადი პოლიტიკური პარტიების დემოკრატიულმა მისწრაფებებმა შესაძლებელი გახადა ქვეყანაში პოლიტიკური პლურალიზმის არსებობა. ქვეყანაში ჩამოყალიბდა მრავალპარტიული პოლიტიკური სისტემა. საქართველოს პირველი რესპუბლიკის პერიოდში ხელისუფლებას და ოპოზიციას თავიანთი იდეური შეხედულებების მიუხედავად, საერთო სტრატეგიული მიზანი გააჩნდათ, განსხვავდებოდა მათი ქმედითი მეთოდები. რადიკალური იყო ბოლშევიკური ორგანიზაციები, ისინი უპირისპირდებოდნენ ქვეყნის სუვერენიტეტს.

ხელისუფლება დანაწილებული იყო დემოკრატიული პრინციპით. საკანონმდებლო ხელისუფლება გამიჯნული იყო აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან და მას აკონტროლებდა. თუმცა იყო დარღვევებიც, რაზეც ოპოზიცია რეაგირებდა. მაგალითად ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერისპირიდონ კედია მიუთითებდა მთავრობას, რომ არ ჰქონდა დამფუძნებელი კრების რიდი და ბატონობდა ანგარიშმოუცემლად (საქართველო დამფუძნებელი კრების სხდომის ოქმი, გვ. 4-5).

საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში ყურადღება ექცეოდა ხელისუფლების მესამე შტოს- სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის პრობლემას. დაწესდა მოსამართლეთა და ნაფიცმსაჯულთა არჩევითობა. უმაღლეს სასამართლო ინსტანციას - სენატს დამფუძნებელი კრება ირჩევდა და ამტკიცებდა. სენატის ფუნქციებში შედიოდა თვალყური ედევნებინა კანონის დაცვისთვის.

ცენტრალური ხელისუფლების პარალელურად არსებობდა ადგილობრივი თვითმმართველობა, რომელიც მმართველობის უფლებითაც იყო აღჭურვილი (ჯანელიძე, 2018, 112). დემოკრატიული არჩევნების გზით შეიქმნა საერო თვითმმართველობის ორგანოები - მრავალპარტიული საერო კრებები, ჩამოყალიბდა ქალაქთა სათათბიროები, რომელთა საქმიანობას გამგეობები და ქალაქი თავები ახორციელებდნენ. მათი გადაწყვეტილებების გაუქმება მხოლოდ სასამართლოს შეეძლო.

ერთ-ერთი დემოკრატიული პრინციპი, რომელიც დამახასიათებელია დემოკრატიული ქვეყნისათვის არის სიტყვის თავისუფლება. პირველი რესპუბლიკის პერიოდი ბეჭდითი სიტყვა გამოირჩეოდა მრავალფეროვნებით. გამოდიოდა: პარტიული, სასულიერო, სამხედრო, სახელოვნებო, ლიტერატურული, სამედიცინო, სპორტული, იუმორისტული, პედაგოგიური, უწყებრივი ჟურნალ-გაზეთები (ჯანელიძე, 2018, 113). ხელისუფლების ოფიციალური ორგანო იყო გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“ სხვადასხვა გამოცემები დაუბრკოლებლად ავრცელებდნენ როგორც ინფორმაციას, ისე, განსხვავებულ იდეურ აზრს. იყო ისეთი შემთხვევებიც როდესაც შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაუხურავს დროებით პრესა სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე, მაგალითად სომხეთ-საქართველოს ომის დროს (1918 წ. დეკემბერი), როდესაც სომხური პრესა სომხებს მოუწოდებდა ქართველების წინააღმდეგ, აკრძალა ზოგიერთი არაქართული პრესის გამოცემა, მაგრამ მთლიანობაში მედიის თავისუფლება შენარჩუნებული იყო.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა იყო სეკულარული სახელმწიფო. დეკლარაციულად, ეკლესია გამოყოფილი იყო სახელმწიფოსგან, ხოლო სკოლა ეკლესიისაგან. ხელისუფლება არ ერეოდა კულტის საკითხებში და იცავდა რელიგიათა თანას-

წილის პრინციპს (ჯანელიძე, 2018, 114). შეუზღუდავი იყო რელიგიური კონფესიების, კულტურულ და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა საქმიანობა. საქართველოში 80 სომხური, 60 რუსული, 31 თათრული სკოლა ფუნქციონირებდა, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსდებოდა.

ევროპული ღირებულებანი, ტოლერანტობა, ინდივიდუალიზმი საქართველოს მოსახლეობას ისტორიულად ჰქონდა გათავისებული და დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს უფრო მეტი გასაქანი მიეცა. ქვეყანაში იქნებოდა პირობები დასავლეთის მსგავსად სამოქალაქო სექტორის ფორმირებისათვის. თუმცა არსებობდა საშინაო და საგარეო სირთულეებიც.

ყველაფრის მიუხედავად, შეიძლება ვთქვათ, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა შედგა როგორც სახელმწიფო, რომელსაც ჰქონდა ისეთი ღირებულებები, რომელიც დღესაც აქტუალურია.

ქართული კონსტიტუციონალიზმი ჩამოყალიბებისთანავე, დემოკრატიული რესპუბლიკის მთელ პერიოდში ემსახურებოდა საქართველოს და ქართული საზოგადოების ეროვნული არჩევანის სამართლებრივ და პრაქტიკულ იმპლემენტაციას.

ლიტერატურა

1. გეგენავა, დ. (2014). ქართული კონსტიტუციონალიზმის ევროპული საფუძვლები: ბრძოლა სამართლებრივი სახელწიფოსათვის, მოხსენებები. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
2. გეგენავა, დ., ქანთარია, ბ., ცანავა, ლ., თევზაძე, თ., მაჭარაძე, ზ., ჯავახიშვილი, პ., ერქვანია, თ., პაპაშვილი, თ., (2013). საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი. თბილისი: თსუ
3. დემეტრაშვილი, ა., კობახიძე, ი. (2013). კონსტიტუციური სამართალი. თბილისი: თსუ
4. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, 1918 წლის 26 მაისი.
5. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აქტების კრებული 1918-1921, თბილისი, 1990.
6. საქართველოს დამფუძნებელი კრება, 1919 წლის სხდომის სტენოგრაფიული ანგარიში.
7. ჯანელიძე, ო. (2009). საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები და საქართველოს პოლიტიკური სპექტრი. ჟურნალი „ანალები“, #4, 85-86
8. ჯანელიძე, ო. (2018). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ნარკვევები. თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

European Values in the Democratic Republic of Georgia

Kobiashvili Eka
Telavi Public School N6

ABSTRACT. Georgia's foreign policy priority is the issue of integration into the Euro-Atlantic structures of the Georgian state. The purpose of cooperation and integration of Georgia with the foreign policy of Georgia can be considered in the historical context and analyzing the experience of the First Republic.

In 1918-1921 the Democratic Republic of Georgia was recognized and protected many of the value that is considered the basis for Western democracy and Georgia has been a step towards the entry into Europe's large family.

The article describes the European values of the First Republic of Georgia. After the democratic republic of Georgia was adopted, it was the way to Western democracy. During the first republic the European values were protected, such as democratic elections, political pluralism, fair trial, human rights, tolerance. The government was awarded as a branch, the country embarked on the way to secularization. In parallel with the government there were local self-government bodies. After the age of 20, both sexes took part in the selection. Different institutions were formed.

The Democratic Republic of Georgia was a state that had such values that are still relevant today.

Key words: Constitution, European Values, Democracy, Republican, Founding Congregation.

Эпосы Тюркских Народов Центральной Азии в Раннем Средневековье

Исмаилзаде Саида Джафар гызы
Гянджинский Государственный Университет

Абстракт. Культура турецких народов, занимающая важное место в истории турецких народов, является актуальной проблемой. В статье исследуется фольклорная история тюркских народов, в частности, роль эпоса, основанная на трудах исследователей.

Сюжет и образы этого стихотворения перекликаются с эпическими народами Алтая. Сказочные мотивы также отражены в поэме «Кожоджаш», в которой рассказывается об охотнике, ведущем долгую битву с диким животным со сверхъестественной силой. После смерти Кожоджаша эту борьбу завершает его сын Малдожаш. Поэма появилась, по-видимому, в обществе, которое находилось на низком уровне развития производительных сил (В. Бартольд (1963)). Итак, в этой небольшой статье невозможно рассказать об эпосах тюркских народов, но продолжение следует. Изучение культуры IV-VIII вв. - Это еще один шаг к изучению принципов генетических и контактных взаимоотношений народов тюркского мира. Устное поэтическое творчество, занимавшее особое место в культуре тюркских народов, принесло до наших дней высокую поэзию и мудрость этих героических народов. Следует отметить, что культура народов, населявших Среднюю Азию в раннем средневековье, послужила основой культуры тюркоязычных народов, развивающейся в условиях глобальной цивилизации.

Ключевые слова: культура, эпос, турецкие народы, история, древние времена

Из истории известно, что тюркский мир объединяет десятки народов. Велик и необычаен тюркский мир. Известный своим народом, старинными обычаями, высокой и неповторимой культурой. Их объединяет тюркский мир народов родственных и все же особенных? их речь неповторима, она с особым оттенком звуков и смыслов, одно и то же слово у разных народов имеет совершенно разный смысл. И в этом безграничность тюркского языка, его удивляющая простота и древность. Исторические памятники свидетельствуют, что в древние времена тюрки говорили на одном языке, понятном всем. Этот общий язык дал начало литературному языку. Поэты, сказатели в своих произведениях оттачивали каждое слово, чтобы потом услаждать весь тюркский мир. Создавалась своя, очень уникальная, тюркская культура (Лайпанов, 1993). Современный этап развития общества свидетельствует о том, что проблема тюркского мира, культура тюркского народа, своеобразна и неповторима, что достижения культуры не могут быть измерены, взвешены или сравнены, чтобы выявить, чья культура выше. Именно из этого мы исходим при изложении этой проблемы, ибо в этом видим актуальность. Фольклорное наследие тюркской литературы представлено легендами, сказками, пословицами, поговорками, героическими и мирозпическими поэмами. Особенно это касается устных памятников древнетюркских народов, в частности, эпоса, фокусирующего в себе народное мнение об исторических событиях. Поэтому, с точки зрения происходящих преобразований, нацеленных на духовное возрождение государства, изучение эпосов тюркских народов представляет актуальность. С этой целью необходимо раскрыть значимость эпоса тюркских народов, восполняя тем самым процесс формирования собственно национальных культур. При изучении фольклорных и литературных образцов каждого народа, истории его культурного развития важное значение приобретает созданный данным народом и отшлифованный веками эпос, занимающий особое место в национальном духовном наследии. Одним из ценнейших находок тюркских народов является памятник - эпос, хранящий в памяти исторические события. Среди

эпических жанров фольклора эпос имеет особое значение с точки зрения изучения наших корней, традиций и быта, исследования нашей героической истории. Несмотря на то, что тюркский эпос, будучи разделенным на доисламский и постисламский этапы, был привлечен к исследованию и объективно оценен выдающимися тюркологами, фольклористами различной национальности, в этом направлении еще многое предстоит сделать. В исследование эпоса "Манас" большой вклад внесли В.Радлов, В.Жирмунский, А.Инан, С.Мусаев. Эпос "Манас" и другие тюркские эпосы выступают главным образом в исследовании, в монографии, где вносится определенная ясность в систему эпических традиций, даются научные суждения об общей культуре тюркских народов. Одним из величественных памятников, отличающихся в истории тюркских народов своей емкостью и содержательностью, является трилогия "Манас". Узбекский народный эпос авторы рассматривают с позиций буржуазного космополитизма. Развитие узбекского эпоса, теснейшим образом связано с историей узбекского народа. Эпос – богатейший источник для изучения истории культуры, быта, мировоззрения создавшего его народа. В.М.Жирмунский стал изучать тюркские языки и одновременно приступил к систематическому изучению эпосов народов Средней Азии и других тюркоязычных народов. Основными вехами исследования В.М.Жирмунским тюркоязычных эпосов является: совместно с Х.Т.Зарифовым книга "Узбекский народный героический эпос". Начало изучению эпоса тюркоязычных народов было положено В.В.Родловым (1837-1918) (Жирмунский, 1960). Начало XX века явилась началом новой эпохи в изучении национального фольклора, в частности, творчества народов Средней Азии. Благодаря трудам Велиханова, Родлова, Диваева и других, казахский эпос был уже известен в двух основных формах героической поэмы (так называемой "Исыр") с исторической основой, обычно относящийся к ногайскому циклу ("Эр-Саин), "Эр-Жаргын" и "Кыз-Жибек" и др.). Читатели познакомились с классическим казахским эпосом благодаря труду акад. А.С.Орлова "Казахский героический эпос". Эта книга дает обзор ряда эпических поэм и сравнивает казахский героический эпос с древне-русскими былинами. Академик Мухтар Ауэзов (1897-1961) - исследователь фольклора и истории казахской литературы. Ауэзов опубликовал в 1935 году специальную работу о киргизской эпосе "Манас". О древнетюркских литературных памятниках начали говорить лишь в 60-е годы XX века. Надо отметить, что истоки проявления этого жанра связаны с первыми исследованиями, с Алтайским краем, которые имеют генетическую связь с эпосом древних тюрков Алтая, о чем свидетельствует сохранение до наших дней того же эпического стиля. Они написаны в виде обращений, проповедей к народу с целью возвышения власти каганов и привлечения народных масс на свою сторону, и они отражают собственно народное мнение об исторических событиях (Суразаков, 1965). Героические сказания "Сай-Салонг" и "Алп-Манаш" или "Алпамыш" представляют большой интерес. Так, тюрк, загнанный в горы, а в алтайском эпосе это богатырь Сай-Салонг, спасает Ирбис-буркан. Само имя Ирбис, т. е. Барс встречается в "орхонских надписях", возможно и слово "буркан" образовано от словосочетания "бөру-канн", что в переводе означает "волчий канн", а волками назывались тюркюты (5, 330). Другими словами, в алтайском эпосе историк находит орхонические мотивы, сюжеты, восходящие к эпохе тюркского каганата. Эпос "Алпамыш", который создали сказатели узбекского племени конграт, известный всем тюркским народам от Волги до Байкала. Эпос состоит из пролога и двух частей. В основе эпического сказания об Алпамыше лежит древняя богатырская сказка, отдельные элементы которой имеют широкое распространение в сказочном эпосе тюркских и монгольских народов южной Сибири и Центральной Азии. "Алпамыш" - яркий образец героического эпоса. Правда, в нем содержится ряд романтических мотивов. Дастан получил широкое распространение среди народов тюркской семьи, а также территориально близких им, хотя и неродственных. Известны узбекские, каракалпакские и казахские версии эпоса в форме дастана. Собрание и издание эпоса началось в конце прошлого - начале текущего столетия. (Жирмунский, 1960). Впервые упоминание о бытовании "Алпамыша" среди казахов принадлежит известному ташкентскому этнографу А.А.Диваеву. Для определения времени и создания мест эпоса, важное значение имеют работы Х.Т.Зарифова. Он отмечает, что

употребляемое в эпосе название племени "конгырат" первоначально не имело отношения к монгольскому "кунхурат". Классический вариант узбекского "Алпамыша" записан от Фазиля Юлдашева (1873-1953 гг.), современного узбекского сказателя. Записанная от автора в 1928г. редакция "Алпамыша" насчитывает около 14000 стихов, в форме краткого прозаического рассказа. Рукопись храниться в фольклорном архиве Узбекской Академии Наук. (N 18) (Жирмунский, 1960). Этот эпос был создан в высокогорной местности Байсун в Сурхандарьинской области. Байсун, в эпосе - это вообще не название местности, а нарицательное имя народа "байсин", т. е. «прямодушных людей». Поэма рассказывает о подвигах богатыря Алпамыша, победившего в состязании борцов, чтобы освободить свою нареченную невесту Барчин от домогательств женихов на чужбине. Затем герой вновь покидает родину и попадает в плен. Вернувшись спустя семь лет, после заточения, он застаёт страну под гнетом самозванца- узурпатора. Его верную жену, объявленную вдовой, силой принуждают вступить в новый брак. Поменявшись одеждой с простым пастухом, Алпамыш проникает на свадебный пир, убивает насильника и становится царем, под властью которого объединяются все конграты. Что примечательно, эпизоды поэмы напоминают "Одиссею" Гомера, а имя героя созвучно имени богатыря Манаса (Гумилев, 1990) Моральное состояние тюркского населения, вставшего "на путь истины", оставило наглядный след в дастанах эпоса "Книга Деде Коркуда". Эта книга является великим эпическим памятником огузских тюрков. Впервые рукопись эпоса, состоявшего из 12 глав (304 стр.), обнаружил Якоб Рейске (в XVIII в.) в королевской библиотеке Дрездена. В 1950 г. итальянский ориенталист Этторе Росси обнаружил в библиотеке Ватикана вторую рукопись из 6 глав (98 стр.). Каждый из разделов называется Огузнаме. "Книга ДедеКоркуда" - источник, имеющий тысячелетнюю письменную традицию, тогда как другие эпосы были записаны лишь в XIX или в XX вв.. (Сулейманова, 2009). В.В. Бартольд больше других сделал для изучения огузского эпоса, известного кратко под именем "Китаб-и Коркуд". Он перевёл все 12 песен на русский язык. Когда В. В. Бартольд работал над огузским эпосом, в науке еще не было известно о существовании прекрасного узбекского эпоса. Благодаря профессору В.М.Жирмунскому мы можем сравнить оба эпоса - огузский и узбекский. Разница между ними только в том, что вместо состязания женихов "Бамси - Бейрек" содержит еще более архаический мотив (Бартольд, 1963). В эпосе "Книга Деде Коркуда" - Коркуд мудрый правитель, обладающий пророческим даром, певец-сказатель. Эта книга связана с национальным укладом жизни. В бытовании среди азербайджанцев, башкир, казаков, киргизов (у огузов, кыпчагов) есть очень достойные легенды об этом герое. Казахский автор XX века Чокан Валиханов рассказывает об этом герое у казахов под именем "Хоркут". Азербайджанские исследователи "Книги ДедеКоркуда" Шамиль Джамшидов, Сулейман Алияров, Самет Ализаде и др. пишут, что эпос является всеобщим трудом тюркоязычных народов. Еще в XVII веке тюркменский историк Абдулгази хан Хивали дал сведения об этих эпосах (Мухтарова, 2013). Известный Коркутовед М.Эргин утверждает, что Рашидаддин, Осман Байбурдлу, Али Язычы оглу, Абулгази Хивали и др. известные историки огузоведы считали "Китаби-Деде-Коркуда" источником. С этой целью, так как все события "Деде Коркуда" дошли до нас в письменном виде, как огузнаме, я представил этот эпос как письменный учебник истории огузов. Впервые этот эпос в Турции был издан в 1916 году Килисли Рифатом, позже в 1938 году со стороны Орхан Шаик Гекяем. Но, надо отметить, что в обоих изданиях была напечатана неоригинальная копия, а копии с ошибками (Гумилев, 1990). События происходят на Сырдарье, в Средней Азии, на Кавказе и степях Сары-арки. В эпосе упоминаются племена усуней и канглы, говорится о разделении огузов на внутренних и внешних. Сам Коркут, от имени которого ведется повествование, был реальной личностью, бекам огузо-кыпчакского племени кият. Казахи, считают его основоположником музыкальных произведений для кобыза, эпического жанра и искусства врачевания. Песня об удалом «Домруле», гимны торжествующей любви, побеждающей смерть. Плач Бурлы- хатун по сыну - один из эмоциональных текстов в мировой литературе. Эпизод пленения жены Газана рослой Бурлы-хатун и их сына Уруза по накалу ситуации, как считает писатель Анар, стоит вровень с античными трагедиями. Эта книга связана

с национальным укладом жизни, с формами национального бытия и азербайджанского народа. Или другая глава, раненый Басат лежит где-то в поле, за горами. Обезумевшая от горя мать ищет его в степи и вдруг замечает: там, за горой, в ущелье садятся, а затем влетают вороны и коршуны. И мать догадывается: там за горой лежит ее раненый сын. Это к нему, чувствуя добычу, слетаются коршуны и вороны. Главы о Бамсы Бейреке и Бану Чичек можно приравнять к современному психологическому роману XX в. В "Книге Деде Коркуда" также неоднократно упоминается образ волка, с которым связаны этноисторические корни народа. Верование в происхождение от Волка (легенда о волчице). В этой книге сохранились образы древней матери - волчицы и древнего отца волка. Наряду с "Книгой Деде Коркуда" прослеживаются следы мифа о матери- волчице и в другом азербайджанском дастане "Кер оглу". Сын Кер оглу, также как и Газан хан гордится тем, что он происходит от Волка (8, 234). Фольклор тюркских народов в средние века очень богат героическими эпосами. Несмотря на то, что все эти эпосы освещались в письменной форме в XVIII-XIX вв., но их сюжеты отражают события раннего средневековья. Например, разные жанры фольклора древних тюрков нашли свои отражения в каменных изваяниях в честь Кюль-Тегина и Бильге каганов. По мнению Л.Н. Гумилева, некоторые жанры эпосов тюркских народов Центральной Азии "Алпамыш" и "Алп-Манаш" Алтая охватывают периода Великого Тюркского каганата (Мухтарова, 2013). Что касается эпоса "Огузنامه", то это эпическое произведение о происхождении тюркских народов кыпчак, канглы, карлук и др. Основное действующее лицо эпоса Огузкаган, которому приписываются сверхъестественные силы. Поэма посвящена детству Огузкагана, его подвигам, победе над одноглазым великаном Киятом, его женитьбе и рождению сыновей. Сыновья Огуза: Кун (Солнце), Ай (Луна), Жулдуз (Звезда), Кон (Небо), Тау (Гора), Тениз (Море). Став правителем народа уйгур, Огуз каган ведет войны с соседями, правителями Алтыном и Урумом. Некоторые исследователи пришли к единому мнению, что герой эпоса Огузкаган и есть известный великий каган гуннов Азии - Мэтэ (Мотун) каган. Тюрки до исламизации, и после считали Огузкагана своим Отцом. Единственный письменный вариант в настоящее время находится под номером "1001" в разделе "Тюркские сочинения" в "Национальной библиотеке" Парижа. Этот письменный вариант был переведен на современный тюркский язык Рашидом Рахмати Арат и был издан в 1936 году, далее на уйгурском в 1970 г. (16, 60). К числу эпоса тюркских народов относят и древнейший памятник башкирской эпической поэзии "Урал-Батыр". В этом эпосе присутствуют элементы зороастризма. Наряду с этим эпос исповедует морально-нравственные проблемы, раскрывает сущность философских проблем, в частности взаимоотношения человека и природы. Эпос повествует о борьбе за свободу и социальное равенство, вечную жизнь. Особый приоритет отдается теме жизни и смерти. Большое место в устном творчестве киргизов занимает эпический жанр. Эпос у киргизов в известной степени подчиняет себе все остальные жанры фольклора, вобрав в себя в той или иной мере все его богатство: и предания, и сказки, и песни, и поговорки. Сказатели в своем большинстве были не только исполнителями эпоса, но и поэтами-импровизаторами, создателями его новых вариантов. Необходимо, прежде всего, остановиться на эпических произведениях малой формы. Насчитывается более десятка эпических поэм, являющихся, по-видимому, в значительной части остатками эпических сказаний тех племен, которые вошли в состав киргизской народности. Некоторые из них, несомненно, древнего происхождения. Такова сказочная поэма "Эр-Тештук", герой которой действует в подземном мире. Сюжет и образы этой поэмы перекликаются с эпосом народов Алтая. Сказочные мотивы отражены и в поэме "Коджоджаш", которая повествует об охотнике, ведущем длительную борьбу с диким животным, обладающим сверхъестественной силой. Эту борьбу после гибели Коджоджаша завершает его сын Малдоджаш. Поэма возникла, по-видимому, в обществе находившемся на низком уровне развития производительных сил (Бартольд, 1963). Итак, рассказать об эпосах тюркских народов в этой маленькой статье, естественно, невозможно, но продолжение следует. Изучение культуры IV-VIII вв. - это еще один шаг к исследованию принципов генетических и контактных связей народов тюркского мира. Устное поэтическое творчество, которое занимало

особое место в культуре тюркоязычных народов донесло до наших дней высокую поэзию и мудрость этих героических народов. Надо отметить, что культура народов, населявших Центральную Азию в раннее средневековье, послужила фундаментом для культуры тюркоязычных народов, развиваясь в контексте общемировой цивилизации.

Литература

1. Лайпанов, К.Т., Мизиев, И.М. (1993). О происхождении тюркских народов. Черкесск: ПУП.
2. Адиль, Д. (2011). Эпос Манас и традиции тюркских сказаний. Бишкек: Бийиктик.
3. Жирмунский, В.М. (1960). Сказание об Алпамыше. Москва: АН УзССР.
4. Суразаков, С. (1965). Алтайская литература. Горно-Алтайск
5. Гумилев, Л.Н. (1967). Древние тюрки. Москва: Наука
6. Гумилев, Л.Н. (1990). Тысячелетия вокруг Каспия. Москва: Алгоритм
7. Сулейманова, С. Ю. (2009). История тюркских народов. Баку: АГУ.
8. Бартольд, В. В. (1963). Киргизы. Исторический очерк. Соч., т. 2, ч. 2. М.: Огни Петроград.
9. Мухтарова, А. И. (2013). Истрия тюркских народов. Баку: Adiloğlu.
10. Толстов, С.П. (1963). Народы Средней Азии Казахстана. Москва: АН ССР.

The Epic of Turkish People of Central Asia in the Middle Ages

Ismailzade Saida Cafar
Ganja State University

ABSTRACT. The culture of Turkish people that occupies an important place in the history of the Turkish people is a topical problem. The article studies the folklore history of Turkish people, in particular, the role of epic based on the works of researchers.

The plot and the images of this poem echo the epic peoples of Altai. Fairy-tale motifs are also reflected in the poem "Kojojash", which tells about a hunter leading a long battle with a wild animal with supernatural power. After the death of Kojojash, this struggle is completed by his son Maldojash. The poem appeared, apparently, in a society that was at a low level of development of productive forces (Barthold, 1963). And so, it is not possible to tell about the epics of the Turkic people in this small article, but the continuation follows. The study Culture IV-VIII centuries - This is another step towards the study of the principles of genetic and contact relationships of the people of the Turkic world. Oral poetic creativity, which holds a special place in the culture of Turkic people, brought to our days the high poetry and wisdom of these heroic peoples. It should be noted that the culture of the people who inhabited Central Asia in the early Middle Ages, served as the foundation for the culture of the Turkic-speaking people, developing in the context of global civilization.

Key words: Culture, Epos, Turkish people, history, ancient times

Создание Армии в Период Независимости

Гайбалыева Нигяр
Бакинского Государственного Университета

Абстракт. В научной статье упоминается ситуация в области строительства Национальной армии в Азербайджанской Республике в первые годы (1991-1993 гг.) После обретения независимости Азербайджанской Республики, а также грубые ошибки при выполнении принятых нормативных правовых актов, касающиеся здания армии, отсутствие единой системы командования в армии, неосуществимость снабжения армии оружием. Кроме того, в научной статье упоминается реформирование реализации разумных мер в здании армии, формирование групп армий нового типа, командование единой армией, исключительная роль великого лидера Гейдара Алиева в области подавления Вооруженные силы с применением современного оружия. Азербайджан, не только с политической и экономической точки зрения, но и с военной точки зрения, стал одним из сильнейших государств мира, и сокрушительное поражение, нанесенное врагу, отреагировав на героизм Национальной армии Военная провокация армян 2-5 апреля 2016 года подтверждает готовность Сил Азербайджана восстановить территориальную целостность нашей страны, освободить от захватчиков наших земель.

Ключевые слова: Национальная армия Азербайджана, Гейдар Алиев и здание армии

Могущество и величие каждого государства измеряется его экономикой и силой армии. В первые годы независимости состояние армии Азербайджанской Республики было в неудовлетворительном состоянии. Причиной тому ненадлежащее ведение как самих некоторых нормативно-правовых актов в сфере создания Армии, так и их ненадлежащее ведение. Безусловно, это стало причиной анархии в сфере создания армии. Из-за отсутствия единой системы управления защита земель возлагалась на добровольные группы, действовавших разрозненно отдельных вооруженных группировок башипозугов, действовавших в личных целях.

Несмотря на переговоры с Министром Обороны Москвы Шапошниковым в связи с созданием Национальной Армии только что завоевавшей независимость Азербайджанской Республики, не удалось прийти к согласию. Министерство Обороны официально заявило, что на территории СССР остаются Министерства Обороны 12 республик, Азербайджан может создать только гвардию. Желание Азербайджана создать армию в мировых информационных агентствах возвестили миру под лозунгом «Азербайджан готовится к войне с Арменией и поэтому создает армию». А Армения свои военные мероприятия держала в секрете, но создавала сильную армию. Муталлибов опасался, что армия перейдет к оставшимся в оппозиции и предпочитал о создании гвардии в подчинении. Несмотря на противоречие в законодательством СССР, в апреле 1991-го года в Армении начался призыв в национальную армию, планировалось создание национальных военных училищ (1, ст 6 Архив ТРК АР, 30 августа 1991-го года. Микрофонная папка «Экран дня», сл. Информация Верховного Совета Азербайджанской Республики, 1991, №17-18).

Проблема приобретения современного боевого оружия, необходимого в республике как воздух и вода, не решалась спокойно. Вместе с запретом со стороны Москвы продажи оружия и боеприпасов для Азербайджанской армии, в конце 1991-го года не реализовалось начало производства оружия из-за невозможности сохранения в секрете новости.

30 августа 1991-го года на внеочередной сессии Верховного Совета Азербайджанской Республики было принято решение о «Создании Сил Национальной Самообороны

Азербайджанской Республики».

В данном решении соответствующим комиссиям Верховного Совета было поручено подготовить проект закона Азербайджанской Республики о статусе, структуре и правилах организации национальных сил самообороны Азербайджанской Республики и передать для обсуждения на очередном заседании Верховного Совета (1, ст 6 Архив ТРК АР, 30 августа 1991-го года. Микрофонная папка «Экран дня», сл. Информация Верховного Совета Азербайджанской Республики, 1991, №17-18).

Решением Верховного Совета Азербайджанской ССР 5 сентября 1991-го года было создано Министерство Обороны. 9 октября того же года принято решение «О силах национальной самообороны Азербайджанской Республики» (3, с.86 Архив ММ Азербайджанской Республики, г 2941, с. 86).

Там указано, что Вооруженные Силы республики - государственная военная организация, подчиняющаяся Президенту Азербайджанской Республики, должна охранять интересы, суверенитет, территориальную целостность и независимость Азербайджанской Республики.

К основным задачам Вооруженных Сил Азербайджана отнесены нижеследующие:

- Защищать Азербайджанскую Республику при вооруженной агрессии других государств
- Защищать важные государственные объекты
- Охранять государственные границы Азербайджанской Республики
- Проводить разведку для обеспечения военной безопасности Азербайджанской Республики
- Принимать участие в осуществлении объявленного чрезвычайного положения в условиях, соответствующих законодательству Азербайджанской Республики

Оказывать помощь государственным управлениям, а также населению при устранении природных и экологических бедствий, последствий крупных аварий (1, ст 6 Архив ТРК АР, 30 августа 1991-го года. Микрофонная папка «Экран дня», сл. Информация Верховного Совета Азербайджанской Республики, 1991, №17-18).

В результате формировалась первая мотострелковая бригада Вооруженных Сил на базе воинских частей 18 110 поселка Ших бывшей советской армии.

Но несмотря на принятие закона, руководители Республики того периода боялись создания национальной Армии, а случайные люди, рвавшиеся к власти на волне национально-освободительного движения старались захватить все руководство, в том числе руководство армией. Только у них не было опыта в области создания армии.

В то же время армейские соединения, собиравшиеся вокруг отдельных лиц старались добиться особой цели.

Таким образом, вмешиваясь в политику, впадали в иллюзию о власти. В результате эти процессы оказали отрицательное влияние на процесс формирования армии.

Борьба за власть, тайные сделки «лидеров» того времени с Москвой привели к политическому и военному банкротству молодой Азербайджанской Республики. Уже произошла Ходжалинская трагедия, потеряны такие неприступные крепости Азербайджана как Шуша, Лачин.

В тот период Министерству Обороны были выделены средства 250 миллионов манат из госбюджета, на общественных началах было собрано 80 миллионов манат. (4, ст 14 Архив ARAS г 2941, с 1. Стенограмма заседания Милли Меджлиса от 11 ноября 1992-го года).

Однако батальоны не снабжались едой и одеждой на основе стандартных норм. Месяцами батальонам не выдавалась зарплата, даже правовым органам не была известна сумма зарплаты.

Военная техника была в неудовлетворительном состоянии. Со временем в армии росли уныние, отчаяние.

В результате преступного предательства надевавшихся на государственный переворот и

желавших захватить власть, летом и осенью 1993-го года были нанесены новые удары на территориальную целостность Азербайджана. Враг, воспользовавшись политическим кризисом в стране, начиная с июля месяца, перешел к сильной атаке. И способность АНФ-Мусават, и готовившиеся к мятежу силы, подчинявшиеся Суряту Гусейнову, вывезли из Агдамского фронта много военной техники.

За счет внешних атак и внутренних сепаратистских тенденций в республике создавались условия для разрушения государственности Республики. Чтобы избавиться, выйти из такой ситуации, нужен был сильный глава государства.

Эта сила посвятила всю жизнь процветанию и безопасности своего народа. За 13-летний период правления Азербайджанской ССР, он своими руками, складывая кирпич за кирпичом, построил стены своего дворца счастья, в кровавый день 20 января 1990-го года, несмотря на политическое преследование, он поднял свой голос против оккупации Баку Вооруженными Силами СССР и в защиту всех прав азербайджанского народа и зажатый в блокаде врага последние два года, руководивший древней Нахичеванью в невыносимых условиях – был Гейдар Алирза оглы Алиев. (10, ст 145 Гейдар Алиев, Изучаем политическую школу, Баку 1997).

Гейдар Алиев в годы правления уделял особое внимание вопросам создания в республике армии. Еще в период руководства Азербайджанской ССР один из вопросов, волновавших его, был малочисленность военных кадров. Чтобы устранить это, в 1971-м году в результате больших усилий, он добился открытия специализированного военного училища имени Джемшида Нахичеванского, Бакинского училища Высшего Объединенного Командования и Бакинского Высшего военно-морского училища азербайджанской молодежи. По распоряжению Президента Азербайджанской Республики, подписанного 13 марта 1998-го года в Нахичеванской Автономной Республике был открыт филиал Военного Лицея имени Джемшида Нахичеванского, по распоряжению Президента Ильхама Алиева, подписанного 27 февраля 2004-го года, на основе филиала создан Военный Лицей имени Гейдара Алиева.

Шаги, предпринятые Гейдаром Алиевым в советский период в военной сфере, принесли свои плоды после завоевания независимости.

Также в результате большой организаторской и целенаправленной политики Гейдара Алиева был устранен кризис власти и достигнута политическая стабильность. После достижения политической стабильности внутри страны достигнуто решение вопросов, стоящих перед страной для упорядочения, создания Армии и её формирования, 12 мая 1994-го года достигнуто прекращение огня с Арменией. В результате дальновидной и мудрой политики война приостановлена и основное внимание было направлено на проведение важных работ в сфере создания армии.

Гейдар Алиев, особо отметив укрепление наших вооруженных сил, которые выполняют историческую миссию, такую как сохранение и развитие независимости, то, что этот вопрос всегда находился в центре внимания, сказал: «Армейская тема, формирование нашей армии, должны быть одной из основных тем всей нашей жизни, и мы должны последовательно выполнять эти задачи».(10, ст 163 Гейдар Алиев, Изучаем политическую школу, Баку 1997).

Создание Военной Академии Вооруженных Сил Указом Гейдара Алиева от 20 февраля 1999-го года, повышение статуса военного училища, осуществляющего деятельность в республике согласно Указу от 20 августа 2001-го года и, наконец, создание Фонда помощи Вооруженным Силам, явились большим вкладом в военный потенциал и увеличение мощи государства.

За короткое время преобразования, проводимые Гейдаром Алиевым в сфере армии, начали давать успешные результаты. Создана законодательная база создания армии, приняты такие законы как «О вооруженных Силах», «О воинской службе», «Об обороне», «О статусе военнослужащих» и другие весьма существенные законы. Тем самым, в разрезе короткого времени Гейдар Алиев добился восстановления единого командования в Армии, ее боевой

техники и оснащение современным оружием, возвращение молодых офицеров и правильное размещение, формирование чистого духовно-психологического климата в Вооруженных Силах. В результате большого внимания и заботы Вооруженные Силы Азербайджана, используя мировой опыт, стали Армией на примере НАТО.

Неоспоримым фактом является то, что архитектором создания и формирования современной Азербайджанской армии является общенациональный лидер Гейдар Алиев.

Президент Азербайджанской Республики, Главнокомандующий вооруженными Силами господин Ильхам Алиев как глава государства с первых дней деятельности объявил приоритетом созидание армии. Азербайджан не только с политической и экономической точек зрения, но и с военной точки зрения превратился в одно из сильных государств в мире, также нанесение сокрушительного поражения нанесением врагу, ответив героизмом Национальной Армии военной провокации армянам 2-5 апреля 2016-го года является подтверждением готовности Вооруженных Сил Азербайджана для восстановления территориальной целостности нашей страны, к освобождению от захватчиков наших земель. Произошедшие апрельские события еще раз доказали, что Азербайджанская Армия непобедима, дает врагу и будет давать достойный ответ.

Литература

1. Архив ТРК (1991) АР, 30 августа 1991-го года. Микрофонная папка «Экран дня», сл. Информация Верховного Совета Азербайджанской Республики
2. Архив ТРК АР, 30 августа 1991-го года. Микрофонная папка «Экран дня», с 2. Информация Верховного Совета Азербайджанской Республики,
3. Архив ММ Азербайджанской Республики, г 2941
4. Архив АРАС г 2941, с 1. Стенограмма заседания Милли Меджлиса от 11 ноября 1992-го года
5. Возвращение. (1990-1993.) Сбор документов и материалов. Баку, 1996
6. Триумф решительности (документальная хроника. Баку, 5, стр 76
7. Мамедов, А. (1980-1997). «Борьба за восстановление и укрепление независимого Азербайджанского государства» Издательство «Баку», 6, стр 44
8. Насибзаде, А. (1987). Издательство «Баку», 4, стр 89
9. «Азербайджанская Демократическая Республика», Издательство «Баку», 3, стр 65.
10. Алиев, Г. (1998). «Азербайджане на пороге XXI века и третьего тысячелетия», Издательство Баку, 8, стр 33
11. Гейдар Алиев, Изучаем политическую школу, Издательство «Баку», 5, стр 22
12. Микрофонная папка передачи ТРК АР «24 часа» от 12 марта 1992-го года

Army Building During Independence

Qaybaliyeva Nigar
Baku State University

ABSTRACT. The scientific article mentions the situation in the field of the National Army Building in the Republic of Azerbaijan in the first years (1991-1993) after gaining the Independence of the Republic of Azerbaijan, as well as rude mistakes in the fulfillment of the accepted normative legal acts concerning the Army Building, the lack of a single command system in the Army, the incomlability of supplying the Army with the armaments. As well, the scientific article mentions to be reformed the realisation of the reasonable measures in the Army Building, the formation of the new type of Army Groups, the single army command, the exceptional role of Great Leader Haydar Aliyev in the field of supplying the Armed Forces with the moder weapons. Azerbaijan, not only from a political and economic point of view, but also from a military point of view, has become one of the strongest states in the world, and the crushing defeat inflicting on the enemy by responding to the heroism of the National Army of military provocation to Armenians April 2-5, 2016 confirms the readiness of The forces of Azerbaijan to restore the territorial integrity of our country, to liberation from the invaders of our lands.

Key words: The National Army of Azerbaijan, Heydar Aliyev and Army building

Советский Период Развития Многонациональности в Узбекистане

Рахбар Хамидовна Муртазаева

Национальный Университет Узбекистана Имени Мирзо Улугбека

Абстракт. В статье на основе достоверных источников раскрывается процесс добровольно-принудительной, вынужденной миграции, а также эвакуация и депортация народов на территорию первой Туркестанской АССР, затем Узбекской ССР. Показано влияние общественно-политических событий 1917-1990 гг. На трансформацию национального состава населения Узбекистана. Широко используя материалы всесоюзных переписей населения советского периода, показывает этнодемографическую картину, рост и упадок нации и этносов в советский период, их причины, формирование диаспор. Конкретные факты свидетельствуют о толерантности узбекского народа к представителям различных этнических групп. Февральская революция, и особенно Октябрьская революция в России, кардинально изменили естественную историю развития Узбекистана. Социальные катаклизмы 1917 года и последующих лет, когда распад общественных отношений происходил в очень острых формах, оставили свой отпечаток на социально-экономическом и демографическом развитии республики.

Военные действия, эпидемии, экономический крах, крах ряда отраслей, закрытие производства, ужасная неурожай в 1917-1918 гг., Который привел к исчезновению многих ферм, вызвали рост смертности, снижение рождаемости, и сокращение общей численности населения. Только в Ферганской области сокращение сельского населения составило около 25% фермерских хозяйств¹.

В апреле 1918 года в составе РСФСР была создана Туркестанская Автономная Советская Социалистическая Республика (ТАССР). Занимал территорию Ферганской долины, Самаркандской и Ташкентской областей, Киргизии, значительной части Туркменистана, Каракалпакии, Юга и Юго-Восточный Казахстан (в современных границах).

Ключевые слова: многонациональность, перепись населения, миграция, депортация, добровольно-принудительная миграция, вынужденная миграция.

Февральская революция и особенно октябрьский переворот в России резко изменили естественно-исторический ход развития Узбекистана. Социальные катаклизмы 1917 года и последующих лет, когда ломка общественных отношений шла в очень острых формах, наложили отпечаток на социально-экономическое и демографическое развитие республики.

Военные действия, эпидемии, экономическая разруха, свертывание ряда промыслов, закрытие производств, страшный неурожай 1917-1918 гг., приведший к вымиранию многих хозяйств, вызвали рост смертности, упадок рождаемости, снижение общей численности населения. Только в Ферганской области убыль сельского населения составила около 25% хозяйств¹.

В апреле 1918 г. была создана Туркестанская автономная советская социалистическая республика (ТАССР) в составе РСФСР. Она занимала территорию Ферганской долины, Самаркандской и Ташкентской областей, Киргизии, значительную часть Туркмении, Каракалпакии, Южного и Юго-Восточного Казахстана (в современных границах). Численность населения, проживавшего в ней, в разных источниках определяется по-разному, что вполне объяснимо. Так, статистический ежегодник, изданный в 1924 г. в Ташкенте, сообщает, что по данным переписи 1920 г. из общего числа населения - более 5 664 тыс.

человек – узбеки составляли 41,4%; казахи - 19,3; киргизы - 10,8; таджики -7,7; туркмены - 4,7; каракалпаки - 1,4%.

Крупной обособленной группой населения - 540,7 тыс. человек (9,5% населения края) - являлись славяне. А в отчете о деятельности СНК и Экономического совета Туркестанской республики на 1 октября 1922 г. указывалось, что по данным 1920 г. в Туркестанской АССР проживало 5 221 963 человека. Из них узбеки составляли 2 050 755 человек, или 39,3%, казахи - 1 091 925, или 20,8%, киргизы - 522 292, или 10,0%, таджики - 399 912, или 7,7%, туркмены - 266 681, или 5,1%, каракалпаки - 75 334, или 1,4%, русские - 536 671, или 10,3% (Лубны-Герцык, 1926).

Демографическая ситуация быстро и существенно менялась. Усилились миграционные процессы, шел отток из края некоренного населения. Однако число пришлого населения оставалось значительным, наибольшую его часть продолжали составлять восточные славяне. Первое место по их числу занимала Семиреченская область, второе - Сырдарьинская. По национальному составу они распределялись следующим образом: Сырдарьинская область - русские - 8,0%, украинцы - 4,7%, белорусы - 0,2%; Ферганская область - русские - 3,2%, украинцы - 2,2%; Самаркандская область - русские - 0,5%, украинцы - 0,1% (Станюкович, 1962).

Таким образом, среди восточнославянской диаспоры преобладали русские как имперская нация, за ними шли украинцы и небольшую численность составляли белорусы. Так за сравнительно короткий исторический срок на территории Туркестанского края сложилась мощная восточнославянская диаспора, оказавшая большое влияние на экономическое, политическое и культурное развитие стран региона.

В начале 1920-х годов территория нынешнего Узбекистана делилась между Туркестанской автономной советской социалистической республикой (ТАССР), Бухарской народной советской республикой (БНСР) и Хорезмской народной советской республикой (ХНСР). 66,5% узбеков жили в ТАССР, 22,2% - в БНСР и 11,3% - в ХНСР. Узбеки составляли 51,4% населения ТАССР, 50,1% населения БНСР (61,0%).

После национально-территориального размежевания 1924 г. на территории региона были образованы Туркменская ССР, Узбекская ССР, Таджикская АССР в составе Узбекистана, Кара-Киргизская автономная область в составе Российской Федерации, Каракалпакская автономная область в составе Казахской АССР.

В Узбекистан вошло 82% всех узбеков, проживавших в тот момент на территории бывшего СССР, в Таджикистан - 75,2% всех таджиков. Отметим, что в силу допущенных ошибок при проведении границ на территориях новых образований увеличилось число этнических групп. Всесоюзная перепись населения 1926 г. показала, что на территории нынешнего Узбекистана проживало 4 млн. 447 тыс. 555 человек. Эта перепись вскрыла в Узбекистане и достаточно пеструю этнодемографическую картину. Она зафиксировала проживание в стране более 65 различных народностей [4]. В пределах Узбекистана 1926 года основная нация республики - узбеки - насчитывала около 3,5 млн. человек.

Национальный состав Узбекистана по переписи 1926 года
(в границах соответствующего года)

Национальность	Тыс. чел.	%
Все население	5267,7	100,0
в том числе:		
Узбеки	3475,3	66,0
Таджики	967,7	18,4
Русские	246,5	4,7
Казахи	107,0	2,0
Киргизы	90,7	1,7
Курама	50,1	0,9

Уйгуры	31,9	0,6
Кипчаки	32,8	0,6
Татары	28,4	0,5
Украинцы	25,8	0,5
Арабы	28,0	0,5
Каракалпаки	26,6	0,5
Туркмены	25,9	0,5
Тюрки	22,5	0,4
Евреи европейские	19,7	0,4
Евреи среднеазиатские	18,2	0,3
Армяне	15,0	0,3
Персы	9,8	0,2
Иранцы	9,2	0,2
Кашгарцы	4,4	0,1
Немцы	4,6	0,1
Белорусы	3,5	0,1
Цыгане	3,7	0,1
Поляки	3,4	0,1
Мордва	1,8	0,03
Другие национальности	15,2	0,27

В период между Всесоюзными переписями 1926-1939 годов произошли существенные изменения в численности и национальном составе Узбекистана. Здесь необходимо указать и на изменения, связанные с передачей территорий одной республики другой. Так, в мае 1929 г. был рассмотрен вопрос о передаче Ходжентского округа Таджикской АССР. В результате численность населения последней возросла до 1 156 015 человек, из них 78% - таджиков (Революционный Восток, 1934). В октябре этого же года ее преобразовали в союзную республику и она вышла из состава Узбекистана.

Крупной волной принудительного переселения стала так называемая «кулацкая ссылка», связанная с проведением насильственной коллективизации. Она формировалась из двух основных источников: коренные жители всего региона и выселенные из национальных районов Северного Кавказа. В середине 30-х годов сюда была переброшена и часть ссыльных, не сумевших акклиматизироваться в Сибири и Казахстане. Что же касается узбеков, то они высылались в другие республики страны, в частности на Украину.

В 30-е годы начала широко осуществляться депортация целых народов. Ей подверглись немцы, поляки с Украины, корейцы Дальневосточного края. Только за октябрь - ноябрь 1937 года в Узбекистан прибыло 74500 корейцев [6]. Значительное их количество было расселено в 1939 году в Голодной степи.

В годы первой пятилетки в крупную промышленность Узбекистана влилось 57 тыс. рабочих, из них только 4 тыс. человек составляли рабочие местных национальностей. В Узбекистан из России на промышленные новостройки было направлено в 1933 году 3062 рабочих, в 1934 году - 3500, в 1935 году - 3000 рабочих. Всего в 1933-1938 годы в Узбекистан прибыло 650 тыс. человек, в том числе 94,3 тыс. человек из России (Мулладжанов, 1989).

Вторая мировая война, как уже говорилось выше, имела для Узбекистана самые разнообразные демографические последствия. В том числе она непосредственно отразилась и на особенностях национального состава населения республики. Прежде всего, речь идет о снижении прироста коренного населения в результате призыва на фронт самой репродуктивно активной части мужчин. В военные годы резко сокращаются среди населения

вступления в браки, существующие брачные союзы становятся неполными, что влечет за собой заметное снижение рождаемости населения до предельного минимума.

Миграция населения с точки зрения демографического роста в военные годы для Узбекистана имела большой положительный эффект. Как известно, с началом войны началась массовая эвакуация населения из западных районов театра военных действий в глубокий тыл - восточные районы страны, а также в республики Средней Азии и Казахстана.

В Узбекистан за короткий срок в первые годы войны были эвакуированы целые заводы, фабрики, научно-исследовательские учреждения, высшие учебные заведения, библиотеки, проектные организации из России, Украины, Белоруссии и других республик. Они обосновывались в Узбекистане вместе с основным производственным персоналом, причем большинство из них приехали в республику со своими семьями.

В эти годы продолжалась депортация в Узбекистан представителей других народов (поляки, крымские татары, балкарцы, турки-месхетинцы и др.). Так, турки-месхетинцы были переселены из южных и юго-западных районов Грузии в 1944 году. Перемещению подвергались более 115 тыс. человек, их большая часть на правах спецпереселенцев была рассредоточена в Узбекистане (Агзамходжаев, 1971).

В декабре 1944г. при Ташгорисполкоме был организован отдел спецпереселения, который в феврале 1945 г. был переименован в отдел переселения. По данным этого отдела, в Сырдарьинский район в ноябре 1944 года переселено 566 хозяйств турок, в количестве 2260 человек, в Мирза-чульский район - 463 хозяйства - 1787 человек.

Плохие условия жизни вели к значительной смертности среди этих людей, но даже после огромной убыли в нашей республике в 1946 году проживало 179992 человека спецпереселенцев различных национальностей.

Свою особую демографическую специфику имеет и первый послевоенный период. В частности, эти годы (1946-1955 гг.) характеризуются резким ростом вступлений в брак и, как следствие, заметное повышение рождаемости, особенно среди коренного населения.

Сравнительный рост численности населения Узбекистана по отдельным национальностям за 1939-1959 годы, а также изменения в национальной структуре населения тех лет представлены в таблице. Данные таблицы показывают, что по сравнению с 1939 годом удельный вес узбеков в общей численности населения республики в 1959 году сократился на 2,8% и составил 62,2%. За двадцать анализируемых лет численность узбеков увеличилась всего на 1 млн. человек. За это время в национальном составе Узбекистана выросла доля татар, корейцев, евреев, армян, азербайджанцев и др.

Эти и другие моменты оказали существенное влияние на процесс формирования национального состава сельского населения Узбекистана. Абсолютная численность узбеков в сельской местности республики в 1939-1959 годы увеличилась в 1,2 раза, а их доля выросла за эти годы на 1,9% и составила 74,4%. Доля остальных коренных национальностей в сельском населении Узбекистана значительно сократилась. Так, удельный вес казахов сократился с 5,6 % до 4,9%, таджиков - с 5,5% до 4,5%, каракалпаков - с 3,5% до 2,5% (Ким, 1993). и т.п.

В довоенные годы удельный вес пришлого сельского населения Узбекистана был более или менее заметным. Так, доля русских в 1939 году в сельском населении Узбекистана составляла 4,4%, украинцев - 0,6% и т.д. А по данным переписи 1959 года, доля русских равнялась 3,3 %, украинцев - 0,4%, т.е. в сельской местности Узбекистана за 1939 - 1959 годы произошло резкое сокращение доли пришлого, прежде всего европейского, населения.

Главной отличительной чертой дальнейших этапов формирования национального состава Узбекистана был постоянный рост численности и удельного веса основной нации страны - узбеков. Только за 1959-1970 годы их численность увеличилась почти на 2,7 млн. человек, и в общем составе населения республики их доля составила 65,5%.

Национальный состав населения Узбекистана в 1970 году

Национальность	тыс. чел.	%
Все население	11799,4	100,0
в том числе:		
Узбеки	7724,7	65,5
Русские	1473,5	12,5
Татары**	573,7	4,9
Казахи	476,3	4,0
Таджики	448,5	3,8
Каракалпаки	230,3	1,9
Корейцы	147,5	1,2
Украинцы	111,7	0,9
Киргизы	110,7	0,9
Евреи	102,9	0,9
Туркмены	71,0	0,6
Азербайджанцы	38,9	0,3
Армяне	34,2	0,3
Немцы	34,0	0,3
Уйгуры	23,9	0,2
Башкиры	20,8	0,2
Греки	20,5	0,2
Белорусы	17,0	0,15
Персы	15,5	0,15
Мордва	14,2	0,15
Цыгане	11,3	0,1
Чуваши	8,9	0,1
Народности Дагестана	5,9	0,05
Другие	83,5	0,7

Как видим, на рассматриваемом этапе демографической истории Узбекистана происходит дальнейший рост численности славянского населения (русских и украинцев), а также соседних народов Средней Азии. При этом, если удельный вес среднеазиатского коренного населения остается в основном на прежнем уровне, то доля русских и украинцев в общей численности населения страны начинает увеличиваться.

Это во многом было связано с завозом рабочей силы на предприятия добывающего, химического комплекса, для освоения целинных земель. Последней крупной единовременной миграцией стал приезд строителей для восстановления Ташкента после землетрясения 1966 года. Индекс этнической мозаичности, снизившись в большинстве областей за период с 1959 по 1970 годы, возрос в Бухарской области и составил +0,03, в Каракалпакской АССР - +0,001. В Ташкенте его значение изменилось с 0,68 до 0,69.

Так, к 1979 году доля русских уменьшилась до 10,8 % (см. табл. 15), т.е. с момента предыдущей переписи населения 1970 года она сократилась на 1,7%. Численность же их за это время (1970-1979гг.) выросла на 192,2 тыс. человек. Среднегодовой абсолютный рост численности русских за эти 9 лет составлял всего 21,4 тыс. человек, что почти в 15 раз меньше прироста численности узбеков, который был равен 316 тыс. человек. За рассматриваемые 9 лет численность узбеков выросла на 2,8 млн. человек и перевалила за 10-миллионный рубеж. Среднегодовой же прирост численности узбеков по сравнению с

русскими в этот период был выше в 2,6 раза. В частности, у узбеков он составлял 3,6% в год, в то время как у русских - всего 1,4 %.

Численность украинцев, корейцев, татар, киргизов, каракалпаков, казахов, армян в Узбекистане продолжает расти, однако удельный вес их в общем национальном составе населения не меняется. Эта тенденция сохраняется до момента последней Всесоюзной переписи населения 1989 года.

В 1979-1989 годы абсолютная численность узбеков растет еще более заметно. За это время она выросла до 14,1 млн. человек, т.е. за 10 лет увеличилась почти на 3,6 млн. человек. В результате удельный вес узбеков в составе населения Узбекистана в 1989 году достиг 71,4 %.

Наибольшими темпами в это время росла численность таджиков, и в результате к 1989 году они заняли третье место в составе населения республики после узбеков и русских, опередив казахов. В 1989 году численность таджиков в Узбекистане приблизилась к миллионной отметке, т.е. за 30 последних лет советского периода (1959-1989 гг.) выросла в 3 раза, хотя удельный вес их увеличился лишь на 0,9 %. За этот же период доля русских в общей численности населения Узбекистана сократилась на 5,1%, при увеличении их численности с 1,1 млн. до 1,7 млн. человек. Следует подчеркнуть, что отмеченные выше исторические, социально-экономические и политические особенности формирования и развития многонациональности Узбекистана сегодня находят реальное отражение фактически лишь в городском населении республики. Сельское население Узбекистана в настоящее время состоит в преобладающем большинстве из коренных жителей Средней Азии - узбеков, таджиков, киргизов, каракалпаков, туркмен. Их удельный вес в сельской местности республики в 1989 году составлял 96,7%. (Николаев, 1974).

Остальную, незначительную часть сельского населения республики составляли киргизы (1,3%), турки (0,6%), татары (0,5%), уйгуры (0,2%) и др. Доля русских в сельской местности ничтожно мала - 0,7%. По данным Всесоюзной переписи населения 1989 года, из 1653,5 тыс. русских сельскими жителями страны были лишь 85,8 тыс. человек. Картина эта на первых, начальных, этапах советской колонизации была совершенно иной, так как задачи освоения земель и необходимости достижения в короткие сроки хлопковой независимости метрополии требовали повсеместного расселения имперской нации из России и других народов национальных окраин империи и в сельских районах колонии. Так, к 1939 году в сельской местности Узбекистана обосновалось более 212,3 тыс. русских. Их доля в сельском населении республики составляла 4,4%, что было лишь немногим меньше, чем казахов (5,6%), таджиков (5,5%) и больше, чем каракалпаков (3,6%) (Гентшке, 1992).

Высоким был тогда и удельный вес русских среди городских жителей страны. В 1939 году среди городского населения они занимали почти равную долю с узбеками. Так, если на долю узбеков в городской местности приходилось 40,3% всего населения, то удельный вес русских составлял 35,5%.

Таким образом, в своих основных чертах многонациональная структура населения Узбекистана «советского образца» была окончательно сформирована к концу 50-х годов. В дальнейшем происходили лишь некоторые «косметические», несущественные изменения в составе населения, связанные с объективными демографическими и экономическими процессами в стране.

Всесоюзной переписью населения 1959 года в республике было зафиксировано немногим более 100 различных наций, переписью 1970 года - около 120 и последней переписью населения 1989 года - более 130 представителей различных национальностей.

Характерные черты динамики формирования многонациональности Узбекистана в годы советской колонизации, особенно тенденции последнего этапа ее заката, создали определенный фундамент для коренных изменений в развитии национальной структуры населения республики в новых условиях ее независимого социально-экономического и политического развития.

Литература

1. Лубны-Герцык, Л. (1926). Движение населения на территории СССР за время мировой войны и революции. Москва: Издательство «Москва».
2. Станюкович, Т. (1962). Поселения и жилища русского, украинского и белорусского населения Среднеазиатских республик и Казахстана // Этнография русского населения Сибири и Средней Азии. – Москва
3. Известия Турк ЦИКа. 1921. 11 октября
4. История Узбекской ССР. (1967)Том III. Издательство «Ташкент»,8,стр 3
5. Революционный Восток (1934). - № 6.
6. История Узбекской ССР. Том III. Издательство «Ташкент», 4,стр 4
7. Мулладжанов, И.(1989). Население Узбекской ССР: Справочник. Издательство «Ташкент»,7,стр 3
8. Агзамходжаев, А. (1971). Образование и развитие Узбекской ССР. Ташкент.
9. Ким, Г. (1993). Корейцы Республики Узбекистан. Издательство «Ташкент»,8,стр 4
10. Николаев, Ю. (1974). Формирование и рост индустриальных рабочих в Таджикистане (1928-1940 гг.). Издательство «Душанбе»,9,стр 2
11. Гентшке, В., Таджибаев, А. (1992). Формирование рабочего класса Средней Азии (20-30 годы). Издательство«Ташкент»,8,стр 3.

Soviet Period of Development of Multiple-Nation in Uzbekistan

Rahbar Khamidovna Murtazaeva

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

ABSTRACT. The article on the basis of reliable sources reveals the process of voluntary-compulsory, forced migration, as well as the evacuation and deportation of peoples to the territory of the first Turkestan Autonomous Soviet Socialist Republic, then the Uzbek SSR. The influence of socio-political events of 1917-1990 on the transformation of the national composition of the population of Uzbekistan is shown. Widely using the materials of the all-Union censuses of the population of the Soviet period, shows the ethno-demographic picture, the growth and decline of the nation and ethnic groups in the Soviet period, their causes, the formation of diasporas. The specific facts reveal the tolerance of the Uzbek people to representatives of various ethnic groups. The February Revolution, and especially the October Revolution in Russia, dramatically changed the natural history of the development of Uzbekistan. The social cataclysms of 1917 and the following years, when the break-up of social relations took place in very acute forms, left their imprint on the socio-economic and demographic development of the republic.

Military actions, epidemics, economic ruin, the collapse of a number of industries, the closure of production, the terrible crop failure in 1917-1918, which led to the extinction of many farms, caused an increase in mortality, a decline in fertility, and a decline in the total population. Only in the Fergana region, the decline in the rural population was about 25% of farms¹.

In April 1918, the Turkestan Autonomous Soviet Socialist Republic (TASSR) was established within the RSFSR. It occupied the territory of the Fergana Valley, Samarkand and Tashkent regions, Kyrgyzstan, a significant part of Turkmenistan, Karakalpakia, the South and Southeast Kazakhstan (in modern borders).

Key words: multinationality, population census, migration, deportation, voluntary-forced migration, forced migration.

პრედიკაციული შესიტყვებანი ქართულში

ჭიკაძე როინ

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ფართო განხილვის საგანია ე. წ. პრედიკაციული განსაზღვრების ადგილი და ფუნქცია წინადადებაში. ამ საკითხზე არაერთგვაროვანია ენათმეცნიერთა თვალსაზრისი.

ჩვენი აზრით, თავად ტერმინი „პრედიკაციული განსაზღვრება“ სწორად ვერ ასახავს ამ შესიტყვების სინტაქსურ არსს; კერძოდ, ასეთი სინტაგმის პრედიკაციული წევრი (მიმღეობა, ზედსართავი სახელი...) ორმაგი ბუნებისაა: სინტაქსურად შემასმენელს უკავშირდება და მასთან ქმნის სინტაგმას, ხოლო ოდენ სემანტიკურად დაკავშირებულია სახელით გადმოცემულ წევრთან და გვიჩვენებს საგნის ნიშან-თვისებას. ფაქტობრივად ის არის შესიტყვების პრედიკაციული ანუ შემასმენლური წევრი, რის გამოც ვერ იქნება განსაზღვრება, თუნდაც განსაზღვრების ერთ-ერთი სახეობა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ნაცვლად „პ რ ე დ ი კ ა ტ უ ლ ი გ ა ნ ს ა ზ ღ ვ რ ე ბ ი ს ა“ მას ეწოდოს „პრედიკაციული შესიტყვება“.

საკვანძო სიტყვები: პრედიკაციული განსაზღვრება, პრედიკაციული შესიტყვება, პრედიკატივი, სინტაგმატიკა, სტრუქტურა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ფართო განხილვის საგანია ე. წ. პრედიკაციული განსაზღვრების ადგილი და ფუნქცია წინადადებაში; ეს ტერმინი „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონში“ (1975) განმარტებულია შემდეგნაირად: „**პრედიკაციული (შემასმენლური) განსაზღვრება** წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრია, რომელის შემასმენლის ჯგუფში შედის, მაგრამ ამასთანავე დამოკიდებულია ქვემდებარესა თუ დამატება-ობიექტებზე და საგანს (ქვემდებარეს ან დამატება-ობიექტს) ახასიათებს ანუ განსაზღვრავს ზმნით გამოხატული მოქმედების შესრულების მომენტთან მიმართებით.“ საილუსტრაციოდ დასახელებულია ასეთი წინადადება: გლეხები ხარხარით გამორბოდნენ, არსენა კი გ ა მ ა ლ ე ბ უ ლ ი მისდევდა (ჯავახ.). აღნიშნულთან დაკავშირებით გამოთქმულია საყურადღებო მოსაზრებები:

ივანე იმნაიშვილი ფრთხილობს ასეთი შესიტყვების ანალიზისას, მისი მსჯელობა მთლად კატეგორიული არ არის და მაინც პრედიკაციული განსაზღვრება მიაჩნია ვითარების გარემოებად: „მართალია, ისეთ ფორმებში, როგორიცაა გამალებული, გამგელებული, გაჩქარებული, პირმოკუმული და სხვა, არის რაღაც ისეთი, რაც განსაზღვრებას მოგვაგონებს, მაგრამ საერთოდ თავისი შინაარსით, იმ როლით, რომელსაც ისინი წინადადებაში ასრულებენ, ეს ფორმები ყველაზე ახლოს ვითარების გარემოებასთან დგანან და არ იქნება ურიგო, ვითარების გარემოებადაც მოვნათლოთ“ (1957, 677).

აკაკი დავითიანის თვალსაზრისით, „პრედიკაციული განსაზღვრება დაქვემდებარებითს კავშირშია სახელით გამოხატულ წევრთან და იგი მხოლოდ მისდამია შეთანხმებული, ამიტომ იგი მხოლოდ და მხოლოდ ჩვეულებრივი ატრიბუტული მსაზღვრელის სემანტიკურ სტილურ ვარიანტად შეიძლება ჩაითვალოს“

(1973, 250), რაც „აშკარად ჩანს „პრედიკატულ“ განსაზღვრებად ჩათვლილ ყველა შემთხვევაში“ (იქვე, 248). ამ მოსაზრების დასადასტურებლად გვთავაზობს შესაბამის წინადადებას: გიორგი ცოცხალ-მკვდარი ნახეს; შდრ. გიორგის ცოცხალ-მკვდარს ნახავენ.

ნიკანდრო ბასილაიას აზრით, მსგავსი ფორმები მეშველზმნიან შესიტყვებაში შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილია (კასრი სავსე იყო), ხოლო მარტივ ზმნურ შემასმენელთან - პრედიკატული განსაზღვრება (კასრი სავსე იდგა) (1974, 110). ამასთანავე, არ გამორიცხავს ვითარების გარემოებად მიჩნევას.

ალექსანდრე ღლონტი მას უწოდებს ატრიბუტივიან შემასმენელს და აიგივებს შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილთან (1980).

ანტონ კიზირიასათვის ე.წ. პრედიკატული განსაზღვრება უფრო ატრიბუტული გარემოებაა: „მართებული იქნებოდა, მისთვის ატრიბუტული გარემოება გვაწოდებინა“ (1982, 9).

უშანგი ყორდანაშვილი ახლოსა ანტონ კიზირიას თვალსაზრისთან და პრედიკატული განსაზღვრება ზედსართაულის ბუნებისად მიაჩნია (1990).

ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი ეყრდნობა ლეო კვაჭაძის თვალსაზრისს და პრედიკატულ განსაზღვრებას სემანტიკურად უკავშირებს დროში გამოხატულ მომენტურობას: გიორგი გახევებული იდგა კესოს წინაშე. ე. ი. გიორგი გახევებულია არა საერთოდ, არამედ ერთ მომენტში - კესოს წინაშე დგომისას (1996, 150).

თეა ბურჭულაძე იზიარებს არნოლდ ჩიქობავას თვალსაზრისს, რომლის თანახმადაც პრედიკატული განსაზღვრება შესიტყვებაში მიემართება შემასმენელს და არა პირმომართ წევრებს. აქედან გამომდინარე, აკეთებს შესაბამის დასკვნას: „პრედიკატული განსაზღვრების ბრუნვას განსაზღვრავს არა პირმომართ წევრთა ბრუნვის ფორმა, არამედ ზმნა-შემასმენელი“ (2018, 56).

პრედიკატული განსაზღვრება გამოწვლილვითაა შესწავლილი ლეო კვაჭაძის მონოგრაფიაში „თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი“ (2010, 211-227), სადაც განხილულია საკითხის შესწავლის ისტორია და სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურა, შეჯერებულია სხვადასხვა თვალსაზრისი და გამოტანილია სათანადო დასკვნები. ამასთანავე, დადგენილია პრედიკატული განსაზღვრების ადგილი და ფუნქცია წინადადებაში არა მხოლოდ თანამედროვე ქართული ენის მონაცემებზე დაყრდნობით, არამედ ძველი ქართულის, ქართველური ენებისა და დიალექტების მასალების გათვალისწინებით.

ყოველივე ამის საფუძველზე მკვლევარი გვთავაზობს პრედიკატული განსაზღვრების სინტაქსურ კვალიფიკაციას: „პრედიკატული ანუ შემასმენლური განსაზღვრება წინადადების არამთავარი წევრია, რომელიც შემასმენლის ჯგუფში შედის, მაგრამ ამასთანავე დამოკიდებულია ქვემდებარესა თუ დამატება-ობიექტზე და საგანს (ქვემდებარეს ან დამატება-ობიექტს) ახასიათებს ანუ განსაზღვრავს ზმნით გამოხატული მოქმედების შესრულების მომენტთან მიმართებით.“ (იქვე, 214).

როგორც ირკვევა, ე.წ. პრედიკატული განსაზღვრების თაობაზე არაერთგვაროვანია სპეციალისტთა თვალსაზრისი, რაც თავად ამ შესიტყვების ბუნებიდან გამომდინარეობს.

აღნიშნულთან დაკავშირებით იკვეთება რიგი საკითხებისა; კერძოდ:

ა) საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მიღებულია ტერმინი „პრედიკატული განსაზღვრება“, რაც, ჩვენი აზრით, სწორად ვერ ასახავს ამ შესიტყვების სინტაქსურ არსს; კერძოდ, ასეთი სინტაგმის პრედიკატული წევრი (მიმღეობა, ზედსართავი

სახელი...) შემასმენლოს უკავშირდება და მასთან ქმნის სინტაქსურ წყვილს, რითაც უახლოვდება ვითარების გარემოებას; ფაქტობრივად, ის არის შესიტყვების პრედიკატული ანუ შემასმენლური წევრი, რის გამოც ვერ იქნება განსაზღვრება, თუნდაც „განსაზღვრების ერთ-ერთი სახეობა“; თანაც ცნება „განსაზღვრება“ მსაზღვრელ-საზღვრულთან ასოცირდება და ამიტომ ზმნა-შემასმენლის „განსაზღვრებად“ არ გამოდგება. თქმულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ნაცვლად ე.წ. „პრედიკატული განსაზღვრებისა“ შემოვიღოთ „**პრედიკაციული შესიტყვება**“.

ბ) უცილობლად გასათვალისწინებელია, რომ პრედიკატივისა და ზმნა-შემასმენლის ურთიერთობა ემყარება სინტაქსური დამოკიდებულების ისეთ მძლავრ პროცესს, როგორიცაა მართვა; კერძოდ, ზმნა-შემასმენელი მართავს პრედიკატივს ბრუნვაში:

მერცხალი გახარებული დაფრინავს.

მერცხალმა გახარებულმა იფრინა.

მერცხალს გახარებულს უფრენია.

გ) რაც შეეხება პრედიკატივის კავშირს ქვემდებარესა და პირმომართი დამატებასთან, მათი ურთიერთმიმართება ოდენ სემანტიკურია და არა გრამატიკული.

დ) კიდევ უფრო ხელშესახებად ვლინდება პრედიკატივის სემანტიკური კავშირი ქვემდებარე - დამატებასთან, როდესაც ის ასახავს საგნის ფიზიკურ ნიშან-თვისებას: ბავშვი თ ვ ა ლ ე ბ დ ა ჭ ყ ე ტ ი ლ ი შემომყურებდა, ტყვე ხ ე ლ ფ ე ხ შ ე კ რ უ ლ ი ეგდო, დაჭრილი ფ ე ხ მ ო ტ ე ხ ი ლ ი გარბოდა...

ე) ერთი შეხედვით სტანდარტული მოდელისაა ზედსართავსახელიანი პრედიკატული განსაზღვრება: იგი პ ა ტ ა რ ა დაობლდა; თუმცა გამორიცხული არ არის, რომ ამგვარი კონსტრუქციის მარტივ წინადადებაში შენიღბულია რთული წინადადების შეკვეცილი კონსტრუქცია: იგი პატარა იყო, როცა დაობლდა.

ვ) ყურადღებას იქცევს პრედიკატივის როგორც წინადადების წევრის რაობა, როდესაც ის ქვემდებარისა ან პირმომართი დამატების პარალელურად თითქოს მათსავე ფუნქციასაც ითავსებს; ასეთ შემთხვევაში მას პირობითად ვუწოდებთ **თანაქვემდებარეს ან თანაპირმომართ დამატებას**:

მუხა პ ი რ ვ ე ლ ი იგრძნობს ალიონს (თანაქვემდებარე).

სოსია მეწისქვილემ პ ი რ ვ ე ლ მ ა მოიგონა ოთარაანთ ქვრივი (თანაქვემდებარე).

რუსთაველი მახსოვს ბ ა ვ შ ვ ი (თანარეალური დამატება).

ზ) მარტივი წინადადების წევრების თანამიმდევრობაზე დაკვირვებისას გამოიკვეთა ზოგიერთი წევრის რაობის დადგენის საკითხი; მხედველობაში გვაქვს არამ მარტიროსოვისა და ივანე იმნაიშვილის მიერ დამოწმებული ისეთი მაგალითები, სადაც წევრთა სინტაქსურ-სემანტიკური ურთიერთობა ნაწილობრივ მიგვანიშნებს პრედიკაციაზე და მსაზღვრელ-საზღვრულის სპეციფიკურ განლაგებაზეც: რ ა შ ე ბ ი ფყავ იმაჲ ს ა მ ი, რაც სპეციალურ ლიტერატურაში მიჩნეულია გათიშულ მსაზღვრელად (1956, 135). თუმცა მსგავსი კონსტრუქციის ნიმუშების ანალიზი მხარს არ უჭერს ამ მოსაზრებას:

დედაჩემს თხოვნელი ბ ე ვ რ ი ჰყვანდა. ხალხი ბ ე ვ რ ი გაიწყდა. მამაჩემს ჰყვანდა სამი ქალი დ ი დ ე ბ ი . ერთი დიდი სკივრი ფქონდა ს ა მ ს ე .

დასახელებული მაგალითების სინტაგმატიკა გვიჩვენებს, რომ ხაზგასმული წევრები ზმნა-შემასმენლის წყვილის ცალია და არა საზღვრულისა:

დედაჩემს ჰყვანდა. თხოვნელი ჰყვანდა. ბევრი ჰყვანდა.

ასე რომ, პრედიკატივის ე. წ. პრედიკატული განსაზღვრება მართლაც ერთდროულად გვიჩვენებს როგორც საგნის ნიშან-თვისებას, ისე ზმნა-შემასმენლით გამოხატულ ვითარება-მდგომარეობას, მაგრამ ის მაინც და მაინც ზმნა-შემასმენლის სინტაგმატური წყვილის წევრია, რასაც თან ახლავს სპეციფიკური ინტონაცია და რითაც კიდევ უფრო იკვეთება მათი პრედიკატულობა. ეს ფაქტორი სწორედ იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ზმნა-შემასმენელთან მიმართებაში შეუსაბამოა ცნება „განსაზღვრება“.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ნაცვლად „პრედიკატული განსაზღვრებისა“ შემოღებულ იქნას **პრედიკაციული შესიტყვება**.

ლიტერატურა

1. ბასილაია, ნ. (1974). შემასმენელი და შემასმენლური დამოკიდებული წინადადება ქართულში. სოხუმი: გამომცემლობა „ალაშარა“.
2. ბურჭულაძე, თ. (2018). წინადადების წევრთა სინტაგმატიკის საკითხი ქართულში. თბილისი: თსუ გამომცემლობა
3. დავითიანი, ა. (1973). ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“
4. ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი (1975). თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“
5. იმნაიშვილი, ი. (1957). სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში. თბილისი: თსუ გამომცემლობა
6. კვაჭაძე, ლ. (2010). თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: გამომცემლობა „ცოტნე“
7. კიზირია, ა. (1982). მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“
8. მარტიროსოვი, ა., იმნაიშვილი, გ. (1956). ქართული ენის კახური დიალექტი. თბილისი: საქ. მეცნ. აკადემიის გამომცემლობა
9. ფეიქრიშვილი, ჟ. (1996). ქართული ენის სინტაქსი. ქუთაისი: გამომცემლობა „სტამბა“
10. ყორღანაშვილი, უ. (1990). ქართული სინტაქსის ერთი პრობლემატური საკითხისათვის. XI რესპ. დიალექტ. სამეცნ. კონფერენც. თეზისები.

Predicative Syntagmas in Georgian Language

Chikadze Roin

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. The place and function of the so-called predicative attribute in a sentence is widely discussed in the literature on linguistics. Opinions of linguists on this topic vary.

In our opinion, the term “predicative attribute” cannot fully reflect the syntactic essence of this type of phrase; In particular, the predicative element of such syntagma (participle, adjective...) has a dual nature. On the one hand, it is syntactically related to the predicate and forms a syntagma, and on the other hand, it is only semantically connected to the nominal element of the phrase and expresses a property that is assigned to a subject. In fact, it is the predicative part of the phrase. Therefore, it cannot be an attribute, not even a kind of modifier. Based on the foregoing, we consider it appropriate to call it “a predicative part of the syntagma” rather than “a predicative attribute”.

Key words: predicative attribute, predicative syntagma, Predicative, Syntagmatics, Structure.

ინგლისური პარემიოლოგიის ზოგიერთი ლინგვისტური მახასიათებლისათვის

ღარიბაშვილი მანანა

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ანდაზები ერის საუნჯეა, რომლებიც სხარტად და ლაკონურად გადმოსცემენ ხალხის ღრმა ფილოსოფიურ ნააზრევს. ისინი მჭიდრო კავშირშია კულტურასთან, ვინაიდან მათში შინაარსობრივად თავმოყრილია ამა თუ იმ ხალხის შთაბეჭდილებები და ნააზრევი. სწორედ ამიტომ არის ანდაზა უმეტესწილად მარტივი წინადადებებით წარმოდგენილი, თუმცა ღრმა ფილოსოფიური შინაარსის მატარებელია თითოეული მათგანი.

წინააღმდეგარე ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის მთავარ მიზანს წარმოადგენს „პერსონის“ იდენტიფიცირება, როგორც მორფოლოგიურ, ისე სემანტიკურ დონეზე ინგლისურენოვან პარემიებში. გაანალიზებულია 3000-მდე ინგლისური ანდაზა. მეტად საინტერესო აღმოჩნდა ისეთ ანდაზებზე დაკვირვება, რომლებშიც „პიროვნება“ **საკუთარი სახელებით** არის წარმოდგენილი. კიდევ უფრო საინტერესო იმის დადგენა, რომ ამ ტიპის ანდაზებში მამრობითი სქესი დომინირებს.

ყველაზე ხშირია პერსონის გადმოცემის შემთხვევები **ნაცვალსახელების** (სხვადასხვა პირსა თუ რიცხვში მდგომი პირის ნაცვალსახელებით, განუსაზღვრელი ნაცვალსახელებით) საშუალებით.

ასევე, მრავალფეროვანია „პერსონის“ გადმოცემა **არსებითი სახელების** მეშვეობით. ასეთ მაგალითებში უხვად ვხვდებით შემდეგ არსებით სახელებს: man (კაცი), woman (ქალი), girl (გოგო), boy (ბიჭი), children (ბავშვები), clergyman (მღვდელი), dead (მიცვალებული), carpenter (დურგალი), cobbler (ხარაზი), king (მეფე), fool (სულელი), beggar (მათხოვარი) და ა.შ. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ინგლისური ანდაზები წარმოადგენს საინტერესო საკვლევ ფონდს, რომელშიც მკვეთრად იკვეთება პერსონის გამოხატვის არაერთი მორფოლოგიური საშუალება. სემანტიკურობის თვალსაზრისით კი დადგინდა რომ ინგლისურ პარემიებში ჭარბობს ისეთი ანდაზები, სადაც მკვეთრად დომინირებს მამრობითი სქესის პერსონა.

საკვანძო სიტყვები: ლინგვისტური მახასიათებლები, მამრობითი სქესი, მდედრობითი სქესი, პარემიოლოგია, ინგლისური ანდაზები

შესავალი

ხალხის ფილოსოფია ანდაზებსა და მოსწრებულ გამოთქმებში ღრმადაა ჩაკირული. ანდაზა - პარემია აზრის გამოთქმის სიზუსტესა და ლაკონურობაში უმაღლეს მწვერვალს აღწევს. ყოვლისმომცველად იგი ასევე ღრმად, დამტევად, ყველასთვის გასაგებად, თანაც სიტყვის უმკაცრესი ეკონომიურობით, გადმოსცემს ყოველ ცნებას ადამიანის დაბადებიდან სიკვდილამდე (მაჭუტაძე, 2015).

ანდაზები თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ ერის საუნჯედ, რომლებიც სხარტად და ლაკონურად გადმოსცემენ ხალხის ღრმა ფილოსოფიურ ნააზრევს. სწორედ ის სიბრძნე, რომელიც ჩადებულია თითოეულ ანდაზაში, ჰმატებს მას სიცოცხლისუნარიანობას და გადაეცემა თაობიდან თაობას. საუკუნეების განმავლობაში ანდაზები თაობებს ზეპირი

სახით გადაეცემოდა, შემდგომ კი მან წერილობითი სახე მიიღო. თავდაპირველად, გადაცემის ეს პროცესი ადგილობრივ დონეზე (ერთი კონკრეტული ქვეყნის მასშტაბებში) ხდებოდა, თანამედროვე ეპოქაში კი მან საერთაშორისო გავრცობადობა ჰპოვა (Buja, E., 2018)

ანდაზის დიდ გამძლეობას, პოპულარობას ხელს უწყობს მისი ფრაზის სიმსუბუქე და სისადავე, რაც მიღწეულია, ერთი მხრივ, ფრაზის მარტივი არქიტექტონიკით, მეორე მხრივ კი, ანდაზის ფრაზაში პოეტური დეტალების გარითმვის, ალიტერაციის გამოყენებით, რის წყალობითაც ანდაზის სტრუქტურა მუსიკალურობას იძენს და ადვილად დასამახსოვრებელი ხდება (მაჭუტაძე, 2015).

ანდაზები მჭიდრო კავშირშია კულტურასთან, ვინაიდან მასში შინაარსობრივად თავმოყრილია ამა თუ იმ ხალხის შთაბეჭდილებები და ნააზრევები. სწორედ ამიტომ არის ანდაზა უმეტესწილად მარტივი წინადადებებით წარმოდგენილი, თუმცა, ღრმა ფილოსოფიური შინაარსის მატარებელია თითოეული მათგანი. დასტურად იმისა, რომ ანდაზები სათავეს უძველესი დროიდან იღებს, ისიც საკმარისია, რომ თანამედროვე ინგლისურ ენაში შემორჩენილია ანდაზის რამდენიმე არქაული ფორმა. მაგ. :

- 1) All are good lasses, but whence come the bad wives?
- 2) The fat man knoweth not what the lean thinketh.
- 3) Hear all, see all, say nowt, tak' all, keep all, gie nowt, and if tha ever dies owt for nowt do it forthysen.

კვლევის მეთოდოლოგია

ჩვენი კვლევის მთავარ მიზანს წარმოადგენს „პერსონის“ იდენტიფიცირება, როგორც მორფოლოგიურ, ისე სემანტიკურ დონეზე ინგლისურენოვან პარემიებში. კვლევის პროცესში შესწავლილია 3000-მდე ინგლისური ანდაზა.

მეტად საინტერესო აღმოჩნდა ისეთ ანდაზებზე დაკვირვება, რომლებშიც „პიროვნება“ **საკუთარი სახელებით** არის წარმოდგენილი. დაკვირვებისა და ანალიზის შედეგად, კიდევ უფრო საინტერესო აღმოჩნდა იმის დადგენა, რომ ამ ტიპის ანდაზებში უფრო მეტად მამრობითის სქესის პერსონაჟები შეინიშნება. მაგ.:

- 1) When Adam delved and Eve span, who was the gentleman?
- 2) Brave men lived before Agamemnon
- 3) Barnaby bright, Barnaby bright, the longest day and the shortest night.
- 4) Caesar's wife must be above suspicion.
- 5) A good Jack makes a good Jill.
- 6) All work and no play makes Jack a dull boy.
- 7) Before one can say Jack Robinson.
- 8) "Hamlet" without the Prince of Denmark.
- 9) Since Adam was a boy.

ინგლისურ ანდაზებში გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც **ეროვნება** გვევლინება პერსონის გამოხატვის ერთ-ერთ მთავარ საშუალებად. მაგ.:

- a) An Englishman's word is his bond
- b) An Englishman's house is his castle
- c) Yorkshire born and Yorkshire bred, strong in the arm and weak in the head.
- d) Good Americans when they die go to Paris
- e) England's difficulty is Ireland's opportunity.
- f) One Englishman can beat three Frenchmen
- g) What Manchester says today, the rest of England says tomorrow.

h) The Dutch have taken Holland!

i) Fear the Greeks bearing gifts.

j) The English are a nation of shop-keepers

ყველაზე ხშირ შემთხვევას წარმოადგენს პერსონის გადმოცემის შემთხვევები ნაცვალსახელების საშუალებით. ამ მხრივ ანდაზების დიდი ვარიაციები არსებობს მაგალითების სახით, ვინაიდან ამ მოვლენის გადმოცემა სხვადასხვა ტიპის ნაცვალსახელებით ხდება, კერძოდ:

ა) *სხვადასხვა პირსა თუ რიცხვში მდგომი პირის ნაცვალსახელებით (სახელობით ბრუნვაში):*

- If you want something done, ask the busy person;
- He who can do; he who cannot, teaches.
- He that would eat the fruit, must climb the tree.
- He that cannot obey cannot command.
- You can take the boy out of the country but you can't take the country out of the boy.
- He that lives in hope dances to an ill tune.
- You can only die once.
- We must eat a peck of dirt before we die.
- He who lives by the sword dies by the sword.
- United we stand, divided we fall.
- He cannot speak well that cannot hold his tongue.
- He carries fire in one hand and water in the others.
- He could eat me without salt. He dances well to whom fortune pipes.
- He gives twice who gives in a trice.
- He goes long barefoot that waits for dead man's shoes.
- He is a fool that forgets himself.
- He is a good friend that speaks well of us behind our backs.
- He is happy that thinks himself so.
- He is lifeless that is faultless.
- He should have a long spoon that sups with the devil.
- He smells best who smells of nothing.
- He that has an ill name is half hanged.
- He who excuses, accuses himself.
- He gives twice who gives quickly.

ნაცვალსახელებთან მიმართებაში არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ის გარემოება, რომ უმეტესწილად ანდაზებში მთავარი პერსონის გადმოცემა მამრობითი სქესის პირის ნაცვალსახის he პირის ნაწვალსახელის (მესამე პირი, მხ. რიცხვი, მამრ. სქესი) საშუალებით ხდება. გენდერის ლინგვისტური თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ მამრობითობა აშკარად ჭარბობს ნაცვალსახელების შემთხვევაში; მდედრობითი სქესის პერსონის გადმოცემის შემთხვევა პირის ნაცვალსახელით კი თითქმის არ შეგვხვდება.

ბ) *პერსონის გადმოცემა შესაძლებელია განუსაზღვრელი ნაცვალსახელების საშუალებით:*

- a) No one should be judged in his own cause
- b) There's none so deaf as those who will not hear.
- c) None but brave deserve the fear.

ამასთანავე, როგორც ზევით მაგალითებიდან ირკვევა, არსებობს ისეთი შემთხვევები,

სადაც რთულია სქესის განსაზღვრა ნაცვალსახელების კუთხით. შესაბამისად, აღნიშნული მაგალითებში ასახული პერსონები თანაბრად შეიძლება მდედრობითობის მაჩვენებლებსაც მივაკუთვნოთ და მამრობითობისასაც, ან ორივე ერთად:

- You can only die once.
- When you are in a hole, stop digging.
- United we stand, divided we fall.
- If you would be happy for a week take a wife;
- If you would be happy for a month kill a pig; but if you would happy all your life plant a garden.
- You cannot have your cake and eat it.

ასევე, მრავალფეროვანია „პერსონის“ გადმოცემა **არსებითი სახელების** მეშვეობით ინგლისურ ანდაზებში. ასეთ მაგალითებში უხვად ვხვდებით შემდეგ არსებით სახელებს: man (კაცი), woman (ქალი), girl (გოგო), boy (ბიჭი), children (ბავშვები), clergyman (მღვდელი), dead (მიცვალებული), carpenter (დურგალი), cobbler (ხარაზი), king (მეფე), fool (სულელი), beggar (მათხოვარი) და ა.შ.

1. Man cannot live by bread alone.
2. Boys will be boys.
3. Girls will be girls.
4. Let the dead bury the dead.
5. A carpenter is known by his chips.
6. A cat may look at a king.
7. Children are certain cares, but uncertain comfort.
8. The child is the father of the man.
9. Fools and bairns should never see half-done work.
10. Beggars can't be choosers.
11. Clergymen's sons always turn out badly.
12. Let the cobbler stick to his last.
13. A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
14. Cowards die many times before their death.
15. Three may keep a secret, if two of them are dead.

მსგავსი ტიპის ანდაზების ზოგიერთ შემთხვევაში ნათლად ჩანს მდედრობითობა-მამრობითობა. მამრობითი სქესის პერსონათა ვარიაციები მკაფიოდ იკვეთება შემდეგ პარემიებში:

- 1) Boys will be boys.
- 2) Better be an old man's darling, than a young man's slave.
- 3) A blind man's wife needs no point.
- 4) In the country of the blind, the one-eyed man is a king.
- 5) A deaf husband and a blind wife are always a happy couple.
- 6) Never send a boy to do a man's job.
- 7) Two boys are half a boy, and three boys are no boy are all.
- 8) Boys will be boys.

სემანტიკური ნიშნით თუ ვიმსჯელებთ, ანდაზების შემდეგი შემთხვევებიც შეიძლება თამამად მივაკუთვნოთ იმ ჯგუფს, სადაც პერსონის გადმოცემა უმთავრესად მამრობითი სქესის საშუალებით ხდება: A carpenter is known by his chips. A cat may look

at a king. Clergymen's sons always turn out badly. Let the cobbler stick to his last.

მდედრობითი სქესი კი იკვეთება შემდეგ ანდაზებში:

1. Girls will be girls.
2. A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
3. A blind man's wife needs no paint.
4. Caesar's wife must be above suspicion.
5. Never choose your women or your linen by candlelight.
6. Praise the child, and you make love to the mother.
7. A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
8. A woman, a dog and a walnut tree, the more you beat them the better they do.
9. A good wife and health is a man's best wealth.
10. A good wife makes a good husband.
11. A woman's work is never done.
12. Like mother like daughter

შეუძლებელია, ამ შემთხვევაში ყურადღება არ გამახვილდეს იმაზე, თუ რა სემანტიკური ნიშნებით ხასიათდება ამ ჯგუფში გაერთიანებული ანდაზები. ანდაზების უმრავლესობას ნეგატიური დატვირთვა აქვს, რომელიც თავის თავში ირონიასა და დაცინვას მოიპოვებს. შედეგად, ქალი უარყოფით კონტექსტშია მოაზრებული. მაგ.:

1. A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
2. A blind man's wife needs no paint.
3. Never choose your women or your linen by candlelight.
4. Praise the child, and you make love to the mother.
5. A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
6. A woman, a dog and a walnut tree, the more you beat them the better they do.
7. A good wife and health is a man's best wealth.
8. A good wife makes a good husband.
9. A woman's work is never done.

მხოლოდ ორიოდე ანდაზა თუ დაიძებნა, რომელშიც ქალი დადებით კონტექსტშია მოხსენიებული:

1. A good wife and health is a man's best wealth.
2. A good wife makes a good husband.

კვლევის პროცესში გამოვლინდა ისეთი ანდაზებიც, სადაც სქესის იდენტიფიცირება მთავარ პერსონაჟში პრაქტიკულად შეუძლებელია კონტექსტიდან გამომდინარე. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, კონკრეტული ანდაზებში პერსონაჟის მიღმა ორივე სქესი შეიძლება იყოს მოაზრებული. მაგ.

- Let the dead bury the dead.
- Children are certain cares, but uncertain comfort.
- The child is the father of the man.
- Fools and bairns should never see half-done work.
- Beggars can't be choosers.
- Cowards die many times before their death.

მორფოლოგიური კუთხით „პერსონასთან“ დაკავშირებული ანდაზების კიდევ ერთი ჯგუფი შეიძლება შეიქმნას, კერძოდ ისეთი პარემიები, სადაც 'პერსონა' მსაზრდღრელ-საზღვრულის კომბინაციით არის გადმოცემული.

- 1) A deaf husband and a blind wife are always a happy couple.
- 2) An early man never borrows from the late man.
- 3) Two boys are half a boy, and three boys are no boy at all.
- 4) A burnt child dreads the fire.
- 5) The busiest men have most leisure.
- 6) A drawing man will clutch at a straw.
- 7) Hasty climbers have sudden falls.
- 8) A whistling woman and a crowing hen are neither fit for God nor men.
- 9) Good Americans when they die go to Paris.
- 10) Old soldiers never die.
- 11) Young men may die but old men must die.
- 12) Every man has his price.
- 13) A bad workman quarrels with his tools.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას: ინგლისური ანდაზები წარმოადგენს საინტერესო საკვლევ ფონდს, რომელშიც მკვეთრად იკვეთება პერსონის გამოხატვის არაერთი მორფოლოგიური საშუალება. სემანტიურობის თვალსაზრისით კი დადგინდა, რომ ინგლისურ პარემიებში მკვეთრად დომინირებს მამრობითი სქესის პერსონა.

გამოყენებული ლიტერატურა და საანალიზო წყაროები:

1. მაჭუტაძე, თ. (2015). ეროვნული მენტალიტეტის თავისებურებების გამოხატვა ფრანგულ და ქართულ ანდაზებში (პარემიების თარგმანის მაგალითზე), დისერტაცია, ბათუმი
2. Buja, E. (2018). WOMEN, PROVERBS AND CULTURE DIVERSITY: A COMPARATIVE STUDY OF KOREAN AND ROMANIAN PROVERBS, I N T E R N A T I O N A L C O N F E R E N C E RCIC'18 Redefining Community in Intercultural Context Bucharest, 17-19 May 2018
3. Oxford Dictionary of Proverbs, Oxford University Press, 2008
Oxford Concise Dictionary of proverbs, Oxford University press, 2003

For Some Linguistic Characteristics of the English Paremiology

Garibashvili Manana
Telavi State University

ABSTRACT. Proverbs are the treasure of a nation expressing the philosophic understanding of people in a brief and profound way. Proverbs are closely linked with culture as they comprise the people's views and impressions. That is why proverbs are often presented by the short sentences however each of them has deep philosophic content.

The object of the study is linguistic identification of a "person" on the morphological and semantic levels. More than 3000 English proverbs are reviewed and analyzed during the study process.

One of the most interesting aspects of the study is representation of a "person" with the help of proper nouns. The interesting aspect is that only masculinity is obviously expressed in the set of such proverbs.

The majority of the proverbs express the notion of a "person" with the help of pronouns (personal pronouns belonging to different forms and number; indefinite pronouns).

There is a varied set of nouns expressing a "person" in the English proverbs. The notion of a "person" is expressed by the following nouns: man, woman, girl, boy, children, clergyman, dead, carpenter, cobbler, king, fool, beggar, etc.

To sum up we can say that the English proverbs represent very interesting study materials where one can observe various morphological means. Semantically we can prove that in the most of the English proverbs the main hero belongs to the masculine gender.

Key words: linguistic characters, masculine gender, feminine gender, paremiology, English proverbs

თანამედროვე ინგლისურენოვანი და ქართული გაზეთების თემატიკა და მათი ზოგიერთი ლინგვისტური თავისებურება

ჭყოიძე თამარ

ევროპის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სტატია ეძღვნება თანამედროვე ინგლისურენოვან და ქართულ გაზეთებში ყველაზე ხშირად წარმოჩენილ თემატიკას და მათ ზოგიერთ ლინგვისტურ თავისებურებას. კვლევის მიზნით შედარებულია ავტორიტეტული და შუალედური ტიპის ბრიტანული და ქართული, როგორც ბეჭდური, ისე ელექტრონული გაზეთები: The Telegraph, Daily Express, The Guardian, The Times, BBC News, Daily Mirror; ალია, კვირის პალიტრა, 24 საათი, ქრონიკა +, ასავალ-დასავალი.

რა თქმა უნდა, როგორც ბრიტანული, ისე ქართულენოვანი გაზეთების თემატიკა მრავალფეროვანია და პერმანენტულ ცვალებადობაშია დროსა და სივრცეში. ჩვენი კვლევის ობიექტი შემოიფარგლა დროის მოკლე და კონკრეტული მონაკვეთით, კერძოდ, 2019 წლის იანვარ-აპრილში გამოცემული გაზეთებით, რომლებიც ნათლად ცხადყოფს, თუ რისკენ ან ვისკენ არის მიმართული კონკრეტული ქვეყნისა თუ საზოგადოების ინტერესები მოცემულ მომენტში.

გამოიკვეთა, რომ მიმდინარე ეტაპზე ბრიტანული პრესის სტატიათა ძირითადი თემა ბრექსიტი (გაერთიანებული სამეფოს გასვლა ევროკავშირიდან), ეკონომიკა და სამეფო ცხოვრებაა, ხოლო ქართული პრესის თემატიკა პოლიტიკა და ეკონომიკა. პერსონალიზება არის მთავარი მახასიათებელი ქართული სტატიებისათვის. ისინი მიმართულია კონკრეტული პიროვნებებისადმი. ხაზგასასმელია ის ნიშანდობლიობა, რომ დამოკიდებულება საკითხებისადმი უარყოფითია, ხშირად უიმედო, საეჭვო და ირონიული, რაც ხშირად გამოხატულია რიტორიკული კითხვითი და ძახილის შინაარსით.

კვლევის შედეგად კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ პრესის ენა შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც განსაკუთრებული დისკურსი თავისი დამახასიათებელი სტილითა და ლექსიკური ფონდით, სადაც ფაქტობრივად, ყველაზე კარგად და ნათლად აისახება, ქვეყნის შიგნით თუ ქვეყნის გარეთ მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით, თანამედროვეობის აქტუალური საკითხები: პოლიტიკური, ეკონომიკური, ზნეობრივი, ფილოსოფიური, კულტურული, საყოფაცხოვრებო და სხვა; ცალსახად იკვეთება ისიც, რომ გაზეთის ფურცლებზე ხვდება თითქმის ნებისმიერი ფაქტი, თუმცა, ერთი აუცილებელი პირობის დაცვით - იგი უნდა იყოს საზოგადოებრივად საინტერესო და გარკვეული ზეგავლენა მოახდინოს მკითხველის ცნობიერებაზე. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია მასალის/ფაქტების შერჩევა და მიწოდების ხასიათი.

საკვანძო სიტყვები: ქართული პრესა, ბრიტანული პრესა; თემატიკა; ლინგვისტური მახასიათებლები

„კაცობრიობას დღიდან გაჩენისა ამოდრავებს დიდი სურვილი, იყოს ინფორმირებული. მას, ვინც დიდი ინფორმაციის დაუწჯებას ესწრაფვის - ცნობისმოყვარეს უწოდებენ, ხოლო ვინც ძალიან ბევრ ინფორმაციას ერკინება -

ჟურნალისტს“ (გერსამია.მ., 2004:7).

ზოგადად, ინფორმირების პროცესი მოიაზრებს ფაქტების მოძიებას, დამუშავებას, ხშირ შემთხვევაში გაანალიზებასა და შემდგომ გადაცემას. ინფორმაციის თავისებურებანი მკვეთრად ვლინდება პუბლიცისტურ ჟანრებში.

ენა ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც მუდმივ განვითარების პროცესშია. მისი განვითარების ტემპი საკმაოდ იზრდება, როდესაც ქვეყანაში მნიშვნელოვანი პოლიტიკური, სოციალური თუ ტექნოლოგიური ძვრები იჩენს თავს. ბუნებრივია, ენის ცვალებადობა-განვითარებაზე დიდ როლს თამაშობს გლობალური პროცესებიც.

ენაში მიმდინარე ცვლილებები, პირველ რიგში, ასახვას პოვებს პუბლიცისტურ სტილში.

„საგაზეთო-საჟურნალო პუბლიცისტიკა პუბლიცისტური სტილის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სახესხვაობაა, რომელიც თავისი დანიშნულების, ამოცანებისა და საკომუნიკაციო პირობების საკმაოდ რთულ მოვლენას წარმოადგენს. მისი დანიშნულება კულტურათმორისი ურთიერთობის მედიატორობაა, ამოცანა აუდიტორიის მიზიდვა-შენარჩუნება, ხოლო საკომუნიკაციო პირობები - ენა“ (ცინცაძე ი., (2016:6)

საგაზეთო ენა სხვადასხვა სტილისტური მახასიათებლების ერთობლიობაა (Dijk 1988:76; Crystal&Davy 1969,174). პრესის ენა შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც განსაკუთრებული დისკურსი თავისი დამახასიათებელი სტილითა და ლექსიკური ფონდით/ლექსიკონით (Pape&Featherstone 2005,49).

საგაზეთო ენის ანალიზის პროცესში ძალზე საინტერესოა სტატიების თემატიკაზე დაკვირვება. ჩვენი მიზანია, ინგლისურენოვანი და ქართული გაზეთების თემატიკის განხილვა და მათი ზოგიერთი ლინგვისტური თავისებურების წარმოჩენა. საანალიზოდ შერჩეულია ავტორიტეტული და შუალედური ტიპის (გოგოლაშვილი, 2006:12) ბრიტანული და ქართული გაზეთები, როგორც ბეჭდური, ისე ელექტრონული სახით. ეს გაზეთებია: The Telegraph, Daily Express, The Gardian, The Times, BBC News, Daily Mirror, ალია, კვირის პალიტრა, 24 საათი, ქრონიკა +, ასავალ-დასავალი.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გაზეთში, ქვეყნის შიგნით თუ ქვეყნის გარეთ მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით, აისახება თანამედროვეობის აქტუალური საკითხები: **პოლიტიკური, ეკონომიკური, ზნეობრივი, ფილოსოფიური, კულტურული, საყოფაცხოვრებო და სხვა**; ცალსახაა, რომ გაზეთის ფურცლებზე ხვდება ფაქტობრივად ნებისმიერი ფაქტი, მაგრამ ერთი აუცილებელი პირობის დაცვით - იგი უნდა იყოს საზოგადოებრივად საინტერესო, გარკვეული ზეგავლენა მოახდინოს მკითხველის ცნობიერებაზე. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია მასალის/ფაქტების შერჩევა და მიწოდების ხასიათი.

გოგოლაშვილის (2006) აზრით, პრესისათვის ღირებული ინფორმაციის შერჩევის კრიტერიუმები 12 ასპექტს შეიცავს:

1.ინფორმაციის სიხშირე (frequency), ანუ ადრესატისათვის უნდა იქნეს მიწოდებული ისეთი ინფორმაცია, რომლებიც მოულოდნელად ხდება და დასრულებულ მოვლენებს ეხება. 2. ახალი ამბის მასშტაბურობა და ყოვლის მომცველობა (threshold), მნიშვნელოვანი ამბავი არის ის, რომელიც დიდი რაოდენობის ადამიანებზე ახდენს ძლიერ ეფექტს. 3. არაორაზროვნება (unambiguity) _ მოიცავს იმ მოვლენების გაშუქებას, რომელთა იმპლიკაცია უფრო ნათელია. 4. ამა თუ იმ კულტურისთვის რამდენად ღირებულია ესა თუ ის მოვლენა (meaningfulness), ამ ფაქტორის გათვალისწინებისას შემოდის ე. წ. «კულტურული სიახლოვის ფაქტორი

(Cultural Proximity), ე. ი. რამდენად ადქმადია ესა თუ ის ამბავი აუდიტორიის მიერ. 5. ჰარმონიულობა (consonance), უშუალოდ უკავშირდება მედიის მზაობას, მოახდინოს რეპორტაჟი. 6. ახალი ამბის მოულოდნელობა (unexpectedness), ეს პრინციპი მოიცავს არაორდინალურობას და ემყარება ჩარლზ ა. დანის ფორმულას: «თუ ძალი კბენს ადამიანს, ეს არ არის ამბავი; მაგრამ თუ კაცი კბენს ძალს, აი, ეს არის ამბავი». 7. ახალი ამბის განგრძნობადობა (continuity) გულისხმობს იმ ფაქტს, რომ რეპორტაჟი ერთი და იმავე ამბის შესახებ აუდიტორიისთვის უფრო მისაღები არის. 8. ახალი ამბების კომპოზიციურობა (composition), გულისხმობს მედია საშუალებისთვის წინასწარ გამოყოფილი სივრცის შევსებას. 9. ახალი ამბები ელიტარული ერების შესახებ (reference to elite nations), ანუ ახალი ამბები, რომლებიც ეხება გლობალურ ძალებს, უფრო მეტ ინტერესს იწვევს. 10. ახალი ამბები ელიტარული პირების შესახებ (reference to elite persons), ე. ი. ახალი ამბავი უფრო საინტერესოა, როდესაც იგი ეხება ცნობილ ადამიანებს, ძლევამოსილ და მდიდარ ინდივიდებს. 11. ახალი ამბის პერსონალიზაცია (personalization), ანუ უფრო მეტ ინტერესს იწვევს ამბები, რომლებიც ეხება პერსონებს. 12. უარყოფითობა (negativity), ახალი ამბის უარყოფითობა საზოგადოებას შოკს ჰგვრის და იგი მსჯელობის საგანი ხდება (გოგოლაშვილი, 2006:16).

ბრიტანული გაზეთების ანალიზისას გამოიკვეთა შემდეგი: მათში უმთავრესად ჭარბობს სტატიები ისეთ თემებზე/მოვლენებზე, რომელთა მასშტაბურობა საკმაოდ მაღალია. ამასთანავე, ისინი ორიენტირებულია უარყოფით მოვლენებზე, რომელიც ფართო საზოგადოების მსჯელობის საგანი ხდება. გამოიკვეთა, რომ მიმდინარე ეტაპზე ბრიტანული გაზეთების გვერდები ეთმობა ისეთ უმნიშვნელოვანეს მოვლენას, როგორიცაა ბრექსიტი (გაერთიანებული სამეფოს გასვლა ევროკავშირიდან). პრაქტიკულად ყველა გაზეთი მთავარ გვერდებს უთმობს ამ თემას. მაგ.:

BREXIT LIVE: Backstop BREAKTHROUGH? DUP throws scrambling May LIFELINE - deal could PASS (*Daily Express*) https://admin.express.co.uk/news/politics/1077550/brexit-news-latest-update-deal-vote-no-deal-theresa-may-DUP?utm_source=traffic.outbrain&utm_medium=traffic.outbrain&utm_term=traffic.outbrain&utm_content=traffic.outbrain&utm_campaign=traffic.outbrain

Brexit: Tories scramble to claim we WILL leave on time after 'delay' overheard in bar (*Daily Mirror*) <https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-tories-scramble-claim-leave-13992721>

Brexit: MPs plotting last minute ambush to force Theresa May to delay Brexit day (*Daily Mirror*) <https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-mps-plotting-last-minute-13990330>

UK net migration could INCREASE by 100,000 under Government's post-Brexit plans (*Daily Mirror*) <https://www.mirror.co.uk/news/politics/uk-net-migration-could-increase-13990884>

When is Brexit? Key dates in 2019 as UK prepares to leave the EU (*Daily Mirror*) <https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-key-dates-2019-uk-13830033>

‘They’ve thrown their hands up and walked out!’ EU to back Robbins' Brexit delay plan (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/news/uk/1086555/Brexit-news-UK-EU-Article-50-delay-Olly-Robbins-no-deal-latest>

Dark money is pushing for a no-deal Brexit. Who is behind it? (*The Guardian*) <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/feb/13/dark-money-hard-brexit-targeted-ads-facebook>

Theresa May asks MPs to hold their nerve on Brexit talks (*The Guardian*) <https://www.theguardian.com/politics/2019/feb/12/theresa-may-asks-mps-to-hold-their-nerve-on-brexit-talks>

What is the Brexit backstop, and why is the Irish border so important to the deal? (*The Telegraph*) <https://www.telegraph.co.uk/politics/0/brexit-backstop-irish-border-important-deal1/>

No deal vs no Brexit: How Britain could end up staying in the EU after all (*The Telegraph*) <https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/01/29/no-deal-vs-no-brexit-britain-could-end-staying-eu/>

Net migration 'could increase by 100,000' under Government's post-Brexit regime (*The Telegraph*) <https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/02/12/net-migration-could-increase-100000-governments-post-brexit/>

Brexit: Theresa May's policy is not 'deal or delay', says Stephen Barclay (*BBC News*)

<https://www.bbc.com/news/uk-politics-47218687>

Brexit: Are we running out of time? (*BBC News*) <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47174159>

Brexit: Will there be a resolution to months of indecision? (*BBC News*) <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47206342>

faces big delay if MPs shun Theresa May's deal, admits chief negotiator Olly Robbins (*The Times*) <https://www.thetimes.co.uk/edition/news/chief-negotiator-olly-robbins-warns-of-brexit-delay-if-mps-reject-may-s-deal-fmhchm5wl>

აღნიშნულ ბრიტანულ გაზეთებში არანაკლები ადგილი უჭირავს ეკონომიკას, რაც პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის შიდა თუ გარე პოლიტიკასთან, კერძოდ კი, ბრექსიტთან.

Can blockchain save Brexit? It could solve Ulster border problem? (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/finance/city/1086586/blockchain-save-Brexit-ulster-border-crv>

Pound euro exchange rate: GBP/EUR steadies as crumbling Eurozone worries Eurogroup (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/finance/city/1086070/Pound-euro-exchange-rate-crumbling-Eurozone-worries-Eurogroup-tfx>

Pound LIVE: GBP Sterling RECOVERS against US dollar after slumping to THREE-WEEK LOW (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/finance/city/1085948/pound-euro-us-dollar-exchange-rate-live-price-updates-brexit-news-theresa-may>

Pound to euro exchange rate: GBP rises ahead of key Theresa May Brexit speech today (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/travel/articles/1085924/pound-euro-exchange-rate-brexit-news-gbp-bank-of-england-latest>

Why a cheaper pound is not always a good thing (*The Telegraph*) <https://www.telegraph.co.uk/business/2019/02/13/cheaper-pound-not-always-good-thing/>

ინგლისური მედია სივრცე ყურადღებით აკვირდება სამეფო ცხოვრებას, რასაც მოწმობს ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე ამ თემატიკის ამსახველი პერმანენტული სტატიები, ანუ, შეიძლება ითქვას, ბრიტანული მედია გულგრილი არ არის ახალი ამბების პერსონალიზაციის მიმართ. მაგ.:

Royal family warns social media trolls: We'll report you to police (*The Times*) <https://www.thetimes.co.uk/edition/news/royal-family-warns-social-media-trolls-we-ll-report-you-to-police-tgxx6kktz>

Meghan Markle and Kate REUNITE for Prince Charles's party at Buckingham Palace (*Daily Express*) <https://www.express.co.uk/news/royal/1095892/meghan-markle-kate-middleton-royal-news-prince-charles>

Meghan Markle and Kate Middleton in rare joint visit at Queen's party for Charles (*Daily Mirror*) <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/breaking-meghan-markle-attends-queens-14089635>

ხაზგასასმელია, რომ განხილული სტატიების სათაურებად ხშირია კითხვითი და კითხვა-მახიოლის წინადადებები, რადგან რიტორიკული ფორმა კიდევ უფრო ამძაფრებს მკითხველის ინტერესს, რაც, უდავოდ, გაცილებით კითხვადს ხდის სტატიას. მაგ.: *Brexit: Will there be a resolution to months of indecision? Can blockchain save Brexit? It could solve Ulster border problem?* აღსანიშნავია ისიც, რომ ინგლისურენოვანი პრესისათვის უცხო არაა პერსონალიზაცია, თუმცა არა ისეთი სიხშირითა თუ სიმძაფრით, როგორც ქართულენოვანი მედია სივრცეებისათვის. მაგ.: *Meghan Markle and Kate Middleton in rare joint visit at Queen's party for Charles Brexit: Theresa May's policy is not 'deal or delay', says Stephen Barclay.* განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ინგლისურენოვანი გაზეთების სათაურებში კონკრეტული სიტყვების დიდი შრიფტით გამოსახვა, რაც ემფატიზირებას სძენს კონკრეტულ სათაურს და იმთავითვე იპყრობს მკითხველის ყურადღებას. მაგ.: *Meghan Markle and Kate REUNITE for Prince Charles's party at Buckingham Palace.... Pound LIVE: GBP Sterling RECOVERS against US dollar after slumping to THREE-WEEK LOW ...*

არანაკლებ საინტერესო აღმოჩნდა ქართულ გაზეთებზე დაკვირვება და მათი თემატური ანალიზი. თუ ბრიტანულ მედიაში ინტერესი ბრექსიტსა და სამეფო კარზე იყო გადატანილი, ქართული ჟურნალ-გაზეთებში განთავსებული სტატიების უმრავლესობა პოლიტიკურ თემებს ეძღვნება და უმეტესად პერსონალიზებულია, ანუ მიმართულია კონკრეტული პირებისკენ, უმთავრესად პოლიტიკოსებისკენ. ეს, შესაძლოა, იმით იყოს გამოწვეული, რომ საქართველო პატარა ქვეყანაა, რაც იძლევა შესაძლებლობას ცალკეული პერსონების მიმართ ცნობადობის გაზრდისა და მათდამი ინტერესის გაჩენისა საზოგადოების მხრიდან. პერსონალიზაცია თავად სტატიების სათაურებშიც უხვად დასტურდება. მაგ.: რატომ იცავს ნანა კაკაბაძე „კანონიერ ქურდებს“?! (*კვირის პალიტრა*); ღარიბაშვილი "ქართული ოცნების" გადასარჩენად - ექსპრემიერი, მისი ცოლის ნათესავები და მორიგი "მადლობა ბატონ ბიძინას!" (*კვირის პალიტრა*); <https://www.kvirispalitra.ge/politic/51377-gharibashvili-qqarthuli-ocnebisq-gadasarchenad-eqspremieri-misi-colis-nathesavebi-da-morigi-qmadloba-baton-bidzinasq.html>;

არასამთავრობო ორგანიზაციები - მამუკა ხაზარაძის განცხადება ამყარებს ექვებს საქართველოში სახელმწიფოს მიტაცების ნიშნებთან დაკავშირებით (*IPN ინტერპრესნიუსი*) <https://www.interpressnews.ge/ka/article/535771-arasamtavrobo-organizaciebi-mamuka-xazarazis-gancxadeba-amqarebs-echvebs-sakartveloshi-saxelmcipos-mitacebis-nishnebtan-dakavshirebit/>.

სალომე ზურაბიშვილი პრეზიდენტის რანგში პარლამენტს ხვალ პირველად მიმართავს (*კვირის პალიტრა*) <https://www.kvirispalitra.ge/politic/51389-salome-zurabishvili-prezidentis-rangshi-parlaments-khval-pirvelad-mimarthavs.html>

"რას აკეთებთ თქვენ მანდ, პანკისში?! ტვინი, გული, სინდისი ან თვითგადარჩენის ინსტინქტი თუ შეგრჩათ ვინმეს ხელისუფლებაში?! რით ვერ გაძღა თქვენი მუცლები?! ვინ მოგცათ საქართველოს უსაფრთხოებით თამაშის უფლება?! თუ ამ ქვეყანას რამე დაემუქრა, პირველი თქვენ გაისრისებით ნანგრევებში, იცოდეთ!!!" <https://www.kvirispalitra.ge/public/52810-qshevardnadzes-saakashvils-ivanishvils-yvelas-mravaljeradad-da-mudmivad-ufethqdebath-pankisiq-rogor-ekhmaurebian-qfeisbukshiq-pankisis-kheobis-movlenebs.html> (*კვირის პალიტრა*);

"შევარდნაძეს, სააკაშვილს, ივანიშვილს - ყველას მრავალჯერადად და მუდმივად უფეთქდებათ პანკისი" <https://www.kvirispalitra.ge/public/52810-qshevardnadzes-saakashvils-ivanishvils-yvelas-mravaljeradad-da-mudmivad-ufethqdebath-pankisiq-rogor-ekhmaurebian-qfeisbukshiq-pankisis-kheobis-movlenebs.html> (*კვირის პალიტრა*).

მსგავსად ბრიტანული მედია სივრცისა, ქართულ გაზეთებში ეკონომიკური თემატიკის სტატიები მჭიდრო კავშირშია ქვეყანაში შექმნილ საერთო პოლიტიკურ მდგომარეობასთან. მაგ.:

„ხაზარამე-ჯაფარიძის შემთხვევა ქვეყანაში ბიზნესის განწყობას გააუარესებს“ (ბიზნეს პრეს ნიუსი *bpn*) <https://www.bpn.ge/article/53672-xazaraze-japarizis-shemtxveva-kveqanashi-biznesis-gancqobas-gaauaresebs/>

გადამხდელთა კავშირის ვიცე-პრეზიდენტი - ვვარაუდობ, რომ ბევრი ქართველი ბიზნესმენი კაპიტალის გატანას ქვეყნის გარეთ დაიწყებს (ინტერპრეს ნიუსი) <https://www.interpressnews.ge/ka/article/535773-gadamxdelta-kavshiris-vice-prezidenti-vvaraudob-rom-bevri-kartveli-biznesmeni-kapitalis-gatanas-kveqnis-garet-daicqeb/>.

განაღიზებული მაგალითებიდან ცალსახად იკვეთება ის, რომ დამოკიდებულება საკითხებისადმი ხშირად უარყოფითია, უიმედო, საეჭვო და, რაც მთავარია, ირონიული, ეს კი უმეტესად გამოხატულია რიტორიკული კითხვა-შემახილებით.

ბუნებრივია, როგორც ბრიტანული, ისე ქართულენოვანი გაზეთების თემატიკა კიდევ უფრო მრავალფეროვანია და პერმანენტულ ცვლებადობაშია დროსა და სივრცეში. ჩვენი კვლევის ობიექტი შემოიფარგლა დროის მოკლე და კონკრეტული მონაკვეთით, კერძოდ, 2019 წლის იანვარ-აპრილში გამოცემული გაზეთებით, რომლებიც ნათლად ცხადყოფს, თუ რისკენ ან ვისკენ არის მიმართული კონკრეტული ქვეყნისა თუ საზოგადოების ინტერესები მოცემულ მომენტში.

ლიტერატურა

1. გერსამია, მ. (2004). *პუბლიცისტური ინფორმირების თავისებურებანი*, პროფ. ნოდარ ტაბიძის რედაქციით, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
2. გოგოლაშვილი, თ. (2006). სახის ლინგვისტური რეალიზაცია საგაზეთო კომუნიკაციაში (ბრიტანული და ქართული პრესის მასალაზე, დისერტაცია, თბილისი
3. ცინცაძე, ი. (2016). *თანამედროვე პუბლიცისტის ენა და სტილი ბეჭდური მედიის მასალების მიხედვით*, ავტორეფერატი, თბილისი
4. Crystal, D., Davy, D. (1969). *Investigating English Style*. London: Longman
5. Van Dijk, Teun, A. (1988). *News as Discourse*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates

საანალიზო წყაროები:

<https://www.express.co.uk/news/uk/1086548/Brexit-news-UK-EU-Olly-Robbins-Brussels-European-Union-delay-Article-50-Theresa-May>

<https://www.express.co.uk/news/politics/1086534/brexit-news-theresa-may-brexit-deal-yvette-cooper-sir-oliver-letwin-no-deal-amendment>

https://admin.express.co.uk/news/politics/1077550/brexit-news-latest-update-deal-vote-no-deal-theresa-may-DUP?utm_source=traffic.outbrain&utm_medium=traffic.outbrain&utm_term=traffic.outbrain&utm_content=traffic.outbrain&utm_campaign=traffic.outbrain

https://www.express.co.uk/news/uk/1077377/Brexit-news-EU-Ireland-backstop-Jacob-Rees-Mogg-Michel-Barnier-theresa-may-deal-latest?utm_source=traffic.outbrain&utm_medium=traffic.outbrain&utm_term=traffic.outbrain&utm_content=traffic.outbrain&utm_campaign=traffic.outbrain

<https://www.express.co.uk/news/uk/1086438/Brexit-news-Nigel-Farage-Theresa-May-no-deal-vote-latest-UK-EU-plot>

<https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-tories-scramble-claim-leave-13992721>

<https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-mps-plotting-last-minute-13990330>

<https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-corbyn-offers-help-theresa-13964429>
<https://www.mirror.co.uk/news/politics/uk-net-migration-could-increase-13990884>
<https://www.mirror.co.uk/news/politics/brexit-key-dates-2019-uk-13830033>
<https://www.express.co.uk/news/uk/1086555/Brexit-news-UK-EU-Article-50-delay-Olly-Robbins-no-deal-latest>
<https://www.theguardian.com/politics/2019/feb/13/brexit-minister-downplays-article-50-extension>
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/feb/13/dark-money-hard-brexit-targeted-ads-facebook>
<https://www.theguardian.com/politics/2019/feb/12/theresa-mays-brexit-tactic-my-way-or-a-long-delay>
<https://www.theguardian.com/politics/2019/feb/12/theresa-may-asks-mps-to-hold-their-nerve-on-brexit-talks>
<https://www.telegraph.co.uk/politics/0/brexit-backstop-irish-border-important-deal1/>
<https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/01/29/no-deal-vs-no-brexit-britain-could-end-staying-eu/>
<https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/02/12/net-migration-could-increase-100000-governments-post-brexit/>
<https://www.bbc.com/news/uk-politics-47218687>
<https://www.bbc.com/news/uk-politics-47174159>
<https://www.bbc.com/news/uk-politics-47206342>
<https://www.thetimes.co.uk/edition/news/chief-negotiator-olly-robbins-warns-of-brexit-delay-if-mps-reject-may-s-deal-fmhchm5wl>
<https://www.express.co.uk/finance/city/1086586/blockchain-save-Brexit-ulster-border-crv>
<https://www.express.co.uk/finance/city/1086070/Pound-euro-exchange-rate-crumbling-Eurozone-worries-Eurogroup-tfx>
<https://www.express.co.uk/finance/city/1085948/pound-euro-us-dollar-exchange-rate-live-price-updates-brexit-news-theresa-may>
<https://www.express.co.uk/finance/city/1085948/pound-euro-us-dollar-exchange-rate-live-price-updates-brexit-news-theresa-may>
<https://www.express.co.uk/travel/articles/1085924/pound-euro-exchange-rate-brexit-news-gbp-bank-of-england-latest>
<https://www.telegraph.co.uk/business/2019/02/13/cheaper-pound-not-always-good-thing/>
<https://www.thetimes.co.uk/edition/news/royal-family-warns-social-media-trolls-we-ll-report-you-to-police-tgxx6kktz>
<https://www.express.co.uk/news/royal/1095892/meghan-markle-kate-middleton-royal-news-prince-charles>
<https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/breaking-meghan-markle-attends-queens-14089635>
<https://www.kvirispalitra.ge/politic/51377-gharibashvili-qqarthuli-ocnebisq-gadasarchenad-eqspremieri-misi-colis-nathesavebi-da-morigi-qmadloba-baton-bidzinasq.html>
<https://www.interpressnews.ge/ka/article/535771-arasamtavrobo-organizaciebi-mamuka-xazarazis-gancxadeba-amqarebs-echvebs-sakartveloshi-saxelmcpis-mitacebis-nishnebtan-dakavshirebit/>
<https://www.kvirispalitra.ge/politic/51389-salome-zurabishvili-prezidentis-rangshi-parlaments-khval-pirvelad-mimarthavs.html>
<https://www.bpn.ge/article/53672-xazaraze-japarizis-shemtxveva-kveqanashi-biznesis-gancqobas-gaauaresebs/>
<https://www.interpressnews.ge/ka/article/535773-gadamxdelta-kavshiris-vice-prezidenti-vvaraudo-brom-bevri-kartveli-biznesmeni-kapitalis-gatanas-kveqnis-garet-daicqeb/>

Topicality of the Modern English and Georgian Newspapers and their Linguistic Features

Chkoidze Tamar
European University

ABSTRACT. The article deals with the topicality of the modern English and Georgian newspapers, as well as some of their linguistic features. For the research authoritative and mediate British and Georgian newspapers (both in printed and electronic forms) are analyzed, such as: The Telegraph, Daily Express, The Guardian, The Times, BBC News, Daily Mirror, ალია (Alia), კვირის პალიტრა (Kviris Palitra), 24 საათი (24 saati), ქრონიკა + (Qronika +), ასავალ-დასავალი (Asaval-dasavali).

The topicality of the British and Georgian newspapers are varied and is permanently changed through the space and timeperiod. The newspapers for the analyses are selected through January-March period of 2019. The articles from these newspapers vividly reflect the interests of certain societies or countries.

At the moment the whole interest of the British media is focused on Brexit (the U.K.'s decision in a June 23, 2016 referendum to leave the European Union), as well as some economic issues and the Royal life. The Georgian mass media predominantly focuses on the politics and economics. Personalization is the most characteristic for the Georgian newspaper articles. The key-notes in the articles are often presented in the negative, ironic and desperate way mostly expressed by the rhetorical questions and exclamation notes. The emotional colorings of the key-notes in the English newspaper articles are often similar.

The research has proved once again that the newspaper language can be considered as the unique discourse with its characteristic style and vocabulary which vividly expresses the internal and external affairs of any country such as politics, economics, moral, philosophical, cultural, social aspects, etc. The principal point of the newspaper language is that any fact can be presented on the newspaper pages though it should be interesting for the majority of the society and should influence on the public conscience. From this view point the proper selection and deliver of media news is most essential in media industry.

Key words: The Georgian Press, The British Press, linguistic characteristics.

Русский Язык в Начале XXI Столетия

Мамедова Лала Тофик кызы

Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Абстракт. В статье рассказывается об изменениях, которые происходят сегодня на русском языке. Автор считает, что изменения вызваны социальными, экономическими и политическими изменениями. Основным источником новой лексики являются кредиты. Автор указывает, что такие изменения свойственны всем языкам в социальных изменениях. Формирование серии постоянных комбинаций доказывает актуализацию этого слова. Слово «деньги», которое выражает одно из современных представлений о современности, вызывает к жизни обширную группу постоянных комбинаций, включая терминологические: быстрые деньги; горячие деньги; грязные деньги; пластиковые деньги (на кредитные карты); долгосрочные деньги (расширенные кредиты); реальные деньги (наличные или реальные); черные деньги (доходы, скрытые от налогообложения; в целом, о незаконно полученных доходах, в нарушение закона).

Эти перечисленные языковые процессы (заимствование, демократизация языка, словообразование и семантическая актуализация) характерны для всех языков на протяжении языковой эволюции, и в наше время социальные бури отличаются только по интенсивности.

Ключевые слова: русский язык, новая лексика, язык, словообразование, изменения

Сегодня в русском языке наблюдаются огромные изменения. Все активные языковые изменения вызваны социальными, экономическими и политическими переменами. Прежде всего, обращает на себя внимание громадный пласт новой лексики, еще не включенной в толковые словари или зафиксированной в словарях последнего десятилетия. Новая лексика стремительно заполняет те тематические пространства, которые всесторонне отражают изменения, происходящие в жизни общества:

- политика, государственное устройство, идеология (*авторитаризм, административно-командный, антиноменклатурный, антиправовой, конформизм, сталинщина, фундаменталист*);
- экономика, финансовое дело (*акционирование, акционерно-биржевой, бартер, безвалютный, безналичка, безналоговый, брокер, ваучер, инвалюта*);
- религии, верования (*буддийский, гуру, даосизм, йога, карма, кришнаиты, лама, чакры*);
- медицина (*акупунктура, антистресс, мануальный, СПИД, хоспис*);
- область паранормальных явлений (*инопланетяне, НЛО, полтергейст, телекинез, экстрасенс*);
- массовая культура (*диск-жокей, дискотека, рок-клуб, шоу, шоу-бизнес*);
- молодежная субкультура (*бодипирсинг, пирсинг*);
- спорт, игры (*армрестлинг, бодибилдинг, боулинг, качок*);
- кушанья, напитки (*баночный коктейль, гамбургер, кока-кола, кола, поп-корн, сникерс, тоник, чизбургер*);
- предметы обихода, украшения, игрушки (*биотуалет, джакузи, микроволновка, трансформер*);
- одежда, фасоны одежды (*аидасы, боди, капри, пуховик, свингер, слаксы, топ, топless*);
- ткани, материалы (*крэг, лайкра, наппа, нубук, органза, стреч, эластан*);

– косметика (*гель, скраб, кондиционер*). [1, с.12-37]

Наиболее очевидный источник новой лексики – заимствования преимущественно из американского варианта английского языка. Например, *имидж, киллер, нотбук, он-лайн, папарацци, поп-корн, прайс, пресс-релиз, промоутер, ремикс, сайт, секьюрити, сиквел, сингл, ток-шоу, транш, холдинг, эксклюзивный* и множество других, разной степени освоенности. При этом многие частотные слова, преимущественно термины информатики, употребляются в текстах современных газет, журналов, деловой литературы в написании латиницей, что показывает их недостаточную освоенность языком (*Unix, notebook, BMW, CD, CD-ROM, Coca-Cola, Hi-fi, IBM, mass-media, on-line, Pentium, PR, VIP, Windows*). Встречается также еще одно новое языковое явление, свидетельствующее о начальном этапе освоения иноязычной лексики русским языком – комбинированное написание сложносоставных слов (*IBM-совместимый, VIP-клиент, VIP-номер, Web-сайт, WEB-страница, Web-сервер*). Этот лексический материал чрезвычайно важен для лингвистической науки и для современного языкового сознания, так как дает возможность «засечь» момент соприкосновения двух разноразличных систем и зафиксировать самый первый шаг на пути процесса заимствования слова.

Современный русский язык – устойчивая система, которая хорошо адаптирует чуждые элементы, приспособляя их к своим лингвистическим системам и заставляя служить своим целям. Трудно представить современный русский язык без таких слов, как *сеанс, сезон, факт, результат, социальный* и т.п. Однако более 135 лет назад эти слова вызывали раздражение и протест не меньше, чем современные *имидж, дилер, менеджер*. В 1873 году славянофил Платон Лукашевич с горечью констатировал: «Мы смеялись некогда над иностранными словами, введенными в наш язык в первой половине 18 века: ассамблея, элоквенция, баталия; что же они значат против нынешних: инициатива, культура, интеллигенция, прогресс, гуманность, цивилизация, сеанс, сезон, факт, эффект, результат, объект, рутина, реальный, нормальный, актуальный, социальный, популярный, национальный, индивидуальный, элементарный, словом сказать, что значат эти прежние иностранные слова против всего французского словаря, введенного в наш язык?» (Виноградов, 1994).

Процесс современного словообразования неуправляем. Новые производные слова образуются и входят в речевое употребление не постепенно и ступенчато, как это бывает в периоды «спокойного» языкового развития, а стремительно, когда в соответствии с потребностями языкового коллектива, в связи с актуализацией того или иного понятия, в речевой обиход сваливается сразу громадное количество слов.

В современную эпоху активизировались многие словообразовательные аффиксы: *де-, раз-, пост-, после-, не-* и др. Например, *деидеологизация, декоммунизация, департизация, десоветизация, деструктивный; послеавгустовский, послеоктябрьский, послеоттепельный, послепутчевый, послесоветский, постсталинский; постсоветский, посткоммунистический, постперестроечный; разгосударствление, раскрестьянивание; неотоваренный, неконвертируемый, неополитизированный, недемократ, недемократичный, неправовой, нерыночный, неформальный*. Новые словообразовательные элементы, такие, как *нарко-, секс-, эко-* и другие формируют новые представления о мире (*наркобизнес, наркорубли, наркосредства, сексменьшинства; экогенез, экокатастрофа, экосистема*). Подобным образом отражают новое языковое сознание многочисленные составные слова: *ведомственно-бюрократический, тоталитарно-административный, секс-бизнес, секретарь-референт, шоу-бизнес, интернет-зависимость, интернет-кафе, интернет-реклама, интернет-сервис, акционерно-биржевой, бизнес-партнер, атташе-кейс, пиар-кампания, фирма-риэлтер, медиа-брокер, медиа-баинг, рок-тусовка, бой-френд, брейн-ринг*. Наблюдается новая волна аббревиаций, например, *КПРФ, ЛДПР, НДР, НЛО, ОМОН, СКВ, СОБР, СПС, АО, ГКО, ЕС, РУБОП, МЧС*. Аббревиатуры также входят в словообразовательный процесс, образуя целые ряды новых производных слов (*зэк, зэчка,*

омоновец, омовский, рубоновец). Очень выразительна в этом отношении милицейская аббревиатура *БОМЖ* – лицо без определенного места жительства. Эта аббревиатура дала русскому языку за короткое время не только существительное *бомж*, но и серию его производных: *бомжиха, бомжонок, бомжевать, бомжатник*.

Важное место в ряду языковых изменений занимает актуализация лексики – глубокие семантические, стилистические, оценочные и другие изменения, которым подвергаются слова так называемого «основного фонда».

Под актуализацией понимаются:

– активные семантические преобразования (расширение сочетаемости и изменение ее характера, образование новых значений слов, а также изменение значений слов в связи с идеологической переориентацией);

– возникновение серий устойчивых сочетаний;

– словообразовательная активизация.

Слово «*информационный*» до недавнего времени занимало весьма скромное и незаметное место в лексической системе русского языка, выполняя функции относительного прилагательного от существительного «*информация*». Его значение в «Большом академическом словаре русского языка» даётся как «*относящийся к информации; осведомительный*» (Большой академический словарь русского языка. Том 7. М., 2007).

Сегодня сочетаемость этого слова расширяется, выходит за пределы узусальных. Актуализация обоих значений существительного *информация* повлекла за собой быстрое расширение сочетаемости соответствующего прилагательного «*информационный*» и образования серии константных терминологических сочетаний. К первому значению («Сведения, факты о ком-, чем-л.; сообщение о фактах, событиях») относятся такие свободные словосочетания, как *информационная деятельность телевидения, информационное сообщение, информационная программа, информационное агентство, радио, информационное обеспечение, информационная связь, информационный поток* и константные терминологические сочетания: *информационная блокада; информационный взрыв; информационная война; информационное поле; информационное пространство*. Ко второму значению («В информатике») относятся такие свободные словосочетания, как *информационный банк данных, информационная база, информационный центр* и в терминологических сочетаниях: *информационная зависимость; информационное общество; информационная сеть; информационная система; информационная технология*.

Образование серий константных сочетаний доказывает актуализацию слова. Слово «*деньги*», выражающее одно из актуальных понятий современности, вызывает к жизни обширную группу константных сочетаний, в том числе терминологических: *быстрые деньги; горячие деньги; грязные деньги; пластиковые деньги* (о кредитных карточках); *длинные деньги* (выдаваемые на длительный срок кредиты); *живые деньги* (наличные или реально существующие); *чёрные деньги* (доходы, скрытые от налогообложения; вообще, о доходах, полученных незаконным путем, с нарушением законодательства).

Эти перечисленные языковые процессы (заимствования, демократизация языка, словообразование и семантическая актуализация) свойственны всем языкам на всем протяжении языковой эволюции и в наше время социальных бурь отличаются лишь особой интенсивностью.

Литература

1. Активные языковые процессы конца XX века: Тезисы докл. международной конф. IV Шмелевские чтения. 23 – 25 февраля 2000 г. М., 2000
2. Большой академический словарь русского языка. Том 7. Стр 5М., 2007, Издательство «Москва»
3. Виноградов В.В. История слов. М., 1994, 7, стр 3
4. Грановская Л.М. Русский язык в «рассеянии». Очерки по языку русской эмиграции первой волны. М., 1995, 1. стр 44

5. Караулов Ю.Н. О состоянии русского языка современности. Доклад на конференции «Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики» и Материалы почтовой дискуссии. М., 1991,2,стр 65
6. Шапошников В. Русская речь 1990-х: Современная Россия в языковом отображении. М., 1998,8,стр 21.

Russian of the Beginning of the XXI Century

Mamedova Lala

Azerbaijan State Economic University

ABSTRACT. In article it is told about changes which occur today in Russian. The author considers that changes are caused by social, economic and political changes. The main source of new lexicon are loans. The author specifies that such changes are peculiar to all languages in social changes. The formation of a series of constant combinations proves the actualization of the word. The word "money", which expresses one of the current notions of modernity, brings to life an extensive group of constant combinations, including terminological ones: quick money; hot money; dirty money; plastic money (on credit cards); long-term money (extended loans); real money (cash or real); black money (income hidden from taxation; in general, about illegally obtained income, in violation of the law).

These listed linguistic processes (borrowing, democratization of language, word formation and semantic actualization) are characteristic of all languages throughout language evolution, and in our time social storms differ only in intensity.

Key words: Russian, new lexicon, language, word-building, changes

Морфологические Ошибки в Речи Билингвов

Гасанова Ирада Чингиз

Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Пириева Лейла Мазахир

Гянджинский Государственный Университет

Абстракт. В данной статье рассматриваются морфологические ошибки в речи двуязычных. Морфологические ошибки составляют более 80% от общего числа выявленных нами ошибок. В статье раскрываются причины появления этих ошибок, и они рассматриваются в аспекте вмешательства, что открывает перспективу изучения морфологических признаков, отличающих азербайджанский язык от русского, что позволит предотвратить ошибки. Таким образом, различные морфологические ошибки вызваны рядом причин: недостаточным знанием грамматической структуры речи, давлением языковой системы, морфологическим вмешательством родного языка из-за сложной системы времени (Халидов, 2008).

Рассмотрение морфологических ошибок в аспекте вмешательства открывает перспективы для изучения морфологических признаков, отличающих азербайджанский от русского, что обеспечит способы предотвращения ошибок, определит, какие проблемы остаются нерешенными в теории и методологии обучения, и предотвратит их на разных этапах. обучение, которое вызывает наиболее характерные нарушения морфологических норм изучаемого языка

Ключевые слова: морфологические ошибки, нарушение, двуязычная речь, интерференция.

Морфологические ошибки обычно рассматривают наряду с синтаксическими, в составе грамматических. Морфологические ошибки составляют более 80% из всей совокупности выделенных нами ошибок, описанных и квалифицированных в комплексной лингводидактической модели. Множество ошибок этого типа появляется, во-первых, по причине слабого усвоения обучающимися грамматического материала, во-вторых, их появление может быть вызвано так называемым давлением языковой системы и, наконец, воздействием интерференции родного языка.

Морфологические ошибки, обусловленные слабым усвоением грамматического материала, допускаются обучающимися в текстах разных функциональных стилей, используемых студентами-билингвами в процессе устного и письменного общения. Так, нарушение норм употребления существительного было отмечено в научной речи: *нормальный парафин*

вм.: нормальные *парафины*; качественные *нефти* вм.: качественная *нефть*; здесь проводились *добычи нефти* вм.: здесь проводилась *добыча нефти*.

Если в указанных примерах обучающиеся смешивают единственное число с множественным, то в следующих предложениях наблюдается употребление не существующих в нормированном языке форм числа: *разные нефтестерепереработки* вм.: *нефтестерепереработка*; *нашли залежь нефти* вм.: *нашли залежи нефти*. Аналогичные ошибки наблюдаются в учебном, разговорном стилях: *Я люблю поэзии Пушкина* вм.: *Я люблю поэзию Пушкина*.

Следует отметить, что достаточно распространёнными являются ошибки, указывающие на смешение обучающимися различных категорий, функционирующих в современном русском языке: а) категории одушевленности / неодушевленности существительных: *Я смотрел телевизора* вм.: *Я смотрел телевизор*; б) смешение категорий женского и мужского рода существительных, под влиянием чего меняется категория рода зависимых прилагательных: *Первый попытка написать курсовую работу на «отлично» не удалась* вм.: *Первая попытка написать курсовую работу на «отлично» не удалась*.

Зону колеблющейся нормы в речи билингвов представляют неизменяемые существительные, являющиеся в русском языке заимствованными: кофе, какао, шоссе, кашне, пенсне, манго, интервью, кенгуру, какаду, рагу, лобии и др. В процессе их употребления в речи обучающихся возникают морфологические ошибки на смешение категории рода: *хорошее кофе* в.м.: *хороший кофе*; *вкусный какао* в.м.: *вкусное какао*, *большой шоссе* в.м.: *большое шоссе* и т.п.

Халидов А.И. в своей работе указывает на неумение обучающихся различать род существительных, оканчивающихся на мягкий согласный и шипящий с мягким знаком в абсолютном конце слова: колыбель, картофель, морковь, карамель, карусель, молодежь, тушь, глушь и др. (Халидов, 2008). В результате подобное неразличение приводит к тому, что обучающиеся употребляют в сочетании с данными существительными определения и сказуемые в форме рода, которая не соответствует родовой принадлежности этих существительных: *Молодёжь пришёл на субботник* в.м.: *Молодёжь пришла на субботник*; *В парке был большой карусель* в.м.: *В парке была большая карусель*.

Интерференция при употреблении указанных существительных усиливается за счёт того, что в русском языке буква *ь* употребляется в абсолютном конце существительных как женского (*мель, моль, нефть, соль, фасоль*), так и мужского рода (*дубль, корень, куль, слепень, увалень*). В данном случае формально нет признаков, по которым можно дифференцировать лексемы по их принадлежности к роду.

Смешение категории рода исследователи зачастую мотивируют типологическими отличиями русского языка от азербайджанского. В этой связи важно иметь чёткое представление о соотношении грамматического рода в русском языке и сопоставимой с ним категории грамматических классов в азербайджанском.

Подмена категории рода может появляться в речевых ситуациях, связанных с возможностью использования в речи существительных мужского рода в применении к лицам женского пола: *Преподаватель нам сделала объявление о том, что мы идём на митинг* в.м.: *Она нам сделала объявление о том, что мы идём на митинг*, или *Преподаватель нам сделал объявление о том, что мы идём на митинг*. В данном случае зону колеблющейся нормы будет представлять употребление лексем *кандидат, доцент, доктор, профессор, академик*, поскольку данные существительные применяются в равной степени и к лицам мужского пола, и к лицам женского пола.

Вполне очевидно, что ошибка в данном случае обусловлена не только смешением позиций внутри категории рода, но также и неумением вписать существительное в определённый контекст. Нарушение норм функционирования прилагательных типологически связано с ошибками в употреблении существительных: а) наблюдается ошибочное использование категории полноты/краткости прилагательных: *Новы день начался* в.м.: *Новый день начался*; б) образование не соответствующей нормам литературного варианта языка формы сравнительной степени прилагательных: *Он был более выше* в.м.: *Он был выше*; *Он сделал более лучше* в.м.: *Он сделал лучше* (Корнилов, 2016, 260 с).

Нарушение нормы употребления местоимений проявляется по-разному: с одной стороны, то использование просторечных грамматических форм местоимения: *ихние разработки* в.м.: *их разработки*; *Ихние однокурсники сдали экзамен* в.м.: *Их однокурсники сдали экзамент*; во-вторых, дублирование с помощью местоимения подлежащего: *Мой товарищ, он всегда меня поддерживал* в.м.: *Мой товарищ всегда меня поддерживал*.

Ошибки на употребление глаголов представляют наиболее обширную ветвь классификации, включающей целый ряд разновидностей: а) нарушение норм употребления глагола, связанных со смешением возвратных и невозвратных глаголов: *Работа с научной статьёй, мне не удалось занимать этим* в.м.: *мне не удалось заниматься этим*; *Она смеяла* в.м.: *Она смеялась*; б) смешение окончаний ед. и мн. ч. в спрягаемых формах глагола: *то, что задаю им преподаватели* в.м.: *то, что задают им преподаватели*; в) неуместное

употребление инфинитива: *Каждая научная статья есть свои особенности* в.м.: *У каждой научной статьи есть свои особенности* или *Каждая научная статья обладает своими особенностями*; г) деформация инфинитивных форм глагола: *Гребти к нашему берегу* в.м.: *Грести к нашему берегу*; *Бегти быстро* в.м.: *Бежать быстро*; д) унификация основ инфинитива и прошедшего времени: *Студент ошибился* в.м.: *Студент ошибся*; *Он громко свистнул* в.м.: *Он громко свистнул*.

Примеры *гребти* - *грести*, *ошибился* - *ошибся*, *свистнул* - *свистнул* в наибольшей степени иллюстрируют давление языковой системы изучаемого языка. Этой же причиной обусловлены: а) унификация основ глаголов, относящихся к первому и второму спряжению: *Мы этого не хотим* в.м.: *Мы этого не хотим*; б) не соответствующее нормам образование форм глаголов повелительного наклонения: *Скорее вытаци книгу* в.м.: *Скорее вытаци книгу* или *Скорее вынь книгу*; в) «заполнение пустых клеток» в парадигме глагола: *Я очутюсь в аудитории* в.м.: *Я окажусь в аудитории*; г) употребление глаголов, обозначающих совместное действие, по отношению к одному из лиц - участников процесса: *Руслан поженился на ней* в.м.: *Руслан женился на ней*; *Она поженилась с Русланом* в.м.: *Она вышла замуж за Руслана* (Шведова, 1987, 128 с).

Об ошибках интерферентного характера в наибольшей степени сигнализирует специфичность употребления предлогов. Сложная система предлогов русского языка вызывает значительные затруднения у обучающихся. Ошибки на употребление предлогов в русской речи билингвов остаются не только в числе самых устойчивых, но и в составе самых распространённых интерферентных ошибок морфологического характера.

Морфологические ошибки, связанные с употреблением предлогов, проявляются по-разному. Были отмечены следующие разновидности: а) пропуск предлогов: *Он уехал страну* в.м.: *Он уехал в страну*; б) дублирование предлогов: *В нашей в группе много студентов* в.м.: *В нашей группе много студентов*; в) замена одного предлога другим: *Я переживала на мою подругу* в.м.: *Я переживала за свою подругу*; *Они пришли с института* в.м.: *Они пришли из института*; г) употребление предлога в постпозиции по отношению к зависимому прилагательному, согласующемуся с существительным: *Параллельной в группе у меня учится моя сестра* в.м.: *В параллельной группе у меня учится моя сестра*. д) вставка информативно избыточного предлога: *Нефть легче от воды* в.м.: *Нефть легче воды*; е) смешение синонимичных предлогов, употребляемых с одним и тем же падежом: *гости с Москвы* в.м.: *гости из Москвы*; ж) пропуск *О* в конце предлогов (*с-со*, *в-во*, *об-обо*, *под-подо*) перед словами, в которых наблюдается стечение согласных в начале или перед словом с начальным гласным (*о ученике* в.м.: *об ученике*; *о всех* в.м.: *обо всех*).

Как отмечает Халидов А.И., трудности употребления предлогов связаны с тем, что круг значений, выражаемых предлогами в русском языке, намного шире. В азербайджанском языке послелог выражает пространственные и, в зависимости от лексического значения имени, временные отношения. В русском языке грамматические отношения, выражаемые предлогами, весьма разнообразны. Таким образом, разнообразные морфологические ошибки вызваны рядом причин: незнанием грамматического строя речи, давлением языковой системы, морфологической интерференцией родного языка, обусловленной сложной системой времен, отсутствием видовой корреляции глаголов в родном языке, отсутствием в азербайджанском языке возвратных форм глагола. (Халидов, 2008, 480 с).

Рассмотрение морфологических ошибок в аспекте интерференции открывает перспективы изучения морфологических особенностей, отличающих азербайджанский язык от русского, что обеспечит определение путей предупреждения ошибок, позволит определить, какие вопросы остаются пока нерешёнными в теории и методике обучения и предупредить их на разных этапах обучения, что вызывает наиболее характерные нарушения морфологических норм изучаемого языка.

Литература

1. Корнилов, О. А. (2016). Сборник статей о языке и культуре. Москва: Издательство «Москва».
2. Халидов, А. И. (2018). Введение в изучение кавказских языков. Москва: Издательство «Москва».
3. Шведова, Л. (1987). Пособие по употреблению видов глагола. Москва: Издательство «Москва».

Morphological Errors in the Speech of Bilinguals

Hasanova Irada Cingiz

Azerbaijan State Economic University

Piriyeva Leyla Mazahir

Ganja State University

ABSTRACT. This article deals with morphological errors in the speech of bilinguals. Morphological errors account for more than 80% of the total set of errors we have identified. The article reveals the reasons for the appearance of these errors, and they are considered in the aspect of interference, which opens the prospect of studying the morphological features that differentiate the Azerbaijani language from the Russian, which will provide a way to prevent errors. Thus, various morphological errors are caused by a number of reasons: lack of knowledge of the grammatical structure of speech, pressure of the language system, morphological interference of the native language due to a complex system of tense (Khalidov, 2008).

Consideration of morphological errors in the aspect of interference opens up prospects for studying morphological features that distinguish Azerbaijani from Russian, which will provide ways to prevent errors, will determine which issues remain unsolved in the theory and methodology of training and prevent them at different stages of training, which causes the most characteristic violations of the morphological norms of the studied language

Key words: morphological errors, violation, bilingual speech, interference.

The Language Type and Type in the Language

Quliyeva Fazila Fazil
Asgarova Munavvar Etibar
Huseynova Zita Nusrat

Azerbaijan State Agricultural University

ABSTRACT. The article deals with the language types and different types in languages. One of the most important concepts of linguistic typology is language type. But giving its full exact, adequate classification is hard. This suggests that the approach of scholars to the concept of language was not clear. Moreover, criteria of different language types have not been yet identified. The concept of language is a fixed set of leading language features that are interconnected with one another. However, the presence of any feature paves the way for others.

Key words: linguistic typology, language type, isomorphism, investigation, kindred language, non-kindred language

One of the main problems in linguistic typology is the notion of language type. Up today there is no unity of opinion on the notion of language type. Here different view points may be distinguished.

We consider V.D. Arakin's opinion on this problem more acceptable. He writes "Under the type of separate language we understand stable totality of the main features of language which have certain relations between them. Presence or absence of any feature is conditioned by the presence or absence of other features.

Investigation of kindred languages show that there are certain properties characterizing different language types in every language. As we know, in English analytical forms dominate. But there are some features of agglutinating type. The morphemes "en", "es" (dresses, children, oxen) may express plurality. The same can be said about the absence of grammatical category of gender and the absence of agreement of nouns, adjectives, possessive pronouns. (Bazell, 1949).

E.g. the new town –the new towns

In Russian where the features of synthetical structure dominate one can find features of analytical structure. Analytical forms are found in the formation of future tense forms and degrees of comparison of adjectives. The same can be said about the Azerbaijani language. Though it is in synthetical units, we may still distinguish analytical forms in the verb and adjectives.

E.g. gəlməli idim, lap qırmızı, Sabah çalış daha tez gəl etc

The above mentioned facts show that pure language types don't exist in reality. Language typology is determined with the features dominating in it which are observed in all levels of language structure.

Comparing various kindred and non-kindred languages we can find some similar properties in them. In all Turkish languages we find out the same features;

- 1) vowel harmony –is the main feature in the phonological level;
- 2) monosemy of affixes
- 3) absence of agreement as a type of syntactical relation;
- 4) position of the attribute before the word it modifies;
- 5) unchangeability of root of the word
- 6) absence of sound alternation and so on.

While speaking about the type in the language we mean special language features existing in the system of this or that language. In some languages stress is free, but in others it is fixed

(English, French). Ways of expressing plurality in English may be expressed:

- a) synthetically (book+s);
- b) sound alternation (man-men, foot-feet)

But in Azerbaijani plurality is expressed only synthetically. So type of languages expressing of the English verb are the followings:

- a) synthetical-speaks
- b) analytical-is speaking
- c) sound-alternation-spoke
- d) suppletive formation-went, gone.

As is known language incorporates the three constituent parts, and each being inherent in it by virtue of its social nature. These parts are the phonological system, the lexical system, the grammatical system. Only the unity of these three elements forms a language without any one of them there is no human language in the above sense.

These systems are closely interconnected and interdependent within these three systems. The following levels may be distinguished:

- 1) phonological level;
- 2) phonetic level;
- 3) morphological level;
- 4) lexical level;
- 5) syntactical level.

According to the level language type compares the units of the above mentioned level. Delimitation of language levels is of great importance while comparing languages. Without such delimitation it is impossible to find out language universals.

So according to the levels of language hierarchy the following language types should be given:

- 1) phonological type;
- 2) phonetic type;
- 3) morphological type;
- 4) lexical type;
- 5) syntactical type.

Phonological typology. This type compares units of phonology, phonemic levels of language. Its aim is to find out phonological differential features in compared languages. Phonological system of different languages are compared according to the interrelations of their consonant and vowel elements considered as distinct phonemes. This sort of classification was the first done by N.S. Trubetskoy.

Phonetic typology. This type compares units of phonetic levels of languages. Mainly, phonetic typology studies concrete physiological units.

It may compare units of kindred and non-kindred languages. E.D. Polyvanov is considered to be the first of the founders of phonetic typology. At present there are a lot of investigations of phonetic typology.

Morphological typology. According to character of investigation morphological typology may be divided into two types: 1. It studies morphological classification of languages and determines language types. It also studies general problem of classification of languages according to certain types. 2. Morphological typology of the second type studies special problems.

Syntactical typology. It compares units of syntactical level. Main units for comparing are phrases and sentences. Depending on the character of investigation syntactical typology may consist of several divisions:

- a) comparing units of phrase level;
- b) comparing units of sentence level;
- c) comparing units of different levels from syntactical functioning point of view.

Lexical typology. It compares units of lexical level of languages.

It is very important to establish likeness of given systems for typology as well. Such likeness or parallelism of language structure of separate micro or macrosystem is called isomorphism. The term "isomorphism" was carried in linguistics by Polish linguist E. Kurilovich from mathematics.

E.A. Makayev determines isomorphism as the uniformity of the structure of language units constituting given level. He supposes that the distributional and the transformational methods will be more effective in description and determination of language levels.

The aim of the typology is to show isomorphism in different languages, that is to determine the resemblance or similarity not only in microsystem, but as well as in subsystems, in macrosystems of the language.

Isomorphism withstands with allomorphy. Allomorphy is the variety of the structure of language units forming the given level, in other words it shows the differences in the structures of the language units.

The term "Grammatika universalis" is used in the XIII century in the science. The problem of language universals has always made the scientists busy for a long time.

For the beginning of the XX century the interest increased to the problem of language universals and it can be considered with the development of the structural linguistics. The problem of universals was the focus of attention of structuralists and the followers of N. Chomsky school. But the problem of universals was developed in N.S. Trubetskoy and R.O. Jakobson's works. [Jakobs R., 1958]

In short, language universals show the characteristic features belonging to all languages.

Language universals have the following types :

- 1) deductive and inductive;
- 2) absolute and stative ;
- 3) simple and compound;
- 4) synchronic and diachronic;
- 5) extralinguistic and linguistic.

But there are also phonological, grammatical and semantic universals.

The founder of semantic universals is N. Trubetskoy. The founder of grammatical universals is J. Greenberg. He defined 45 universals in the field of morphology and syntax. The founders of semantic universals are J. Greenberg, Ch. Osgood, Dj. Djenkinson.

As is known universal features exist in all languages of the world. These universal features which exist in all languages are called language universals.

The final aim of language typology is to find out language universals.

The typology of the language as a special section of the science of the science deals with unlimited number of the language. These can be the languages, having genetic resemblance, for instance Indo-European languages. These can be languages, limited by certain area, for instance Balkan languages.

It is necessary to compare kindred or non-kindred languages in order to determine similar and different features of them. In this comparison one of the compared languages becomes the main language. (Буранов Дж., 1983).

Pattern language helps us to speak clearly, exactly, accurately and impressively. Each speech obtaining all those characteristics is considered to be good speech and may attract the listener's attention immediately.

Normal pattern language belongs to both written and oral speech. As it is seen oral speech is the main factor on affecting your listener or reader. But what should we do in order to get good pronunciation? Without hesitating we can mention that each of us should control the normative of literary language. So it should be taken into its lexical, grammatical, stylistic, orthographical and orthoepic rules consideration. While speaking in any language we should try to choose the words which can be pronounced correctly, clearly, musically, accurately. While hearing good speech we stop for a moment and try to concentrate our attention to that person. Without exaggerating it should be noted that each language in the world is potentially the source of music. (Аракин, 1979).

Some scholars consider two kinds of pattern language: a) minimal pattern language and b) maximal pattern language.

Taking into account of a great importance of a pattern language for typology investigations and theory of sciences E.A.Makayev put forward the following features coinciding with pattern language:

1) language standard is useful in checking and determination of language universals and influences the criterion of the strictly typological theories, i.e pattern language influences the organization of typological theory;

2) pattern language is considered to be the language-object for typological theory. It presents all languages of the world in one language;

3) pattern language is usually used by symbols;

4) pattern language is presented as typological metalanguage and it interprets the preceding typological views.

REFERENCES

1. Аракин, В.Д. (1979). Сравнительная типология английского и русского языков. Л. Просвещение
2. Буранов, Дж. (1983). Сравнительная типология английского и тюркских языков. Учебное пособие, М.: Высшая школа
3. Bazell, C.E. (1949). Syntactic relations and linguistic typology. Cahiers. Ferdinand de Saussure
4. Jakobs, R. (1958). Typological studies and their contribution to historical comparative linguistics. Proceedings of the English International Congress of Linguistics, Oslo

О Языковом Типе и о Типе Языка

Гулиева Фазиля Фазиловна
Аскерова Мунаввар Этибаровна
Гусейнова Зита Нусратовна

Азербайджанский Государственный Аграрный Университет

Абстракт. В статье рассказывается о языковом типе и о типе языка. Одним из основных понятий лингвистической типологии является понятие «тип языка». Однако дать его точное и адекватное определение в достаточной мере трудно. Происходит это потому, что до настоящего времени не определился сам подход ученых к тому, что следует считать типом языка, не установлены также и те критерии, которые могли бы служить надежным основанием для определения того или иного типа языка.

Под типом отдельного языка мы понимаем устойчивую совокупность ведущих признаков языка, находящихся между собой в определенных связях, причем наличие или отсутствие какого-нибудь одного признака обуславливает наличие или отсутствие другого признака или других признаков

Ключевые слова: лингвистическая типология, тип языка, изоморфизм, исследование, родственный язык, неродственный язык

Difference of Idioms and their Usage in American English and British English

Salakhova Egana Gasan

Ganja State University

ABSTRACT. This academic article English is a language that is used as a practical language in idiotic language. The English language may lose its diversity and diversity in the language without idioms. The past and ethnological origin of many idioms is unclear. This is somewhat challenging to explore the differences between the American and British versions of the English language. Some idiomatic expressions in the English language have been initially written by Shakespeare, Mr. Walter Scott, and Louis Carroll. Earlier English idioms were often used in the English version of the English language Now, in contrast to the idiomatic expressions of the English language, the American version of the English language is used.

Key words: American English, British English, idiomatic expression, dialect, phrase

If you look up the word idiom in Webster, you will be given the following definition: Idiom is an expression whose meaning is not predictable from the usual meanings of its constitution element as kick the bucket, hang one's head etc., or from the general grammatical rules of language, as the table round table, and which is not a constituent of a larger expression of like characteristics. The definition seems a bit dry and doesn't really tell anything about the function of idioms in English language.

English is a language particularly rich in idioms – those modes of expression peculiar to a language (or dialect) which frequently defy logical and grammatical rules. Without idioms English would lose much of its variety and humor both in speech and writing (Peter Trudgil and Jean Hannah, 2002).

The background the etymological origins of most idioms is at best obscure. This is the reason why a study of differences between the idioms of American and British English is somewhat difficult. But it also makes the cases, where background, etymology and history are known, even more interesting. Some idioms of the “worldwide English” have first been seen in the works of writers like Shakespeare, Sir Water Scott, and Lewis Carroll or even in the paperbacks of contemporary novelists. An example of Shakespearian quotation can be found in the following sentence: “As a social worker, you certainly see the seamy side of life.” Biblical references are also the source of many idioms. Sports terms, legal terms, military slang and even nautical expressions have found their way to the everyday use of English language. Following are some examples of these, some used in either American or British English and some used in both:

“Having won the first two Tests, Australia is now almost certain to retain the ashes.” (Ashes is a British English idiom that is nowadays a well- established cricked term.)

“ In his case the exception proves the rule.” (A legal maxim – in full:” the exception proves the rule in cases not excepted. Widely used in both AmE and BrE .)

“To have the edge on\over someone.” (This is originally American English idiom, now established in almost every other form of English, including BrE.)

“A happy hunting ground.” (Place where one often goes to obtain something or to make money. Originally American English idioms is rarely originated from the Red Indians Paradise.)

In the old days English idioms originated from any other form of English than British English. (French was also a popular source of idioms.) Nowadays American English is in this position. It is hard to find an AmE idiom that has not established itself in “ worldwide English “ (usually BrE). This is not the case with British English idioms which are not as widespread. It has to be

remembered that it is hard to say which idioms are actively used in English and which are dying out or have already died. Idioms are constantly dying and new- ones are born.

Some idioms may have gone through radical changes in meaning. The phrase – There is no love lost between them – nowadays means that some people dislike one another. Originally, when there was only the British English form, it meant exactly the opposite. The shift in meaning is yet unexplained. All dialects of English have different sets of idioms and situations where a given idiom can be used. American English and British English may not, in this respect, be the best possible pair to compare because they both have been developing into the same direction, at least where written language is concerned, since the Second World War. The reason that there is so much American influence in British English is the result of the following:

- Magnitude of publishing industry in the U.S.

- Magnitude of mass media influence on a worldwide scale

- Appeal of American popular culture on language and habits worldwide

- International political and economic position of the U.S.

All these facts lead to the conclusion that new idioms usually originate in the U.S. and then become popular in so – called “worldwide English“. This new situation is completely different from the birth of American English as a “ variant “ of British English. When America was still under the rule of the Crown, most idioms originated from British English could be defined as dialect of English. Some examples of these early American English idioms follow:

“To bark up the wrong tree .” (Originally from raccoon – hunting in which dogs were used to locate raccoons up in trees.)

“Paddle ones own canoe.”(This is an American English idiom of the late 18th Century and early 19 th Century .)

Some of these early American idioms and expressions were derived from the speech of the American natives like the phrase that “someone speaks with a forked tongue“ and the “happy hunting ground“ above. These idioms have filtered to British English through centuries through book, newspapers and most recently through powerful mediums like radio, TV and movies.

Where was the turning point? When did American culture take the leading role and start shaping the English language and especially idiomatic expressions? There is a lot of argument on this subject. Most claim that the real turning point was the Second World War. This could be the case. During the War English- speaking nations were united against a common enemy and the U.S. took the leading role. In these few years and a decade after the War American popular culture first established itself in British English. Again new idioms were created and old ones faded away. The Second World War was turning point in many areas in life. This may also be the case in the development of the English language.

In the old days the written language (novels, poems, plays and the Bible) was the source from which idioms were extracted. This was the case up until WWII. After the war new mediums had established themselves in English-speaking society, there was a channel for the American way of life and the popular culture of the U.S. TV, movies and nowadays the interactive medium have changed the English language more to the American English direction. Some people in the Europe speak the Mid-Atlantic English, halfway from the British English to American English.

The influence of American English can even be seen in other European languages. In Finland, we are adopting the translating AmE proverbs, idioms and expressions. It can be said that the spoken language has taken the leading role over the written and the only reason for this is TV and radio. Most proverbs and idioms that have been adopted to British English from American English are spoken origin. This is a definite shift from the days before WWII. What will this development do to the English language? Will it decrease its value? This could be argued, but the answer would still be no. Languages develop and change. So is the case with English language and idioms (Alegeo, 2006).

How then does American English differ from British English in the use of idioms? There are no radical differences in actual use. The main differences are in the situations where idiomatic

expressions are used. There have been many studies recently on this subject.

American English adopts and creates new idioms at a much faster rate compared to British English. Also the idioms of AmE origin tend to spread faster and further. After it has first been established in the U.S., an American idiom may soon be found in other “variants” and dialects of English. Nowadays new British idioms tend to stay on the British isles and are rarely encountered in the U.S. British idioms are actually more familiar to other Europeans or to the people of the British Commonwealth than to Americans, even though the language is same. The reason for all these facts is that Britain is not the world power it used to be and it must be said that the U.S. has taken the role of the leading nation in the development of language popular culture. Britain just doesn't have the magnitude of media influence that the United States controls. (Mc. Arthur, 2002).

The future of idiomatic expressions in the English language seems certain. They are more and more based on American English. The development will continue through new mediums like the Internet and interactive mediums. It is hard to say what this will do to idioms and what kind of new idioms are created. This will be an interesting development to follow, and by no means does it lessen the humor, variety and color of English language (Harberck, 2015).

REFERENCES

1. Trudgil, P., Hannah, J. (2002). International English. Arnold: London published March.
2. Mc. Arthur, T. (2002). The Oxford guide to world English. Oxford: Oxford University press.
3. Alegeo, J. (2006). British or American English? Cambridge: Cambridge University press.
4. Harberck, J. (2015). Why isn't “Americana language? “ Retrieved on 15 July
[http://www.bbc.com/culture/story/20150715-why-isnt-american-a language](http://www.bbc.com/culture/story/20150715-why-isnt-american-a-language)

Сравнение Лексико-Семантического Развития Глаголов В Нахчыванских Диалектах С Огузской Группой Тюркских Языков

Исмаил Зульфия Гусейн Кызы
Нахчыванское отделение НАНА

Абстракт. Статья даёт определённые представления о схожих и отличительных чертах нахчыванских диалектов и говоров с другими тюркскими языками. Особенности взаимовлияния языков отражаются в языковых материалах. В статье проведено сравнительное исследование лексических особенностей нахчыванских диалектов и говоров с тюркскими языками огузской группы. Данное исследование является первым в сфере сравнительного исследования вопроса. По этой причине исследование этой актуальной темы сравнительно-историческим методом может в достаточной мере расширить представления об историческом развитии и современном положении родственных языков. С этой точки зрения, сравнение нахчыванских диалектов и говоров с тюркскими языками огузской группы может стать полезным для более глубокого исследования тюркских языков, и может быть использовано как научный источник.

Ключевые слова: Нахчыван, диалект и говор, огузская группа, тюркские языки, сравнение

Формирование диалектов и говоров огузской группы тюркских языков, в том числе и азербайджанского языка, имеет очень древнюю историю. Историю языка невозможно представить отдельно от истории народа. Азербайджанский язык формировался на основе языков, издревле обитавших здесь или переселившихся в Азербайджан тюркских родов и племён. Сильное влияние в разные периоды кыпчакской, карлукской языковых групп, а также арабского и персидского языка на языки огузской группы, а также существование различных внеязыковых фактор, влиявших на огузские языки, привели к приобретению ими специфических качеств. Нахчыванские диалекты и говоры в своём историческом развитии сохранили ведущие огузские элементы, приобрели специфические особенности, развились самостоятельно от других огузских языков (тюркского, туркменского, гагаузского) и сформировались как национальный язык Азербайджанского народа. Выявление и группирование в том или ином языке лексических единиц, принадлежащих другим языкам, изучение причин и форм языковых связей на сегодняшний день также является актуальным. Сравнительно-историческое изучение диалектной лексики исследуемых языков с литературным языком, выявление нужных для языковедения схожих и отличительных языковых элементов входят в сферу интересов языковедения. Конечно, в связи с тем, что тюркские народы не позднее конца средних веков завершили процесс эмоциональной дифференциации и сформировались как независимые или полунезависимые народы, то и их языки в той или иной степени отличаются друг от друга. Образование различных тюркских государств, общественно-политическое отделение стало причиной выявления общих и специфических черт в совместных языках. Хотя существование общих черт доказывает близость этих языков, в то же время отличительные черты показывают специфический путь развития каждого языка.

Изучение диалектов и говоров в сравнении с тюркскими языками сегодня является самой актуальной задачей, поставленной перед языковедением. Так изучение явлений, происходящих в разных языковых ярусах, основываясь на факты одного языка и полученные при этом результаты, не дают желаемого эффекта. Сравнительное использование родственных языков для выявления формирования какого-либо языка, исторического

прошлого его носителя, обеспечивает настоящее, прошлое и будущее исследуемого языка. С этой точки зрения сравнительное изучение в филологическом аспекте имеющих древнюю историю Нахчыванских диалектов и говоров с тюркскими языками еще раз доказывает существование на протяжении веков общетюркского литературного языка, и, что в своё время искусственно изолированные друг от друга современные тюркские языки являются преемниками древнетюркского языка. Родство и близость тюркских языков наряду с историческими фактами и общими элементами, встречаемыми в древних письменных памятниках, также отражены в современных вариантах данных языков, особенно в Нахчыванских диалектах и говорах. Вопросы выявления на основе тюркологических исследований последних лет в словарном составе родственных тюркских языков, оберегаемых языковых элементов, для прослеживания процесса развития данных языков, а также проведения сравнений и получения нужных результатов во время этих сравнений сегодня стоят в центре внимания. Изменения, происходящие в последние периоды на лексическом уровне языка, вызвали интерес у тюркологов. Внося ясность в этот вопрос, М.Мирзалиева считает, что происходящие в последние годы изменения в тюркских языках являются естественными, и эти изменения сопровождаются образованием соответствующих всем нормам тюркских языков новых слов, возвращением в язык устаревших слов и терминов из пассивного фонда языка, обретением ими нового смысла и притоком в тюркские языки иностранных слов, в связи с мировой интеграцией и т. д. Бесспорно, что основательные изменения в лексике тюркских языков в целом приводят к их обогащению и усовершенствованию (Мирзалиева, 2004: 291-293). В рамках сравнительных исследований выявлено, что лексика современных тюркских языков изучает словарный состав, сформированный в связи с историческим прошлым их носителей, современное положение словарного запаса, состояние лексической системы, закономерности развития лексической единицы. Становится ясно, что словарный состав родственных языков может быть неидентичным. Например, медленное развитие гагаузского языка препятствовало обогащению его словарного состава. И наоборот, скорость развития турецкого, азербайджанского и туркменского языков создали благоприятные условия для обогащения их словарного состава (Кязимов, 2010: 117). В тюркологии существуют различные мнения на счёт сравнительного исследования семантики глаголов. К.М.Мусаев провёл сравнительное исследование глаголов, используемых на южно-кыпчакских языках с другими родственными и неродственными языками. Среди факторов, способствующих семантическому развитию глаголов, он брал за основу многозначность (Мусаев, 1975: 310). Е.З.Кажобеков среди причин, влияющих на смысловое изменение односложных слов в тюркских языках, особо отмечает видоизменение первичного компонента или же чередование гласных. Чередование гласных в односложных глаголах также приводит к дифференциации смысла. Например, *sız-“sızmaq, sızib keçmək”* (протекать); *süz-“süzmək, süzgəcdən keçirmək”* (процедить) (Кажобеков, 1986: 106). Г. Багиров, изучавший лексико-семантическое развитие глаголов в азербайджанском языке, сравнивая глаголы, употребляемые в Азербайджанском языке с другими тюркскими языками, для выявления их начального периода становления использовал материалы письменных памятников. Он, сравнивая глаголы современного Азербайджанского языка с древними тюркскими письменными памятниками, пришёл к такому выводу, что количественное возрастание глаголов происходило на базе односложных глаголов (Багиров, 1971: 18-19). Х.И.Эфендиева в своей исследовательской работе «Семантическая дифференциация корневых и производных глаголов в Азербайджанском и тюркском литературном языках» выявила три направления в семантическом развитии корневых и производных глаголов в Азербайджанском и тюркском языках – разветвление смысла, конкретизация смысла и переход смысла (Эфендиева, 1997: 21). Как видно, проведённые исследования охватывают как историческое развитие языков, так и их современное положение. Исследование все четыре из огузских языков вместе, проведение сравнительно-исторические исследования может оказать помощь в доказывании единства

корней, уточнении периодов развития и истории дифференциации. Во время исследования, учитывая эти принципы, данные образцы сравниваются со средневековыми письменными источниками, с современным этапом данных языков, а иногда обращаются к диалектам и говорам. В этом плане большинство глаголов, употребляемых в тюркских языках огузской группы, не теряя свое первоначальное значение, сохранили свою плодотворность и в настоящее время, однако некоторые из них претерпели фонетические изменения, а некоторые, архаизировавшись (ağmaq «qalxmaq» (подниматься), taıınmaq «sürüşmək» (скользить), ivmək «tələsmək» (торопиться) и др.) вышли из литературного языка. Такие глаголы встречаются только в Нахчыванских диалектах и говорах. Во время исследования, учитывая огромное количество глаголов, а также невозможность сравнения всех глаголов с огузскими языками, мы сочли нужным провести исследования на нескольких примерах. Наша цель – на основе этих примеров проследить лексико-семантические изменения в нахчыванских диалектах и говорах и огузских языках. **Getmək.** Этот глагол употребляется в тюркских языках в фонетических вариантах – get//git//kit//ket//kət//qet//qed и др. и в разных значениях. В современном турецком языке глагол gitmək употребляется в значениях «направляться куда-то», «проверять», «подходить», «израсходовать, истратить».

В средневековых тюркских (османских) памятниках данный глагол употребляется в значении «быть», «исчезнуть»: Bizim çin ilinde bu adet gider (В нашем крае существует такой обычай); Kim ol günler ol günler er arvadı terk eder (Когда муж покидает жену); Gece ile belimden altı yüz seksen akçayı mezburdan taleb ederin (Ночью потребовал у него 680 ахчей) (Словарь, 1967: III 1705, 6). На современном Азербайджанском языке глагол getmək означает «шагать, ходить, двигаться, покидать, переселяться» (Толковый словарь Азербайджанского языка, 1983: 145). На современном туркменском языке gitmək употребляется в значении «исчезнуть, направляться, тратить» (Туркменско- русский словарь, 1968: 181). На гагаузском этот глагол означает «ходить» (Гагаузско-русско-молдавский словарь. 1973: 116). Глагол getmək образован от синкретического корня ge-//gi- и обязательного видового признака -t. По мнению Г.Кязимова, сравнение слов великого языка с формами и семантическими особенностями различных языковых семейств показывает, что даже в современных языках некоторые лексические единицы, являющиеся антонимами, образовались от одного корня. Типичным примером этого может послужить слово *gi. Данное слово накануне распада великого языка выражало различное движение всех живых и неживых существ, перешло во все протоязыки, распространилось в языковых семействах (Кязимов, 2003: 36). Автор считает, что многозначность слова начинается с великого языка, и это явление сохранило следы и в шумерском языке. В шумерских идеограммах IV тысячелетия до нашей эры рисунок ноги означал «уходить», «уходит», «приходит», «возвращается». В шумерских силлабограммах начала III тысячелетия слова gi, gin означают «уходить», «приходит», «возвращаться», «уходит» (Кязимов, 2003: 37). В древнетюркском словаре корень ki-//ke- означает «уходить», а ket указано в значении «исчезнуть», потерять, умереть», «уходить, отправляться», ben bir otuz yaşında sızıma kettim (В двадцать один год я ушёл (т.е. умер) от вас моих) (Древнетюркский словарь, 1969: 303). Р.Радлов в своём словаре отметил вариант git в значении «уходить, летать, переходить, послать, умереть, шпионить» (Радлов, 1992: 33). На языке Насими, являющемся памятником XIV века, глагол getmək означает «отдалиться», «переходить» (Мамедов, 2004: 210). Среди перечисленных выше значений глагола getmək значения «летать», «проследить», «шпионить», «послать» не употребляются в современных огузских языках, а значения «исчезнуть», «отдалиться» сохранились в туркменском языке.

Düşmək // tüşmək. В Нахчыванских диалектах и говорах употребляется в варианте «tüşmək». Данный глагол означает «опуститься», «упасть на землю». В древнетюркских языках употреблялось в том же значении – «упасть, опуститься» (Древнетюркский словарь, 1969: 600). В тюркских языках встречаются варианты данного слова – düş//tüş//tuş//çüş//tiş//kiş//töş. В орхоно-енисейских памятниках встречается вариант - түş//tüs в значении «упасть, переставить: Tenri yarlıkadu, yaudımız, ügüzke түsdi (Во имя бога

разгромили, упали в реку) (Раджабов, Мамедов, 1983: 118). В средневековых тюркско-османских источниках встречаются такие разные варианты глагола *düşmək*, как «нападать», «проигрывать», «угощать», «стать шехидом», «падать», «беспомощный», «приютить». Например: *Ey furu-maye, iyirmi kişi düşürdün, dükelinin intikamını senden alayım* (Негодяй, ты повалил 20 человек, отомщу тебе за это) (Словарь Тарама, 1967: II, 1350); *Kafesi sırım bir tahta ilə suya dustum, tahtanı yer sürdü on gün gitim* (Упал в воду вместе с дощечкой и плавал десять дней) (Словарь Тарама, 1967: II, 1350); *Ey sultanım, vacib budur kim evvel İstanbula düşesin* (Мой султан, необходимо, чтобы вы сначала высадились в Стамбуле) (Словарь Тарама, 1967: II, 1349) и т. д. В современном турецком глагол *düşmək* употребляется в более чем тридцати значениях. Например, «падать»: *Çocuk koşarken yere düştü* (Ребёнок упал, когда бегал); «опускаться»: *Navada uçan kuş vurulmuş gibi birdenbire sokağa düşüyor* (Летавшая в небе птица, вдруг, как подбитая, опустилась на землю) (Р.Н.Гюнтекин) (Тюркский словарь, 1992: I, 422). В средневековых Азербайджанских письменных памятниках наряду с первичным прямым значением глагола *düşmək*, часто встречается и переносное значение глагола: «*yere uenmək* (опускаться на землю), *aşağıya tökülmək* (сыпаться), *bir şeyin üstünə uхılmaq* (падать на что-либо)» (Толковый словарь, 1983: II, 182). В средневековых туркменских источниках данный глагол использовался в форме *tüş*, которая означает «опускаться» (Мухамедова, 1973: 178). В современном туркменском языке встречаются варианты этого глагола – «*tökülmək*», «*enmək*»: *Kabinadaki qara köynəkli yiqit xem maşından düşdü* (Парень в чёрной рубашке упал из машины) (Раджабов, Мамедов, 1983: 281). В современном гагаузском языке встречаются такие значения глагола *düşmək*, как «приземляться», «убить», «худеть», «беднеть»: *su dereda çeketti düşmәә* (уровень воды в реке начал падать) (Гагаузско-русско-молдавский словарь, 1973: 170).

Уармақ//уаррақ. В Нахчыванских диалектах и говорах данный глагол употребляется в значении «делать», «строить», «приклеивать». Например, *эппәу уаррақ* (печь хлеб), *уарра уаррақ* (делать кизяк) В древнетюркском словаре *уармақ* показан как глагол-омоним: *уар* – «строить, делать, творить»; *уар* – «покрывать», «связывать», «укутывать»; *уар* – «прикладывать, приклеивать, складывать» (Древнетюркский словарь, 1969: 235). В орхон-енисейских памятниках использовано в значении «делать, «поправлять» (Раджабов, Мамедов, 1983: 189). В средневековых тюркско-османских источниках глагол *уармак* // *уармак* зафиксирован в значении «закрывать, покрывать»: *Beni gördü kaçdı, bir mescide girdi, kapusun uyardı* (Увидев меня, он убежал, вошёл в мечеть и закрыл двери) (Словарь Тарама, 1967: VI, 4300). В современном турецком языке данный глагол широко используется в значениях «творить, чинить, заниматься, выполнять, сделать»; «женить, вырастить, владеть, быть»: *ev uarmak* (строить дом), *uemek uarmak* (готовить еду), *heykel uarmak* (создавать скульптуру), *mühakime uarmak* (судить), *resim uarmak* (рисовать) и др. (Тюркский словарь, 1992: 154). Если сравнить данные примеры с современным Азербайджанским языком, то можно увидеть, что глагол *уармақ* заменяется другими глаголами. Первый компонент сохраняется, второй компонент изменяется: *ev tikmək*, *uemek bişirmək*, *mühakimə yürütmək*, *şəkil çəkmək* и др. В средневековых Азербайджанских памятниках глагол *уармақ* встречается в значении «строить», «делать», однако, в современном Азербайджанском языке встречается только значение «приклеивать, присоединять». Данный глагол в современном туркменском языке зафиксирован в значениях «накрывать», «присоединять», «брать на себя», «заканчивать», «ударять» (Мередов, Ахаллы, 1963: 292). На гагаузском языке глагол *уармак//уармаа* употребляется в значении «следовать чему-либо», «строить», «праздновать», «готовить», «организовывать»: *düün uarmaa* (организовать свадьбу) (Гагаузско-русско-молдавский словарь, 1973: 214).

Как видно, родство языков огузской группы создаёт представление об их развитии, словарном составе, грамматическом строении, правилах словообразования и словоизменения. Главной целью исследования является выявление лексико-семантических особенностей глаголов и прослеживание закономерностей развития на основе фактических

языковых материалов. Исследования ещё раз доказывают, что огузские тюрки, как в языковом, так и в культурном плане сегодня являются продолжателями единого рода. Зия Гёкальп писал: «Сегодня огузские тюрки, то есть туркмены могут с лёгкостью воссоединиться в культурном плане. Турки, проживающие на территории современной Турции, вместе с туркменами Азербайджана, Ирана и Хорезма (Туркменистана – З.И.) принадлежать к Огузскому роду. Значит, главной целью тюркизма должно быть «Огузское единство»... таким образом, туркмены Турции, Азербайджана, Ирана и Хорезма с точки зрения тюркской этнографии, являются потомками одной семьи (Гёкальп, 1991: 37).

Литература

1. Багиров, Г. (1971) Лексико-семантическое развитие глаголов в Азербайджанском языке. Баку, с. 8-19
2. Гагаузско-русско-молдавский словарь. (1973). Москва, с. 112-216
3. Гёкальп, З. (1991). Основы тюркизма. Баку, с. 36-50
4. Древнетюркский словарь. (1969). Санкт-Петербург, с. 200-603
5. Кажиебеков, Е.З. (1986). Глагольно-именная корреляция гомогенных корней в тюркских языках. Алма-Ата, с. 26-106
6. Кязимов, И. (2010). Сравнительная лексика современных тюркских языков. Баку, с. 30-198
7. Мамедов, Е. (2004) Лексика Насими в контексте огузских языков. Вопросы сравнительно-исторической лексикологии тюркских языков, II том, Баку, с. 209-210
8. Мередов, А., Ахаллы, С. (1963). Словарь на основе текстов туркменской классической литературы. Ашхабад, с. 292
9. Мирзалиева, М. (2004). Словарный состав языка: становление, развитие и усовершенствование// Вопросы сравнительно-исторической лексикологии тюркских языков. I том, Баку, с. 271-293
10. Мухамедова, З.Б. (1973). Исследования по истории туркменского языка XI-XIV вв. Ашхабад, с. 167-289
11. Мусаев, К.М. (1975). Лексика тюркских языков в сравнительном освещении (западно-кыпчакская группа). Москва, с. 200-310
12. Раджабов, А., Мамедов, Ю. (1983). Орхоно-Енисейские памятники. Баку, с. 117-198
13. Радлов, В.В. (1905). Опыт словаря тюркских наречий. I-IV тт., Санкт-Петербург, III, с. 30-33
14. Словарь Тарама (1967). Анкара, III, 1341-4350
15. Толковый словарь Азербайджанского языка (1983). Баку, III, с. 140-195
16. Туркменско- русский словарь (1968). Москва, с. 180-182
17. Тюркский словарь. (1992). I- II тт. Анкара, 122-430
18. Эфендиева, Х. (1997). Семантическая дифференциация корневых и производных глаголов в Азербайджанском и тюркском литературном языках. Кан. дисс., Баку, с. 12-21.

The Comparison of the Lexical-Semantic Development of the Verbs in Nakhchivan Dialects with the Turkic Languages Included into Oghuz Group

Zulfiya Ismayil

Nakhchivan Branch of The Azerbaijan National Academy of Sciences

ABSTRACT. This article deals with the common and different features between Nakhchivan dialects and Turkish. The interaction of language features is reflected in the language material. The comparison of the lexical features between the dialects and accents of Nakhchivan and The Turkic languages included into Oghuz group were studied in this article. This is the first comparative study on this issue. For this reason, the comparative-historical study of the actual subject can greatly expand the knowledge and understanding of the historical development and modern state of the related languages. In this regard, the comparison of the dialects and accents of Nakhchivan with the Turkic languages included into Oghuz group can be useful for deeper investigation of Turkic languages and it can be used as a scientific source.

Key words: Nakhchivan, a dialect and an accent, Oghuz group, Turkic languages, comparison

„სიბრძნე-სიცრუისა“ - გამონაგონი სახისმეტყველება

მეფარიშვილი ისაკო

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სულხან-საბა ორბელიანის პერსონაჟთა ხასიათებში ჩანს მწერლის მსოფლმხედველობა, რომ ადამიანი ღვთის წყალობაა და ბოროტება არ არსებობს. უფალმა „სახედ და ხატად მისად“ შექმნა ადამიანი. ბოროტება სიკეთის ნაკლებობაა ასეთი აზროვნება არეოპაგიტიკისათვის არის დამახასიათებელი. ზოგჯერ ადამიანი თავად აბოროტებს სხვას. სწორედ სხვათა გაბოროტების სახეა რუქა. მის ნაკლზე ყურადღების გამახვილება არა ეთიკურია. მერე რა რომ საჭურისია? მერე რა რომ განსხვავებულად აზროვნებს? მას სული ატკინეს. ტექსტის ღრმა გააზრების საფუძველი ძლევა იმას, რომ სედრაქისა და ლეონის არსი ბედთან შემრიგებლობაა. ასეთივეა რუქაც, ოღონდ იმ განსხვავებით - ბედს, ლოდინს ქმედებები სჯობს. ხშირად ადამიანებს უჭირთ საერთო აზრის შეხამება, რუქა საჭურისია და მისი გაგება არა სულხან-საბას დროინდელ, არამედ თანამედროვე საზოგადოებასაც უჭირს.

რუქას მხატვრულის სახე არეოპაგიტიკული მოძღვრებით მოაზრება, რომ საჭურისობა არაა ნაკლი, ეს ბიოლოგიური მოვლენაა და თუ ის განსხვავებულად აზროვნებს ჩვენი გადასახედიდან გვესახება ბოროტებად. არადა, არ არსებობს ბოროტება, არსებობს სიკეთის ნაკლებობა. ესაა არეოპატიკა, რაც დასავლურ კულტურას უკავშირდება. ამიტომ რუქა არ შეიძლება ყოფილიყო ბოროტი და თუ ის ასეა წარმოჩენილი ნაწარმოებში ესეც სხვა მიზანს ემსახურება, რომ ბოროტებაც ესწრაფვის სიკეთეს, რადგან ადამიანის მოვლინება თავადაა დიდი სიკეთე. ვფიქრობთ, სულხან-საბა ორბელიანის მხატვრული აზროვნების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პარადიგმად უნდა ჩაითვალოს არეოპაგიტიკული მოძღვრება. „სიბრძნე სიცრუისა“ გამონაგონი სიმართლეა. გამონაგონი სიმართლე გულისხმობს სამშობლოს არსის წვდომას. ეს არის გამონაგონი ეროვნული სახისმეტყველება.

სულხან-საბა ორბელიანისათვის მთავარი ცვლილება იყო. ცვლილება კი განათლებით უნდა დაწყებულიყო, რაც სულიერ-ყოფითობით განისაზღვრებოდა. მომავალი მეფე უნდა შეძრას, როგორც ფრესკამ, ისე მშრომელი კაცის შეჭირვებამ. სულიერი-ყოფითობა იყო განათლების მთავარი საყრდენი, სადაც ვლინდებოდა საქართველოს ეროვნული კონცეფცია.

საკვანძო სიტყვები: სახისმეტყველება, მსოფლმხედველობა, არეოპაგიტიკა, ევროპა, განათლება.

„სიბრძნე-სიცრუისა“ გულისხმობს, რომ სიბრძნეში შეიძლება იყოს სიკეთე. ეს ნიშნავს იმას, რომ გამონაგონი სახე კეთილქმნადია. სულხან-საბამ სიცრუის სიბრძნის მნიშვნელობა აღიარა. ამიტომაცაა ნაწარმოების სათაური „სიბრძნე-სიცრუისა“. მხატვრულ „სიცრუეში“ სიბრძნეა, თუ სიტყვათქმანდობა განსახოვნებითაა მოცემული და სიტყვა ესთეტიკურობამდეა ამაღლებული. შუასაუკუნეების მთავარი ღირსება სიკეთეა, ოღონდ ისეთი სიკეთე, რომელიც სხვისი გახარებით თვითგმარობს. როგორც თავადვე იტყოდა:

„სიბრძნე კეთილი“.

„სიბრძნე-სიცრუეში“ არაერთი იგავია მოხმობილი, სადაც გააზრებულია „მშვენიერი სიცრუის“ უპირატესობანი. იგავში ეს ღირსება სიტყვებით ვლინდება და სიტყვა სიბრძნის ტოლფასი უნდა იყოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში სიტყვის ძალმოსილება ფერმკრთალდება. სახისმეტყველებითი მნიშვნელობა სიტყვისა, გარკვეული აზრით, მისი იგაური შინაარსისაა. სიტყვის იგაურობა მისი ლოგოსური ბუნებიდან მომდინარეობს“ (სირამე, 1992). რევაზ სირამის აზრით, ყოველივე ეს უკავშირდება იმ გარემოებას, რომ ქართული სახისმეტყველებას აზროვნების წესი ევანგელურ იგავებს ეფუძნება. მთელი ძველი და ახალი აღთქმა იგავთმეტყველებაა, რაც სულიერებით შეიმეცნება.

სულხან-საბა ორბელიანის იგავები უწინარესად საერო ხასიათისაა, თუმცა სახარებისეული პირველ სფეროდან მომდინარეობს. „სიბრძნე სიცრუეში“ ბევრი სახეა სახისმეტყველებით მოხმობილი. მაგალითისათვის ავიღოთ ამხანაგის განმარტება: „ამხანაგი - ციხე წყლიანია“... „ამხანაგი - ლხინი ფრიადია“... „ამხანაგი გულთა ნათელია“... „გულთა ნათელი“ არაა ჩვეულებრივი მხატვრული სახე, რადგან ოდენ სხვათა ფიქრთა აღმძვრელია, რომ ადამიანი ღვთაებრიობიდან მომდინარე მადლია. ასეთი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება, სადაც ვლინდება სიტყვის შინაგანი პოტენციურობა. კერძოდ, სიტყვის ბინარული, ორმაგი მნიშვნელობა, რაც მწერლის აზროვნებისთვის არის დამახასიათებელი.

მწერლის ლექსიკონში „სიძე“ განმარტებულია ორჯერ: „სიძე - სულის სიხარული ქრისტე“, „სიძე - ქალის ქმარი“. ასევეა სძალი: „სძალი - მის ცოლი“, „ქრისტეს სძალი - უბიწონი სულნი ქალწულთანი“. როგორც ვხედავთ, სიტყვის ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: ერთი ცხოვრებისეული, მეორე სახარებისეული. „აქ თავისთავად მჟღავნდება ქართული სიტყვის ერთი ფრიად საყურადღებო თვისება. ესაა სემანტიკური ბინარულობა“ (სირამე, 1992). საბასთვის სიტყვა არაა ოდენ თავისთავად სინამდვილის ამსახველი, არამედ მისი სიტყვის ძალა ბინარულობაში, განსახოვნებაშია მოცემული. გამოდის, რომ მისი სიტყვა არ არის საგნის თუ მოვლენის შესატყვისი. უფრო ორმაგი მნიშვნელობითაა მოხმობილი. ამიტომაც ვამბობთ საბას სიტყვა ღვთაებრიობას ესწრაფვის.

სულხან-საბა ორბელიანის მთავარი საზრისი უკეთესი საქართველო იყო. ამის საფუძველს ქართველი ერის განათლებაში ხედავდა. ამიტომაც ახალგაზრდებს ჭეშმარიტი განათლებისკენ მოუწოდებდა. ჯუმბერის აღზრდა ამის ნათელი მაგალითია, რომ სულით ამაღლებულ და ჯანსაღ ადამიანს შეუძლია ამა სოფელში საკაიკაცო საქმის კეთება. არც ის გამორჩენია მხედველობიდან, რომ ყველა ადამიანი არ შეიძლება ერთნაირი იყოს, ერთნაირი მისწრაფებებითა და შესაძლებლობებით. ამ მხრივ, მეტად საინტერესოა სედრაქის გვერდით საჭურისი რუქას მხატვრული სახე.

რუქა უარყოფითი პერსონაჟია, მაგრამ ერთგან ისეთ იგავარაკს ამბობს, რომ მისადმი ანტიპათიურად განწყობილ ვაზირსაც კი თავი მოაწონა: „შენ ყოველსა მართალსა იტყვიო“. მოვიყვანოთ იგავი:

ერთი: სიტყვა ტკბილი უნდა ჰქონდეს;

მეორე: გამწყრალი დააწყნაროს, არა თუ მხიარული გააწყნაროს;

მესამე: სიტყვის თქმის ჟამი იცოდეს;

მეოთხე: პირიდან ავი სიტყვა არ წაიცთუნოს;

მეხუთე: რაც თქვას ყოველსა კაცს მოაწონოს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებული აზრია, რომ რუქა უარყოფითი მოქმედი პირია. მაგრამ ზემოაღნიშნული იგავი სხვა რამეს გვეუბნება. სედრაქი აქებს მას. თუმცა მალევე კიცხავს: „ოდეს მამაკაცსა სამამაკაცო დაეკვეთოს, დიაცის ბუნება მიეცეს“.

თითქმის ანალოგიურად იქცევა ლეონიც, რომელიც პირველსავე შეხვედრაზე ქმნის კონფლიქტურ სიტუაციას. კერძოდ, ლეონმა როგორც კი დაამთავრა თავისი ბიოგრაფიისა და თავგადასავლის მოყოლა რუქამ თანაგრძნობით მიმართა: „დიდად ბედუკეთური თურმე ხარო!“ ამას მოჰყვა ლეონისაგან შეურაცხყოფა:

„თუმცა მამაკაცი ხარ, წვერი და ულვაში სად არის?

თუმცა დიაცი ხარ, სადა არის თმანი ნათხენი?

თუმცა ჭაბუკი ხარ, სადა არის ძლიერება მაჯათა?“

როგორც ვხედავთ, სრულიად მშვიდ გარემოში ლეონი დაუმსახურებლად ამცირებს რუქას. არადა, მას არავითარი საბაზი არ მიუცია მისთვის, თვინიერ რა უბედური ხარო.

რუქასადმი აგრესიული დამოკიდებულების საფუძველს მისი საჭურისობა იძლევა. ლეონმა შეხედვისთანავე მიხვდა და „სცნა საჭურისობა მისი“. იმწამსვე ზიზღი გაჩნდა და ბრალმდებლის როლში გამოდის: „საჭურისსა არ ეშინის ღვთსა“. გამოდის რომ საჭურისობა არა ბიოლოგიური ნაკლია, არამედ თავისთავად მიუღებლობა. ამიტომაცაა სედრაქი, ლეონი, ჯუმბერი ასე უარყოფითად მისადმი განწყობილნი. გამოწვევის მხოლოდ მეფე ფინეზია, რომელიც არ იშორებს გვერდიდან, რადგან იცის მისი ერთგულების და პროფესიონალიზმის ფასი.

ლეონისა და სედრაქის იგავეები იმედის, უკეთესობის მოლოდინითაა აღსავსე, რუქასი კი ეჭვებით დამძიმებული. რუქა ცხოვრების სინამდვილეს მთელი სიავეარგით აანალიზებს და ნაკლოვან მხარეებს კი არ უგულველყოფს, არამედ დაკვირვების, კრიტიკის პრიზმაში ატარებს. მიუხედავად იმისა, რომ მის მსჯელობას ხშირად ცინიზმი და უნდობლობა გასდევს, მაინც ანტინომიური გზით ცდილობს მოვლენების არსის წვდომას. ლეონი და სედრაქი ცხოვრებაში მხოლოდ კარგს, მშვენიერსა და ჯანსაღს ხედავენ და უარყოფით მხარეებზე ყურადღებას ნაკლებად ამახვილებენ. მათ მტკიცედ სწამთ, რომ ყველაფერი უფლის ნებაა.

მათი განსხვავებულობის მიზეზი მოვლენების აღქმასა და ანალიზში. ეს ბუნებრივია, მაგრამ ეს ბუნებრიობა აღიზიანებს სედრაქსა და ლეონს, რადგან რუქა სხვანაირად აზროვნებს. ამის გამო არ შეიძლება ადამიანი იდევნებოდეს. ეს კარგად იციან ვეზირებმა, მაგრამ მაინც იქცევიან ისე, როგორც იქცევიან.

რუქას ნაკლზე ყურადღების გამახვილება რბილად რომ ვთქვათ არა ეთიკურია. მას სული ატკინეს. მერე რა რომ განსხვავებულად საუბრობს, მერე რა რომ საჭურისია... ზოგჯერ ადამიანი თავად ვაბოროტებთ სხვას. სწორედ სხვათაგან ვაბოროტების სახეა რუქა. ტექსტის ღრმა გააზრების საფუძველი იძლევა იმას, რომ სედრაქისა და ლეონის არსი ბედთან შემრიგებლობაა. ასეთივეა, რუქაც, ოღონდ იმ განსხვავებით - ბედს, ლოდინს ქმედებები სჯობს. „გაანძრე ხელი და გეშველება. ხშირად ერთ ენაზე მოსაუბრეებს უჭირთ საერთო აზრის შეხამება და კონფლიქტებიც გარდაუვალი ხდება. რუქა ბოროტი, სიკეთეს მოკლებული სედრაქისეული გადასახედიდან გვეჩვენება. რუქა საჭურისია და მისი გაგება არა სულხან-საბას დროინდელი, არამედ თანამედროვე საზოგადოებასაც უჭირს.

„სიბრძნე-სიცრუის“ პერსონაჟთა ხასიათებში ჩანს სულხან-საბა ორბელიანის მსოფლმხედველობა. რომ ადამიანი ღვთის ნებაა და სუბსტანციაში არ არსებობს ბოროტება, ღმერთს ბოროტება არ შეუქმნია. მან „სახედ და ხატად მისად“ შექმნა ადამიანი. ბოროტება მხოლოდ და მხოლოდ სიკეთის ნაკლებობაა. ასეთი აზროვნება აროპაგიტიკისათვის არის დამახასიათებელი. მწერალი იცნობს ამ მოძღვრებას. რუქას მხატვრული სახე დანარჩენ მოქმედ პირებთან მიმართებაში ამითაა ნასაზრდოები, რომ რუქა მიუხედავად „საჭურისობისა“ არა ბოროტი, არამედ სიკეთესმოკლებულ ადამიანთა რიცხვს მიეკუთვნება და ეს სიკეთის ნაკლებობა ისევ და ისევ თავად ადამიანებზეა

დამოკიდებული.

არეოპატიტიკა დასავლური მოძღვრებაა, სუფიზმი აღმოსავლურ. მწერალი ორივეს იცნობს, მაგრამ მისი მსოფლხედვა არეოპატიტიკაზე გადის, რადგან სუფიზმი ცოლ-ქმრობას უარყოფას და მოდუნებას ქადაგებს. დემოგრაფიულად მძიმე მდგომარეობაში მყოფი საქართველოსთვის კი ეს მიუღებელი გახლდათ. მითუმეტეს მაშინ, როცა ქვეყანა უცხო ტომის მიერაა დაპყრობილი. ერის მთლიანობის განმსაზღვრელი მისი სულიერი ხატებაა. ეს იცოდა სულხან-საბა ორბელიანმა და ყველაფერს აკეთებდა აღმოსავლურობის დასაძლევად. შეიძლება მტერმა ფიზიკურად დაგიპყროს, მაგრამ მას არ უნდა მისცე საშუალება სულიერად დამორჩილების. ორივე ერთად (სულიერი, ფიზიკური) ერის გადამენების საწინდარია. ასეთ დროს საჭიროა არა „სხვათა ენით ტკობა“, სუფიზმი მხატვრულ აზროვნებაში, არამედ ქართულ მოდუსში მოქცევა ყოველივე იმისა, რაც ესოდენ გვეუცხობა.

სულხან-საბა პირველი დაუპირისპირდა აღმოსავლურობას და დავით გურამიშვილის „დავითიანით“ საბოლოოდ კიდევ დაიძლია. მაგრამ შიგადაშიგ დღესაც იჩენს თავს ქართულ ხელოვნებაში თვალისმომჭრელი სილამაზე აღმოსავლურობის, თუმცა მწერალმა ისე „შეასხაპა“ მას ფრთები, რომ გაფრენის საშუალება აღარა აქვს. ამან ევროპელ სამყაროსაკენ მიგვაბრუნა, რადგან ევროპელები გავხდით არა ასოცირებული ხელშეკრულებით, არამედ მაშინ, როცა ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოვაცხადეთ. ქრისტიანულ საზრისზე, ამკვიდრებდა მწერალი თავისთავად კულტურას, ევროპულ განმანათლებლობას. რევაზ ბარამიძე წერს: „არჩილი, სულხან-საბა და დავით გურამიშვილი სათავეს უდებენ ჩვენ განმანათლებლობას, მათი მოღვაწეობა აშკარად განმანათლებლური ხასიათისაა“ (ბარამიძე, 2018). ეს განმანათლებლობა სახარებაზეა დაფუძნებული, რაც სასაუბრო, ხალხური მეტყველების სტილის საშუალებით მეტად საცნაური გახდა ქართველთათვის.

არეოპატიტიკული მოძღვრება ევროპაა, რომელიც სიკეთისქმნადობას ქადაგებს. ამიტომ რუქა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ბოროტი და თუ ის ასეა წარმოჩენილი ნაწარმოებში ესეც სხვა მიზანს ემსახურება, რომ ბოროტებაც ესწრაფვის სიკეთეს, რადგან ადამიანად მოვლინება თავადაა დიდი სიკეთე. ვფიქრობთ, სულხან-საბა ორბელიანის მხატვრული აზროვნების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პარადიგმად უნდა ჩაითვალოს არეოპატიტიკული მოძღვრება. „სიბძნე-სიცრუისა“ გამონაგონი სიმართლეა. გამონაგონი სიმართლე გულისხმობს სამშობლოს საზრისის წვდომას. ეს არის გამონაგონი ეროვნული სახისმეტყველება.

მწერალმა საქართველო მიაბრუნა ევროპისაკენ, რითაც გაემიჯნა აღმოსავლურ სამყაროს. I-XVIII საუკუნეებს შორის დიდი დროა, ევროპა ახლებურად იყო გასააზრებელი, რადგან 1453 წელს კონსტანტინეპოლის დაცემით ევროპისკენ მისასვლელი გზები ჩაიკეტა, ბიზანტიის ნაცვლად ოსმალეთი გაგვიმეზობლდა. ამას არ შეიძლება ჩვენს კულტურულ ცხოვრებაზე არ ემოქმედა. სულხან-საბა გრძნობდა ამას, გრძნობდა დროულ სიახლეს, ახლებურ აზროვნებას და ახლებურ ყოფასაც. მისთვის მთავარი ცვლილება იყო, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ყოველივე ამაო იქნებოდა. ეს ცვლილება განათლებით უნდა დაწყებულიყო, რაც სულიერ-ყოფიერების არსზე უნდა დაფუძნებულიყო. მომავალი მეფე უნდა შეძრას, როგორც ფრესკამ, ისე მშრომელი კაცის შეჭირვებამ. სულიერ-ყოფითობა იყო განათლებას მთავარი საყრდენი, სადაც ვლინდებოდა საქართველოს ეროვნული კონცეფცია. მწერლის მსოფლმხედველობა ამ კუთხითაა შესაცნობი.

ლიტერატურა

1. ბარამიძე, რ. (2018). სახელმწიფოებრივი ცნობიერება და ზნეობრივი იდეალი. თბილისი: გამომც. „ჩვენი მწერლობა“
2. სირაძე, რ. (1992). ქრისტიანული კულტურა და ქართული მწერლობა. თბილისი: გამომც. თბილისის უნივერსიტეტი

“A Book of Wisdom and Lies”- Fable Facial Imagenation

Mepharishvili Isako

Telavi Iakob Gogebashvili State University

ABSTRACT. In the characters of the personages of Sulkhan-Saba Orbeliani is expressed worldviews of the writer that the man is Grace and evil doesn't exist. God has made man “a creation of the image and a likeness of the image” Evil is the lack of goodness. Such ideation is characterized for areopagitica. Sometimes man turning embittered others, exactly the image of turning embittered others is Ruka, and to draw attention to his deficiency is not ethical, so what he is a eunuch, so what he is thinking differentially, his soul is hearted. According to base of deep interpreting of the text, essence of Sedrak and Leon is conciliation to fortune, also Ruka, but in contrast to, that – better is action, then fortune and waiting. The men often have difficulties of complementing of general opinion. Ruka is a eunuch and his understanding is difficult not only for society of Sulkhan-Saba also for modern society.

Feature type of Ruka is demonstrated with doctrine of areopagitica that to be “eunuch” is not defect, this is a biological phenomenon and if his thinking is different from our standpoint we consider it as evil. There is not exist evil, there's evil the lack of goodness, this is areopagitica connected to the Western culture, consequently Ruka couldn't be evil and if he so is demonstrated in the work, this is for other purpose, that even evil is hankering to the goodness, because even born in this world is a great goodness. We think that the one of the important paradigm of artistic thinking of Sulkhan-Saba Orbeliani should be considered doctrine of areopagitica. “A Book of Wisdom and Lies” is a fable truth. A fable truth implies-access of homeland significance, this is a fable truth of national facial imagination.

Important for Sulkhan-Saba Orbeliani was the change and the change should be instituted with education which should be defined according to spiritual reality. The future King should disturb as fresco so hardship of labor. Spiritual reality was the main pillar of education, where was expressed the national conception of Georgia.

Key words: facial imagination, worldviews, areopagitica, Europe, education

შოთა რუსთაველი გერმანულ ლიტერატურაში

გიორგაძე ნინო

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. მრავალ ათეულ ათეულ წელს ითვლის ევროპაში ქართველოლოგიური სკოლა. განსაკუთრებით დიდი იყო ინტერესი შოთა რუსთაველისადმი და, ბუნებრივია, სწორედ ამან განაპირობა ასე ღირებული რუსთველოლოგიური კვლევების არსებობა ევროპულ ლიტერატურაში. პირველობის თვალსაზრისით პრიორიტეტი საფრანგეთს ენიჭება. მარი ბროსე იყო პირველი ევროპელი, რომელიც სიღრმისეულად დაინტერესდა საქართველოს ისტორიითა და ლიტერატურით. მან XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან დაიწყო „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად თარგმნა და პოემასთან დაკავშირებული ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების მიმოხილვა.

საგულისხმოა, რომ არაქართველი მწიგნობრები არათუ თარგმნიდნენ „ვეფხისტყაოსანს“, არამედ გამოწვლილვით იკვლევდნენ პოემასთან დაკავშირებულ საკვანძო საკითხებს, მსჯელობდნენ ავტორის ვინაობასთან დაკავშირებულ ვერსიებზე, პოემაში აღწერილი ამბების ნამდვილობასა და ქართულ რეალობასთან თანხვედრაზე, პოემის მხატვრულ-იდეურ მხარესა და მასში არსებულ ფილოსოფიურ-მსოფლმხედველობრივ ასპექტებზე.

შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანმა“ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა გერმანელი ხალხის სულიერ ცხოვრებასა და ლიტერატურაში. ფ. ფინკი, ო. ჰაუზერი, გ. პეჩი, ბროკჰაუსი, ა. ლაისტი, ა. ზუნტერი, რ. ბლაიხშტაინერი, ჰ. ჰუმბერტი. ესაა არასრული სია იმ მწიგნობართა, რომლებმაც გერმანულენოვან საზოგადოებას გააცნეს „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ავტორი, საქართველო და ქართული კულტურა.

საკვანძო სიტყვები: ქართველოლოგია, რუსთველოლოგია, გერმანული, ვეფხისტყაოსანი, კვლევა.

მრავალ ათეულ წელს ითვლის ევროპაში ქართველოლოგიური სკოლის არსებობა. ადრინდელ განსაკუთრებით დიდი იყო ინტერესი რუსთაველისადმი და, ბუნებრივია, სწორედ ამან განაპირობა ევროპაში მნიშვნელოვანი რუსთველოლოგიური კვლევების არსებობა ევროპულ სალიტერატურო კრიტიკაში. ამ მხრივ პრიორიტეტი საფრანგეთს ენიჭება, რაც გამოიხატა, უპირველეს ყოვლისა, საფრანგეთში 1822 წელს „პარიზის სააზიო საზოგადოების“ დაარსებით. „პარიზის სააზიო საზოგადოება“ აქვეყნებს ყოველთვიურ „სააზიო ჟურნალს“. მასში დაიბეჭდა ფრანგულ ენაზე დასტამბული ქართული ლიტერატურის ყველაზე ადრინდელი მიმოხილვა, რომელიც ეკუთვნის პარიზის სააზიო საზოგადოების ერთ-ერთ დამაარსებელს- ანტუან ჟან სენ მარტენს. ამ საზოგადოების წევრად 1825 წელს აირჩიეს მარი ფელისიტე ბროსე (1802-1880), რომლის სახელთანაა დაკავშირებული ევროპასა და რუსეთში ქართველოლოგიის მეცნიერული კვლევის დაწყება (ჩიგოვაძე, 2013, 91). მარი ბროსე იყო პირველი ევროპელი, რომელიც სიღრმისეულად დაინტერესდა საქართველოს ისტორიითა და ლიტერატურით. მან XIX საუკუნის 20-იან წლებში დაიწყო „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად თარგმნა და

პოემასთან დაკავშირებული ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხების მიმოხილვა. მართალია, მარი ბროსემ ვერ შეასრულა დანაპირები, ვერ წარადგინა ფრანგების წინაშე პოემის სრული თარგმანი, მაგრამ „ვეფხისტყაოსნის“ პოპულარიზაციისათვის უდიდესი შრომა გასწია. 1828-1831 წლებში პარიზში გამოაქვეყნა პოემის შინაარსი და გარკვეული სტროფების სიტყვა-სიტყვითი თარგმანი. დღეს თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მარი ბროსე ერთ-ერთი პირველი უცხოელი რუსთველოლოგია. იგი რუსთაველის ხმას უტოლებდა ჰომეროსის, ჰორაციუსის ხმას და ფსალმუნთა სიტყვიერ ძალმოსილებას.

ფრანგი იყო ლუი არაგონიც, რომელიც „ვეფხისტყაოსანს“ თვლიდა „შუასაუკუნეების ყველაზე შესანიშნავ ქმნილებად“. მისი აზრით, პოემა ღრმად ხალხურია და წარმოადგენს სიბრძნის საუნჯეს, ორი კულტურის სინთეზს. „რუსთაველზე უკეთ სიყვარულისთვის არავის უმღერია, არავის აუყვანია სიყვარული ისეთ სიმაღლეზე, რომელზეც რუსთაველმა აიყვანა თავის პოემაში.“ მისივე თქმით: „საქართველომ წარმოშვა თავისი დანტე, მაშინ როცა ჩვენ კრეტიენ დე ტრუამდე ძლივს მივალწიეთ.“ (არაგონი, 1976, 80).

ასე ესმოდათ და ესმით ფრანგებს „ვეფხისტყაოსანი“, ასე დიდი იყო და დიდია ინტერესი პოემისადმი.

„ვეფხისტყაოსანმა“ არანაკლებ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა გერმანულ ლიტერატურასა და სამეცნიერო სივრცეში.

ცნობები ქართული ენისა და ლიტერატურის შესახებ გერმანულ ლექსიკონებსა და ენციკლოპედიებში XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან ფიქსირდება, მაგრამ „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ პირველად, მხოლოდ, 1963 წელს ა. კრონეგის გამომცემლობის მიერ გამოცემულ „მსოფლიო ლიტერატურის ლექსიკონში“ ჩნდება. აქ შეტანილი ინფორმაცია მწირია, მცირე ლაფსუსების შემცველი, მაგრამ მაინც ყურადსაღები.

პოემა ყველაზე ვრცლად მიმოხილულია ლაიფციგის ბიბლიოგრაფიული ინსტიტუტის მიერ 1967 წელს „მაიერის ჯიბის ლექსიკონის“ სერიით გამოაქვეყნებულ ლიტერატურულ ლექსიკონში. როგორც ჩანს, მკვლევარი დიდი პასუხისმგებლობით მოკიდებია გერმანელი ხალხის წინაშე „ლიტერატურული საქართველოს“ წარდგენას და სხვა ქართველ მწერლებთან ერთად შოთა რუსთაველიც რიგიანად განუხილავს. გ. ვარამის მიერ მეთოდოლოგიურად სწორი და მეცნიერული სიზუსტით დამუშავებული ინფორმაცია საინტერესოდ წარმოაჩენს პოემასა და მის ავტორს. ენციკლოპედიური ლექსიკონისათვის დამახასიათებელი სიტყვიერი ლაკონიზმი გ. ვარამს ხელს არ უშლის სათქმელის სრულყოფილად განფენაში.

„პოემას საფუძვლად უდევს იდეა, რომ ბოროტება მხოლოდ დროებით იმარჯვებს და სიკეთე მარად სუფევს, რომ ადამიანი მხოლოდ ტანჯვისა და უბედურების გზით მიაღწევს

ბედნიერებას. ხასიათების ღრმა ფსიქოლოგიური გამოკვეთა განსაკუთრებით მკაფიოს ხდის რენესანსული ადამიანის იდეალს. სამი რაინდის მეგობრობაში განხორციელებულია ხალხთა მეგობრობის იდეა. „ვეფხისტყაოსანი „დაწერილია ქართული ფოლკლორის ლექსთწყობით. მან განუსაზღვრელი გავლენა მოახდინა ქართულ ლიტერატურაზე. პოემა მიეკუთვნება მსოფლიო ლიტერატურის საუკეთესო რენესანსული ქმნილებების რიცხვს.“ (1976, 297).

ამ მცირე ამონარიდის თითოეული სტრიქონი, თეზა უმნიშვნელოვანეს სათქმელს იტევს გამოკვლეული თუ გამოსაკვლევი თემების განსჯისა და გაშლისათვის.

არაფერია იმაზე საამო წასაკითხი და მოსასმენი, როდესაც უცხოელი მთარგმნელები, მკვლევრები აღიარებენ შენი მშობლიური ლიტერატურის როლს და განსაზღვრავენ მის ადგილს მსოფლიო ლიტერატურის საგანძურში.

შეუძლებელია გვერდი აუაროთ რიშელ მილერ-ბუნდიცკაიას თვალსაზრისს შოთა რუსთაველის ქართული რენესანსის პოეტად აღიარების შესახებ. „დასავლეთ ევროპის რენესანსი უნდა გადაისინჯოს: იგი სათავეს იღებს არა იტალიაში, არამედ საქართველოში.

ქართული რენესანსის მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მასში პირველად ამოანათა დასავლეთ ევროპის რენესანსის შუქმა მაშინ, როდესაც თითქმის მთელი დასავლეთ ევროპა ჩადირული იყო შუა საუკუნეების უკუნეთში, რომ საქართველოში გადმოინაცვლა ევროპის ხალხთა ცხოვრების ცენტრმა, რომ აქ გაისმა მსოფლიოს ახალი სასიცოცხლო იმპულსების მაჯისცემა“ (მილერ-ბუნდიცკაია, 1976, 191).

შოთა რუსთაველს-„კავკასიის დანტეს“, „ადრეული რენესანსის ქართველ პოეტს“ ასეთივე ჭრილში მოიაზრებს ვლადიმერ კოპიცინი: „რუსთაველი თავისი დიდი ჰუმანისტური იდეებით მოგვევლინა დანტემდე და რენესანსის ეპოქის სხვა პოეტებამდე მთელი საუკუნით ადრე. მაგრამ მაშინ, როდესაც დიდი დანტეს მსოფლმხედველობა ჯერ კიდევ შემღვრეული იყო სქოლასტიკური და საეკლესიო დოგმატური დოქტრინებით, რომლებიც ადამიანის პიროვნებას ზღუდავენ, რუსთაველმა გადაჭრით საბრძოლო პოზიცია დაიკავა ყოველგვარი მისტიკის, ცრურწმენისა და ბედისადმი მინდობის მიმართ“ (კოპიცინი, 1976, 207).

საგულისხმოა, რომ არაქართველი მოღვაწენი არათუ თარგმნიდნენ „ვეფხისტყაოსანს“, არამედ გამოწვლილვით იკვლევდნენ პოემასთან დაკავშირებულ საკვანძო საკითხებს, მსჯელობდნენ ავტორის ვინაობასთან დაკავშირებულ ვერსიებზე, პოემაში აღწერილი ამბების ნამდვილობასა და ქართულ რეალობასთან თანხვედრაზე, პოემის მხატვრულ-იდეურ მხარესა და მასში არსებულ ფილოსოფიურ-მსოფლმხედველობრივ საკითხებზე. ფ.ფინკი, ო.ჰაუზერი, ბროკჰაუსი, ა.ლაისტი, ა.ზუნტერი, გ. პეჩი, რ. ბლაიხშტაინერი, ჰ.ჰუმბერტი (ჰ.ჰუმბერტი „ვეფხისტყაოსნის“ მხოლოდ მთარგმნელი არ არის. მან პოემას უძღვნა რამდენიმე სტატია, ხოლო წიგნად გამოცემულ ტექსტს დაურთო წინასიტყვაობა-„რუსთაველი და მისი პოემა“). აი, არასრული სია იმ მკვლევართა, ვინც „ვეფხისტყაოსანს“ გზა გაუკვალა გერმანულენოვან სამყაროში.

გერმანელმკვლევართაგან პირველი ფ.ფინკი იყო, რომელმაც 1906 წელს გამოქვეყნებულ შრომაში - „ქართული ლიტერატურა“ საგანგებო ადგილი დაუთმო „ვეფხისტყაოსანს“. მან ერთ-ერთმა პირველმა გაამახვილა ყურადღება პოემის ირგვლივ დასმულ უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე. კერძოდ, მისი დაკვირვებით, „პოემის მოქმედების ასპარეზს უცხო სახელი აქვს, მაგრამ სინამდვილეში ეს პოეტის სამშობლოა და სიმართლეს მოკლებული არ უნდა იყოს ის ვარაუდი, რომ მან ინდოეთის მეფის ასულის- ნესტანის სახით თავისი უიმედო ტრფობის საგანი თამარ მეფე დახატა და მოქმედების ასპარეზის სხვაგან გადატანით ექვის საბაბი არავის მისცა, რაც ფრიად გონივრულია“ (ფინკი, 1976, 174).

საინტერესოა, რომ ფ. ფინკის ეს თვალსაზრისი თითქმის უცვლელად გაიმეორა მისმა თანამედროვემ, ჰაუზერმა 1910 წელს ლეიფციგში გამოქვეყნებულ ნაშრომში.

გერმანელ ლიტერატურათმცოდნეთაგან „ვეფხისტყაოსნისადმი“ მიძღვნილი კვლევების სიმრავლითა და სიღრმის მასშტაბურობით ერთ-ერთი გამორჩეულია

გერტრუდ პეჩი. მხოლოდ სტატიათა ჩამონათვალიც საკმარისია იმის ნათელსაყოფად, რა მრავალფეროვანი იყო პოემაში დასმული საკითხების მისეული ხედვა. მაგალითისათვის გავიხსენოთ: „ჰუმანიზმის გმირული სიმღერა“, „ვეფხისტყაოსნის ავტორი“, „შოთა რუსთაველი-ქართველი ერის პოეტი“, „ღვთის ხატი და ადამიანის სახე რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“.

გერმანელი მეცნიერის კვლევები ცხადყოფს, რაოდენ სიღრმისეულად ერკვეოდა იგი რუსთაველის ეპოქის ქართულ პოლიტიკაში, კულტურასა და ტრადიციებში, ისტორიასა და ლიტერატურაში.

გერტრუდ პეჩი ყურადღებას ამახვილებს პოემაში დიონისე არეოპაგელის იდეების გამომახილზე. სხვათა მსგავსად, იგიც აღიარებს ქართული რენესანსის პირველობას და აღნიშნავს, რომ ადამიანს ევროპაში საკუთარი თავისადმი რწმენა XV-XVII საუკუნეებში რენესანსმა დაუბრუნა, ხოლო რამდენიმე საუკუნით ადრე ამ რწმენას რუსთაველი ნერგავდაო.

აქვე გვინდა შევეხოთ გ. პეჩის სტატიას - „ჰუმანიზმის გმირული სიმღერა“. ნაშრომი მნიშვნელოვანია იმით, რომ იგი მოკლე ექსკურსია „ვეფხისტყაოსნის“ გერმანულად თარგმნის ისტორიაზე. ავტორი უპირველესად ეხება 1889 წელს არტურ ლაისტის მიერ გამოქვეყნებული პოემის შემოკლებულ თარგმანს. გ.პეჩი მთარგმნელს ნაკლად უთვლის რითმის უგულვებელყოფას, ნაწარმოების ხუთტერფიანი იამბებით გამართვას, თარგმანის დაბალ დონეს, რასაც არსებული ლექსიკონების არასრულყოფილებით ხსნის.

გერმანელი მეცნიერი არც ჰუგო ჰუბერტის მიერ შესრულებულ სრულ თარგმანს აძლევს მაღალ შეფასებას. 1955 წელს ბერლინში გამოცემულ თარგმანთან დაკავშირებით მეცნიერი განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს ლექსიკურ უზუსტობაზე, რაც მისი აზრით, ერთგვარად ბუნდოვანს ხდის ტექსტს. მაგალითად: „შერმადინი, რომელიც პატრონყმულ ურთიერთობაში იმყოფება ავთანდილთან, ერთხელ მართებულად „ვასალად“, ხოლო მეორეჯერ მცდარად მონად არის წოდებულიო“ (პეჩი, 1976, 247). თარგმანში განსაკუთრებით ძნელდება მეტაფორების, ტროპების გადატანა მეორე ენაზე. ამის დასტურად გ. პეჩი ასახელებს ერთ ნიმუშს, სადაც ჰ. ჰუბერტს პროლოგში („მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მე ნა რხეული“) თვითნებურად დაუმატებია „შავი“ და ამით „გიშრის ტბის“ გაგება გაურთულებიაო.

მიუხედავად არაერთი შენიშვნისა, მეცნიერი არ აკნინებს ჰუბერტის ღვაწლს. მისივე თქმით, ჰ. ჰუბერტის შრომის მნიშვნელობას ადასტურებდა ისიც, რომ თარგმანის ყველა ეგზემპლარი ძალიან მოკლე ვადაში გაყიდულა. გერტრუდ პეჩის შენიშვნები ითვალისწინებდა შემდგომში პოემის სრულყოფილად, უხინჯოდ თარგმნის სურვილსა და პრევენციას.

აქ მცირე გადახვევას გავაკეთებთ და ვიტყვით, რომ პეჩისაგან განსხვავებით ჰუბერტის თარგმანს უფრო მაღალ შეფასებას აძლევს ბრუნო ფრაი, რომელმაც საგანგებო წერილი უძღვნა აღნიშნულ თარგმანს. იგი წერს: „გერმანულ ენაზე აქამდე პოემის მხოლოდ ნაწყვეტები მოიპოვებოდა, ისიც XIX საუკუნისდროინდელი. არსებობს აგრეთვე არასრული პროზაული თარგმანები ინგლისურ და ფრანგულ ენებზე. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მრავალრიცხოვან რუსულ თარგმანებს, მაშინ ჰ. ჰუბერტის თარგმანი იქნება პირველი სრულყოფილი თარგმანი ევროპულ ენაზე არსებულ თარგმანთა შორის“ (ფრაი, 1976, 246). ბრუნო ფრაი ჰუბერტის წარმატების საფუძვლად თვლიდა იმას, რომ იგი რამდენიმე წელი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა საქართველოში. მას განსაკუთრებული ხელშეწყობა ჰქონდა ხელისუფლებისა და

ქართველი კოლეგების მხრიდან. ბუნებრივია, რომ ამიტაც იყო გაპირობებული ის სიდრმისეულიკვლევები, რითაც მან ღირსეულად თქვა თავისი სათქმელი რუსთველოლოგიაში.

ახლა დავუბრუნდეთ ისევ გერტრუდ პეჩის შრომებს. „ჰუმანიზმის გმირულ სიმღერაში“ იგი ცდილობს იმის ახსნას, თუ რა იზიდავს გერმანელ მკითველს რუსთაველის ეპოსში. იგი თვლის, რომ პოემაში მნიშვნელოვანია ზღაპრული გარემო, ფათერაკები, გმირთა თავგადასავლები, რაც ნაწილობრივ აკავშირებს შუა საუკუნეების სარაინდო რომანთან. მაგრამ მას ყველაზე მნიშვნელოვნად „ვეფხისტყაოსანში“ ჩაქსოვილი იდეალები მიაჩნია.

არ შეიძლება ყურადღების მიღმა დავტოვოთ რუსთველოლოგიაში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი სიკეთისა და ბოროტების არსის შესახებ. აღნიშნულით არაერთი უცხოელი მკვლევარი დაინტერესებულა და მათ შორის გ. პეჩიც. იგი მიიჩნევს, რომ „პერსონაჟების ემპირიული მოქმედების მიღმა ცნაურდება უაღრესად საინტერესო მსოფლმხედველობა“ და ამ მსოფლმხედველობის წყაროდ თვლის დიონისე არეოპაგელს, ანუ იგივე პეტრე იბერს. სტატია დაწერილია 1966 წელს. ამ დროისათვის ჰიპოთეზა ფსევდო დიონისე არეოპაგელისა და პეტრე იბერის იდენტობის შესახებ უკვე ორ ათეულ წელზე მეტს ითვლიდა, მაგრამ გერმანელი მეცნიერისა და ქართველოლოგის თვალსაზრისის დაფიქსირება მნიშვნელოვანი იყო იმდენად, რამდენადაც ეს, ნუცუბიძე-ჰონიგმანის აღმოჩენის გაზიარებას ნიშნავდა.

„დიონისე უარყოფს დუალიზმს. ღმერთი არის უზენაესი მშვენიერება და სიკეთე, მისგან წარმოდგება ყოველი; ყველაფერი, რაც კი არსებობს, - ალბეჭდილია ღვთაებრივი ნაპერწკლით. ბოროტება არ არის დამოუკიდებელი, თავისთავადი ძალა, ეს არის მხოლოდ სიკეთისა და მშვენიერების ნაკლი, ეს არის თანმიმდევრულობის ხარვეზი, ეს არის არშეცნობა იმისა, თუ რა არის ჭეშმარიტად კეთილი. ამ ნაკლის დასაძლევად საჭიროა შემეცნება და გონების ძალა. რუსთაველის ეპოსში ვხვდებით ამ მსოფლალქმის გამოძახილს.

სიკეთისა და მშვენიერების შერწყმა ღვთის ცნებაში დამახასიათებელია შუა საუკუნეთა აზროვნებისთვის. მაგრამ ყოფიერების ერთიანობისა და ყოვლადობის აღიარება ზედმეტად ხდის ხსნის დოგმას. ამით აიხსნება, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ ქრისტე მოხსენიებულია სრულქმნილების მხოლოდ ნიმუშად - ის არ არის შუამავალი, რომელიც აუცილებელია კაცობრიობის ხსნის მისაღწევად. თვითონ ადამიანს ძალუძს ბოროტის ძლევა. ბოროტება საყოველთაო ჰარმონიის დარღვევაა და იდენტურია უბედურებისა. ადამიანი, რომელიც უბედურებას უდრტვინველად იტანს და ტანჯვაში მყოფიც კი სიკეთისაკენ მიისწრაფვის, აუცილებლად მოიპოვებს ბედნიერებას“ (პეჩი, 1976, 248).

გერტრუდ პეჩის აზრით, რუსთაველს ძალუძს ადამიანებს დაუბრუნოს საკუთარი თავისადმი რწმენა, რწმენა იმისა, რომ ადამიანს შესწევს უნარი ბოროტის ძლევისა. ეს კი თავისთავად არის მონაპოვარი რენესანსისა, რამაც ასე ადრეულად იჩინა თავი რუსთაველის პოემაში.

საქართველოს ისტორიის ღრმა ცოდნას ავლენს გ. პეჩი შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 800 წლისთავისადმი მიძღვნილ ნარკვევში: „შოთა რუსთაველი და მისი დრო“. აქაც იმდენად ზუსტ აქცენტებს აკეთებს თამარის ეპოქაზე, საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკაზე, რომ ძნელია ასე წერო მხოლოდ პროფესიული ინტერესებიდან და მეცნიერული კეთილსინდისიერებიდან გამომდინარე, აუცილებლად უნდა გიყვარდეს კიდევ ის, რაზედაც ასე რუდუნებით, გამოწვლილვით

წერ და მსჯელობ.

გარდა განხილულისა, კიდევ არაერთი გერმანელი მკვლევრის თვალსაზრისია საინტერესო და ყურადსაღები რუსთველოლოგიურ კვლევებთან მიმართებაში. მათში შესაძლოა ბევრია უკვე დროგადასული, არაზუსტი, მიუღებელი. მთავარია, რომ თითოეული ავტორი საკითხს უდგება დიდი კომპეტენციით, პასუხისმგებლობითა და სიყვარულით. იქნებ, ყველა მათგანს რუსთველოლოგს ვერ დავარქმევდით, მაგრამ ფაქტია, თითოეულმა უდიდესი წვლილი შეიტანა რუსთველოლოგიის განვითარებაში, თითოეულმა შეძლო, ევროპისათვის ქართველი კლასიკოსის მსოფლიო მწერლის რანგში წარედგენა.

ლიტერატურა

1. მენაბდე, ლ. (რედ.). (1976). რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში, I ტ. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
2. შესავალი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში, 2013, ქუთაისი.
3. რუსთველოლოგიური ლიტერატურა, V, 1981-2000წ.წ. 2012, ანოტირებული ბიბლიოგრაფია, თბილისი.

Shota Rustaveli in German Literature

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. Kartvelology school has a long history. Much interest towards Shota Rustaveli has defined the existence of valuable Rustvelology researches in the European literature. France takes priority. Marie Brosset was the first European who expressed deep interest towards the history of Georgia and literature. In the 1920s he started translating “The Knight in the Panther’s Skin” into French as well as the review of the poem-related historical and literary issues.

It’s worth mentioning that foreign scribes not only used to translate the poem “The Knight in the Panther’s Skin” but conducted deep researches over the key issues connected to the poem; discussed the versions of the poet’s origin, the coincidence of the plot with the Georgian reality; as well as the ideological, literary and philosophical aspects.

“The Knight in the Panther’s Skin” by Shota Rustaveli has taken the important place in the spiritual life and literature of German people. O Hauser, Brockhaus, A. Leist, A. Cynter, R. Bleichsainer, H. Huppera, G. PÖtsch, PÖaschs is the incomplete list of scribes who introduced “The Knight in the Panther’s Skin’ and its author, Georgian and the Georgian culture to the German people.

Key words: Kartvelology, Rustvelology, German, The Knight in the Panther’s Skin, research.

„ცისფერყანწელთა“ ახალი მითოლოგია

რჩეულიშვილი ნანა

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. „ცისფერყანწელთა“ ორდენი მე-20 საუკუნის დასაწყისში ქართული პოეზიის ნოვატორად მოეწივნა პოეტურ სამყაროს. მან შექმნა სიმბოლური აზროვნებისათვის დამახასიათებელ სახეთა მთელი სისტემა. ორი სათაყვანო ხატის - სამშობლოსა და პოეზიის გვერდით, მათ მესამე ხატის ერთმანეთის თაყვანისცემა დაიწესეს, ძველი მითიური სახეები ახალი პოეტური სახელებითა და ცნობილ პერსონაჟთა ტიპებით შეცვალეს.

„ცისფერყანწელთა“ მიძღვნილი ემსახურება პიროვნების გაიდებას. იგი გამორჩეულია თავისი გარეგნული და შინაგანი თვისებებით. რთული ხასიათის შტრიხები კი ხელს უწყობს ღირიკული გმირის მითოლოგიზირებასაც. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია გრიგოლ რობაქიძის სონეტები: „პაოლო იაშვილს“, „ვალერიან გაფრინდაშვილს“, „ტიციან ტაბიძეს“ და „სონეტი ლოცვის“, რომელიც ოთხ მეგობარს ეძღვნება ერთდროულად.

„ცისფერყანწელთა“ ორდენის ამგვარმა შემოქმედებითმა ინოვაციამ მნიშვნელოვანი გადატრიალება მოახდინა ქართული პოეზიის მაგისტრალურ ხაზზე. სულით ხორცამდე პოეზიაზე შეყვარებული სახე - სიმბოლოებით გატაცებული მოაზროვნენი ევროპულ სტანდარტებზე აწყობდნენ ქართულ ლექსს, რომლის გმირიც უნდა ყოფილიყო რეალურად არსებული პოეტი, თავისი გამორჩეული ბიოგრაფიით და მხატვრული შთაგონებით. ამ „მითოლოგიას“ კვებავდა კაცთა შორის სიყვარული, მისი ყველა ასპექტის გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: „ცისფერყანწელები“, მითოლოგია, პოეზია, ღირიკა, სიმბოლო.

ქართული პოეზიის განახლებისა და სრულყოფის მუდმივ პროცესში თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა „ცისფერყანწელთა“ ორდენმა. ღვთით მომადლებულმა პოეტურმა ნიჭმა, დახვეწილმა ლიტერატურულმა გემოვნებამ და სიახლისადმი დაუოკებელმა სწრაფვამ გააერთიანა ორდენის წარმომადგენლები და აქცია ისინი მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართული პოეზიის ნოვატორებად. გარემომცველი სამყაროს ახლებური ჭკრეტა, ადამიანისა და ბუნების ურთიერთობის ახალ ნიუანსებში ახედებდა მათ და ამავე დროს, აძლევდა დიდ შესაძლებლობას, ფეხი აეწყოთ ყველა სიახლისათვის ევროპულ აზროვნებაში. სავსებით სწორად და ლოგიკურად ჩამოაყალიბა ამ პროცესის არსი ლიტერატურისმცოდნე გურამ ბენაშვილმა: „ქართული ინტელიგენციის უნიჭიერესმა თაობამ სიმბოლისტურ ლიტერატურაში ჰპოვა სულიერი ნავსაყუდარი. „ცისფერი ყანწები“ ორგანული გადახსნა იყო მათი სულიერი ცხოვრებია“ (გ. ბენაშვილი, წინასიტყვაობა ვალერიან გაფრინდაშვილის ერთტომეულისა, 1990წ. გვ.20. ციტატები ვალ. გაფრინდაშვილის ლექსებიდან და ესეებიდან ამავე გამოცემიდანაა ციტირებული).

ამ დროიდან, ქართული ლექსი გადაერთო ახალ ტალღაზე, რომელმაც სიმბოლური აზროვნებისათვის დამახასიათებელ სახეთა მთელი სისტემა შექმნა. ასეთი სიმბოლოები

კი, ნაცვლად ძველი მითოლოგიისა, თანამედროვე ცხოვრებიდანაც შეიძლება ყოფილიყო აღებული. ამ იდეის ბრწყინვალე დადასტურებას წარმოადგენს „ცისფერყანწელთა“ ორდენის თვალსაჩინო წევრისა და იდეური ბელადის ვალ. გაფრინდაშვილის ლექსი - „პოეტი - მონადირე“, რომელშიც ვკითხულობთ:

„კვალდაკვალ მივდექ მე ახალ სახეს,
ტარიელივით გაჭრილი ველად,
ლურჯი ფრინველი სიზმარში ვნახე
და ის გამიხდა მე სანატრელად ...
კიდევ გამძლეა ჩემი ფეხები,
მივდივარ სულ წინ - თამამი სხვაზე,
ან სადმე ხევში გადვიჩეხები,
ანდა გამოვალ სანატრელ გზაზე“.

სიზმრად ნანახი „ლურჯი ფრინველის“ ძებნა რომ სიცოცხლის საფასურს მოითხოვდა, ეს კარგად მოეხსენებოდა ორდენის ყველა წევრს. ანუ, ორდენში გაერთიანება უკვე ნიშნავდა თავის განწირვას ახალი პოეტური სახეების შექმნისა და დამკვიდრებისათვის ბრძოლის რთულ გზაზე. სავარაუდოდ, ასეთმა დამოკიდებულებამ შვა მათ ცნობიერებაში ერთმანეთისადმი სიყვარულისა და ღრმა პატივისცემის გრძნობა. სიახლისადმი სწრაფვამ და ურთიერთპატივისცემის გრძნობამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ დიდი სულიერი თანაცხოვრების პირობებში, ორი სათაყვანო ხატის, სამშობლოსა და პოეზიის გვერდით, მათ მესამე ხატის - ერთმანეთის თაყვანისცემა დაიწესეს. მითოლოგიურ და სიმბოლურ სახეთა მოტრფიალეებმა ძველი მითიური სახეები ახალი პოეტური სახელებითა და ცნობილ პერსონაჟთა ტიპებით შეცვალეს. ამ თვალსაზრისმა ვალ. გაფრინდაშვილის პუბლიცისტურ წერილში - „დეკლარაცია (ახალი მითოლოგია)“ იპოვა ჩამოყალიბებული სახე.

დეკლარაციაში ნათქვამია: „დღეს პოეზია ქმნის რეალურ სახეებიდან სიმბოლოებს, ქმნის ახალ მითებს. წარმართულმა და ქრისტიანულმა მითოლოგიამ დაკარგა თავისი კავშირი ჩვენ შეგნებასთან და პოეტიც სხვა ობიექტებს ეძებს თავისი შემოქმედებისთვის. ძველი მითები არავის არ სწამს, იმავე დროს ჩვენ გვინდა მითი, ჩვენ გვწყურია მითი“ (ვალ. გაფრინდაშვილის დასახელებული წიგნი; გვ. 544). აქვე ხაზგასმითაა მითითებული, რომ თანამედროვე პოეზიას სურს გამოიყენოს პოეტის მაგიური სახელი, რომელიც აქამდე თითქმის მივიწყებული იყო. პოეტის პირადი ცხოვრება მისივე შემოქმედების უტყუარი სარკეა“. ღმერთების ადგილს იჭერენ პოეტები და ძველ ანტიურ გმირების ადგილს იკავებენ ახალი გმირები ... ამნაირად იქმნება ახალი მითოლოგია, რომლის გმირები არიან არა ღმერთები, არამედ პოეტები და მათგან შექმნილი მანეკენები“ (იქვე, გვ. 545).

მითიურ სახედ წარმოდგენას განსაკუთრებული ნიშაბ-თვისებები სჭირდებოდა, რომელიც პიროვნებათა გარეგნულ პორტრეტებსა და ხასიათის ღრმად დაფარულ შრეებში იყო საძიებელი. რა ნიშნით გამოარჩევდნენ ურთიერთს ჩვენი „ცისფერყანწელები“ და რა თვისებებს აფასებდნენ ისინი ხაზგასმით პოეტ-მეგობარში? ამ „საიდუმლოს“ ისევ ვალერიან გაფრინდაშვილის ჩანაწერი - „პოეტები წერის დროს“ გვიმხელს. იგი ექსპრომტადაა დაწერილი და შვიდი „ცისფერყანწელის“ იდუმალ პორტრეტს ხსნის. ესენი არიან: გრიგოლ რობაქიძე, პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, კოლაუ ნადირაძე, სანდრო ცირეკიძე, ლელი ჯაფარიძე და თვით საკუთარი პიროვნება. ამ ჩანაწერის მიხედვით, გრიგოლ რობაქიძე უძილო ღამეში ფიქრობს ალკასა და „ფეხშიშველ“ რითმებზე, და „საოცნებო ფანქრით გამოჰყავს მარმარილოს ტილოზე

ლექსი“, პაოლო „შეიძლება გენიოსია, შეიძლება უბრალო მოშაირეა, ხმაურს არ ერიდება და უყვარს პოეტის სახელი, როგორც ღერბი, ლამაზი რითმები მოწყენილი აქვს, მაგრამ დაუღალავი აქტიორია“. რიციანი „ორსულ ქალივით ჭირვეულია და ნაზი ... ლექსების წერა ემარჯვება სოფელში ... ლამაზი ხელი აქვს და ძვირფას ქაღალდზე უყვარს წერა ... მის მაგიდაზე ბევრი წიგნებია - წიგნებში დაუთავებელი ლექსები ... მისი რითმა ჟრუანტელის ანტრაქტია...“ (იქვე, გვ. 517). საინტერესოა, რომ ამ სამი პიროვნებისადმი მიძღვნილი ვალერიან გაფრინდაშვილის ლექსები, დაწერილი სონეტის ფორმით, იგივე შთაბეჭდილებებს ასახავს, მხოლოდ განსაკუთრებული მითიური სამოსით შებურულს. 1920 წელს დაწერილ ლექსში, რომლისათვისაც ლათინური ტერმინი „DIVAGATION“ უწოდებია ავტორს, აღწერილია აჩრდილებით სავსე სადამო ქალაქში, ტრამვაის ხაზებით, კაფეებით, „ბალაგანითა“ და „სხვა პარადით“. სადამოს იდუმალებას მატებს გრიგოლის გარდაცვლილი ქალიშვილის პატარა ალკას ფრთიანი აჩრდილი, რომელსაც ეკუთვნის მამის მეგობართა დიდი თანაგრძნობა. მაგრამ, სადამოს მთელი სიდიადე მაინც მეგობართა მისტიურ სახეებშია გამოხატული:

„ჩვენი მეგლებით მედიდურობს ქუჩა გვიანი:

პანი - გრიგოლი ამართულა ვით ოქროს ბუდდა.

გამოკვეთილი ალმასიდან სდგას ტიციანი.

ბრწყინავს პაოლო, ბუმბერაზი და ნაღდი მუდამ“.

ლექსის სივრცული მასშტაბი მოკლე და ლაკონურია, დრო ასევე შეზღუდული, ხოლო დინამიკა საოცრად მოქნილი, რისი წყალობითაც ეს „მეგლები“ მუდმივ მოძრაობაში არიან. გარემოსა და პერსონაჟთა სახეების მისტიკური ელფერი კიდეც უფრო ამძაფრებს შთაბეჭდილებას მკითხველზე. მთელი ეს პროცესი კი იძლევა იმის გარანტიას, რომ „ძმობის“ ერთგული წევრები მითიურ ხასიათს იძენენ თავიანთი შთამბეჭდავი იერსახითა და შინაგანი სამყაროთი.

კიდეც უფრო მეტი იდუმალებით ხატავს მეგობრის პორტრეტს გაფრინდაშვილი სონეტში „გრიგოლ რობაქიძეს“ (სავარაუდოდ, 1915-1919 წლებშია დაწერილი). სონეტი გრიგოლ რობაქიძეს ნაპოლეონის მედიდური და ამავედროულად მკაცრი პროფილით ხატავს. პორტრეტს ავსებს „შავი ცილინდრი“, შავი ხელთათმანები, დამახასიათებელი ნაბიჯები და „ჩვენებათა ავი მზმანები“ ხმა. ეს გამორჩეული აქსესუარები ანიჭებენ მას განსაკუთრებულ იერსახეს და არაამქვეყნიურ ჩრდილს ფენენ. აქვე ხაზგასმითაა აღნიშნული მწერლის მისწრაფება მარტოსულობისაკენ:

„თეთრ სიამაყეს აქანდაკებ შენი დიდებით

და სერაბიმი მარტოობის გდარაჯობს ხშირად,

რომ შენ, მზიური, დაიფერფლო ღამის ნახშირად“.

სერაბიმი სახეა მართალი და ერთგული სულისა, რომელსაც ადამიანის პირველსახე აქვს და იღვწის სრულყოფილების მიღწევისათვის. ამ გზის გავლის შემდეგ ის სამარადჟამო ნეტარებას იმკვიდრებს (წმინდა მამის ანტონი დიდის სწავლებიდან). პოეტის სულიერი მარტოობის მოდარაჯე სერაბიმის სახე ყურადღებას ამახვილებს მისი მფარველობის ქვეშ მყოფი პიროვნების არაამქვეყნიურ, იდეალიზებულ სახეზე.

საერთოდ, „ცისფერყანწელთა“ მიძღვნილი ყოველთვის ემსახურება პიროვნების გაიდევალებას. ეს პიროვნება, ჩვეულებისამებრ, გამორჩეულია თავისი გარეგნული იერსახითა და შინაგანი ბუნებით, მარტოობისკენ სწრაფვით და ამიტომაც ბევრ საიდუმლოს მალავს. რთული ხასიათის შტრიხების ამგვარი წარმოჩენაც ხელს უწყობს პოეტს ღირიკული გმირის მითოლოგიზირებაში.

მსგავსი იდუმალი ხილვებითაა სავსე ლექსი „პაოლო იაშვილი და ტიციან ტაბიძე“.

ორი პოეტის შთამბეჭდავი სახე, „ორი ქიმერა“, „ორი ბოგემა“, დილიდან სავაჭროდ გამოსული, რაკი „უცნაურის უნდათ მოგება“. მაგრამ სურვილი მირაჟია ... ჯიბეები მხოლოდ ვირთხებით ივსება და ჰაშიშით გაბრუებულებს ალბათ ჩამოხრჩობაც ელით.

პაოლოს ეძღვნება გაფრინდაშვილის კიდევ ერთი სონეტი - „პაოლო იაშვილს“. ლექსი მიმართვის სტილშია დაწერილი და ასახავს პაოლოს არაერთგვაროვან ბუნებას. ავზნიანი ზღვასავით მღელვარე პაოლო აღმერთებს მეგობრობას, სურს ცხოვრება გადააქციოს დღესასწაულად, მაგრამ მის სულში ჩაღვრილი მათრობელა გრძნობა ახალ სკანდალებისკენ უბიძგებს პოეტს და სულ სხვა სახეს იღებს ის:

„მოგენატრება აპაშებთან ცეკვა, ზარხოში.

დაუდგრომელო! როგორც რემბოს გიხმობს პარიზი-

შენი ყოფილი იალალი და ასპარეზი“.

ვალერიან გაფრინდაშვილს ეკუთვნის ასევე ლექსები მიძღვნილი სანდრო ცირეკიდის, ალი არსენიშვილის, ნიკოლო მიწიშვილისადმი. ყველა მათგანი დაწერილია მეგობრისადმი დიდი თაყვანისცემითა და სიყვარულით. როგორც ზემოთ განხილულ, ისე აღნიშნულ ლექსებშიც წინაა წამოწეული ადრესატის პიროვნული ღირსება, შინაგანი და გარეგნული მახასიათებლები ... ხშირია მათი მიმსგავსება უცხოელ პოეტებსა, მწერლებსა და მათ პერსონაჟებთან. მეტი კოლორიტიანობის არაიშვიათად იხსენიებენ უცხო ქვეყნებსა და ქალაქებს, ეგვიპტურ პირამიდებსა და სფინქსებს... „ევროპული რადიუსით“ ქართული პოეზიის გამართვა უამრავ ახალ სახესა და მხატვრულ ხერხს მოითხოვდა, რომელთა შექმნა არ იყო ადვილი.

„ცისფერყანწელთა“ პოეტურ მიძღვნებში განსაკუთრებით გამორჩეულია გრიგოლ რობაქიძის სონეტები: „პაოლო იაშვილს“, „ვალერიან გაფრინდაშვილს“, „ტიციან ტაბიძეს“ და „სონეტი ლოცვის (ახალ მხედართ)“, რომელიც ერთდროულად ეძღვნება ოთხ პოეტსა და მეგობარს: ვალერიან გაფრინდაშვილს, პაოლო იაშვილს, ტიციან ტაბიძესა და გალაკტიონ ტაბიძეს (ლექსი 1916 წლითაა დათარიღებული და ამ დროისათვის გალაკტიონი ახლო ურთიერთობაში იყო „ცისფერყანწელებთან“). ეს უკანასკნელი ღრმა ლირიული განწყობით გამოირჩევა. აქ არსად ჩანს მეგობართა სახეები, რომელთაც „ახალი მხედრები“ უწოდა პოეტმა. მხოლოდ ლოცვა უფლისადმი ავსებს ლირიკული ლექსის მთელ სივრცეს. ეს სივრცე სევდიანი, მწვავე ფიქრით სავსე და მთვლემარეა, ისევე, როგორც პოეტის სული, რომელსაც აღარ ათრობს სატრფოს უნაზესი და მთრთოლვარე ხმა. სონეტი მთავრდება უფლისადმი ვედრებით (საგულისხმოა უფლის სახის აღმნიშვნელი ეპითეტები: მშვიდი, ლალი, მაღალი, წყნარი, მზე-გრძელი):

„ჩაეშვი ჩემი სულის თასში, ვით გრილი წყარო,

იხსნება შენთვის გული ჩემი, სათუთი ნელი...

ნეტარობს შენით ჩემი კრთომის ყოველი წნელი...“

როგორც შევნიშნეთ, ცალკე უძღვნა გრ. რობაქიძემ სონეტები მეგობარ „ახალ მხედართ“. ეს მიძღვნები სკრუპულოზურად აღწერენ თითოეული პერსონის ღრმად ინტიმურ ხასიათს. მიმართავს რა უშუალოდ ადრესატს, პოეტი ხშირად ხმარობს ნაცვალსახელებს: შენ, შენი, შენში, შენც ... ხაზგასმით მიუთითებს მათ წილნაყარობაზე მითიურ სახეებსა და სახელებთან:

„შენ გესმის მუდამ ჯადოსანი ხმა შორეული,

სურნელოვანი შენში თითქო ვიდაცა მოჰკლეს.

ორეულების მასკარადზე სიზმარეული

მალვით გინიშნავს შენი ცალი პაემანს მოკლეს

ორეულების მასკარადზე სიზმარეული

მალვით გინიშნავს შენი ცალი პაემანს მოკლეს.
გოლების მასკით შენც იქ მიხვალ თვით ორეული,
მაგრამ მის ადგილს შეეყრები მხოლოდ მის მომკელს...“
(„ვალერიან გაფინდაშვილს“)

„შენში იწვიან ძველ ქურუმთა ლოცვის თესლები
ტკბილი სინელით ესიტყვება გვართა მოიარს,
ხსოვნას გილბოზენ იზიდასი შენ სარეცლები;
ქალდეას სიზმარს რომ აგძელებ ასე ზმორიანს...
არ შეგეშინდეს ძნელი ცნობის ბავშვო ტიცინა:
რომ დიონისო შენი ჩუმი ძმადნაფიცია“
(„ტიციან ტაბიძეს“)

„...ხარ უცნაური, ქედმაღალი, ურჩი თავნება,
გშვენის ყივილი და ნავარდი დაჭრილ კენტავრის...
ერთი შემახით შეარყიე მრავალი ტახტი,
უდარდო ხელით მოაბნიე თვალმარგალიტი“.
(„პაოლო იაშვილს“)

დასკვნისათვის: „ახალი დროის მითოლოგია“ „ცისფერყანწელთა“ ორდენის წარმომადგენელთა შემოქმედებით ინოვაციას წარმოადგენდა და ერთგვარი დისონანსიც შემოიტანა ქართულ მწერლობაში ბოჰემური ცხოვრების მოტრფიალე, სულით ხორცამდე პოეზიაზე შეყვარებული და ახალ პოეტურ სახე-სიმბოლოთა გატაცებით მაძიებელი მოაზროვნენი ცდილობდნენ ევროპულ სტანდარტებზე აეწყოთ ქართული ლექსი. ამ ლექსების ადრესატები კი უნდა ყოფილიყვნენ რეალურად არსებული, არა მხოლოდ ზეციური, არამედ მიწიერი სიყვარულით გამთბარ პოეტთა სახეები, რომელნიც თავიანთი განსაკუთრებული ბიოგრაფიებითა და მხატვრული სთაგონებით ახალ მითოლოგიას შექმნიდნენ“. პოეტები ბრუნდებიან ხელოვნების ელისეის მიმდევრებიდან, ბრუნდებიან პოეზიის ელიზიუმიდან და როგორც ელიაზარი, ათბოზენ თავის გაყინულ სხეულს სინამდვილის მზეზე. სიმალეების სუსხიან ქარის შემდეგ მომხიბლავია ბარის თბილი ნიავი. ეს არ ნიშნავს ჩვენი წარსული მიღწევების უარყოფას. ეს არის დაბრუნება მიწასთან“, – წერდა ვალ. გაფინდაშვილი (დასახელებული წიგნი; გვ. 548-549). ასეთია მე-20 საუკუნის „ახალი მითოლოგია“, მითოლოგია, რომელსაც კვებავდა კაცთა შორის ყველაზე დიდი გრძნობა, სიყვარული, მისი ყველა ასპექტის გათვალისწინებით. ამიტომაც დარჩა ქართულ პოეზიას ამ სიყვარულით გამთბარი და ნასაზრდოები „ცისფერყანწელების“ შემოქმედებითი მემკვიდრეობა.

ლიტერატურა

1. „განთიადი“, ქუთაისის მწერალთა კავშირის ლიტერატურული ჟურნალი.
2. გაფინდაშვილი, ვ. (1990). ლექსები, პოემა, თარგმანები, ესეები, წერილები ... თბილისი: გამომც. „მერანი“.
3. ნიკოლეიშვილი, ა. და სხვები (2004). მეოცე საუკუნის ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიის ნარკვევები; წიგნი 1. ქუთაისი: ქუთაისის სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. ტაბიძე, ნ. (1985). ტიცინი და მისი მეგობრები. თბილისი: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“.

New Mythology of “The Blue Horns”

Rcheulishvili Nana

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. The group of “The blue horns” turned to be the innovator of Georgian poetry in the poetic world at the beginning of 20th century. It created the entire system of faces characteristic for symbolic thinking. Along with two icons to be adored – they created the third icon – worship of each other, the old mythical faces were replaced with new poetic names and famous characters.

The dedications of “The blue horns” serve the idolation of a person. It is distinguished by its external and internal characteristics. And the complicated nature of the characters also contributes to the imagination of mythical faces of the lyrical hero. Grigol Robakidze's sonnets are worth mentioning: “To Paolo Iashvili”, “To Valerian Gaphrindashvili”, “To TitsianTabidze” and “Sonnet of prayer” that are dedicated to four friends simultaneously.

Key words: “The blue horns”, mythology, poetry, lyrics, symbol.

მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერებიდან

კოჭლოშვილი ნინო

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ამა თუ იმ მწერლის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები ერთ-ერთი სანდო და საიმედო წყაროა არა მარტო კალმოსნის შემოქმედებითი პროცესის შესასწავლად, არამედ მისი მსოფლმხედველობის სწორად გასააზრებლად.

ამ თვალსაზრისით მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები მდიდარი და მრავალფეროვანია. იგი გვახედებს რა მწერლის შემოქმედებით ლაბორატორიაში, გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის მწერლის წერის მანერაზე, ამავდროულად მის დამოკიდებულებაზე თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკურ, თუ კულტურულ მოვლენებთან. ამჯერად ჩვენი ინტერესის საგანია მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები, რომელიც მოიცავს 1924-1935 წლებს. აღნიშნული პერიოდის ჩანაწერებში ნათლად ჩანს მწერლის ნეგატიური დამოკიდებულება საბჭოთა ყოფის მიმართ. წითლების მიზანში მიხეილ ჯავახიშვილი ანტიქრისტეს ოცნებას ხედავდა. მას რეალური საფუძველი ჰქონდა ეთქვა: „მე ვშიშობ საქართველოს მომავლის შიშით, და მე მეშინია ჩემივე შიშის“. მიუხედავად მწარე რეალობისა, მიხეილ ჯავახიშვილისთვის პესიმიზმი უცხო იყო, იგი ყოველთვის ილიას იდეების ერთგული რჩებოდა. ამიტომაც იყო განსაკუთრებული სამიზნე რუსიფიკატორული პოლიტიკის გამტარებელთათვის.

პროლეტარულმა მწერლობამ დღიდან დაარსებისა დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადა ანტიბოლშევიკური სულისკვეთებით განწყობილ მწერლებს, მათ შორის მიხეილ ჯავახიშვილს. მწერლის უბის წიგნაკისეულ ჩანაწერებში არაერთგან ვხვდებით პროლეტარული მწერლობის დიქტატურისა და ტერორის შესახებ: „ჩვენ ვიმარჯვებთ, თქვენ კი მარცხდებით - წარამარა იკვებიან პროლეტმწერლები. ყველა ლომები რომ ამოვჟლიტოთ, ტურაც კი ლომად გასაღდება -, აი ჩემი პასუხი.... პროლეტმწერლები დაბადებიდანვე საჭურისები არიან და ჩვენს დადუმებასაც ლამობენ. თუ დროზე არ გვეშველა, ქართული მწერლობა ხუთიოდე წელში სულს დაიღუპება“.

მიხეილ ჯავახიშვილი იდეოლოგიურ ბრძოლაში მწერალსა და მწერლობას განსაკუთრებულ მისიას აკისრებს. საბჭოთა დიქტატურის სამსახურში ფანატიკურად ჩამდგარი პროლეტარული მწერლობის წარმომადგენელთა მიზანმიმართული პროპაგანდისტული სტრიქონების: „მე მამას მოვკლავ, დავახრჩობ დედას რევოლუციამ თუკი მიბრძანა...“, „სანამდე ელავს გაბასრული ხმალი კომუნის, მე ჩემს სამშობლოს ყველგან ვიშოვი...“ პარალელურად მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ მწერლობასა და ხალხურ პოეზიას ვაჟკაცობის იდეოლოგიის რელიგიამდე აყვანას, ვაჟკაცობის კულტის დედალერძად აღზევებას ავალებდა, როგორც ერის გადარჩენის ერთ-ერთ საშუალებას.

საკვანძო სიტყვები: მიხეილ ჯავახიშვილი, უბის წიგნაკი, საბჭოური იდეოლოგია, დიქტატურა, არიფიონი.

ამა თუ იმ მწერლის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები ერთ-ერთი სანდო და საიმედო წყაროა არა მარტო კალმოსნის შემოქმედებითი პროცესის შესასწავლად,

არამედ მისი მსოფლმხედველობის სწორად გასააზრებლად.

ამ თვალსაზრისით მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები მდიდარი და მრავალფეროვანია. იგი გვახედებს რა მწერლის შემოქმედებით ლაბორატორიაში, გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის მწერლის წერის მანერაზე, ამავედროულად მის დამოკიდებულებაზე თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკურ, თუ კულტურულ მოვლენებთან.

მიხეილ ჯავახიშვილი იმ მწერალთა რიცხვს განეკუთვნება, რომლებიც მოუცილებლად ატარებდნენ უბის წიგნაკს. იგი თავის უბის წიგნაკში თითქმის ყოლედლიურად აკეთებდა ჩანაწერებს, მონახაზებს, გეგმებს, იწერდა ხალხში გაგონილ ამა თუ იმ ამბავს, ცხოვრებისეულ მოვლენასა თუ ფაქტს, როგორც თავად იტყოდა ზოგჯერ „ყურმოკრულს“, ზოგჯერ „თვალმოკრულს“, ზოგჯერ „მოგონილსაც“, გაატარებდა თავის შემოქმედებით ქურაში და კვლავ ხალხის კუთვნილებად აქცევდა.

2011 წელს ცისანა გენძეხაძისა და მარინა შიშნიაშვილის მიერ წიგნად გამოცემული მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეული ჩანაწერები მოიცავს საინტერესო მასალას 1924 წლიდან 1935 წლის ჩათვლით. აღნიშნული ჩანაწერები მრავალმხრივ იპყრობს ყურდღებას. მასში ვხვდებით მწერლის შემოქმედებითი პროცესის ამსახველ ჩანაწერებს; ორიგინალურ აფორისტულ შეგონებებს, რაც არაერთი ნაწარმოების იდეურ ჩანაფიქრს უკავშირდება; გვხვდება ჩანაწერები, სადაც ჩანს მწერლის დამოკიდებულება ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებთან დაკავშირებულ აქტუალურ საკითხებთან; განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის ჩანაწერები, სადაც აშკარადაა გამოვლენილი მწერლის ნეგატიური დამოკიდებულება საქართველოში გასაბჭოების შემდგომ პერიოდში განვითარებული მოვლენებისადმი.

მიხეილ ჯავახიშვილი 1924 წელს ასეთ ჩანაწერებს აკეთებს უბის წიგნაკში: „ბნელ ღამეს მამადავითის სასაფლაოზე ავედი. ლანდი მომეჩვენა. ილია ჭავჭავაძე გაცოცხლებულიყო. წამომყვა. საქ-ო დავატარე. ყველაფერი ნახა. მესაუბრა. ვეღარ გაუძლო_ვიღუპებითო_და ისევ საფლავში ჩავიდა“ (ჯავახიშვილი, 2011: 40).

მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეულ ჩანაწერებში ხშირია გასაბჭოებული საქართველოს სავალალო ყოფით გამოწვეული გულის ტკივილი. მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი:

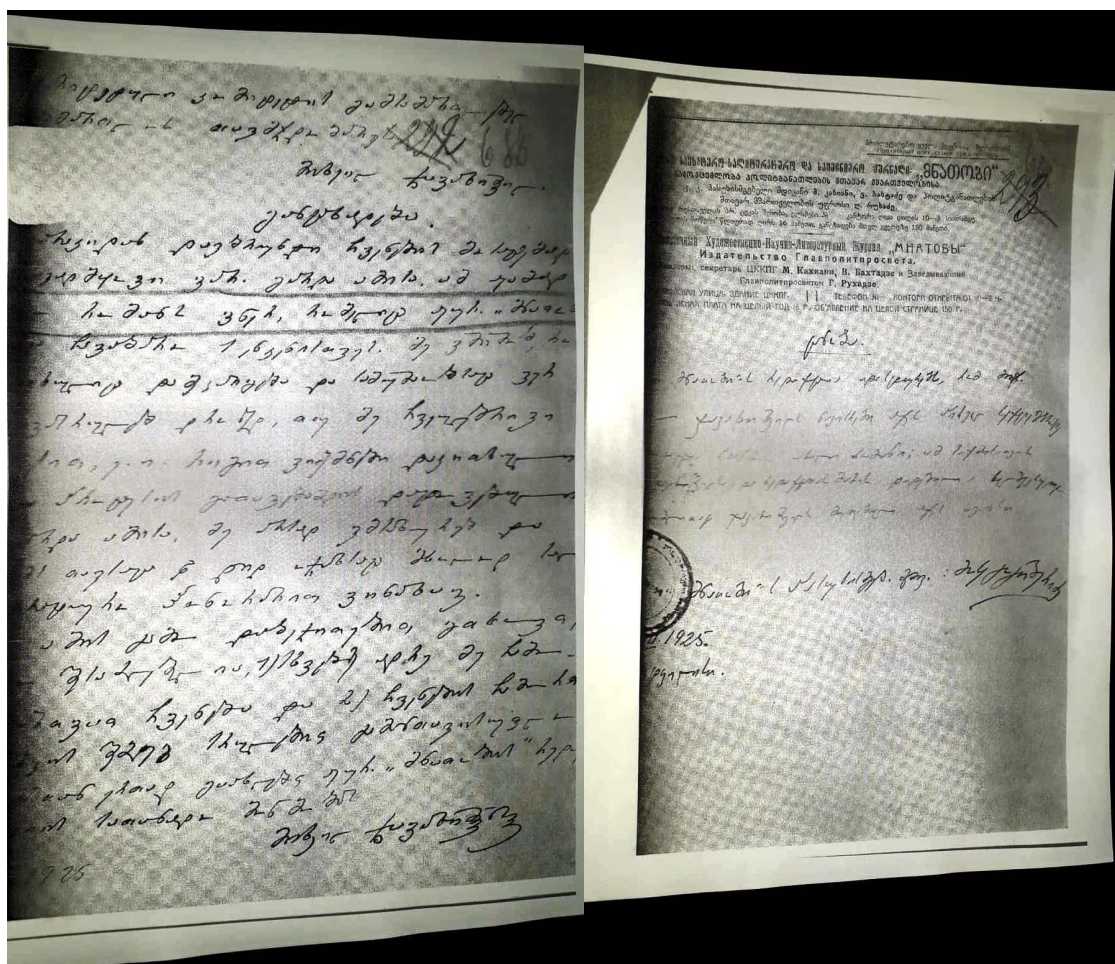
„ბაზალეთის ტბის ძირიდან განგებამ ოქროს აკვანი ამოიღო. იმავე განგებამ სამი წლის შემდეგ წითელი ხიშტით უკანვე ჩააგო“ (ჯავახიშვილი, 2011: 20).

„დღევანდელი ქართული მწერლობა, ხელოვნება და მეცნიერებაც, მეტად მცირე გამონაკლისის გარდა, მოსკოვის ნაბუშარია. საკუთარი ქართული სული იშვიათად მოსჩანს სადმე. მხოლოდ სრულ თავისუფლებას შეუძლიან ეს უცხო სისხლი მოგვაშოროს. მხოლოდ ქართულის ფოლადურ რომანტიკას შეუძლიან სავსებით განგვეკურნოს, მაგრამ ამისთვის საჭიროა, რომ ჩვენს ირგვლივ და ჩვენს სულიერ-ფიზიკურ ცხოვრებაშიც ნამდვილი გამაჯანსაღებელი კატაკლიზმი მოხდეს - „ჩვენ კი - ჩვენ ჩვენს თავს არ ვეყუდნით და ამიტომ მოლოდინის მეტი აღარა დაგვრჩენია“ (ჯავახიშვილი, 2011: 44).

მიხეილ ჯავახიშვილისთვის, მიუხედავად მძიმე რეალობისა, პესიმიზმი უცხო იყო. მისი თვალთ დანახული გასაბჭოებული საქართველო „დამარცხებული“, „განადგურებული“, „ქეციანი“, „დაღრეჯილი“, „დაშინებული“, მაგრამ მაინც „კბილებალესილი მგელია“. მწერლის არაერთ უბის წიგნაკისეულ ჩანაწერში იგრძნობა მომხდურთან შურიგებლობა და მეამბოხე სული. მიუხედავად სასტიკი რეპრესიებისა, იგი აქტიურად იყო ჩართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, რაც უბის

წიგნაკისეულ ჩანაწერებთან ერთად არაერთი დაკითხვის ოქმითა თუ პირადი განცხადებით დასტურდება

.მიხეილ ჯავახიშვილი იდეოლოგიურ ბრძოლაში მწერალსა და მწერლობას განსაკუთრებულ მისიას აკისრებს: „მწერალი ის არის, ვინც თავის ხალხს ანთებულ სანთელივით ჩაუდგება სულში“, „კვითულობთ უბის წიგნაკში (ჯავახიშვილი, 2011:178), ქართული მწერლობის ძირითად მიმართულებად მას რეალიზმი მიაჩნია: „... მეტსაც ვიტყვი: ყოველი პასუხისმგებელი ქართველი მწერალი მოვალეა არ გასცდეს რეალიზმის ფარგლებს, ხოლო ვინც გადასცდება, ის უეჭველად ან უნდა განდევნილდეს, ან კიდევ უფრო უარესი - ლანდებს და მაჯლაჯუნებს უნდა გადაჰყვეს“ (ჯავახიშვილი, 2011:207), ლიტერატურის ძირითად თემად კი ქართლის ბედი „სიყვარული უკვდავი თემაა მსოფლიო ლიტერატურისთვის, მაგრამ ქართულ ლიტერატურას ერთი თემაც აქვს, გაცილებით უფრო მაღალი, ღრმა და ძლიერი - „ქართლის ბედი“. იგი ღერძი უნდა იყოს ჩვენი შემოქმედების. მაგრამ სწორედ იგია სასტიკად დევნილი და აკრამალული“, „წერს იგი (ჯავახიშვილი, 2011:204).

საბჭოური იდეოლოგიის დამყარების ჟამს, მაშინ, როდესაც, როგორც თავად ჯავახიშვილი იტყოდა „ლიტერატურული ფაშიზმი ან ფაშისტური ლიტერატურა შემოვიდა ჩვენში“ ეროვნული ინტერესების სადარაჯოზე მდგომი ქართველი მწერლებისთვის კალამი გოლგოთურ ჯვარს დაემსგავსა. მიუხედავად ამისა, მიხეილ ჯავახიშვილი ილიას იდეების ერთგული რჩებოდა ყოველთვის, „ბევრ ქართველ მწერალს მოსდის მოსკოვიდან ბრძანება, თუ როგორ უნდა სწეროს მან ფორმითაც და იდეოლოგიურადაც. არიფიონი კი მაგრად სდგას ქართულ მიწაზე და მისი აზროვნებაც

ამ მიწიდან ამოდის. სხვა რომ არ იყოს რა, ესეც საკმარისია ჩვენი გამარჯვებისათვის (ჯავახიშვილი, 2011:292)“, – ვკითხულობთ უბის წიგნაკში. ამიტომაც იყო განსაკუთრებული სამიზნე რუსიფიკატორული პოლიტიკის გამტარებელთათვის.

პროლეტარულმა მწერლობამ დღიდან დაარსებისა დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადა ანტიბოლშევიკური სულისკვეთებით განწყობილ მწერლებს. მიხეილ ჯავახიშვილის უბის წიგნაკისეულ ჩანაწერებში არაერთგან ვხვდებით პროლეტარული მწერლობის დიქტატურისა და ტერორის შესახებ :„ჩვენ ვიმარჯვებთ, თქვენ კი მარცხდებით – წარამარა იკვებიან პროლეტმწერლები. ყველა ლომები რომ ამოვჟლიტოთ, ტურაც კი ლომად გასაღდება –, აი ჩემი პასუხი.... პროლეტმწერლები დაბადებიდანვე საჭურისები არიან და ჩვენს დადუმებასაც ლამობენ. თუ დროზე არ გვეშველა, ქართული მწერლობა ხუთიოდე წელში სულ დაილუპება... პროლეტარული მწერლობა მადით სავსე სიცარიელეა... პროლეტმწერლები იდეოლოგიის ისეთ დოზას იძლევიან, რომ კამეჩსაც კი წააქცევს...მემარცხენეები (ფუტ-ები)თავიანთ მოსისხლე მტრად სთვლიან რეალიზმს. პროლეტმწერლები კი ნამდვილი რეალისტები არიან. მაინც უუმტკიცესი კავშირი აქვთ ერთმანეთთან. ჩანს, რევოლუციას სიტყვა უფრო სწყურია, ვიდრე საქმე, სჩანს ლიტ-ული დაჯგუფება ლიტ-ულ ნიადაგზე კი არ ხდება, არამედ მხოლოდ პოლიტლოზუნგებზე, არიფიონი კი სასტიკ ბრძოლას უცხადებს ასეთ სოციალ-ფსიხიურ სენს“ (ჯავახიშვილი, 2011:239, 240, 292).

საბჭოთა დიქტატურის სამსახურში ფანატიკურად ჩამდგარი პროლეტარული მწერლობის წარმომადგენელთა მიზანმიმართული პროპაგანდისტული სტრიქონების: „მე მამას მოვკლავ, დავახრჩობ დედას რევოლუციამ თუკი მიბრძანა...“, „სანამდე ელავს გაბასრული ხმალი კომუნის, მე ჩემს სამშობლოს ყველგან ვიშოვი...“ პარალელურად მიხეილ ჯავახიშვილი ქართულ მწერლობასა და ხალხურ პოეზიას ვაჟკაცობის იდეოლოგიის რელიგიამდე აყვანას, ვაჟკაცობის კულტის დედალერძად აღზევებას ავალეზდა, როგორც ერის გადარჩენის ერთ-ერთ საშუალებას.

უბის წიგნაკისეულ ჩანაწერებში ყოველ ნაბიჯზე იგრძნობა მწერლის ნეგატიური დამოკიდებულება საბჭოთა ყოფის მიმართ. წითლების მიზანში მიხეილ ჯავახიშვილი ანტიქრისტეს ოცნებას ხედავდა. მას რეალური საფუძველი ჰქონდა ეთქვა: „მე ვშიშობ საქართველოს მომავლის შიშით, და მე მეშინია ჩემივე შიშის“ (ჯავახიშვილი, 2011:22).

ქვეყნის უიმედო ყოფით გამოწვეული მწერლის მძიმე სულიერ განცდებია გადმოცემული არაერთ ჩანაწერში, ერთ-ერთში ვკითხულობთ: „25 თებერვალს მე ვიგრძენი თუ როგორ შემოვიდა ტანში მჭრელი მახილი, რომელიც მას აქვთ დღითი-დღე უფრო ღრმად მერჭობა. გაფითრებული ვარ და ტანში მუდმივი ჟრჟოლა მივლის. ეხლა სატევრის წვერი ზედ გულზე მაქვს დაბჯენილი და ვგრძნობ, ოდნავ რომ შევინძრე, ჩამესობა და ისე გამათავებს, რომ გმინვის ამოღებასაც ვეღარ მოვასწრებ (ჯავახიშვილი, 2011:238).

მიხეილ ჯავახიშვილი თითქოს გრძნობდა საბედისწერო მომავალს. 1935 წელს ასეთ ჩანაწერს აკეთებს: „კიდევ ბევრს მოჰკლავ ჭავჭავაძეს, ჰე საქართველოვ, მოირწყავ სისხლით მკერდს, ბარო და ველო“ (ჯავახიშვილი, 2011:292).

ტრაგიკულად განმეორდა ჯერ კიდევ 1924 წელს მწერლის ნაფიქრი: „ერთი ქართველის თავი უნდა მოეკვეთათ. უკანასკნელი სათხოვარი ჰკითხეს. მოითხოვა წვერის გაპარსვა, აბანო, საცვალი, ყალიონი. უკანასკნელ სათქმელს მერე ვიტყვიო. ბოლოს იგი სთქვა: „საქ. გაუმარჯოს“ და თავი ჯალათს გაუშვირა“ (ჯავახიშვილი, 2011:8). მიხეილ ჯავახიშვილმა თითქოს იწინასწარმეტყველა საკუთარი აღსასრული, ჩეკისტთან მის უკანასკნელ სიტყვებშიც ხომ საქართველოს ნათელ მომავალზე ზრუნვა იყო.

ლიტერატურა

1. ჯავახიშვილი, მ. (2011). უბის წიგნაკებიდან ჩანაწერები. თბილისი: ინტელექტი

From the Book Records of Mikheil Javakhishvili

Kochloshvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. The book records of a writer are one of the reliable and trustworthy sources not only for studying the creative works of a writer, but also for the consideration of his world view.

From this point of view, Mikheil Javakhishvili's book records are rich and varied. Having been appeared in the writer's creative laboratory, readers are given certain ideas about the author's writing style as well as his relation with the contemporary historical, political and cultural events. At this moment the subject of our interest is 1924-1935 book records of Mikheil Javakhishvili. The writer's records of this time vividly describe the negative relation of the author towards the Soviet regime. Mikeil Javakhishvili saw the Antichrist's dream in the goals of Red Army. He had a real basis to say: "I'm afraid of Georgia's future, and I'm afraid of my fear". Despite the bitter reality, pessimism was unfamiliar to Mikheil Javakhishvili, he was always devoted to the ideas of Ilia Chavchavadze. That is why he was the main target for the policy-makers of Russian regime.

Proletarian writing from the day of its foundation had a ruthless struggle against the authors of antibolishvic spirit, including Mikheil Javakhishvili. In the book records of the author, we often hear about the dictatorship and terror of proletarian writings: "We win and you are defeated – often boast proletarian writers. If we destruct all the lions, jackals will be turned into the lions, - this is my answer.... Proletarian writers are eunuchs from their birth and they try to button up our mouth. If we do not care about time, Georgian writings will die in five years. If this situation is not solved in time, The Georgian writing will be totally abolished in near future".

Mikheil Javakhishvili imposes a special mission to the writers in this ideological struggle. The proletariat writers fanatically serving the Soviet dictatorship wrote: "I'll kill my father, I'll choke my mother if the revolution orders me ...", " I get my homeland everywhere while the sharp sword of the Communes is blazing..." In parallel with the purposeful propaganda lines of the proletariat writers Mikheil Javakhishvili struggled for taking up the ideology of bravery of the Georgian literature and folk poetry to the level of religion and tended to exhalt the bravery cult as one of the means of survival of the nation

Key words: Mikheil Javakhishvili, book records, Soviet ideology, dictatorship.

Тора Как Первоисточник Притчи о Йусуфе и Зулейхе

Абдуллаева Шахла

Национальный Музей Азербайджанской Литературы Имени
Низами Гянджеви НАН Азербайджана

Абстракт. Эта легенда берет свои истоки из истории об Иосифе Прекрасном в главах 37-50 «Бе-решит» в Торе и в 12-й суре Священного Корана. В Торе прослеживается вся его жизнь – от рождения до его смерти. Также в Коране, в отличие от историй других пророков, сведения о которых разбросаны по всему Священному Корану, история о Пророке Иосифе передана полностью в одной суре. Со временем первоначальная версия этой притчи, данная в священных книгах, подверглась изменениям. Несмотря на эти изменения, основной сюжет и мотивы были сохранены и отражены в литературных произведениях.

Тесная связь литературы и религии привела к появлению религиозных архетипов, образов и символов в литературе разных народов. На протяжении веков, история Адама, Авраама, Моисея, Соломона, Иосифа и других пророков являлась первоисточником в литературе как Востока, так и Запада, и эти истории были отражены не только в религиозных, но и в художественных и исторических произведениях разного содержания.

Ключевые слова: Тора, пророк Джозеф, Йусуф и Зулейха, основные источники

Притча о Йусуфе и Зулейхе на протяжении столетий являлась одной из широко используемых и любимых тем в литературе Ближнего Востока. Эта легенда берет свои истоки из истории об Иосифе Прекрасном в главах 37-50 «Бе-решит» в Торе и в 12-й суре Священного Корана. В Торе прослеживается вся его жизнь – от рождения до его смерти. Также в Коране, в отличие от историй других пророков, сведения о которых разбросаны по всему Священному Корану, история о Пророке Иосифе передана полностью в одной суре. Со временем первоначальная версия этой притчи, данная в священных книгах, подверглась изменениям. Несмотря на эти изменения, основной сюжет и мотивы были сохранены и отражены в литературных произведениях.

В западной литературе история Иосифа в основном была обработана по мотивам его отношений с братьями и в воспитательных целях, ставя образ Иосифа на пьедестал. В восточной же литературе, помимо воспитательных целей, история пророка Иосифа была создана как произведение, восхваляющее любовь Йусуфа и Зулейхи. И на основе этого сказания были созданы многочисленные произведения, сыгравшие свою роль в развитии литературы восточных народов. Бытует мнение, что в западную литературу притча об Иосифе пришла из Торы, а в восточную – из Корана. Однако, сравнительный анализ историй о Пророке Иосифе в обеих Священных книгах показал, что в восточной литературе очень

часто использовались мотивы не только из Корана, но и из Торы, а также эпизоды, имеющиеся только в Торе.

Тесная связь литературы и религии привела к появлению религиозных архетипов, образов и символов в литературе разных народов. На протяжении веков, история Адама, Авраама, Моисея, Соломона, Иосифа и других пророков являлась первоисточником в литературе как Востока, так и Запада, и эти истории были отражены не только в религиозных, но и в художественных и исторических произведениях разного содержания.

Среди этих сюжетов история жизни пророка Иосифа, и, в основном, притча о Йусуфе и Зулейхе – одна из широко используемых и любимых тем в восточной литературе. Эта притча, подобно сказаниям «Лейли и Меджнун», «Хосров и Ширин», стала вдохновителем многообразных тем как персидской, так и тюркской литературы.

До перехода в литературу, основной сюжет этой притчи предстал перед нами в Священных книгах как история о пророке Иосифе: в главах 37-50 «Книги Бытия» («Бе-решит») в Торе и в 12-й суре Священного Корана.

Одним из главных сюжетов истории пророка Иосифа является старание замужней женщины привязать к себе молодого парня, клевета с ее стороны, жалоба своему мужу после отвержения, желание мужа отомстить, спасение молодого человека от смерти или тюрьмы, наказание женщины.

Похожий сюжет мы встречаем в мифологии Древнего Египта. В эпоху Нового царства (в 1550-1070 гг. до н.э.) мифологические сюжеты становятся основой многих сказок, притч и поэм. Одним из самых знаменитых произведений египетской литературы эпохи Нового царства является сказка «Два брата» или «Притча об Анупу и Бате», с которой и началось изучение египетской художественной словесности (Синило, 1998). Предполагается, что сказка была переписана одним из секретарей Мернептаха из XIX династии (Türkdoğan, 2011). Отметим, что хотя неизвестна точная дата возникновения «Истории двух братьев» и папирус с его записью датируется 1225 г. до н.э. (Джонсон, 2000), некоторые исследователи считают, что история Иосифа в Торе берет начало именно с этой сказки (Аккерман, 1995, с.82). Но, на наш взгляд, это всего лишь похожий сюжет и аналогичная тема, и возможно, именно эта легенда появилась как следствие распространения истории пророка Иосифа в Торе.

Также существует еще одно повествование, связанное с Беллерофонтом в греческой мифологии, по сюжету напоминающее некоторые основные моменты истории пророка Иосифа.

Беллерофонт, внук Сизифа, по другим источникам - сын Посейдона в греческой мифологии, нечаянно убивает одного коринфянина и бежит в Тиринф к царю Прету. Алтея, жена Прета влюбляется в Беллерофонта, но, не получив взаимность, обвиняет его в покушении на ее честь. Тогда царь Прет отправляет Беллерофонта в Ликию к своему зятю Иобату, с тайной просьбой убить Беллерофонта. Но Иобат не решается на это и посылает Беллерофонта в опасные походы, во время которых последний прославляется своими подвигами. Иобат, догадавшийся о божественном происхождении Беллерофонта, делает его

соправителем... (Литературная энциклопедия, 1929, с.728).

Конечно же, в истории пророка Иосифа существует множество похожих моментов, но она отличается именно разнообразностью мотивов: любовь Иакова к Рахиль, любовь Иакова к Иосифу и Иосифа к отцу, зависть братьев, продажа в рабство, страстная любовь жены Потифара, заключение в темницу из-за ложного обвинения, сны – как Иосифа, так и двух заключенных и самого фараона, возвышение Иосифа от рабства до должности правителя страны, спасение египтян от голода и т.п.

В Торе история пророка Иосифа изложена довольно подробно:

У Иакова было двенадцать сыновей. Из всех своих сыновей он больше всего любил Иосифа и сшил ему разноцветную одежду. Братья начали завидовать Иосифу и сильно возненавидели его. Однажды Иосиф увидел во сне, что он с братьями в поле вяжет снопы. Вдруг его сноп встал посередине, а снопы братьев окружили его и поклонились ему. В другой раз Иосиф увидел во сне, что Солнце, Луна и одиннадцать звезд поклоняются ему. Когда он рассказал свои сны отцу, тот сделал ему замечание: «Что это за сон, что приснился тебе? Неужели придем, я и твоя мать, и братья твои поклониться тебе до земли?». После этого братья стали ненавидеть Иосифа еще больше.

Вскоре после этого, когда братья пасли стада далеко от дома, отец послал Иосифа узнать, здоровы ли братья и цел ли скот. Когда он нашел их в Дотане, братья, еще издали увидев Иосифа, сказали друг другу: «Ну вот, сновидец этот пришел, давайте убьем его, и бросим в одну из ям, и скажем отцу, что хищный зверь съел его. Тогда увидим, как сбудутся его сны».

Но Рувим, старший из братьев, сказал: «Не проливайте крови, лучше бросьте его в ров». А сам хотел спасти Иосифа и возвратить отцу. Братья послушались Рувима, сняли с Иосифа разноцветную одежду и бросили его в глубокий ров, в котором не было воды. В это время мимо них проезжали купцы. Иуда посоветовал продать Иосифа, и они продали его за двадцать сребреников этим купцам. Затем вымазали одежду Иосифа кровью козленка, принесли к отцу и сказали: «Мы нашли эту одежду, не Иосифа ли она?». Иаков узнал одежду любимого сына и с горестью воскликнул: «Верно, дикий зверь растерзал его!». Иаков очень долго оплакивал сына, и никто не смог утешить его.

Купцы привезли Иосифа с собой в Египет и продали царедворцу по имени Потифар. Иосиф служил своему господину честно и Потифар сделал его управляющим в своем доме. Жена Потифара влюбилась в Иосифа, предложила ему близость, но получив отказ, оклеветала Иосифа. Потифар поверил своей жене и посадил Иосифа в тюрьму.

В той же тюрьме сидели виночерпий и хлебодар фараона. Однажды они увидели сон и рассказали о них Иосифу. Иосиф, истолковав их сны, сказал виночерпию, что через три дня фараон простит его, и он снова будет виночерпием. А сон хлебодара был истолкован так, что через три дня его повесят по велению фараона. Все исполнилось так, как и сказал Иосиф: виночерпий был помилован, а хлебодар повешан.

Через два года после этого фараон в одну и ту же ночь видит два сна. Ему

снится, будто он стоит на берегу реки, из реки сначала выходят семь полных и красивых, а за ними семь тощих коров; тощие коровы поглощают полных, а сами так и остаются тощими. А в другом сне – будто на одном стебле выросло семь колосьев полных, а после семь колосьев сухих и тощих, и тощие колосья поглощают семь полных колосьев.

Проснувшись, фараон призывает всех египетских мудрецов, но никто из них не может истолковать эти сны. Виночерпий, вспомнив об Иосифе рассказывает о нем фараону. Иосифа приводят к фараону, и он истолковывает его сны: «Оба сна означают одно и то же: наступит в земле египетской семь лет изобилия, а после них будет семь лет голода». Иосиф также дает фараону совет заготовить в плодородные годы столько хлеба, чтобы его хватило на все последующие годы голода. Услышав это, фараон назначает Иосифа главным начальником на земле Египетской, первым после себя, и поручает ему самому заняться этими заготовками.

Первые семь лет Иосиф собирает в Египте много хлеба, за счет которого спасает Египет от голода. Так как голод распространяется по всей земле, в Египет за хлебом приезжают люди отовсюду, а также и сыновья Иакова из земли Ханаанской. Братья приходят к Иосифу, поклоняются перед ним, даже не узнав его. Иосиф же узнает братьев и обвиняет их в том, что они разведчики. А те объясняют, что они братья и пришли за хлебом. Иосиф говорит: «Если это правда, то пусть один из братьев останется здесь, а остальные отвезут хлеб и привезут с собой младшего брата». Услышав это, братья начинают говорить между собой, думая, что Иосиф, который говорил с ними через переводчика, не понимает их: «Точно мы виноваты из-за брата нашего; потому что мы видели страдание души его, когда он умолял нас, но мы не послушали. За то и нашло на нас горе это». Услышав это, Иосиф отходит от них и плачет. После, оставив у себя Симеона, остальных братьев отпускает.

Через некоторое время хлеб в семье Иакова заканчивается. После долгих уговоров, Иаков разрешает братьям забрать с собой младшего брата Вениамина и братья отправляются в Египет за хлебом и Симеоном. Иосиф, увидев братьев и Вениамина, приказывает отвести их в дом и устраивает для них обед. После обеда Иосиф приказывает наполнить мешки братьев, а в мешок Вениамина также положить серебряную чашу.

На следующее утро, едва братья отходят недалеко от города, Иосиф приказывает своему управителю догнать их и обыскать, не они ли украли его серебряную чашу. Так и делают, братья, уверенные в своей правоте говорят: «У кого из рабов твоих найдется чаша, тот, да умрет; а мы будем рабами господину нашему». Чашу находят в мешке Вениамина. Братья все возвращаются к Иосифу, падают перед ним на землю и Иуда, который обещал отцу вернуть Вениамина в целостности и сохранности, говорит: «Оставь меня у себя, я буду рабом твоим, а брата младшегопусти, пусть вернется с братьями своими».

Иосиф, увидев, что братья исправились, решает больше не скрываться от них. Он высылает всех слуг, плачет и говорит им: «Я Иосиф, брат ваш, которого вы продали в Египет». Братья от смущения и страха не могут ему ответить и Иосиф

продолжает: «Не печальтесь, и да не покажется вам досадным, что вы продали меня, потому что Сам Бог послал меня сюда, чтобы оставить вас на земле и сохранить вашу жизнь до великого спасенья. Отправляйтесь скорее к отцу и скажите ему, чтобы он ехал в Египет ко мне, потому что еще остается пять лет голода».

Братья возвращаются к отцу, и когда Иаков узнает, что сын его Иосиф жив, он переселяется со всем своим семейством в Египет к Иосифу.

Семнадцать лет Иаков живет в Египте и когда приближается смерть, он сначала благословляет Иосифа и его детей – Манассию и Ефрема. Потом, собрав всех сыновей своих, он каждому из них дает благословение. После, завещав своим сыновьям, чтобы они похоронили его на земле Ханаанской, там, где похоронены его отцы, Иаков умирает. Сыновья хоронят его в пещере на поле Махпэла, на земле Ханаанской. Через пятьдесят лет после Иакова умирает и Иосиф, сказав перед смертью, что Бог выведет еврейский народ из Египта и возвратит на землю Ханаанскую. Он также завещает, чтобы его кости были перенесены на родную землю (Тора с комментариями Раши, 2009, с.660-876).

Это – краткое изложение истории пророка Иосифа в Священной Торе. Но в мидрашах очень много комментариев и пересказов мотива отношений пророка Иосифа и братьев, также с женой Потифара, которая приобретает имя только лишь в средневековых легендах. Мидраш «Сефер ха-яшар» называет ее «Зулейка» (Book of Yasher, 1887), этим же именем она известна в Восточной литературе.

История Иосифа в Торе оказала широкое влияние на литературное творчество разных народов, так как распространение и вхождение сказаний о Йусуфе и Зулейхе в литературу разных народов мира началось через Тору, а после, через Коран. В начале IV века появилось «Слово на Иосифа Прекрасного» сирийского христианского поэта Ефрема Сирина (ум. 373) (История всемирной литературы, 1983, с.81). Другие сирийские христианские поэты Нарсай (410-505) и Иаков Серугский (450-512) также сочинили поэму на данную тему (Кулиев, 1969, с.25).

Новоевропейская литература тоже не прошла мимо этого чувствительного сюжета, и за одно лишь десятилетие после 1532 г., только на германском севере Европы, было написано множество пьес об Иосифе. В XX веке к этой теме также обратился Т. Манн (1875-1953), написавший тетralогию «Иосиф и его братья». А трагедия латышского писателя Я. Райниса (1865-1929) с тем же заглавием (1919) посвящена размышлениям о любви, ненависти и прощении (см.: История всемирной литературы, 1983).

Как видно из вышеизложенного, в западной литературе история Иосифа в основном была обработана по мотивам его отношений с братьями и написаны они в воспитательных целях, ставя образ Иосифа на пьедестал. В восточной же литературе, помимо воспитательных целей, история пророка Иосифа (Йусуфа) была создана как произведение, восхваляющее любовь Йусуфа и Зулейхи, как и любовь Лейли и Меджнуна, Хосрова и Ширин и т.п. И на основе этого сказания были созданы многочисленные произведения, сыгравшие свою роль в развитии письменной литературы восточных народов.

Известный турецкий литературовед Агах Сирри Левенд (1893-1979) установил, что только в период после XV в. на эту тему было написано 27 произведений такими авторами, как Бехишти Ахмед Синан, Джалили, Ахмеди, Шейхоглу Мустафа, Кеprüлюзаде Асад Паша, Мехмет Иззет Паша, Йусуф Челеби, Шикари, Зихни и др. (Levend, 1988, с.120-129). А в персоязычной литературе на эту тему насчитывают около 30 произведений (Хайямпур, 1965, с.431).

Бытует мнение, что в западную литературу притча об Иосифе пришла из Торы, а в восточную – из Корана. Однако следует отметить, что сравнительный анализ историй о Пророке Йусуфе в обеих Священных книгах показал, что в восточной литературе очень часто использовались мотивы не только из Корана, но и из Торы. Например, в одном из самых знаменитых произведений тюркоязычной литературы «Йусуф и Зулейха» Х.Хамди описаны эпизоды, имеющиеся только в Торе («Бе-решит», главы 27, 46): история Эсава, родного брата-близнеца Иакова, зависть братьев, которая позже проявилась в отношениях между братьями Иосифа, желание пророка Исаака передать пророчество Эсаву, которое с помощью матери переходит к Иакову, а также упоминание имен сынов Израилевых – Иакова, его сыновей, их матерей, потомков и т.д. (Hamdi, 1991, с.55, 56, 71, 91, 105). Вполне вероятно, что основной причиной является то, что история Иосифа в Торе описана широко и подробно.

Важно отметить, что во все эти произведения, на первый взгляд, представляющие собой истории о любви, в действительности заложен глубокий, связанный и с каббалой, и с суфизмом скрытый смысл, отражающий священный путь к мудрости и совершенству.

Литература

1. Аккерман, Д. (1995). Любовь в истории. Перевод с англ. Е.Бабаевой. Москва: КРОН-ПРЕСС
2. Джонсон, П. (2000). Популярная история евреев. Перевод с англ. Зотова И.К. М.: «Вече»
3. История всемирной литературы (1983). Институт мировой литературы имени М.Горького. Том 1. Москва: Наука
4. Кулиев, А. (1969). Поэма «Юсиф и Зулейха» Абдурахмана Джамии. Баку (на азерб. языке)
5. Литературная энциклопедия (1929): в 11-и томах, Т.2. (Отв. ред. Фриче В.). М.: Издательство Коммунистическая Академия
6. Синило, Г. В. (1998). Древние литературы Ближнего Востока и мир ТаНаХа (Ветхого Завета). Учебное пособие для студентов филологических факультетов вузов. Москва: ЗАО Издательский центр «Экономпресс»
7. Тора с комментариями Раши (2009). В 5-и томах, Т.1, Брейшит (Бытие). Москва: Книжники; ЛеХаим
8. Хайямпур, А. (1965). Йусуф и Зулейха. Научный журнал факультета литературы Тебризского Университета, №48, с. 418-433 (на персид. языке)
9. Book of Yasher (1887). Referred to in Joshua and Second Samuel. Faithfully translated from the original Hebrew into English. Salt Lake City: J.H.Parry & Company
10. Hamdi, Hamdullah (1991). Yusuf u Züleyha (Hazırlayan: Naci Onur). Ankara: Akçağ Yayınları
11. Levend, A.S. (1988). Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
12. Türkdoğan, M.G. (2011). Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

The Torah as the Primary Source of the Legend about Yusuf and Zulaikha

Abdullayeva Shahla

National Museum of Azerbaijan Literature Named after Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences

ABSTRACT. For centuries legend about Yusuf and Zulaikha has been one of the commonly used and favorite themes both in literature of Muslim nations of the East and the Western literature. The basis of this theme was taken from the life story of Prophet Joseph, narrated in Torah (Genesis, 37-50) and the 12th surah of Holy Qur'an. There is given all Joseph's life in Torah – from birth to his death. And, in Qur'an unlike stories of other Prophets, the details of which are scattered throughout the Holy Qur'an, the history of Prophet Joseph was revealed completely in one surah. With time, the original version of this parable, given in the sacred books, underwent changes. Though, the main motifs were preserved and reflected in literary works.

In Western literature, the story of Joseph was basically crafted based on his relationship with his brothers and also in educational whole, putting the image of Joseph on a pedestal. And in the Eastern literature, in addition to educational purposes, the story of the Joseph was created as a love story of Yusuf and Zulaikha. On the basis of this legend there were created numerous literary works that played their role in the development of Eastern literature. There exists an opinion that the legend about Yusuf and Zulaikha came to the Western literature from the Torah, and to the Eastern one, from the Qur'an. However, it should be noted that a comparative analysis of the stories about the Prophet Joseph in both Sacred Books showed that motives in the Eastern literature were taken not only from the Qur'an, but also from the Torah, and as well as episodes available only in the Torah.

Key words: Torah, Prophet Joseph, Yusuf and Zulaikha, primary sources

N-ალილლაქტამების ჰომოპოლიმერების სინთეზი და მათი ზოგიერთი თვისების შესწავლა

ვეფხიშვილი ნინო
ანდრონიკაშვილი გიული
ღალოლიშვილი მზია
ზუროშვილი ლამარა

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. დღეს ქიმიკაში აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს ისეთი ნივთიერებების სინთეზი, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელია მცენარეთა დაცვა სხვადასხვა დაავადებისაგან.

ჩვენ მიერ პოლიმერიზაციის გზით მიღებულია N-ალილ- α -პიროლიდონისა და N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამის ჰომოპოლიმერები. დადგენილია მათი მაღალი გამოსავლიანობით მიღების ოპტიმალური პირობები.

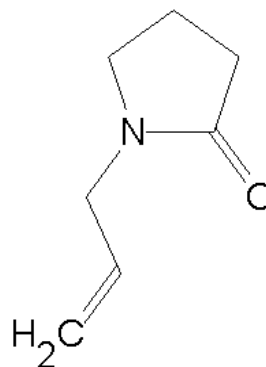
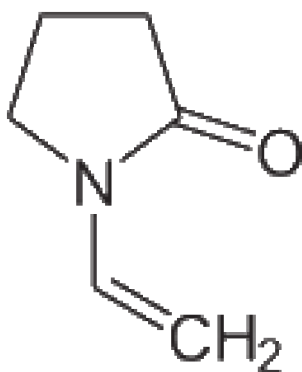
ჩატარებული ექსპერიმენტისას შესამჩნევია, რომ პოლიმერიზაციის ერთსა და იმავე პირობებში N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამი ნაკლებ აქტიურობას იჩენს N-ალილ- α -პიროლიდონთან შედარებით.

სინთეზირებული პოლიმერების ბიოციდური აქტივობის კვლევამ აჩვენა, რომ ისინი ავლენს ბაქტერიოციდულ თვისებებს; პირველად ჩვენ მიერ დადგინდა, რომ ისინი აჩერებს ფიტოპათოგენური ბაქტერიების: *Xanthomonas campestris*, *Bacterium tumefaciens*, *Actinomyces Lavandule* და *Actinomyces griseus*-ის ზრდას. ეს ის ბაქტერიებია, რომლებიც კულტურული მცენარეებისათვის ლეტალურ შედეგს განაპირობებს: აჩენს ვაზის კიბოს, თეთრთავა კომბოსტოს ბაქტერიოზს, იწვევს მცენარის შემადგენელი, წყალში ხსნადი ბიოპოლიმერების დაშლას და სხვა.

ამდენად, ჩვენ მიერ სინთეზირებული პოლიმერები, შესაძლოა გამოყენებულ იქნას მცენარეთა ქიმიური დამცავი საშუალებების წარმოებაში, როგორც მათი შემადგენელი აქტიური ნივთიერებები (Шкаликов и др, 2010).

საკვანძო სიტყვები: N-ალილლაქტამი, ჰომოპოლიმერიზაცია, დიკუმბილის ზეჟანგი, ფიტოპათოგენური ბაქტერიები.

ლიტერატურაში არის მცირე ინფორმაცია N-ალილლაქტამების პოლიმერიზაციის შესახებ. ცნობილია, რომ ალილლაქტამები უფრო ძნელად ექვემდებარება პოლიმერიზაციის რეაქციებს, ვიდრე იმავე ლაქტამების ვინილური ნაწარმები. N-ვინილლაქტამების მაღალი აქტივობა განპირობებულია $C=O$ და $C=C$ ბმების π -ელექტრონული სისტემების შეუღლებით აზოტის ატომის თავისუფალ ელექტრონულ წყვილთან, ხოლო ალილის რადიკალის $C=C$ ბმა აზოტის ატომისაგან CH_2 ჯგუფითაა იზოლირებული, რაც ამნელებს შეუღლებას პროცესს

ამ მიზეზის გამო N-ალილლაქტამების ჰომოპოლიმერიზაციის აქამდე განხორციელებული რეაქციების ნაკლად ითვლება ჩატარების პირობების სირთულე, ელექტროენერგიისა და ინიციატორის დიდი რაოდენობით ხარჯვასთან ერთად, რეაქციის პროდუქტის დაბალი გამოსავლიანობა, (Шостаковский и др., 1960).

1. **ექსპერიმენტული ნაწილი.** პოლიმერიზაციისთვის გამოვიყენეთ ჩვენ მიერ სინთეზირებული N-ალილ- α -პიროლიდონი და N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამი (Вепхишвили и др, 2017), რომლებიც გასუფთავებული იყო ქლოროფორმის ხსნარიდან მეთანოლით ორჯერ გადალექვის გზით, და ინიციატორი დიკუმილის ზეჟანგი, ასევე, გასუფთავების მიზნით, ორჯერ გადაკრისტალებული მეთანოლის ხსნარიდან.

თავდაპირველად წყლის თერმოსტატში ვატარებდით საორიენტაციო ცდებს მცირე რაოდენობის მონომერებზე, რომლებიც ამპულაში გვქონდა ჩატვირთული.

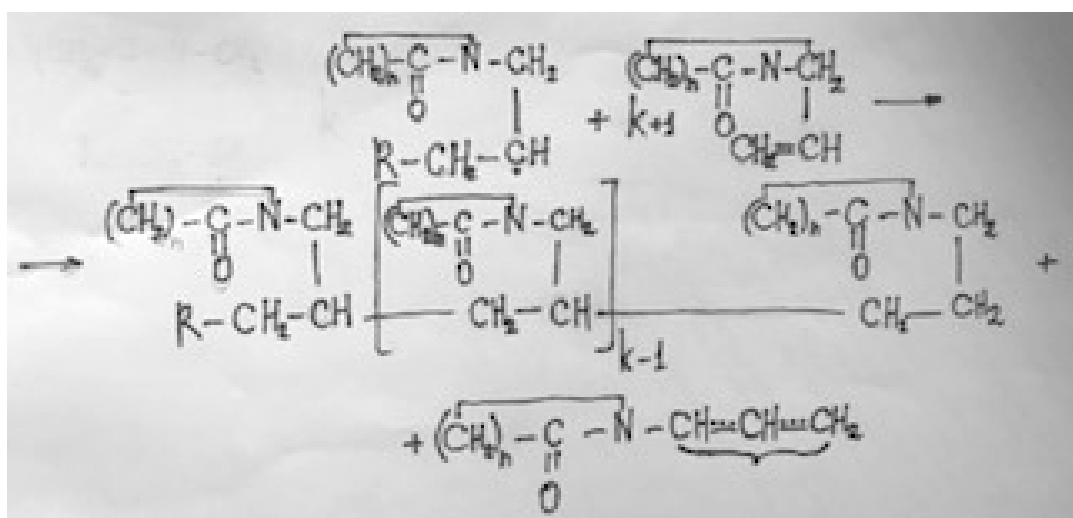
ძირითადი ცდები ჩატარდა ჰაერის თერმოსტატში 6 გ N-ალილ- α -პიროლიდონსა და 4 გ N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამზე, დროის და ტემპერატურის გარკვეული ინტერვალთა და ინიციატორის სხვადასხვა რაოდენობით: მირჩილულ ამპულაში 40-100 საათის განმავლობაში უწყვეტი ცხელებით 50-120 °C -ზე ინიციატორის - დიკუმილის ზეჟანგის - თანაობისას (მონომერების მასის 0,01-0,25 %). პოლიმერიზაციის რეაქციის კონტროლს ვაწარმოებდით მორეაგირე ნივთიერებების გარეგნული სახისა და სიბლანტის ცვლილებებით.

რეაქციის დასასრულს, ამპულებს ვაციებდით -3;-4 °C -ზე. ამპულის შიგთავსი აცეტონით გადაგვქონდა კოლბაში, რომელიც მიერთებული იყო მაღალი ვაკუუმის ქვეშ გამოხდის მოწყობილობასთან; გამხსნელს ვაცილებდით 5-7 მმ.ვცხ.სვ. წნევაზე. ხოლო ამის შემდეგ დარჩენილი ნაშთიდან, აზოტის ნაკადით, 40-55 °C -ზე (წყლის აბაზანაზე) და 0,01-0,03 მმ.ვცხ.სვ. წნევაზე, გადავდენდით რეაქციაში შეუსვლელ მონომერებს.

მიღებული პოლიმერები ბენზოლით გადაგვქონდა ბიუქსში; ბენზოლს ვაორთქლებდით 50-60 °C -ზე და 5-7 მმ.ვცხ.სვ. წნევაზე. პოლიმერის ჩარეცხვას ვახდენდით აბს. ეთერით, რომლის დუდილის ტემპერატურაა 35 °C-ია, და ვაცილებდით გამხსნელებს მუდმივი მასის მიღებამდე.

პოლიმერიზაციის ერთსა და იმავე პირობებში, N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამი ნაკლებ აქტიურობას იჩენდა, ვიდრე N-ალილ- α -პიროლიდონი.

პოლიმერიზაციის რეაქციის საწყის ეტაპზე, ინიციატორის σ -ბმის რადიკალური გახლეჩვით წარმოქმნილი აქტიური რადიკალი R. უკავშირდება მონომერს π -ბმის გაწყვეტის ხარჯზე, რის შემდეგაც იწყება ჯაჭვის ზრდა.

სადაც, $n=3;5$, k - პოლიმერიზაციის ხარისხი

პოლიმერიზაციის რეჟიმების პირობები და შედეგები მოტანილია ცხრილში.

ცხრილი. N-ალილლექტამების პოლიმერიზაციის პირობები და მიღებული შედეგები

ნაერთი	ცდის №	ინიციატორი, %, დზუ	რეაქციის პირობები		პოლიმერი		
			ტემპერატურა, °C	დრო, სთ	გამოსავალი, %	საშ. მოლეკ. მასა	პოლიმერიზაციის საშ. ხარისხი
N-ალილ-α-პიროლიდონი	1	0,01	50	100	კვალი	-	-
	2	0,02	60	80	კვალი	-	-
	3	0,05	70	70	20,2	356	2,85
	4	0,1	80	60	35,7	398	3,18
	5	0,2	100	50	42,3	400	3,20
	6	0,25	120	40	37,8	313	2,5
N-ალილ-ε-კაპროლექტამი	1'	0,01	50	100	კვალი	-	-
	2'	0,02	60	80	კვალი	-	-
	3'	0,05	70	70	კვალი	-	-
	4'	0,1	80	60	29,7	230	1,5
	5'	0,2	100	50	30,8	352	2,3
	6'	0,25	120	40	27,8	245	1,6

ცხრილიდან ჩანს, რომ პოლიმერიზაციის რეაქციის პროდუქტთა მაქსიმალური გამოსავალი (42,3 და 30,8 %, შესაბამისად) მიიღება ინიციატორის 0,2 % -ით ხარჯვისა და 100°C -ზე 50 საათის განმავლობაში უწყვეტი ცხელებით.

N-ალილლექტამების პოლიმერიზაციის პროდუქტები - პოლი-N-ალილ-α-პიროლიდონი და პოლი-N-ალილ-ε-კაპროლექტამი - წარმოადგენს ნარინჯისფერ ამორფულ ფხვნილებს, რომელთა კუთრი სიბლანტეებია $\eta_{sp}=0,45$ და $\eta_{sp}=0,52$, შესაბამისად. ისინი გამოირჩევა განსაკუთრებული ჰიგროსკოპულობით, აქვს ნივთიერების სუნი, კარგად იხსნება წყალში, სპირტში,

აცეტონში, ბენზოლში; უხსნადებია პეტროლეინის ეთერში.

პოლიმერები, რომლებსაც აქვს საშუალო ან მაღალი პოლიმერიზაციის ხარისხი, უხსნადებია დიეთილის ეთერში, ხოლო პოლიმერები, დაბალი პოლიმერიზაციის ხარისხით - ნაწილობრივ ხსნადი.

მიღებული პოლიმერების შედგენილობა და აღნაგობა დამტკიცებულია ელემენტური ანალიზის, ინფრაწითელი და ულტრაიისფერი სპექტროსკოპიით.

შესწავლილ იქნა სინთეზირებული პოლიმერების ბიოციდური აქტივობა. ექსპერიმენტის შედეგებმა აჩვენა, რომ ისინი ავლენს ბაქტერიოციდულ თვისებებს და ინჰიბირებას უკეთეს ზოგიერთი მიკროორგანიზმის ზრდას, როგორცაა, ფიტოპათოგენური ბაქტერიები: *Xanthomonas campestris*, რომელიც იწვევს ვაზის კიბოთი დაავადებას, *Bacterium tumefaciens* - იწვევს თეთრთავა კომბოსტოს ბაქტერიოზს, *Actinomyces Lavandule* და *Actinomyces griseus* - იწვევს მცენარის შემადგენელი, წყალში ხსნადი ბიოპოლიმერების დაშლას.

ამრიგად, ჩვენ მიერ სინთეზირებულია პოლი-N-ალილ- α -პიროლიდონი და პოლი- N-ალილ- ϵ -კაპროლაქტამი მაღალი გამოსავლიანობით. სინთეზირებული პოლიმერები ავლენს ბაქტერიოციდულ თვისებებს. პირველად ჩვენ მიერ დადგინდა, რომ ისინი ინჰიბირებას უკეთეს ვაზის, თეთრთავა კომბოსტოს და ზოგიერთი სხვა კულტურული მცენარის მავნე მიკროორგანიზმების ზრდას. ამ თვისებების გამო ისინი შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვადასხვა დაავადებისაგან მცენარეთა დასაცავად დამზადებულ პრეპარატებში შესატანად, როგორც აქტიური მოქმედი ნივთიერება (Шкаликов и др, 2010).

ლიტერატურა

1. Шостаковский, М.ф., Сидельковская, Ф. П., Колодкина, Ф.Л., Синтез N-аллиллактимов и их полимеризация, ВМС т. – 1960. Ст. 1795-1800
2. Вепхишвили, Н.Г., Андроникашвили, Г.Г., ჯუროშვილი, Л.Г., Ломтатидзе, З.Г., , Гаგოლიშვილი, М. Ш., (2017) Упрощенный метод синтеза некоторых N-аллиллактимов и изучение их антимикробных свойств, IV Международная заочная научно-практическая конференция. г.Нежин, ст. 24-27
3. Шкаликов, В. А., Белошапкина, О. О., Букреев Д. Д. и др. (2010). *Защита растений от болезней*. учебник/ ; ред. В. А. Шкаликов. – 3-е изд., испр. и доп. - М.: Колосс, — 404 с.

Synthesis of Homopolymers of N-allyl-lactams and Study of some of their Properties

Vepkhishvili Nino

Andronikashvili Giuli

Gagolishvili Mzia

Zuroshvili Lamara

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. The key issue in chemistry today is the synthesis of substances which can protect plants from various diseases.

By polymerization we have obtained homopolymers of N-allyl- α -pyrrolidone and N-allyl- ϵ -caprolactam. Optimal conditions for their high output are established.

During the experiments conducted, it is worth mentioning that N-allyl- ϵ -caprolactam appears to be less active compared to N-allyl- α -pyrrolidone in the same conditions of polymerization.

The research of Biocide activity of synthesized polymers has shown that they exhibit bactericidal properties; for the first time we found out that they stopped growth of phytopathogenic bacteria: *Xanthomonas campestris*, *Bacterium tumefaciens*, *Actinomyces Lavandule* and *Actinomyces griseus*. These are the bacteria that cause lethal outcome for cultural herbs: it produces vascular cancer, bacteria of white cabbage, causes the partition of soluble biopolymers which are constituent of the plant and so on.

Thus, the polymers synthesized by us may be used in the production of plant chemicals as their constituent active ingredients.

Key Words: N-allyl, polymerization.

Получение Нафтенной Фракции из Нафтанской Нефти

Алескеров Иса
Аскерова Гюльнара
Бадалова Натаван
Мамедова Наргиз
Аскерова Хатира

Гянджинское отделение НАНА

Абстракт. На основе разработанной технологии были изучены условия получения дерезинового масла из нафтанового масла. В процессе производства обезжиренного масла выяснилось, что концентрация, время и температура влияют на технологический процесс. Очищенное от механических примесей и воды с помощью адсорбента, масло полностью обезжиривается, выпускаются различные лекарственные препараты на основе обезжиренного масла.

Были использованы адсорбенты для местных материалов. Термическая обработка и сырье для этой цели. Сегодня есть возможность использовать очищенное, без смол, красителей и бензина масло нафтанового запаха в бальзаме, что возвращает ему его прежнюю популярность и авторитет. В дерматологии масло нафтана успешно используется для лечения псориаза, экземы, нейродермита, себореи, лишайной икры, фурункулов, сикоза, зуда, ран, пролежней, трофических язв и других заболеваний. В арсенале средств для наружного лечения кожных заболеваний, который расширился в последние годы, новые препараты, полученные из нафтана или с добавлением нафтана в качестве биологически активного компонента, займут достойное место и помогут решить проблему лечения кожных заболеваний, ожогов и раны.

Ключевые слова: нафтановое масло, нафтенионная фракция, смола, асфальтен, вязкость, удельная яркость, показатель преломления, отходы, деэтилизация, адсорбенты.

Нафтанская нефть является одно из уникальных природных ресурсов не имеющих аналогов во всем мире. Первые упоминания о нафтани встречаются в произведениях великого азербайджанского поэта и мыслителя Низами Гянджеви (1141-1201), где он пишет о своих наблюдениях вывоза нафтанской нефти караванами из селения Сафи-Кюрд, расположенного недалеко от нынешнего города Нафтан. В XIII веке, известный путешественник Марко Поло, следовавший из Венеции в Китай, проезжая через Азербайджан, упоминает о нафтани в своем трактате «О большой Татарии»: «...там есть большой колодец с маслянистым веществом, которым можно навьючить много верблюдов. Оно употребляется не для питания, а для смазывания при кожных заболеваниях у людей и скота, равно как и при других недугах».

Начиная с 1890 года многие ученые исследователи: немецкий инженер Э. И. Егер, А. И. Поспелов, врач Ф. Г. Розенбаум, П. М. Малышев, Д. И. Менделеев, Т.Г.Пашаев, Ш. М. Гасанов, основоположники нефте-химической науки академики Ю.Мамедалиев, А.Гулиев и др. изучили лечебные, физико-химические свойства нафтанской нефти. (Пашаев, 1959, с 168).

Физико-химические свойства нафталанской нефти приведено в табл. 1.
Физико-химические свойства нафталанской нефти

Таблица 1

Наименование	Показатели
Плотность D_4^{20} , q/sm^3	0,9395
Вязкость при 50 °С, пуаз.	51,48
Температура вспышки, °С	125,0
Температура застывания, °С	20
Кислотность, мг кон/г	1,29
Коксуемость, %	3,27
Зольность, %	0,110
Содержание смол, %: сернокислотных силикагелевых	24,0
	11,4
Содержание серы, %	0,31
Содержание азота, %	0,24
Асфальтены, %	0,49

Хроматографическое разделение нафталанской нефти после ее деэмульсации осуществляли ускоренным методом, применяемым при исследовании углеродного состава смазочных масел. (Гуревич и др., 2001).

Результаты разделения приведены в табл. 2.

Выход углеводородов

Таблица 2

Группа углеводородов	Выход, % на нефть
Нафтеновые	55,0
Ароматические:	
Легкие	9,0
средние	11,7
тяжелые	10,1
Смолы	14,2

Нафталанская нефть обладает высокой эффективностью лечебного действия в различных заболеваниях. Она используется для лечения различных заболеваний – хирургических, кожных, нервных, гинекологических, а также в ветеринарии. Результатом многих исследований показали, что основным биологически активным компонентом нафталанской нефти является нафтеновая фракция. (Тагиев, 1965).

Поэтому цель нашей работы заключается в том, чтобы разработать более простое технологическое решение выделение нафтеновой фракции из нафталанской нефти. При исследовании химического состава нефти и выделение из нее физиологически активных компонентов проводили следующими способами: деэмульсации, адсорбция асфальто-смолистых соединений и очистка основных нафтеновых фракций от растворителей.

В результате процесса деэмульсации в нафталанской нефти вода и механические примеси были очищены. Процесс деэмульсации проводят при энергичном перемешивании в трехлитровой колбе. В качестве растворителя используется н-гексан. В процессе деэмульсации были изучены концентрация жидкости, зависимость времени и температуры. Было выявлено, что процесс деэмульсации полностью завершается в течение 5-и часов при температуре 50-60°С в соотношении растворителя 1:2,5, за это время вода и механические примеси полностью отделяется. (Алиев и др., 2012).

Чтобы отделить биологически активную нафтеновую фракцию очищенная от воды и механических примесей нафталанской нефти используются метод адсорбции. В качестве адсорбента используются адсорбент-бентонит, залежи которого находятся в месторождении

Дашсалахлы Газахского района. Содержащиеся в нафталанской нефти асфальтены, смолы и ароматические соединения адсорбируются в адсорбционной колонке. После адсорбции в составе смеси остаются фракции нафтена и растворителя. Растворитель отделяется от нафтенной фракции в водяной бане путем дистилляции. В колбе остается обессмоленная нафталанская нефть.

Для определения физических показателей обессмоленной нафтенной фракции использованы аналитические весы Radwag AS 220/C, рефрактометр ABBE DR-A1и вискозиметр CT72 S1 Analytics.

Физические показатели очищенной нафтенной фракции следующие:

$d_4^{20} = 0,8680 \text{ г/см}^3$; $n_D^{20} = 1,4810$; $\eta^{20} = 99,12 \text{ пз}$.

На основе обессмоленного нафталанского нефти было получено лекарственные препараты и косметические средства.

Сегодня появилась возможность использовать в бальзама очищенное, без смол, красящих веществ и нефтяного запаха нафталановое масло, что возвращает ему былую популярность и авторитет. В дерматологии нафталановое масло успешно используются для лечения псориаза, экземы, нейродермита, себореи, розового лишая, фурункулов, сикоза, кожного зуда, ран, пролежней, трофических язв и других заболеваний. В расширившемся за последние годы арсенале средств для наружной терапии заболеваний кожи новые лекарственные препараты, полученные из нафталана или с добавлением нафталана как биоактивного компонента, займут достойное место и помогут решать проблему лечения кожных заболеваний, ожогов и ран.

Литература

1. Пашаев, Т.Г. (1959). Нафталанская нефть, ее свойства и лечебные свойства. Баку.
2. Гуревич, А. А. (2001). «Автоматический хроматографический анализ».
3. Гордадзе и др. (2010). «Углеводороды нефти и их анализ методом газовой хроматографии», РГУ нефти и газа им.И.М.Губкина. Москва: «Москва».
4. Тагиев, Т.Г. (1965). «Нафталанская нефть и ее лечебное применение» Баку: «Баку».
5. Алиев, Ф.Ю. и др. (2012). Получение консерогенных компонентов из отходов нафталанской нефти. Материалы VIII Бакинской Международной Мамед-алиевской конференции по нефтехимии 3-6 октября. Баку: Баку

The Purification of Naftonion Fraction from Naphtalan Oil

Alasgerov Isa
Asgerova Qulnara
Badalova Natavan
Mamedova Nargiz
Askerova Xatira

Ganja Branch of ANAS

ABSTRACT. Based on developed technology, the conditions to produce deresined oil from naphtalan oil were studied. Within production of process of deresined oil there was out, that concentration, time and temperature have an effect on the technological process. Refined from mechanical impurities and water by means adsorbent, the oil is deresined fully, there are produced different medicines based on deresined oil. Adsorbent for local materials were used. Thermal processing and the raw materials for this purpose. Today there is an opportunity to use cleared, without resins, dyes and petroleum odor naphthalan oil in balm, which returns it its former popularity and authority. In dermatology, naphthalan oil has been used successfully to treat psoriasis, eczema, neurodermatitis, seborrhea, lichen roe, boils, sycosis, pruritus, wounds, bedsores, trophic ulcers and other diseases. In the arsenal of means for external treatment of skin diseases that has expanded in recent years, new drugs derived from naphthalan or with the addition of naftalan as a bioactive component will take a worthy place and help solve the problem of treating skin diseases, burns and wounds.

Key words: naftalan oil, naftonion fraction, resin, asphaltenis, viscosity, specific gravity, refraction index, waste, deethylation, adsorbents.

საერთაშორისო პროექტში - „უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პროგრამების შემუშავება მოწყვლადი ჯგუფებისა და რეგიონებისათვის - DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to Higher Education) Erasmus+ “ ისრაელი, ჰაიფას უნივერსიტეტი – თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის MOODLE -LMS ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობის შესახებ

ზაქარიაშვილი მარიამ

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე სტუდენტთა ხელშეწყობი სტრატეგიების შემუშავება და დანერგვა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში დღეისათვის აქტუალურ მიმართულებად მოიაზრება. თუმცა, აღვნიშნავთ იმასაც, რომ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ჯერ-ჯერობით ნაკლებად ფუნქციონირებს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების მხარდაჭერის მექანიზმები, სასწავლებლები ნაკლებად უზრუნველყოფენ სასწავლო პროცესის ადაპტაციას საგანმანათლებლო რესურსებისა და დამხმარე ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობის კუთხით და ა.შ.

რამდენადაც თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის აღნიშნული მიმართულებით მუშაობა მნიშვნელოვანი სასწავლო სტრატეგიაა, 2015-2018 სასწავლო წლებში ჩაერთო საერთაშორისო პროექტში „უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პროგრამების შემუშავება მოწყვლადი ჯგუფებისა და რეგიონებისათვის“ - „DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to Higher Education) Erasmus+“ ჰაიფას უნივერსიტეტი, ისრაელი“.

პროექტის მთავარ მიზნად განისაზღვრა ინკლუზიური, ეთნიკური ჯგუფების, ქალთა და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობა და ხარისხის გაუმჯობესება როგორც საქართველოში, ასევე ისრაელში. ინსტიტუციონალური შესაძლებლობებით აკადემიური მხარდაჭერის გაძლიერება და აუდიტორიის მიღმა განათლების ხელმისაწვდომობა ციფრულ გარემოში.

აღნიშნული მიზნის განხორციელების მიზნით პროექტს შევთავაზეთ MOODLE-LMS ციფრული სასწავლო გარემოს პედაგოგიურ-ფილოსოფიური ასპექტები, ტექნოლოგიური შესაძლებლობები როგორც სააუდიტორიო, ასევე აუდიტორიის მიღმა (ტექნიკური და პროგრამული უზრუნველყოფა: მარიამ ზაქარიაშვილი, ირაკლი ჭიჭაშვილი). პორტალის მთავარი დანიშნულებაა სასწავლო პროცესში ინტენსიურად მოხდეს სწავლების ვირტუალური გარემოს ინტეგრაცია, სწავლების ინტერაქტიული მეთოდების, სტუდენტზე ორიენტირებული ეფექტური სტრატეგიების შემუშავება და დანერგვა სასწავლო პროცესში, ხელმისაწვდომი გახადოს განათლება აუდიტორიის მიღმა.

ამგვარად, ნაშრომში წარმოდგენილია თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში MOODLE-LMS პლატფორმაზე აგებული ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობა საერთაშორისო პროექტში - „DARE ERASMUS+“ - როგორც ეროვნული და ეთნიკური უმცირესობებისთვის და სწავლის პრობლემების მქონე სტუდენტებისთვის უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობისა და ხარისხის გაუმჯობესების საშუალება. დადასტ-

ურებულია სასწავლო პროცესში ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობის წარმატებულობა პროექტის ფარგლებში განხორციელებული სამეცნიერო-კვლევითი აქტივობების შედეგებით.

საკვანძო სიტყვები: განათლების ხელმისაწვდომობა - MOODLE-LMS-ციფრული სასწავლო გარემო; „DARE - ERASMUS+” საერთაშორისო პროექტში ჩართულობა; განათლების ხელშეწყობა ინკლუზიური და ეთნიკური ჯგუფებისთვის.

შესავალი

თანამედროვე ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები ცხოვრების ყველა სფეროში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს. გამოწვევის არც უმაღლესი განათლების სფეროა. თანამედროვე საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში ინტეგრაცია წარმატებული და თანამედროვე პედაგოგიური პრაქტიკით გამდიდრებული საგანმანათლებლო გარემოს შექმნის ერთ-ერთი აუცილებელი ფაქტორია. უმაღლეს განათლებაში არსებული ცნებები: ელექტრონული სწავლება, დისტანციური სწავლება და მისი პრაქტიკა დიდი ხანია მსოფლიო საგანმანათლებლო საზოგადოებაში აღარ არის სიახლე;

ელექტრონული სწავლება წარმოადგენს სასწავლო აქტივობას, რომელიც ხორციელდება ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით ტრადიციულ სასწავლო გარემოში, მოიცავს მასწავლებლისა და სტუდენტის შეხვედრასა და სააუდიტორიო მეცადინეობებს.

დისტანციური სწავლება ადგილისა და დროის შეუზღუდავად შესაძლებელს ხდის ცოდნის მიღების პროცესს გამდიდრებულს ეფექტური თვალსაჩინოებით, რაც მიუწვდომელია სწავლების ტრადიციული მეთოდისათვის.

საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ელექტრონული, დისტანციური სწავლების მეთოდების დანერგვა უკვე საკმაოდ ინტენსიურად მიმდინარეობს. ამასთან სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე სტუდენტთა ხელშეწყობი სტრატეგიების შემუშავება და დანერგვა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, რაც დღეისათვის აქტუალურ მიმართულებად მოიაზრება, შესაძლოა რეალიზებულ იქნას ციფრული სასწავლო გარემოს დახმარებით. აღნიშნული საკითხების ხედვას ეძღვნება მრავალი პროექტი, კონფერენცია თუ სემინარი.

თუმცა, აღვნიშნავთ იმასაც, რომ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ჯერ-ჯერობით ნაკლებად ფუნქციონირებს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების მხარდაჭერის მექანიზმები, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების უმრავლესობა არ არის ფიზიკურად ადაპტირებული, სასწავლებლები ნაკლებად უზრუნველყოფენ სასწავლო პროცესის ადაპტაციას საგანმანათლებლო რესურსებისა და დამხმარე ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობის კუთხით და ა.შ. რამდენადაც თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის აღნიშნული მიმართულებით მუშაობა მნიშვნელოვანი სასწავლო სტრატეგიაა, 2015-2018 სასწავლო წლებში ჩაერთო საერთაშორისო პროექტში „უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პროგრამების შემუშავება მოწყვლადი ჯგუფებისა და რეგიონებისათვის“ - „DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to Higher Education) Erasmus+“ პროექტის კოორდინატორი - ჰანან ალექსანდერ (Hanan Alexsander) ჰაიფას უნივერსიტეტი, ისრაელი“. წინამდებარე ნაშრომში ვისაუბრებთ აღნიშნული პროექტის ფარგლებში, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის MOODLE-LMS (Learning Management System) ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობის შესახებ (მარიამ ზაქარიაშვილი, ირაკლი ჭიჭაშვილი).

შინაარსი

DARE - თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

DARE - პროექტის შესახებ. პროექტი 561547-EPP-1-2015-1-IL-EPPKA2-CBHE-JP „უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პროგრამების შემუშავება მოწყვლადი ჯგუფებისა და რეგიონებისათვის“ (**DARE**), „Developing programs for Access of disadvantaged groups of people and Regions to higher Education“ - DARE. 561547-EPP-1-2015-1-IL-EPPKA2-CBHE-JP (2015-2951/001-001) ითვალისწინებს ეროვნული და ეთნიკური უმცირესობისთვის და სწავლის პრობლემების მქონე სტუდენტებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნას უნივერსიტეტში. პროექტის ხანგრძლივობა 3 წელი: 2015 წლის 15 ოქტომბრიდან 2018 წლის 14 ოქტომბრამდე, პროექტის კოორდინატორი უნივერსიტეტია ჰაიფას უნივერსიტეტი, ისრაელი. პროექტის ევროპელი პარტნიორები არიან ბრიტანეთი, ჩეხეთი, ესპანეთი, ლიტვა და რუმინეთი. https://dare.erasmus-plus.org.il/#cm_submenu_1

აღნიშნული პროექტი ითვალისწინებს ინკლუზიური, ეთნიკური ჯგუფების, ქალთა და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობასა და ხარისხის გაუმჯობესებას როგორც საქართველოში, ასევე ისრაელში. პროექტის მიზანია, ინსტიტუციონალური შესაძლებლობებით გააძლიეროს და მხარი დაუჭიროს ოთხი ძირითად მიმართულებას (ბავშვთა მოვლა, კლინიკური და პროფესიული პრაქტიკა, სწავლა და შეზღუდული შესაძლებლობები, აკადემიური მხარდაჭერა) და ხელმისაწვდომი გახადოს განათლება აუდიტორიის მიღმა ციფრულ გარემოში, შესაბამისად კი, ხელმისაწვდომი გახდება უკვე არსებული კურსები.

პროექტის ფარგლებში მოხდა დაფინანსება - უნივერსიტეტისათვის შეძენილ იქნა სერვერი ციფრული სასწავლო გარემოს უზრუნველყოფის მიზნით.

MOODLE – LMS (Learning Management System) ციფრული სასწავლო გარემო თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დღეისათვის ფუნქციონირებს ციფრული სასწავლო გარემო - ელექტრონული სწავლების მხარდამჭერი პორტალი (www.e-learning.tesau.edu.ge, რაც რეალიზებულია MOODLE-LMS გარემოში (ტექნიკური და პროგრამული უზრუნველყოფა: მარიამ ზაქარიაშვილი, ირაკლი ჭიჭაშვილი). პორტალის მთავარი დანიშნულებაა სასწავლო პროცესში ინტენსიურად მოხდეს სწავლების ვირტუალური გარემოს ინტეგრაცია, სწავლების ინტერაქტიული მეთოდების, სტუდენტზე ორიენტირებული ეფექტური სტრატეგიების შემუშავება და დანერგვა სასწავლო პროცესში, ხელმისაწვდომი გახადოს განათლება აუდიტორიის მიღმა.[2] პორტალი გათვალისწინებულია უნივერსიტეტის სტუდენტებისა და პროფესორ-მასწავლებლებისათვის.

MOODLE-LMS ციფრული სასწავლო გარემოს ჩართულობა პროექტში DARE

რა შევთავაზებთ პროექტს <http://www.e-learning.tesau.edu.ge> ციფრული სასწავლო პორტალის ჩართულობით? როგორც აღვნიშნეთ პროექტის ერთ-ერთი მთავარი შტრიხია - ხელმისაწვდომი გახადოს განათლება აუდიტორიის მიღმა ციფრულ გარემოში.

აღნიშნული მიზნის განხორციელების მიზნით პროექტს შევთავაზებთ სასწავლო პროცესში MOODLE-LMS ციფრული სასწავლო გარემოს პედაგოგიურ-ფილოსოფიური ასპექტები და ტექნოლოგიური შესაძლებლობები როგორც სააუდიტორიო, ასევე აუდიტორიის მიღმა.

პროექტის ფარგლებში განხორციელებული სამეცნიერო-კვლევითი აქტივობები:

- წარვადგინეთ ნაშრომი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე ევროკავშირის Erasmus+ პროექტის DARE-ს ფარგლებში - **ინკლუზიური განათლება** (კვლევა, სწავლა/სწავლება და სტუდენტური მხარდაჭერა) - - **ციფრული სასწავლო გარემო ინკლუზიური განათლების ხელშეწყობისთვის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში** - მარიამ ზაქარიაშვილი, ირაკლი ჭიჭაშვილი, 20-21 ნოემბერი, 2017წ. თბილისი, სოხუმის უნივერსიტეტი.
- მოვამზადეთ ახალი სასწავლო კურსი „Web2 ტექნოლოგია-WordPress CMS (Content Management System)“, რომლის შესწავლა წარიმართა 2017-2018 სასწ.წლის გაზაფხულის სემესტრში MOODLE-LMS ციფრული სასწავლო გარემოს გამოყენებით . სასწავლო კურსის შესწავლა განხორციელდა პროექტისა და თავისუფალი საუნივერსიტეტო სასწავლო კურსების ფარგლებში (5 კრედიტი, 125 სთ). კურსი გაიარეს როგორც უნივერსიტეტის მცირე ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენლებმა, ასევე უნივერსიტეტის სხვადასხვა სპეციალობის სტუდენტებმა. (18 სტუდენტი)
- წარვადგინეთ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სტუდენტების მიერ - **ოსმან გორგიშვილი, დაგმარა ხანგოშვილი** - (პანკისის ხეობის წარმომადგენლები) მომზადებული ნაშრომი: „**კონტენტის მართვის სისტემების პრაქტიკული მოდელების კომპიუტერული რეალიზება პანკისის ხეობის მაგალითზე - DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to higher Education)** - სტუდენტ ბაკალავრთა და მაგისტრანტთა საუნივერსიტეტო კონფერენციაზე (24 მაისი, 2018, თესაუ) ხელმძღვანელი: ასოც. პროფესორი მარიამ ზაქარიაშვილი
- ჩავატარეთ უნივერსიტეტის წარმომადგენლებისათვის ტრენინგი: „**სასწავლო კურსის პროექტირება MOODLE-LMS (Learning Management System) პლატფორმაზე**“ ტრენინგის ხანგრძლივობა-25 სთ. 16.04 -27.04 , 2018 წელი. (უნივერსიტეტის 10 წარმომადგენელი)

რა თქმა უნდა სასწავლო პორტალი განაგრძობს ფუნქციონირებას, ზრუნავს თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სასწავლო სივრცეში ინტერაქტიური ციფრული სასწავლო გარემოს განვითარებაზე, თანამედროვე საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების გამოყენებასა და დანერგვაზე.

დასკვნა

თანამედროვე საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების დანერგვის მიზნით, სწავლების ტრადიციულ გარემოში ინტერაქტიური ციფრული სასწავლო გარემოს, MOODLE – LMS (Learning Management System), ჩართულობა ცოდნის მიღების მნიშვნელოვანი თანამედროვე სტრატეგიაა, სასწავლო პროცესში პრობლემის გადაწყვეტის ეფექტური ინსტრუმენტი, რაც დადასტურდა სასწავლო პორტალზე სტუდენტთა აქტიური ჩართულობით, მიღწეული შედეგებით, რაც დასრულდა უნივერსიტეტის სტუდენტურ კონფერენციაში მათი მონაწილეობით.

პროექტის ფარგლებში მიღებული შედეგები გადაიგზავნა პროექტის კოორდინატორებს, რაც განთავსდება “DARE ERASMUS+” პროექტის პორტალზე https://dare.erasmus-plus.org.il/#cm_submenu_1

უნივერსიტეტის წარმომადგენლებისათვის “DARE ERASMUS+” პროექტის ფარგლებში ჩატარებული ტრენინგის წარმატებით გავლა, უნივერსიტეტის სტუდენტების მიერ ახალი სასწავლო კურსის შესწავლა, პროექტის კოორდინატორმა უნივერსიტეტმა (ისრაელი, ჰაიფას უნივერსიტეტი) დაადასტურა სერტიფიკატებით.

პროექტის ფარგლებში ჩატარებულმა შეხვედრებმა, პროექტის კოორდინატორებთან თანამშრომლობამ, პროექტში ჩართულ სხვადასხვა უნივერსიტეტის წარმომადგენლებთან, მოგვცა მდიდარი პრაქტიკული გამოცდილება ეროვნული და ეთნიკური უმცირესობისთვის და სწავლის პრობლემების მქონე სტუდენტებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნის მიმართულებით.

პროექტის შედეგები განვითარდება და გამოყენებულ იქნება ციფრული სასწავლო პორტალის დახმარებით მომდევნო სასწავლო სემესტრებში.

ლიტერატურა

1. პაჭკორია, თ. (2011). ინკლუზიური განათლება. ცნებები და ტერმინები. ცნობარი. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. ეროვნული სასწავლო გეგმებისა და შეფასების ცენტრი. USAID ამერიკელი ხალხისგან.
2. Moodle დოკუმენტაცია: <http://docs.moodle.org>
3. Moodle კომუნიკაცია ფორუმებზე: <https://moodle.org/course/>

On the Involvement of the Digital Learning Environment MOODLE-LMS of Telavi State University into the International Project DARE (Developing Programs for Access of Disadvantaged Groups of People and Regions to Higher Education) under the Erasmus+

Zakariashvili Mariam

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. The development and implementation of strategies to support students with special educational needs in higher education is considered to be a topical area. It should be noted, however, that there are still insufficient mechanisms to support these students in higher education institutions, as the learning process is less adapted to their needs in terms of access to educational resources, assistive technologies, etc.

Since work in this direction is an important learning strategy for Telavi State University, during 2015-2018 the university participated in an international project - „DARE (Developing programs for Access of Disadvantaged groups of people and Regions to Higher Education) Erasmus+“ , coordinated by Haifa University of Israel.

The main objective of the project is to increase the accessibility and quality of inclusive higher education for ethnic minorities, women in disadvantaged situations and students with disabilities, as well as to strengthen academic support for these students through institutional capacity and to ensure access to education for them outside of the classroom, in the digital environment.

To achieve this goal, we have proposed to the project team educational and philosophical aspects of the digital learning environment MOODLE-LMS, as well as technical capacities both inside and outside of the classroom (hardware and software: Mariam Zakariashvili, Irakli Chichashvili). The main goal of the portal is to integrate the virtual environment into the learning process, develop interactive teaching methods and effective student-centered learning strategies, introduce them into the learning process and provide learning opportunities outside of the classroom.

Thus, the paper presents the integration of the learning environment based on the MOODLE-LMS platform at Telavi State University into the international project “DARE ERASMUS +” as a means of accessing higher education and improving the quality of learning for national and ethnic minorities and students with special educational needs. The success of the integrating the digital learning environment into the educational process is confirmed by the results of the research activities carried out within the project.

Key words: access to education, MOODLE-LMS digital learning environment, integration into the international project „DARE - ERASMUS+“; support for inclusive higher education and ethnic minorities.

სერვერული სისტემების ვირტუალიზაცია

ლაჩაშვილი თამაზ

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ვირტუალიზაცია ინტერნეტ ტექნოლოგიების გარემოს გარდაქმნის, რესურსების კონსოლიდაციის და მრავალფეროვანი შესაძლებლობებისთვის განკუთვნილი პროგრამული ტექნოლოგიაა. ვირტუალური ტექნოლოგიების გამოყენების საშუალებით შესაძლებელი ხდება სერვერული სისტემების ვირტუალიზაცია. ნაშრომში დაწვრილებით არის განხილული სერვერული სისტემის „VMware ESXi-6“ ვერსიის ინსტალაციის პროცესი Windows ოპერაციულ სისტემისთვის. ნაჩვენებია ამოცანა, რომლის გადასაწყვეტად ნაცვლად სამი სერვერისა, რომელს შესაძენდაც საჭიროა სამჯერ მეტი თანხა, შესაძლებელია ვისარგებლოთ ერთი სერვერით. აქ ერთის მხრივ მოგვიწევს იმ გარემოების გათვალისწინება, რომ ამ შემთხვევაში აუცილებლად დაგვჭირდება ოპერატიული მეხსიერების გაძლიერება, რადგან სამი ბაზის ფუნქციონირებისას ის რესურსი, რაც მოჰყვა საბაზო სერვერს ოპერატიულ მეხსიერებაში, შესაძლებელია არ იყოს საკმარისი. საბოლოოდ, მთლიანობაში კი, ყველა ეს ფინანსური დანახარჯი არ აღემატება სერვერის შესაძენ 1.5 რაოდენობის მნიშვნელობას. მიღებული შედეგების დადებით მხარეს წარმოადგენს ის ფაქტიც, რომ საჭიროების შემთხვევაში სერვერის გამოცვლა შეგვიძლია სისტემის გათიშვის გარეშე. გარდა მთელი რიგი უპირატესობებისა, ვირტუალიზაციის მეთოდი თავის მხრივ მოიცავს ღრუბლოვანი სისტემების და მონაცემების შენახვის ინტეგრირებული ქსელის გამოყენების შესაძლებლობებსაც, რომელიც თავის მხრივ ფლობს vComputing; vStorage; vNetwork; vCentersever; vShield ზონებთან მხარდაჭერას. ნაშრომში განხორციელებული გადაწყვეტილება საყურადღებოა იმ მხრივაც, რომ ფიზიკურ სერვერთან შედარებით ვირტუალიზაციის პირობებში მიიღება ბევრად მეტი წარმადობა როგორც დროში, ასევე ფინანსური თვალსაზრისით. აღნიშნული მეთოდი იძლევა შესაძლებლობას დავაჯგუფოთ ბაზები და აპლიკაციები, რის საშუალებაც ასევე აქვს vCenter-ს, იქნება ეს resource pool, თუ vApp, თითოეულის შიგნით შევიტანოთ ჩვენი ვირტუალური მანქანები. გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ნაშრომში წარმოდგენილი გვაქვს დღეისათვის არსებული ESXi-ის ვერსიები თავისი ფუნქციონალური შესაძლებლობებით.

საკვანძო სიტყვები: სერვერი, ვირტუალიზაცია, ბაზა, ოპერატიული მეხსიერება, პროგრამული უზრუნველყოფა.

გარკვეული ტიპის ექსპერიმენტების ჩატარებისას რაიმე პროგრამასთან, ან ახალი ტექნოლოგიის ტესტირებისას, უმჯობესია ვისარგებლოთ არა უშუალოდ საკუთარი კომპიუტერით, არამედ ვირტუალური მანქანით, მაგრამ თუ აღნიშნული ექსპერიმენტის შედეგად გვაინტერესებს სრული ინფორმაცია მიღებული შედეგის შესახებ, უფრო მოსახერხებელი იქნება სპეციალური პროგრამების მეშვეობით მოვახდინოთ ჩვენი სისტემის „კლონირება“ ვირტუალურ მანქანაში გამოსაყენებლად. ინსტრუმენტის შერჩევა ამ ოპერაციის განსახორციელებლად დამოკიდებულია იმ გარემოებაზე, თუ ვირტუალიზაციის რომელ პროგრამას ვიყენებთ. მაგალითად, VMware პროდუქტებისთვის ჯობია გამოვიყენოთ VMware vCenter Converter Standalone, ხოლო სხვა დანარჩენისთვის (განსაკუთრებით მაიკროსოფტის წარმოების ვირტუალიზაციის პროდუქტები) საკმაოდ

კარგი ინსტრუმენტია disk2vhd. მისი დადებითი მხარე გახლავთ ის, რომ გამოყენებაში უფრო მარტივია და შეიძლება გავუშვათ ფლემ მეხსიერების ბარათის საშუალებით.

დღევანდელ რეალობაში ვირტუალიზაცია ინტერნეტ ტექნოლოგიების გარემოს გარდაქმნის, რესურსების კონსოლიდაციის და მრავალფეროვანი შესაძლებლობებისთვის განკუთვნილი პროგრამული ტექნოლოგიაა. ვირტუალური სერვერების დახმარებით შესაძლებელი ხდება არა მარტო ხარჯების შემცირება და მუშაობის ეფექტის ზრდა, არამედ რთული ინფრასტრუქტურის გამარტივება, ფიზიკური თუ გეოგრაფიული შეზღუდვების მოხსნა. ვირტუალური ინფრასტრუქტურა უზრუნველყოფს რესურსებთან წვდომის მაღალ ხარისხს, სისტემის და კომპიუტერების ეფექტურ მართვას, უსაფრთხოების მაღალ დონეს და სისტემის სრულყოფას. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ამ დროს შესაძლებელია სერვერის გამოცვლა გათიშვის გარეშე. ვირტუალიზაციის მეთოდი თავის მხრივ მოიცავს ღრუბლოვანი სისტემების და მონაცემების და შენახვის ინტეგრირებული ქსელის გამოყენების შესაძლებლობას, რომელიც თავის მხრივ იყენებს vComputing; vStorage; vNetwork; vCentersever; vShield ზონებს.

ზოგადად, როდესაც სერვერზე ვსაუბრობთ, მხედველობაში უნდა გვქონდეს ორი ძირითადი ასპექტი: სერვერის როგორც აპარატურული, ასევე პროგრამული მხარე. არსებობს მრავალგვარი სერვერული გადაწყვეტილება, რაც შეიძლება თანამედროვე ორგანიზაციას დასჭირდეს: ფაილ სერვერი, აქტიური დირექტორია, მეილ სერვერი, ვებ სერვერი და ა.შ. რა თქმა უნდა, მათ შორის შიგნით კიდევ არის ნაირსახეობები, რომლებიც ერთმანეთისგან ფუნქციონირების, სირთულის, ფინანსური ბიუჯეტის თუ სხვა ასპექტებით განსხვავდებიან. სერვერი შეიძლება აეწყოს როგორც ლოკალურად, ასევე კოლოკაციაში ან ღრუბლოვან სერვისებში. აგრეთვე, ერთ ფიზიკურ სერვერზე შესაძლოა აეწყოს რამდენიმე სერვერი ვირტუალიზაციის გამოყენებით, როგორიცაა ESXI ან Hyper-V პლატფორმა.

ვირტუალიზაციის მაგალითისთვის განვიხილოთ შემდეგი ამოცანა:

დავუშვათ, გვაქვს Oracle-ს სამი ბაზა და შევხედოთ როგორ გამოიყურება ის ვირტუალურ მანქანაზე და ფიზიკურ მანქანებზე. ვირტუალურ მანქანის შემთხვევაში ეს სამივე ბაზა იქნება ერთ სერვერზე, ხოლო ფიზიკური მანქანის შემთხვევაში მისთვის საჭიროა სამი ფიზიკური სერვერი, სადაც თითოეულ სერვერზე დაყენებული იქნება მხოლოდ ერთი ბაზა. ვირტუალიზაციის პირობებში მოცემული ამოცანის გადაწყვეტა უფრო მარტივია. ამ შემთხვევაში მოვიგებთ ადგილსაც სასერვეროში და რესურსსაც - რა თქმა უნდა, გარკვეულ ფულად დანახარჯებსაც. განვიხილოთ ეს საკითხი დეტალურად.

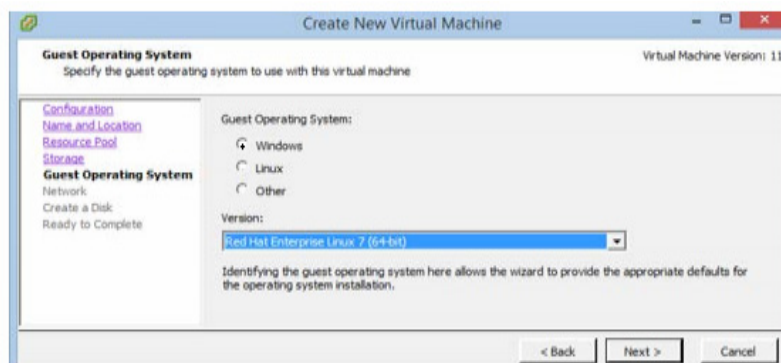
პირველ რიგში რესურსების მიხედვით ვირჩევთ სერვერს. ამ ეტაპზე გამოვიყენოთ HP G7 სერვერები. შერჩევის შემდეგ საჭიროა მასზე დაყენდეს ESX-ი (ჩვენს შემთხვევაში დავაყენოთ VMware ESXi 6 ვერსია). სერვერის გადატვირთვის შემდეგ ვირჩევთ ოპერაციული სისტემის ჩატვირთვის პრიორიტეტს (დისკო, ფლემ მეხსიერების ბარათი). შემდეგ საჭიროა მივუთითოთ ადგილი, თუ სად უნდა დაყენდეს ახალი VMware ESXi 6-ი. შევირჩიოთ ლოკალური დისკო. პროგრამა ყოველი შემდგომი ბიჯს ქვემოთ გვატყობინებს, თუ რომელ კლავიშზე დაჭერით უნდა მოვახდინოთ პროცესის შემდგომი გაგრძელება. ასევე მოგვთხოვს დავადოთ პაროლი და შევიყვანოთ მომხმარებელი, ანუ „იუზერი“, რომელიც აუცილებლად დაგვჭირდება შემდგომში.

ამ პროცესით მთავრდება ESX-ის ინსტალაცია, რის შემდეგაც ვახდენთ სერვერის კონფიგურირებას. Network adapter- ში ვუთითებთ, თუ რომელ ადაპტერშია მიერთებული ქსელი, რომელ VLAN-შია; IP configuration-ში ვწერთ მის IP მისამართს და გეითვეის, რის შემდეგაც ვტვირთავთ მენეჯმენტ ქსელს (აქვე გვაქვს შესაძლებლობა test management network -

ფუნქციონალით გავტესტოთ გადის თუ არა „პინგი“ სხვა იგივე VLAN-ში მყოფ სერვერებზე. თუ პინგი გავიდა, მაშინ ძირითადი კონფიგურაციები უკვე თითქმის დასრულებულია. საჭიროა ამ სერვერის გარედან მართვა და რა თქმა უნდა მენიუსების მიხედვით.

იმისთვის, რომ გარედან დაგუკავშირდეთ აღნიშნულ სერვერს, საჭიროა ჩვენს კომპიუტერზე (ან საიდანაც გვსურს დაკავშირება) დავაყენოთ VMware vSphere Client-ი და დავამატოთ ჩვენი სერვერი, რაც ხდება შემდეგნაირად: შევდივართ vCenter-ში, მარჯვენა კლიკის ან კლავიშთა კომბინაციის Ctrl+H საშუალებით ვირჩევთ add_host. მოცემული მოქმედების შემდეგ გამოდის ფანჯარა, სადაც უნდა შევიყვანოთ ჩვენი სერვერის IP მისამართი და user/pass. Next-ების საშუალებით ვასრულებთ სერვერის დამატებას vCenter-ში. საჭიროების შემთხვევაში ჩამოთვლილი hardware და software პუნქტებში შეგვიძლია შევიტანოთ კორექტირებები. მოცემულ ეტაპზე უკვე შეგვიძლია შევქმნათ ახალი ვირტუალური სერვერი, რომელიც შემდეგნაირად სრულდება: ვდგებით ჩვენს სერვერზე და მარჯვენა კლიკ-ის საშუალებით ვირჩევთ new virtual machine. ვირჩევთ Typical და next. შეგვყავს ახალი ვირტუალური მანქანის სახელი, რის შემდეგაც ვააქტიურებთ next ღილაკს. აქ საჭიროა შევირჩიოთ, თუ რომელ ოპერაციულ სისტემისთვის ვქმნით ახალ სერვერს.

ჩვენს შემთხვევაში მოვნიშნოთ Windows-ი.

შევირჩევთ სერვერის ზომას და ვასრულებთ finish ღილაკით.

ამ მოქმედებით მთავრდება ახალი ვირტუალური მანქანის შექმნა. (სამივე სერვერის შემთხვევაში საჭიროა გავიმეოროთ იგივე პროცედურები).

ცხადია, გვაქვს შესაძლებლობა დავაჯგუფოთ ბაზები და აპლიკაციები, რის საშუალებაც ასევე აქვს vCenter-ს, იქნება ეს resource pool, თუ vApp, თითოეულის შიგნით შევიტანოთ ჩვენი ვირტუალური მანქანები.

დღეისათვის არსებობს ESXi-ის 4 ვერსია:

1. ESXi base, რომელიც მოიცავს VMFS და vSMP;
2. ESXi Foundation, სადაც დამატებულია Virtual Center Agent, Update Manager და Consolidated Backup;
3. ESXi Standard - დამატებულია High Availability;
4. ESXi Enterprise, სადაც დამატებულია VMotion, Storage VMotion, DRS და DPM ფუნქციონალური შესაძლებლობები.

ESXi-ის საბაზო ვერსიის მართვა არ ხდება Virtual Centre-ის მეშვეობით, რადგან მასში არ შედის Virtual Centre-ის აგენტი. ESXi-ის საინსტალაციო ვერსიას აქვს მოწყობილობების შესაბამისობის საკუთარი სია (HCL). თუმცა, ESXi-ის დაყენება შესაძლებელია სხვა მოწყობილობაზე, ზემოაღნიშნული სია მოიცავს ოფიციალურ მოწყობილობებს, რომლებზედაც VMware-ს აქვს წვდომა.

ESXi-ის ფაიერვოლი შედარებით ადვილი სამართავია, რადგან მას არ აქვს მართვის კონსოლის დაცვის აუცილებლობა. ლოდინის რეჟიმში მასზე დასაშვებია მხოლოდ ორი სახის მიერთების განხორციელება. ESXi-ს, ბევრი რედაქციისგან გასხვავებით, არ გააჩნია ვებ-ინტერფეისი. ჰოსტის მოწყობილობის მონიტორინგი ხორციელდება ESXi-ში CIM პროვაიდერის მეშვეობით და მისი დანახვა შესაძლებელია VI კლიენტში. ლიცენზირებული ESXi-ის მისაღებად მომხმარებელი უნდა დარეგისტრირდეს Vmware-ის ვებ-გვერდზე, რის შემდეგაც ელექტრონულ ფოსტაზე ექნება საშუალება მიიღოს ლიცენზიის გასაღები.

განსხვავებით ESX-გან, ESXi ავლენს ძალიან ცოტა საინსტალაციო შეტყობინებას, რაც მნიშვნელოვნად ამარტივებს სერვერის კონფიგურირებას.

ელექტრონული ვალუტის წარმოებას ესაჭიროება თანამედროვე კომპიუტერული ტექნიკის მძლავრი აპარატურული საშუალებები. გამომდინარე ვირტუალური სერვერების შექმნის სიმარტივიდან, არ არის გამორიცხული, რომ ეს საშუალებები შემდგომში გამოყენებულნი იქნენ ვირტუალური სერვერული ფუნქციების შესასრულებლად.

ლიტერატურა

1. სურგულაძე, გ. (2010). პროგრამული სისტემების სასიცოცხლო ციკლის მოდელირება უნივერსალური და ექსტრემალური პროგრამირების პრინციპების კომპრომისული გადაწყვეტით. სტუ-ს შრ.კრ.1 (8): 63-70.
2. ჩერქეზიშვილი, გ. (2016). ვირტუალიზაცია მონაცემთა დამუშავების ცენტრებში. „მართვის ავტომატიზებული სისტემები“. სტუ-ს შრ.კრ., N1 (21): 260-263.
3. http://gtu.ge/lms/Faculty/Departments/Mas/Docs/9_ChiergezaGiorgi_AR_2016.pdf
4. <http://geoadmins.blogspot.com/2013/06/blog-post.html>

Server System Virtualization

Lachashvili Tamaz

Iakob Gogebashvili Telavi State University

ABSTRACT. Virtualization is the (software) technology that is meant for transforming internet technologies environment, for consolidating resources and for other diverse options. Virtualization of server systems becomes possible by using virtual technologies. The study analyses in detail the installation process of „VMware ESXi-6“ version for Windows operational system. The task is set for whose solving instead of using three servers that cost thrice as much we can use only one server. On the one hand, we have to consider that in this case we will need to enhance operational memory as the original resource of the base server in the operational memory will not be sufficient for functioning three bases. On the whole, all these financial expenses do not exceed the sum needed to purchase 1.5 server. Another positive aspect proceeding from the achieved results is that in case of need we can replace the server without switching of the system. In addition to a number of advantages, virtualization method possesses the ability to use the integrated network of cloud systems and data storage. The latter has the capacity of working in the following zones: vComputing; vStorage; vNetwork; vCenter server; vShield. The conclusion achieved in the study is also important as compared with a physical server we will achieve much more both in terms of time and finances. This method enables us to categorize bases and applications. The same can be done with vCenter, by resource pool or vApp; we are able to install our virtual systems. Besides the abovementioned, we have also presented versions of ESXi that are available for today with their functional capacities.

Key words: Server, Virtualization, Base, *Random-access memory* -RAM, Software

2610 მათემატიკური ზოიბა

Тепловые Напряжения в Длинном Сплошном Цилиндре При Плоском Осесимметричном Температурном Поле

Аббасов Зафар Думан оглу

Баширова Нурангиз Фируз кызы

Гянджинский Государственный Университет

Абстракт. Это нестационарный осесимметричный конвективный теплообмен. В случае VMMeisel с методом MeiselVM. М-1961□ Это напряжение возникает против осевого движения. Следует отметить, что его следует принимать в течение длительного времени. Подставляя выражение (*) в формулы (8), используя формулу, объединяющую Боли Б., Вейнер Дж. М.-1964; Мелан Э., Паркус Г. М-1968.

Например, его можно использовать для определения следующих формул для поля температурной температуры (*).

Ключевые слова: температура, продольный цилиндр, поперечное сечение, теплопроводность, длинный непрерывный цилиндр.

Рассмотрим длинный полный цилиндр, поперечное сечение которого представляет сплошной цилиндр с радиусами наружной и внутренней окружностей соответственно r_2 и r_1 . В таком цилиндре при плоском осесимметричном температурном поле $\theta(r, t)$ возникает плоская осесимметричная деформация. Температурное поле $\theta(r, t)$ предполагается известным из решения соответствующей задачи теплопроводности [., Паркус Г., М-1968].

Вводя относительный радиус $R = \frac{r}{r_2}$, дважды интегрирую уравнение

$$\Delta F^{(\theta)} + \frac{E}{1-\nu} \alpha_{\theta} (\theta - \theta_0) = 0 \text{ и}$$

применяя уравнение

$\Delta \tilde{F} = 0$, находим

$$\sigma_r = A_1 + \frac{A_2}{R^2} + \frac{\alpha_{\theta_1} E_1}{R^2} \int_R^{R_1} (\theta - \theta_0) R dR; \quad (1)$$

$$\sigma_{\psi} = A_1 - \frac{A_2}{R^2} + \alpha_{\theta_1} E_1 (\theta - \theta_0) + \frac{\alpha_{\theta_1} E_1}{R^2} \int_{R_1}^R (\theta - \theta_0) R dR, \quad (2)$$

$$\sigma_z = \sigma_r + \sigma_{\psi}, \quad \nabla^2 = \Delta = \frac{\partial^2}{\partial a^2} + \frac{\partial^2}{\partial y^2} + \frac{\partial^2}{\partial z^2}$$

где $\tilde{F} = F - F^{(\theta)}$ общее решение бигармонического уравнения [Паркус Г. М-1973].

$\Delta \Delta \tilde{F} = 0$ или $\Delta^2 \Delta^2 \tilde{F} = 0$

Если контурные условия отсутствуют, постоянные интегрирования A_1 и A_2 определяется из условия $\sigma_r = 0$ при $R = r_1$ и $R = 1$.

После определения постоянных интегрирований и подстановки их значений в выражения (1)-(2) получаем

$$\sigma_{\theta_1} = \frac{\alpha_{\theta_1} E_1}{R^2} \left[\frac{R^2 - R_1^2}{1 - R_1^2} \int_{R_1}^1 (\theta - \theta_0) R dR + \int_R^{R_1} (\theta - \theta_0) R dR \right], \quad (3)$$

$$\sigma_{\varphi} = \frac{\alpha_{\theta_1} E_1}{R^2} \left[\frac{R^2 + R_1^2}{1 - R_1^2} \int_{R_1}^1 (\theta - \theta_0) R dR + \int_{R_1}^R (\theta - \theta_0) R dR - (\theta - \theta_0) R^2 \right] \quad (4)$$

Зная напряжения τ_r и τ_{φ} , с помощью вторых соотношений

$$\varepsilon_r = \frac{1}{E_1} (\sigma_r - \nu_1 \sigma_{\varphi}) + \alpha_{\theta_1} (\theta - \theta_0),$$

$$\varepsilon_{\varphi} = \frac{1}{E_1} (\sigma_{\varphi} - \nu_1 \sigma_r) + \alpha_{\theta_1} (\theta - \theta_0),$$

$$\varepsilon_r = \frac{1 + \nu_1}{E_1} \sigma_{r\varphi},$$

и

$$\varepsilon_r = \frac{du_r}{dr}, \quad \varepsilon_{\varphi} = \frac{du_{\varphi}}{dr} \text{ получаем}$$

$$u_r = \frac{\alpha_{\theta_1} r_2}{R} \left[(1 + \nu_1) \int_{R_1}^R (\theta - \theta_0) R dR + \frac{(1 - \nu_1) R^2 + (1 + \nu_1) R_1^2}{1 - R_1^2} \int_{R_1}^1 (\theta - \theta_0) R dR \right], \quad (5)$$

Полагая в решениях (3), (4) и (5) $R_1 = 0$, получаем соответствующие решения для сплошного цилиндра. Возникающие в этих решениях при $R = 0$ неопределенности раскрываются по правилу Лопиталя следующим образом:

$$\lim_{R \rightarrow 0} \frac{1}{R^2} \int_0^R (\theta - \theta_0) R dR = \frac{1}{2} (\theta - \theta_0) \Big|_{R=0}, \quad (6)$$

$$\lim_{R \rightarrow 0} \frac{1}{R} \int_0^R (\theta - \theta_0) R dR = 0,$$

при этом температура в центре цилиндра предполагается конечной.

Тепловые напряжения σ_z в полом цилиндре определяем по формуле.

$$\sigma_z = \nu (\sigma_x + \sigma_y) - \alpha_{\theta} E (\theta - \theta_0), \quad \sigma_{xz} = 0, \quad \sigma_{yz} = 0$$

$$\sigma_z = \frac{2\alpha_{\theta} E \nu}{(1 - \nu)(1 - R_1^2)} \int_{R_1}^1 (\theta - \theta_0) R dR - \frac{\alpha_{\theta} E}{1 - \nu} (\theta - \theta_0)$$

(7)

Это напряжение возникает в цилиндре в том случае, если его торцевые поверхности закреплены от осевого перемещения ($u_z = 0$). Когда торцевые поверхности длинного цилиндра свободны от напряжений, следует на напряжение (7) наложить равномерное напряжение $E\varepsilon_z$ ($\varepsilon_z = \text{const}$), при этом деформация ε_z подбирается так, чтобы равнодействующая напряжений, действующих на торцевой поверхности цилиндра, обращалась в нуль:

$$\varepsilon_z = \frac{2\alpha_{\theta}}{1 - R_1^2} \int_{R_1}^1 (\theta - \theta_0) R dR$$

Температурное поле такого цилиндра при изменении температуры среды во времени по экспоненциальному закону

$$\mathcal{G}_2 = \mathcal{G}_0 e^{-k\tau} (k_1 + e^{k\tau}), \text{ где } \mathcal{G}_0, k \text{ и } k_1 - \text{постоянные, определяется выражением}$$

$$\theta = \vartheta_0 + \frac{\mu_2 k_1 \vartheta_0 J_0(\sqrt{k}R) e^{-k\tau}}{\mu_2 J_0(\sqrt{k}) - \sqrt{k} J_1(\sqrt{k})} + \sum_{n=1}^{\infty} \Phi_n \left(\theta_0 - \vartheta_0 - \frac{k_1 \vartheta_0 \beta_n^2}{\beta_n^2 - k} \right) J_0(\beta_n R) e^{-\beta_n^2 \tau} \quad (*)$$

где коэффициенты A_n определяется выражением

$$\Phi_n = \frac{2\mu_2}{(\mu_2^2 + \beta_n^2) J_0(\beta_n)}.$$

В рассматриваемом случае непосредственное интегрирование решающего уравнения скорее приводит к конечному результату, чем метод В.М.Майзеля [Майзель В.М. М-1961].

Пологая, что в формулах (1)-(2) $R_1 = 0$ и заменяя в них E_1 величиной $\frac{E}{1-\nu^2}$ и α_{θ_1} величиной $\alpha_{\theta}(1+\nu)$, получаем для длинного сплошного цилиндра

$$\begin{aligned} \sigma_r &= \frac{\alpha_{\theta} E}{1-\nu} \left[\int_0^1 (\theta - \theta_0) R dR - \frac{1}{R^2} \int_0^R (\theta - \theta_0) R dR \right], \\ \sigma_{\psi} &= \frac{\alpha_{\theta} E}{1-\nu} \left[\int_0^1 (\theta - \theta_0) R dR + \frac{1}{R^2} \int_0^R (\theta - \theta_0) R dR + (\theta_0 - \theta) \right] \end{aligned} \quad (8)$$

Подставляя выражение (*) в формулы (8), используя при интегрировании формулу [Боли Б., Уэйнер Дж. М-1964; Мелан Э., Паркус Г. М-1968],

$$\int x J_0(x) dx = x J_1(x) + C \quad (9)$$

и учитывая при подстановке пределов, что $J_0(0) = 0$, находим следующие формулы для тепловых напряжений в длинном сплошном цилиндре при нестационарном температурном поле (*).

$$\begin{aligned} \sigma_r &= \frac{\alpha_{\theta} E}{1-\nu} \left\{ \frac{\mu_2 k_1 \vartheta_0 e^{-k\tau}}{\mu_2 J_0(\sqrt{k}) - \sqrt{k} J_1(\sqrt{k})} \left[\frac{J_1(\sqrt{k})}{\sqrt{k}} - \frac{J_1(\sqrt{k}R)}{\sqrt{k}R} \right] - \right. \\ &\quad \left. - \sum_{n=1}^{\infty} \left(\vartheta_0 - \theta_0 + \frac{k_1 \vartheta_0 \beta_n^2}{\beta_n^2 - k} \right) A_n \left[\frac{J_1(\beta_n)}{\beta_n} - \frac{J_1(\beta_n R)}{\beta_n R} \right] e^{-\beta_n^2 \tau} \right\}, \\ \sigma_{\psi} &= \frac{\alpha_{\theta} E}{1-\nu} \left\{ \frac{\mu_2 k_1 \vartheta_0 e^{-k\tau}}{\mu_2 J_0(\sqrt{k}) - \sqrt{k} J_1(\sqrt{k})} \left[\frac{J_1(\sqrt{k})}{\sqrt{k}} + \frac{J_1(\sqrt{k}R)}{\sqrt{k}R} - J_0(\sqrt{k}R) \right] - \right. \\ &\quad \left. - \sum_{n=1}^{\infty} \left(\vartheta_0 - \theta_0 + \frac{k_1 \vartheta_0 \beta_n^2}{\beta_n^2 - k} \right) A_n \left[\frac{J_1(\beta_n)}{\beta_n} - \frac{J_1(\beta_n R)}{\beta_n R} - J_0(\beta_n R) \right] e^{-\beta_n^2 \tau} \right\} \end{aligned} \quad (10)$$

По формулам (10) вычисляем распределение тепловых напряжений

σ_r и σ_{ψ} по радиусу цилиндра в моменты времени и значениях величин $\vartheta_0, \theta_0, k, k_1, \mu_2, \beta_n, A_n, a, r_2$,

Литература

1. Боли, Б., Уэйнер Дж. (1964). «Теория температурных напряжений» Издательство «Мир»
2. Майзель, В.М. «Температурная задача теории упругости» М., Издательство «Паркус»
3. Мелан, Э., Паркус, Г. (1968). «Термоупругие напряжения, вызываемые стационарными температурными полями» Физ.Издательство «Парус»
4. Паркус, Г. (1973). «Неустановившиеся температурные напряжения» Ф.М., Издательство «Москва»
5. Аббасов, З.Д. (1991-3087). «Влияние пондермоторной силы на температурные поля и напряжение в слое» ISSN. Журнал научных публикации Аспирантов и докторантов. Издательство: Курск
6. Аббасов, З. Д. (1815-4972). «Обратная задача по определению интенсивности тепловых источников и плотности объемных сил в цилиндре бесконечной длины» ISSN «Научное обозрение» Издательство «Москва»

Temperature Voltages Created by the Thermal Area in Axis Symmetric Long Continuous Cylinder

Abbasov Zafar Duman
Bashirova Nurangiz Firuz
Ganja State University

ABSTRACT. In the paper it is investigated heat power at long solid cylinder between the surfaces and enclosure environment of which occurs non-stationary axially symmetric convective heat exchange. In the case under consideration, direct integration of the solving equation leads rather to the final result than the VM Meisel and Meisel VM method. M-1961. This stress occurs in the cylinder if its end surfaces are secured against axial movement. When the end surfaces of a long cylinder are free from stresses, a uniform stress should be applied to the stress (7), and the deformation should be chosen so that the resultant stresses acting on the end surface of the cylinder,. Substituting the expression (*) into formulas (8), using the formula integral Boli B., Weiner J. M-1964; Melan E., Parkus G. M-1968 (9) and taking into account when substituting the limits, we find the following formulas for thermal stresses in a long continuous cylinder with a non-stationary temperature field (*).

Key words: temperature voltages, thermal area in axis symmetric long continuous cylinder, cross section, thermal conductivity, long continuous cylinder

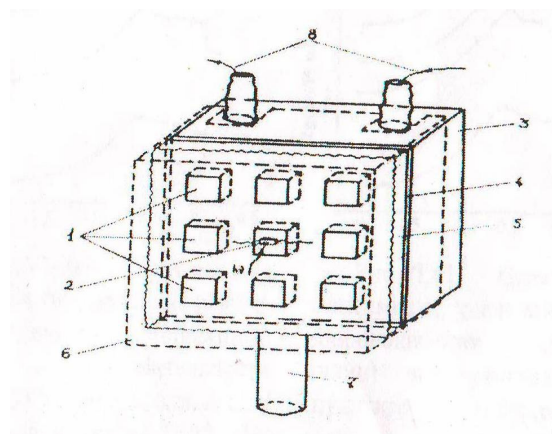

Рис. 1

Конструкция термостата с батареей полупроводниковых термоэлементов: 1- термоэлементы, 2- образец, 3- радиатор с водяным охлаждением, 4- тефлоновая изолирующая пленка, 5- асбестовая паста, 6- крышка из пенопласта с окошком, 7- посадочный стержень, 8- проточная вода.

Исследование на гамма-установках и аппарате РУМ-3 проводились при комнатной температуре. Условия облучения образцов на аппарате РУМ-3 приводятся в табл. 1. Гомогенность медной фильтрации излучения на установке РУМ-3 была не хуже 1,2. Измерение и контроль экспозиционной мощности дозы излучения проводился дозиметрами "Кремний-1", ДРГЗ-02 и ДРГЗ-03.

Исследовали высокоомные фоточувствительные образцы, полученные отслоением от монокристаллических слитков, выращенных методом Бриджмена. Близкие к омическим индиевые контакты наносили напайванием на зеркальную поверхность свежего скола на расстоянии 2-5мм друг от друга и герметизировали универсальным водостойким клеем "суперцемент". Толщину исследованных образцов варьировали от 0,05 до 0,34мм.

Напряженность электрического поля в образцах составляла $(2-20) \frac{kB}{м}$

Таблица 1. Условия облучения монокристаллов полу_проводников на рентгеновской установке типа РУМ-3.

Напряжение на трубке U (кВ)	Толщина медного фильтра (мм)	Толщина первого слоя половинного ослабления Δ_1 , (мм)	Толщина второго слоя половинного ослабления Δ_2 , (мм)	Монохроматичность $h = \frac{\Delta_2}{\Delta_1}$	Эффективная энергия квантов $E_{эфф}$ (кэВ)
50	б/ф	0,04	0,046	1,15	25
90	0,2	0,2	0,21	1,05	44
100	0,245	0,27	0,30	1,11	48
115	0,29-	0,36	0,41	1,14	53
135	0,50	0,60	0,72	1,2	65
150	0,60	0,75	0,84	1,12	70
165	0,745	0,90	1,00	1,11	76
170	1,00	1,10	1,30	1,18	83
190	1,00	1,29	1,37	1,06	89
200	1,245	1,60	1,84	1,15	98
200	3,00	2,35	2,82	1,2	117

200	3,50	2,47	2,67	1,08	120
200	4,00	2,70	3,00	1,11	126

Рис. 2

На рисунок 2 представлены спектральные характеристики удельной рентгенопроводимости, соответствующей единице экспозиционной мощности дозы рентгеновского излучения и $TlInS_{0,2}Se_{1,8}$ чувствительности для отличающихся толщиной, соответствующей полному поглощению К-флуоресценции компонентов (толстые кристаллы), отсутствию (тонкие кристаллы) и частичному ее поглощению в интервале длин волн 0,1-1,5А.

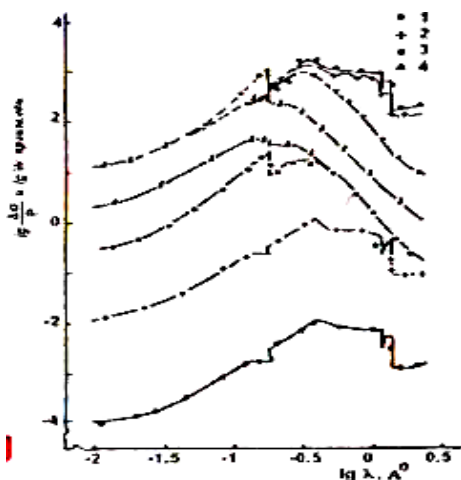

Рис.3

Спектральные зависимости удельной рентгенопроводимости (сплошные линии) и чувствительности (пунктир) монокристаллов $TlInS_{0,2}Se_{1,8}$ с толщиной d: $<7,3 \cdot 10^{-6}$ (1); $7,3 \cdot 10^{-3}$ (2); $2 \cdot 10^2$ (3); 0,15см (4).

Литература

1. Г.Р.Аллахвердиев (1980) Баку «Оптические свойства и ковалентные спектры слоистых сепочных кристаллов группы $A^{III}B^{III}C^{VI}$ и твердых растворов» автореферат дисертация 0Баку
2. Н.М.Гасанлы; Б.М.Джавадов ; В.И. Тагиров ; Е.А. Виноградов (1979) «инфракрасные спектры отражения слоистхмонокристалов $TlInSe_2$, $TlGaTe_2$, физика твердого тело» , мем21 № 9ст, 2793
3. Г.Д. Гусейнов; Г.Г.Гусейнов ; М.З.Исмаилов ; Е.М. Кенримова; В.Д.Рустамов (1978) « особенности кристаллической структуры и роста кристаллов $TlInSe_2$ » изв. А.Н.Азерб. ССР №1 ст. 47-53
- 4.Е.М. Керимова , С.М. Мустафаева(2087) « О ширине запрещенной зоны твердых растворов $TlGa_{1-x}Sn_xSe_2$. А.Н.Азерб. ССР негранические материалы № 13 1987 ст

Experimental Spectra of X-ray Conductivity Experimental Methodology

Vagif Jabrail ogluRustamov
Ganja State University
Eldar AgverdiogluMovsumov
Azerbaijan State University

ABSTRACT. The article deals with the identification of sensitivity, X-Ray conductivity and spectral dependence in accordance with the different thickness levels of $TlInS_{0,2}Se_{1,8}$ monocrystals. The research was carried out in the temperature range 258-343 K with the help of a thermostat provided by semiconductor thermocouples. he article is devoted to an experimental study of the X-ray conduction spectrum on single-crystal $TlInS_{0,2}Se_{1,8}$ On the basis of the experimental data, the spectral dependence of the specific X-ray

conductivity and sensitivity on TlIn S 0.2, Se1.8 single crystals at different thicknesses was constructed. Studies were performed using a thermostat that was mounted semiconductor thermocouple and the experiment was performed in the range of 100K temperature to 343 K temperatures. [1., G.R. Allahverdiyev, 1980 Baku/ The dosimetric, current-voltage and spectral characteristics of the most promising single crystals of type AIIIBVI and AIIIVIIIC2VI, the effect of temperature and illumination on these characteristics were experimentally investigated; X-ray conduction kinetics in the effective wavelength range (0.1-1.47). High-sensitivity photosensitive samples obtained by detaching from single-crystal ingots grown by the Bridgman method were investigated. Indium contacts close to ohmic contacts were applied by soldering to the mirror surface of fresh cleavage at a distance of 2-5 mm from each other and sealed with universal waterproof glue “supercement”

Key words: X-ray conductivity, gamma radiation, gamma defectoscopic, gamma-therapeutic, radiation resistance, "Ronus" thermostat.

Симптоматическая Терапия Острых Респираторных Инфекций у Детей

**Khasanova Guzal Anarmatovna
Ibragimova Xolida Nabidjanovna
Xalikova Shoxista A.
Akramova Iroda Abroldjanovna**

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

Абстракт. В основе клинической симптоматики ОРЗ лежит инфекционное воспаление слизистых респираторного тракта, при котором отмечается высвобождение медиаторов воспаления, обуславливающих вазодилатацию, увеличение проницаемости сосудов и активизацию экссудативных процессов. Все это приводит к отеку слизистых, качественному и количественному изменению характера продуцируемых в респираторном тракте секретов, а также снижению санирующей и эвакуационной функций реснитчатого эпителия. Таким образом, клинические симптомы ОРЗ отражают характер воспаления слизистых оболочек респираторного тракта (гиперемия небных миндалин и глотки, кашель, насморк и др.) и нередко сопровождаются лихорадкой и интоксикацией.

Цель симптоматической терапии при ОРЗ – уменьшение выраженности тех клинических проявлений заболевания, которые нарушают самочувствие ребенка. При этом, как правило, используются деконгестанты (лекарственные средства, уменьшающие насморк), противокашлевые, муколитические или отхаркивающие препараты, а также жаропонижающие лекарственные средства.

Насморк – клинический симптом, отражающий воспаление слизистых носа и его придаточных пазух. При этом характер отделяемого из носа позволяет судить о генезе и локализации воспаления.

Ключевые слова: ОРЗ, симптоматическая терапия, инфекционное воспаление, насморк - клинический симптом, лекарственные средства, противокашлевые средства, кашель, терапия.

В основе клинической симптоматики ОРЗ лежит инфекционное воспаление слизистых респираторного тракта, при котором отмечается высвобождение медиаторов воспаления, обуславливающих вазодилатацию, увеличение проницаемости сосудов и активизацию экссудативных процессов. Все это приводит к отеку слизистых, качественному и количественному изменению характера продуцируемых в респираторном тракте секретов, а также снижению санирующей и эвакуационной функций реснитчатого эпителия. Таким образом, клинические симптомы ОРЗ отражают характер воспаления слизистых оболочек респираторного тракта (гиперемия небных миндалин и глотки, кашель, насморк и др.) и нередко сопровождаются лихорадкой и интоксикацией.

Цель симптоматической терапии при ОРЗ – уменьшение выраженности тех клинических проявлений заболевания, которые нарушают самочувствие ребенка. При этом, как правило, используются деконгестанты (лекарственные средства, уменьшающие насморк), противокашлевые, муколитические или отхаркивающие препараты, а также жаропонижающие лекарственные средства.

Насморк – клинический симптом, отражающий воспаление слизистых носа и его придаточных пазух. При этом характер отделяемого из носа позволяет судить о генезе и

локализации воспаления (Герпе N.A., Malakhov A.B., 1999). Так, в острый период вирусного ринита и назофарингита отмечается насморк слизистого характера. Сохранение насморка в течение 10–14 дней от начала заболевания и изменение при этом характера отделяемого на гнойное свидетельствует о развитии бактериального воспаления придаточных пазух носа. Симптоматическая терапия ринитов и назофарингитов направлена на снижение отека слизистых оболочек носа и восстановление носового дыхания. При этом применяются промывание физиологическим раствором носовых ходов, сосудосуживающие капли и спреи, а также системные деконгестанты.

В качестве сосудосуживающих капель используют следующие альфа-адреномиметики и симпатомиметики: производные ксилометазолина (галазолин, отривин и др.), нафазолина (нафтизин, санарин и др.), оксиметазолина (називин, назол и др.) и тетризолина (тизин и др.). Следует отметить, что в педиатрической практике сосудосуживающие капли должны назначаться в концентрациях, не превышающих 0,01% для детей первых 2 лет жизни, 0,025% для детей в возрасте 3–6 лет и 0,05% для младших школьников. Капли можно применять 2–4 раза в день в течение 1–3 дней (при более длительном применении возрастает риск развития побочных явлений). Установлено, что производные оксиметазолина обладают более выраженным терапевтическим эффектом по сравнению с другими сосудосуживающими препаратами. При этом для практического применения более удобны деконгестанты, выпускаемые в виде назальных спреев (назол и др.), которые позволяют уменьшить общую дозу вводимого препарата за счет более равномерного его распределения на слизистых. В последние годы стали шире использоваться системные лекарственные средства, уменьшающие насморк. Однако следует особо подчеркнуть, что комбинированные препараты, содержащие фенилпропаноламин и псевдоэфедрин, не должны назначаться детям младше 12 лет. В то же время показана высокая деконгестантивная эффективность и безопасность системного применения фенспирида.

Воспаление слизистых респираторного тракта при ОРЗ сопровождается качественными и количественными изменениями секретов. При этом нарушаются реологические свойства мокроты, а в более выраженных случаях это сопровождается и повреждением мерцательного эпителия бронхов. Все это приводит к снижению мукоцилиарной активности. Недостаточный уровень мукоцилиарного клиренса не позволяет адекватно освобождать дыхательные пути от мокроты. При этом компенсаторное очищение респираторного тракта осуществляется благодаря кашлю. Таким образом, в условиях нарушенного мукоцилиарного клиренса кашель является защитно-компенсаторным механизмом, направленным на выведение из дыхательных путей качественно измененной мокроты, образующейся при воспалении. В некоторых случаях кашель, являясь по сути физиологическим защитным рефлексом очищения дыхательной системы, очень быстро может приобретать патологический характер и приводить к развитию общей слабости, отказу от еды, появлению рвоты и общему истощению (Korovina N.A., Zaplatnikov A.L., Zakharova I.N., 2000). При лечении заболеваний органов дыхания, сопровождающихся кашлем, используются противокашлевые, муколитические или отхаркивающие лекарственные средства (Korovina N.A., Zaplatnikov A.L., Zakharova I.N., Ovsyannikova E.M., 2000).

Противокашлевые средства – лекарственные препараты, подавляющие кашлевой рефлекс. Терапевтический эффект при этом достигается за счет снижения чувствительности рецепторов трахеобронхиального дерева или в результате угнетения кашлевого центра продолговатого мозга. Все противокашлевые лекарственные средства, в зависимости от механизмов фармадинамики, делят на препараты центрального и периферического действия. Среди противокашлевых лекарственных средств центрального действия выделяют наркотические и ненаркотические препараты.

Наркотические противокашлевые препараты у детей практически не используют, т.к. они могут вызывать наркотическую зависимость и угнетают дыхательный центр. Только у детей старшего возраста могут применяться небольшие дозы наркотических

противокашлевых средств, которые входят в состав комбинированных препаратов (кодипронт, кодтерпин). Ненаркотические противокашлевые препараты центрального действия (бутамират, глауцин, окселадин) также угнетают активность кашлевого центра, но не вызывают при этом привыкания и лекарственной зависимости, поэтому могут чаще использоваться у детей. Противокашлевые препараты периферического действия (преноксиндиазин, леводропропиз) уменьшают частоту и интенсивность кашля за счет снижения чувствительности рецепторов трахеобронхиального дерева и угнетения кашлевого рефлекса. По силе противокашлевого эффекта эти лекарственные средства уступают препаратам центрального действия.

Показаниями к применению противокашлевых лекарственных средств является сухой раздражающий, мучительный кашель, который может наблюдаться при остром ларингите, трахеите, бронхите, гриппе, а также болезненный кашель при сухом плеврите. Противокашлевые препараты противопоказаны при влажном кашле, легочных кровотечениях, нарушениях функции мерцательного эпителия.

Муколитические препараты (ацетилцистеин, карбоцистеин) разжижают мокроту в результате расщепления сложных муцинов, что ведет к уменьшению ее вязкости и облегчению эвакуации. Эти препараты чаще применяются при хронических бронхолегочных воспалительных процессах, сопровождающихся образованием вязкой мокроты. При острых бронхитах применение ацетилцистеина не оправдано, т.к. он влияет на снижение продукции лизоцима и IgA, а также может способствовать повышению бронхиальной гиперреактивности. Сильное разжижение мокроты при нарушенном ее оттоке может привести к переполнению бронхов секретом. Поэтому при приеме муколитиков должен быть обеспечен адекватный дренаж бронхов (постуральный дренаж, вибромассаж грудной клетки). В случае выраженного муколитического эффекта суточную дозу препаратов уменьшают.

Муколитические препараты с отхаркивающим эффектом – бромгексин и его активный метаболит амброксол – с успехом могут применяться при респираторных инфекциях, сопровождающихся кашлем с затрудненным отхождением мокроты. В основе механизма действия бромгексина и амброксола лежит деполимеризация молекул муцина и стимуляция альвеолярной секреции сурфактанта, что, помимо разжижения мокроты, сохраняет ее слоистость и стимулирует активность мукоцилиарного аппарата. Максимальный терапевтический эффект при использовании амброксола и бромгексина наступает на 4–6 день. Особо следует отметить, что муколитические препараты нельзя комбинировать с противокашлевыми средствами, т.к. накопление в бронхах большого количества «жидкой» мокроты при угнетенном кашлевом рефлексе создает предпосылки для «заболачивания» дыхательных путей.

Отхаркивающие средства – это препараты, содержащие алкалоиды или сапонины, усиливающие перистальтику бронхиол за счет стимуляции гастропульмонарного рефлекса. Благодаря этому активизируется продвижение мокроты из нижних отделов дыхательных путей и ее эвакуация. Ряд отхаркивающих препаратов способствуют некоторому усилению секреции бронхиальных желез, что увеличивает жидкий нижний слой слизи и тем самым повышает активность мерцательного эпителия. Многие препараты этой группы входят в состав комбинированных лекарств.

Учитывая многообразие медикаментозных средств, влияющих на кашель, целесообразен их дифференцированный выбор при ОРЗ. Противокашлевые препараты показаны в случаях ОРЗ, протекающих с непродуктивным, мучительным, навязчивым сухим кашлем, приводящим к нарушению сна, аппетита и общего состояния ребенка. При этом предпочтительно использование ненаркотических противокашлевых препаратов центрального действия (бутамират, глауцин, окселадин). Муколитические препараты показаны в случаях ОРЗ, сопровождающихся продуктивным кашлем с густой, вязкой, трудноотделяющейся мокротой. При этом для разжижения мокроты и улучшения ее

эвакуации при острых бронхитах и пневмониях лучше использовать муколитические препараты с отхаркивающим эффектом (амброксол, бромгексин) или муколитики–мукорегуляторы (производные карбоцистеина). Отхаркивающие средства показаны в тех случаях респираторных инфекций, когда кашель не сопровождается наличием густой и вязкой мокроты, однако отделение мокроты при этом затруднено.

Рациональный выбор и своевременное включение необходимых отхаркивающих, муколитических или противокашлевых препаратов в комплексную терапию заболеваний органов дыхания, сопровождающихся кашлем, значительно повышает эффективность базисного лечения.

Лихорадка, часто сопровождающая ОРЗ, является защитно–приспособительной реакцией организма, возникающей в ответ на воздействие патогенных раздражителей. Повышение температуры тела является поводом (во многих случаях – необоснованного) для широкого применения родителями и врачами жаропонижающих средств, что может сопровождаться развитием побочных нежелательных реакций. Перестройка процессов терморегуляции с повышением температуры тела при ОРЗ способствует повышению естественной реактивности организма. На фоне лихорадки многие бактерии и вирусы погибают, а организм формирует полноценный иммунный ответ Th₁-типа. При этом стимулируется продукция интерферона, ИЛ–2 и фактора некроза опухолей (TNF), активизирующих продукцию IgG–антител и клеток памяти. Доказано, что при снижении температуры тела до субфебрильного или нормального уровня уменьшается продукция интерферона и TNF.

Лихорадка в пределах 38–38,5°C при отсутствии токсикоза не требует медикаментозной жаропонижающей терапии. Однако у детей из группы риска возможны различные осложнения на фоне менее значительного повышения температуры, что и определяет необходимость применения у них жаропонижающих средств. В группу риска по развитию осложнений при лихорадочных реакциях должны быть включены дети в возрасте до 2 месяцев, с фебрильными судорогами в анамнезе, с заболеваниями ЦНС, хронической патологией органов кровообращения и наследственными метаболическими заболеваниями.

Критерии назначения жаропонижающих лекарственных средств при лихорадке у детей
(приведены цифры аксиллярной температуры)

Группы детей	Благоприятный тип лихорадки («розовая лихорадка»)	Неблагоприятный тип лихорадки («бледная лихорадка»)
Здоровые дети в возрасте старше 2 месяцев	t > 39,0–39,5°C	t > 38°C
Дети из группы риска	t > 38–38,5°C	t > 37,5°C

Согласно рекомендациям специалистов ВОЗ, жаропонижающую терапию исходно здоровым детям следует проводить при температуре тела не ниже 39°C. Однако если у ребенка на фоне лихорадки, независимо от степени выраженности гипертермии, отмечается ухудшение состояния, озноб, миалгии, нарушенное самочувствие, бледность кожных покровов и другие проявления токсикоза («бледный вариант лихорадки») антипиретическая терапия должна быть назначена незамедлительно. Дети из группы риска по развитию осложнений на фоне лихорадки требуют назначения жаропонижающих лекарственных средств даже при субфебрильной температуре (Tatochenko V., 1999).

В тех случаях, когда клинические и анамнестические данные свидетельствуют о необходимости проведения жаропонижающей терапии, целесообразно руководствоваться рекомендациями специалистов ВОЗ, согласно которым препаратами выбора являются парацетамол и ибупрофен. При этом недопустимо применение в качестве антипиретика при ОРЗ ацетилсалициловой кислоты и ее производных. Считается, что ибупрофен может быть применен в качестве стартовой терапии в тех случаях, когда назначение парацетамола противопоказано или малоэффективно (FDA, 1992). Рекомендованные разовые дозы: парацетамола – 10–15 мг/кг массы, ибупрофена – 5–10 мг/кг. Повторное использование

жаропонижающих препаратов возможно не ранее, чем через 4–5 часов после первого приема.

Следует особо отметить, что курсовое применение антипиретиков у детей с ОРЗ не оправдано, т.к. при этом возрастает опасность диагностических ошибок («пропуск» симптомов серьезных инфекционно–воспалительных заболеваний, таких как пневмония, синусит, менингит, пиелонефрит и др.). В тех случаях, когда ребенок получает антибактериальную терапию, регулярный прием жаропонижающих также недопустим, т.к. может способствовать неоправданному увеличению сроков замены антибиотика.

Основные принципы рациональной терапевтической тактики при лихорадке у детей

1. У детей должны применяться только безопасные жаропонижающие лекарственные средства.
2. Препараты выбора при лихорадке у детей – парацетамол и ибупрофен.
3. Назначение анальгина возможно только в случае непереносимости препаратов выбора или при необходимости парентерального введения жаропонижающего препарата.
4. Назначение антипиретиков при субфебрильной лихорадке показано только детям группы риска.
5. Назначение жаропонижающих препаратов у здоровых детей при благоприятном варианте температурной реакции показано при лихорадке $>39^{\circ}\text{C}$.
6. При «бледной лихорадке» показано назначение комбинации анальгетик–антипиретик + сосудорасширяющий препарат (по показаниям – антигистаминные).
7. Недопустимо курсовое использование анальгетиков–антипиретиков с жаропонижающей целью.
8. Противопоказано назначение жаропонижающих препаратов при «невоспалительных лихорадках» (центральная, нейро–гуморальная, рефлекторная, обменная, медикаментозная и др.).

При выявлении «бледной лихорадки» целесообразно комбинировать прием жаропонижающих лекарственных средств с сосудорасширяющими препаратами (папаверин, дибазол, папазол). Из числа сосудорасширяющих препаратов чаще используется папаверин в разовой дозе 5–20 мг в зависимости от возраста. Только в тех случаях, когда невозможны пероральное или ректальное введение жаропонижающих препаратов первого ряда (парацетамол, ибупрофен), показано парентеральное назначение антипиретика – анальгина (метамизола) (Tatochenko V.K., 2000).

При стойкой лихорадке, сопровождающейся признаками токсикоза, а также при гипертермическом синдроме целесообразно парентеральное введение комбинации антипиретиков, сосудорасширяющих и антигистаминных препаратов (или нейролептиков) в возрастных дозировках. При внутримышечном введении допустима комбинация этих лекарственных средств в одном шприце. Дети с гипертермическим синдромом, а также с некупирующейся «бледной лихорадкой» после оказания неотложной помощи должны быть госпитализированы.

В последние годы для уменьшения таких симптомов ОРЗ, как боль в горле, охриплость голоса, сухость и першение в горле, у детей все шире стали использоваться комбинированные местноанестезирующие лекарственные средства в сочетании с антисептическими (септолете, стрепсилс и др.). Применение указанных лекарственных средств может быть эффективно в качестве симптоматической терапии ОРЗ для уменьшения выраженности болезненности и дискомфорта в горле. Однако следует помнить, что антимикробные средства, входящие в состав этих препаратов, не заменяют в случае необходимости системного использования антибиотиков. Кроме этого, подавляющее большинство данных препаратов имеют определенные возрастные ограничения.

В заключение хотелось бы отметить, что хотя клинические проявления острых респираторных инфекций у детей в большинстве случаев купируются в течение 5–7–10 дней, в настоящее время в арсенале педиатров имеются эффективные и безопасные лекарственные средства, существенно уменьшающие неблагоприятное воздействие ОРЗ на ребенка. При этом задачи, стоящие перед практикующим врачом, – уменьшение выраженности симптомов заболевания – при кажущейся простоте и легкости, на самом деле требуют не только знаний патогенеза заболевания и современных терапевтических подходов к его лечению, но и обязывают в каждом конкретном случае индивидуально подобрать адекватный способ лечения.

Литература

1. Geppe, N.A., Malakhov, A.B. (1999). Mucolytic and cough suppressants in the practice of a pediatrician (lecture) // Children's Doctor. №4. pp. 42–45.
2. The state register of medicines. M.: MZ RF, 2000.
3. Korovina, N.A., Zaplatnikov, A.L., Zakharova, I.N. (2000). Fever in children: a rational choice of antipyretic drugs.
4. Korovina, N.A., Zaplatnikov, A.L., Zakharova, I.N., Ovsyannikova, E.M. (2000). Cough in children. Antitussive and expectorant drugs in pediatric practice. M., 2000. - 53 p.
5. Rachinsky, S.V., Tatochenko, V.K. (ed) (1987). Diseases of the respiratory system in children: A Guide for Physicians. M.: Medicine.
6. Tatochenko, V. (1999). Therapeutic tactics for acute diseases of the nasopharynx. Breast cancer.
7. Tatochenko, V.K. (2000). Rational use of antipyretics in children // BC. 2000. 9. Federal guidelines for doctors on the use of drugs (formulary system): Issue 1. GEOTAR MEDICINE.

Symptomatic Therapy of Acute Respiratory Infections in Children

Khasanova Guzal Anarmatovna
Ibragimova Xolida Nabidjanovna
Xalikova Shoxista A.
Akramova Iroda Abroldjanovna

Tashkent Pediatric Medical Institute

ABSTRACT. Acute respiratory infections (ARD) are the most common form of pathology in the human population. At the same time, in children the share of acute respiratory infections among all acute diseases is almost 90%. ARI is a group of polyetiological respiratory tract infections that have similar epidemiological characteristics, developmental mechanisms, and clinical manifestations. The clinical symptom of acute respiratory infections is based on infectious inflammation of the mucous membranes of the respiratory tract, which indicates the release of inflammatory mediators causing vasodilation, an increase in vascular permeability and activation of exudative processes. All this leads to swelling of the mucous membranes, a qualitative and quantitative change in the nature of secretions produced in the respiratory tract, as well as a decrease in the sanitizing and evacuation functions of the ciliary epithelium. Thus, the clinical symptoms of acute respiratory disease reflect the nature of inflammation of the mucous membranes of the respiratory tract (hyperemia of the tonsils and pharynx, cough, rhinitis, etc.) and are often accompanied by fever and intoxication. The goal of symptomatic therapy for acute respiratory disease is to reduce the severity of those clinical manifestations of the disease that impair the child's well-being. In this case, as a rule, decongestants (medicines that reduce rhinitis), antitussive, mucolytic or expectorant drugs, as well as antipyretic drugs are used.

Key words: ARI, symptomatic therapy, infectious inflammation, runny nose - clinical symptom, drugs, antitussives, cough, therapy.

Респираторные Фторхинолоны При Лечение Бронхолегочных Инфекций

**Khasanova Guzal Anarmatovna
Ibragimova Xolida Nabidjanovna
Arislanova Navruza Xusniddin qizi
Yuldasheva Shaxnoza Akramovna
Umarova Muhayyo Akmalxon qizi**

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

Абстракт. Первым шагом в лечении всегда является решение о начале антибактериального лечения и правильный выбор антибактериального средства для исходной терапии, что во многом определяет течение и исход .

Для того чтобы антибактериальная терапия была эффективной и рациональной, идеальным является назначение антимикробного препарата, наиболее активного в отношении установленного возбудителя. Для этого желательно установить этиологию, или по крайней мере знать, какой микроорганизм наиболее вероятен, оценить аллергологический анамнез и причины неэффективности предшествующей (если она проводилась) терапии.

Необходимо решить, какие антибактериальные средства предпочтительны, определить дозу и ритм применения препарата, а также путь применения (пероральный или парентеральный).

Весьма существенна и стоимость предполагаемой терапии (Belousov, Shatunov, 2001).

В реальной жизни типичной является ситуация, когда возбудитель П до начала лечения неизвестен. Традиционное бактериологическое исследование мокроты занимает 3–4 дня и не всегда информативно. Микроскопия мазка мокроты, окрашенного по Граму, не обеспечивает идентификации внутриклеточных агентов и малоинформативна, если принимались какие-либо антибактериальные препараты.

Ключевые слова: антибактериальная химиотерапия, аллергия, антибактериальные средства, микоплазма, хламидиоз, пневмококк, ХОБЛ.

Первым шагом в лечении всегда является решение о начале антибактериального лечения и правильный выбор антибактериального средства для исходной терапии, что во многом определяет течение и исход.

Для того чтобы антибактериальная терапия была эффективной и рациональной, идеальным является назначение антимикробного препарата, наиболее активного в отношении установленного возбудителя. Для этого желательно установить этиологию, или по крайней мере знать, какой микроорганизм наиболее вероятен, оценить аллергологический анамнез и причины неэффективности предшествующей (если она проводилась) терапии.

Необходимо решить, какие антибактериальные средства предпочтительны, определить дозу и ритм применения препарата, а также путь применения (пероральный или парентеральный). Весьма существенна и стоимость предполагаемой терапии (Belousov, Yu.B., Shatunov, S.M., 2001).

В реальной жизни типичной является ситуация, когда возбудитель П до начала лечения неизвестен. Традиционное бактериологическое исследование мокроты занимает 3–4 дня и не всегда информативно. Микроскопия мазка мокроты, окрашенного по Граму, не обеспечивает идентификации внутриклеточных агентов и малоинформативна, если принимались какие-

либо антибактериальные препараты. Даже в условиях современного клинического стационара лишь у половины больных П удастся достоверно установить возбудитель [5], причем этиологическая диагностика может длиться до 10 дней (максимальные сроки выделения гемокультуры). К экспресс-методикам можно отнести лишь определение в моче антигена легионеллы, но это исследование пока не получило широкого распространения. Поэтому почти всегда выбор антибиотика первого ряда осуществляется эмпирически. Врач принимает решение, основываясь на оценке эпидемиологической и клинической ситуации, знании спектра действия антибиотика и аллергологического анамнеза.

При лечении П тяжелого течения, когда ошибка в выборе препарата может оказаться драматической, рекомендуются сочетания антибактериальных средств, способные обеспечить подавление максимального количества возможных микроорганизмов.

У лиц молодого возраста без вредных привычек П обычно вызывается микоплазмой, хламидией, пневмококками. У лиц старше 60 лет более частыми этиологическими агентами являются пневмококки и гемофильные палочки. При предшествующем хроническом бронхите возбудителями П могут быть гемофильные палочки и моракселла. Эти же патогены характерны и при привычке к курению, которая с неизменностью ведет к развитию хронического бронхита. Внутриклеточные агенты: легионелла, микоплазма, хламидия – вызывают так называемые атипичные П, по частоте уступающие только пневмококковой инфекции.

В последние годы значительный интерес проявляется к так называемым респираторным фторхинолонам последних генераций [1,3–5], к которым относятся разрешенные к применению в Узбекистане левофлоксацин и моксифлоксацин. Широко применявшиеся ранее при лечении бронхолегочных инфекций офлоксацин и ципрофлоксацин обладали невысокой активностью в отношении грамположительных бактерий, прежде всего пневмококков и стрептококков, что снижало их эффективность при лечении внебольничных П.

Левофлоксацин и моксифлоксацин, в отличие от фторхинолонов предшествующих генераций, эффективно подавляют грамположительные микроорганизмы. Эти фторхинолоны высокоактивны в отношении грамположительных микроорганизмов: стрептококков, пневмококков, стафилококков, листерий, коринебактерий и в меньшей степени способны подавлять энтерококки. Антибактериальные препараты этой группы обладают также высокой активностью в отношении большинства грамотрицательных бактерий: гемофильных палочек, моракселлы, ацинетобактера, энтеробактера, цитробактера, гонококка. Несколько ниже эффективность этих препаратов в отношении синегнойной и кишечной палочек и клебсиеллы.

Лефокцин (левофлоксацин, Шрея Лайф Саенсиз) и моксифлоксацин высокоактивны в отношении внутриклеточных микроорганизмов: легионелл, микоплазм, хламидий. Они также подавляют микобактерии туберкулеза и некоторые анаэробы.

В последние годы (Bartlett, 2005) левофлоксацин и моксифлоксацин рассматриваются как альтернативное средство для монотерапии внутрибольничных П, вызванных полирезистентными штаммами грамотрицательных палочек, включая легионеллу.

В 2003 г. развилась эпидемическая вспышка так называемых «атипичных» пневмоний в Юго–Восточной Азии. Вначале она расценивалась как «птичий грипп», но обращали на себя внимание высокая контагиозность, частое развитие пневмоний тяжелого течения с развитием дистресс-синдрома. Позже это заболевание, получившее название «Тяжелый острый респираторный синдром» – ТОРС (в англоязычной литературе – SARS), было этиологически расшифровано, когда удалось выделить серотип коронавируса, обозначенного как SARS–CoV. При лечении больных ТОРС применялись различные антибактериальные препараты и противовирусные средства, но в итоге было признано, что специфического препарата, воздействующего на SARS–CoV, нет. Тем не менее, Центром по контролю заболеваемости (Атланта, Джорджия) и ВОЗ было рекомендовано назначение респираторных фторхинолонов

(левофлоксацин 500 мг/24 часа или моксифлоксацин 400 мг/24 часа), а больным моложе 18 лет и беременным – сочетание амоксициллина/клавуланата с макролидами. Обе схемы логичны, потому что позволяют подавлять как обычные бактерии, так и внутриклеточные микроорганизмы. Поэтому можно предполагать, что подобные подходы к эмпирической антибактериальной терапии показаны при эпидемических вспышках П.

Респираторные фтор-хинолоны хорошо всасываются и обладают высокой биодоступностью (левофлоксацин до 99%, моксифлоксацин до 92%). При этом создаются высокие концентрации препаратов в слизистой бронхов, альвеолярных макрофагах, легочной паренхиме, превышающие концентрации в сыворотке крови. Существенно, что особенности фармакокинетики препаратов позволяют их применять один раз в сутки (Belousov Yu.B., Shatunov S.M., 2001).

Лефокцин (левофлоксацин) и моксифлоксацин обычно хорошо переносятся. Им в меньшей степени, чем другим фторхинолонам, свойственны гепато- и фототоксичность, удлинение QT- интервала. Рассматриваемые лекарственные средства не должны назначаться лицам с указаниями на аллергию к любым хинолонам, беременным, кормящим матерям и детям.

Широкий спектр антибактериальной активности, высокая биодоступность, особенности фармакокинетики и распределения в органах дыхания, хорошая переносимость респираторных фторхинолонов определили их место в первом ряду средств, применяемых при лечении внебольничных П [Bartlett J.G. 2005]. Имеется позитивный опыт применения этих фторхинолонов и при лечении внутрибольничных П, развившихся в первые дни пребывания в стационаре. При лечении внебольничных П (как амбулаторно, так и в условиях стационара) легкой и средней тяжести течения и при обострениях ХОБЛ респираторные фторхинолоны могут применяться перорально. Лефокцин (левофлоксацин) назначается перорально по 500 мг 1 раз в сутки в течение 7–14 (в среднем 10) дней. Естественно, трудно принять решение о применении перорального препарата 1 раз в сутки в случаях, когда отмечаются признаки бактериемии, нестабильной гемодинамики, дыхательной недостаточности. Поэтому при внебольничных П тяжелого течения в условиях стационара левофлоксацин назначают внутривенно капельно по 500 мг каждые 24 часа, а моксифлоксацин – соответственно по 400 мг внутривенно капельно 1 раз в сутки.

Наличие двух лекарственных форм респираторных фторхинолонов делает возможным их применение в режиме ступенчатой терапии, когда антибактериальный препарат применяется внутривенно в течение 1–3 дней, а затем продолжается пероральная терапия на протяжении 7–14 дней. При проведении ступенчатой терапии весьма существенно определить период, когда можно осуществить переход с внутривенного введения химиопрепарата на пероральный прием. Обычно используются следующие критерии: афебрильность (или низкий субфебрилитет) на протяжении 8–16 часов, улучшение состояния больного, уменьшение «степени гнойности» мокроты, нормализация или значительное улучшение лейкоцитарной формулы.

Применение антибактериальных химиопрепаратов в режиме ступенчатой терапии позволяет обеспечить эффективную терапию, которая экономически более рентабельна по сравнению с парентеральным применением антибиотиков.

Широкий спектр действия фторхинолонов новых поколений допускает возможность монотерапии в ситуациях, когда этиология достоверно не известна и обычно используются сочетания антибиотиков.

В отделении пульмонологии Центральной клинической больницы респираторные фторхинолоны применяются при лечении внебольничных П (реже при обострениях ХОБЛ) более 5 лет. Частота назначения этих препаратов при эпизодах бронхолегочных инфекций составляет 3–7% от всех назначений антибиотиков (Nonikov V.E., Malikov V.E., Evdokimova S.A., Lukashova L.E., Kolyubyakina I.V., 2005). Общее число пациентов, получавших современные фторхинолоны, превысило 300 человек. Этиологически удавалось

расшифровать до 60% внебольничных П. Среди установленных агентов были пневмококки, микопlasма, хламидии, гемофильные палочки, стрептококки, стафилококки, ассоциации возбудителей.

Чаще всего использовались режимы пероральной и ступенчатой терапии. Левофлоксацин обычно применялся в виде монотерапии, а у части больных с П крайне тяжелого течения – в сочетании с цефалоспоридами 3–4 генераций. У некоторых пациентов с внебольничными П после расшифровки микоплазменной или хламидийной природы заболевания исходная терапия цефотаксимом заменялась левофлоксацином.

В течение последних 5 лет участились случаи респираторных эпидемических вспышек в семьях и трудовых коллективах. В нескольких эпизодах П диагностировались у 2–3 членов семьи, но обычно соотношение П и трахеобронхитов было 1:3. В отделение пульмонологии из эпидемических очагов госпитализировались, как правило, больные П. Весьма показательно, что практически во всех случаях этиологически были идентифицированы маркеры микоплазменной или хламидийной инфекции.

Выводы: Таким образом, представляется оправданным в качестве препаратов 1-го ряда при лечении внебольничных П, развившихся в условиях отягощенной эпидемиологической обстановки, использовать макролиды или респираторные фторхинолоны.

Как правило, лечение левофлоксацином было высокоэффективным. Побочные эффекты отмечались редко.

Литература

1. Belousov, Yu.B., Shatunov, S.M. (2001). Antibacterial chemotherapy // М.– “Remedium”
2. Nonikov, V.E., Malikov, V.E., Evdokimova, S.A., Lukashova, L.E., Kolyubyakina, I.V. (2005). // Antibiotics in pulmonology // “Kremlin medicine - a clinical messenger” .–
3. Strachunsky, L.S., Kozlov, S.N. (2002). Modern antimicrobial chemotherapy // М.– “Borges”
4. Yakovlev, V.P. (2005). A new generation of fluoroquinolone preparations // “Kremlin medicine - clinical messenger” . № 1. p. 32–35
5. Bartlett, J.G. (2005). 6 Pocket Book of Infectious Disease Therapy // Lippincott Williams & Wilkins.

Respiratory Fluorohinolones in Treatment of Bronchopulmonary Infections

**Khasanova Guzal Anarmatovna
Ibragimova Xolida Nabidjanovna
Arislanova Navruza Xusniddin qizi
Yuldasheva Shaxnoza Akramovna
Umarova Muhayyo Akmalxon**
Tashkent Pediatric Medical Institute

ABSTRACT. The first step in treatment is always the decision to start an antibacterial treatment and the right choice of an antibacterial agent for initial therapy, which largely determines the course and outcome.

In order for antibacterial therapy to be effective and rational, it is ideal to prescribe an antimicrobial drug that is most active against an established pathogen. To do this, it is advisable to establish the etiology, or at least to know which microorganism is most likely, to evaluate the allergic history and the reasons for the ineffectiveness of the previous (if carried out) therapy.

It is necessary to decide which antibacterial agents are preferred, determine the dose and rhythm of the drug, as well as the route of administration (oral or parenteral). The cost of the proposed therapy is also very significant (Belousov, Shatunov, 2001).

In real life, a typical situation is when the pathogen P is unknown prior to treatment. Traditional bacteriological examination of sputum takes 3–4 days and is not always informative. Microscopy of a sputum smear gram-stained does not provide for the identification of intracellular agents and is uninformative if any antibacterial drugs have been taken.

Key words: Antibacterial chemotherapy, allergy, antibacterial agents, mycoplasma, chlamydia, pneumococcus, COPD.

Особенности Формирования Познавательной Активности Младших Школьников в Процессе Обучения

Бабаева Альвина Давуд гызы

Гянджинский Государственный Университет

Абстракт. В данной статье рассматривается значение обучения как средства повышения сознательной активности, проблема, мотивация формирования сознательной деятельности и методы повышения интереса учащихся. При работе с детьми младшего школьного возраста учитывались возрастные особенности этих детей. Мы постарались построить урок так, чтобы ребенок заинтересовался, и он активно участвовал в уроке. У школьников в этом возрасте преобладают непроизвольное внимание и память.

Сопоставляя результаты контрольного этапа эксперимента, можно сделать вывод, что проведение уроков, на которых проводится несколько видов деятельности, а также различные интересные и занимательные задания, способствуют повышению уровня развития познавательной деятельности у ученики начальных классов. Уровень формирования познавательной активности у младших школьников напрямую зависит от умения учителя организовать работу в классе, найти подход к каждому ученику, а также от типов заданий, которые ученики должны выполнить на уроке. (Талызина Н.Ф. 1998)

Ключевые слова: сознательное действие, сознательная деятельность, средства развития, формирование сознательного интереса, процесс обучения.

Активизация познавательной деятельности учащихся – одна из актуальных проблем на современном этапе развития педагогической теории и практики. Это закономерно, так как учение – ведущий вид деятельности школьников. Чрезвычайно значимым для учебной деятельности является познавательный интерес, познавательная активность.

«Познавательная активность – это избирательная направленность личности на предметы и явления окружающей действительности».

Младший школьный возраст является одним из главных периодов жизни ребенка, так как именно в этом возрасте ребенок приобретает основной запас знаний об окружающей действительности, приобретает умения и навыки для своего дальнейшего развития.

Познавательная активность – это действие эмоционально-оценочного отношения обучаемого к процессу и результату познания, которое проявляется в стремлении человека учиться, преодолевая на пути определенные трудности, прилагая максимум волевых усилий, энергии в умственной работе (Байрамов, 1989).

Следует отметить, что особое внимание уделяется проблеме формирования познавательной активности у детей младшего школьного возраста т.к. степень ее решения в данной возрастной периодизации определяет эффективность обучения на следующих этапах образования. Процесс познания у младших школьников не устойчив, поэтому учителю очень важно развивать познавательную активность младших школьников в различных видах деятельности.

Формирование познавательной активности школьников одна из актуальных проблем на современном этапе развития педагогической теории и практики, поскольку в процессе учения решаются главные задачи, поставленные перед школой: подготовить подрастающее поколение к жизни, к активному участию в научно-техническом и социальном прогрессе.

(Талызина, 1998).

Учитель в процессе обучения опирается на веру во всеобщую талантливость детей, на известный с времен античности девиз «Учись обучая» и на психологическую парадигму «Успех рождает успех».

Поэтому актуальность существующей проблемы определила выбор темы данной работы.

Тема исследования – формирование познавательной активности младших школьников в процессе обучения.

Объект исследования – познавательная активность младших школьников в школе № 4 имени М.М.Мехдизаде г.Гянджи.

Предмет исследования – методы и приемы формирования познавательной активности в процессе обучения младших школьников.

Цель исследования – выявить и характеризовать методы и приемы формирования познавательной активности младших школьников в процессе обучения.

Задачи исследования:

1. Раскрыть сущность и структуру понятия «познавательная активность»
2. Рассмотреть условия формирования познавательной активности.
3. Проанализировать уровни познавательной активности.
4. Раскрыть роль учителя в формировании познавательной активности младших школьников.
5. Осуществить диагностику познавательной активности младших школьников.
6. Выявить наиболее эффективные методы и приемы формирования познавательной активности у младших школьников в процессе обучения.

Гипотеза: процесс развития познавательной активности будет эффективнее, если

- учитель будет знать и учитывать уровни познавательной активности учащихся;
- учитель продумывает систему методов и приемов для совершенствования у детей элементов логического мышления, инициативности, творчества, необходимых для развития познавательной активности;
- содержание учебных знаний предлагает активное включение учащихся в процесс их выполнения.

Методы исследования: теоретический анализ научной, педагогической и методической литературы по проблеме исследования; наблюдение, анкетирование, эксперимент, анализ и обработка данных экспериментальной работы.

С целью выявления уровня развития познавательной активности у младших школьников провела исследования в базовой школе № 4 им.М.М.Мехдизаде г.Гянджи. В эксперименте приняли участие обучающиеся 4 класса в количестве 27 учеников из них 8 мальчиков, 19 девочек.

Эксперимент был проведен в 3 этапах: констатирующий, формирующий и контрольный.

На первом этапе – констатирующий: проведена первичная диагностика уровня познавательной активности младших школьников.

На втором этапе нами была организована работа по повышению уровня познавательной активности на уроках.

На третьем этапе – контрольном была осуществлена повторная диагностика уровня познавательной активности учащихся, проведен анализ полученных результатов.

Для выявления уровня познавательной активности нами использовался метод наблюдения, индивидуальные беседы с учащимися, анкетирование.

Наблюдение проводили в течении недели на всех уроках, при этом обращали особое внимание на действия и реакции учеников и об этом фиксировали в бланке наблюдения.

В процессе наблюдения мы выявили следующие проявления у младших школьников:

1. Активность – учащиеся проявляли интерес к предмету, задавали вопросы, стремились на них ответить, проявляли любознательность.

2. Самостоятельность – самостоятельно выполняли задания, проявляли устойчивость в достижении цели.

3. Отвлекаемость – некоторые ученики разговаривали между собой, отвлекались.

В течение учебной недели осуществлялось наблюдение за детьми на уроках. В бланке наблюдения отмечали количество заданных вопросов учениками, количество высказываний, имеющих целенаправленный характер, количество реплик, количество выполненных самостоятельных заданий, а также отвлекаемость учащихся. Затем была подсчитана активность детей и их отвлекаемость.

Таким образом выяснилось, что у 6 учеников активность превышает отвлекаемость, что свидетельствует о высоком уровне познавательной активности. Они задавали большое количество вопросов, направленных на знание не только фактического материала, но и теоретического, самостоятельно выполняли данные задания.

У 15 учащихся активность и отвлекаемость находились в равных количествах, что говорит о среднем уровне активности познания. Эти учащиеся интересуются лишь фактическим материалом, правильно высказывались, эти высказывания имели целенаправленный характер, но при выполнении задания нуждались в помощи.

У 6 учащихся отвлекаемость превышает активность. Это говорит о низком уровне активности обучения. Они задавали очень мало вопросов, но эти вопросы не носили познавательный характер, часто отвлекались, не могли самостоятельно выполнить данное задание.

Анализ результатов диагностики показал, что основная масса учащихся – это дети со средним уровнем заинтересованности в учебе, эти дети активны на уроке «по заданию учителя», количество детей, у которых отвлекаемость превышает активность больше чем у детей с преобладанием активности.

Проведенный анализ показал, что уровень познавательной активности младшего школьника является достаточным для полноценного процесса обучения и для полноценного развития школьника.

В ходе формирующего эксперимента в 4 классе с целью повышения познавательной активности провела уроки занимательного и познавательного характера, на которых проводились различные виды работ – (работа в парах, группах, фронтальная работа).

Например: урок русского языка в 4 классе по теме: «Правописание безударного гласного в приставке, корне и окончании имен существительных и прилагательных».

Цель урока – систематизировать и закрепить знания о правописании безударного гласного в разных частях слова.

Ход урока: Сегодня мы будем работать группами. Первая группа работает над безударными гласными в приставке; вторая группа – над безударными гласными в корне; третья группа – над безударными гласными в окончании существительных и прилагательных;

Займите места в группе. При делении на группы понадобилась помощь.

Наблюдая за учащимися мы пришли к выводу, что групповая работа нравится им, многие проявляют активность и инициативу.

С целью развития познавательной активности загадки. Были такие загадки, в которых отгадывающий по двум, или по одному признаку должен восстановить целостный образ объекта или явления. Например: «В воде купался, но сухим остался». (гусь) Эта загадка требует дополнительной информации (почему перья птицы после купания остаются сухими?). В других загадках перечень признаков расширен или они построены на основе отрицательного сравнения. Например: «Висит груша, нельзя скушать» (лампочка); «Летит, а не птица, воет, а не зверь» (ветер); «Красный петушок по жердочке бежит» (огонь); Разгадывание таких загадок развивает как образное, так и логическое мышление (Горенков,

2004).

Затем детям были предложены решение кроссвордов, также раздали рисунки с пропусками, недостающими элементами: «Разгадай чего не хватает?».

Таким образом мы пришли к выводу, что такие приемы способствуют:

- повышению активности учащихся, росту их интереса к предмету;

- формированию навыков самостоятельной работы с учебным материалом;

- стремлению установить причинно-следственные связи, существующие в природе и обществе (Горенков, 2004).

При работе с детьми младшего школьного возраста были учтены возрастные особенности этих детей. Мы постарались построить урок так, чтобы ребенку было интересно и он активно принимал участие на уроке. У школьников в этом возрасте преобладает непроизвольное внимание и память.

Сравнивая результаты контрольного этапа эксперимента, можно сделать вывод, что проведение уроков на которых присутствуют несколько видов деятельности, а также различные интересные и занимательные задания, способствуют повышению уровня развития познавательной активности у обучающихся начальных классов. Уровень сформированности познавательной активности у младших школьников напрямую зависит от умения учителя организовать работу на уроке, найти подход к каждому ученику, а также от видов заданий, которые необходимо выполнить учащимся в ходе урока. (Талызина, 1998).

Литература:

1. Горенков, Е.М. (2004), Технологические особенности совместной деятельности учителя и учащихся в дидактической системе Л.В.Занкова. Издательство Начальная школа № 2. С.126 – 127
2. Байрамов, А.С. (1989). Психологические этюды. /под ред.канд.псих.наук Р.Ф. Ибрагимбекова Баку Издательство Азернашр 4 стр 55- 89
3. Талызина, Н.Ф.(1998). Педагогическая психология. Учебное пособие для студ. пед. учеб. зав. М.изд. Издательство Центр «Академия» 8,стр 4-9
4. Грязнов, Ю. П.(1998). Развитие познавательной активности учащихся. Издательство Москва, 7 стр 9 – 11
5. Грязнов, П., Лисина, Л.А., Самойленко, П.И. / Специалист. Книга Елкиной «1000 загадок».Издательство Москва,5 стр 75-99.

Formation Features of Pupil's Conscious Activity in the Education Process

Alvina BABAEVA, Davud
Ganja State University

ABSTRACT. This article deals with the significance of learning as a means of improving the conscious activity, the problem, motivation of forming conscience activity and the methods to increase pupils' interest. When working with children of primary school age, the age characteristics of these children were taken into account. We tried to build a lesson so that the child was interested and he actively participated in the lesson. Schoolchildren at this age are dominated by involuntary attention and memory.

Comparing the results of the control stage of the experiment, we can conclude that the conduct of lessons on which there are several types of activities, as well as various interesting and entertaining tasks, contribute to an increase in the level of development of cognitive activity in primary school students. The level of formation of cognitive activity among younger students directly depends on the teacher's ability to organize work in the classroom, to find an approach to each student, as well as on the types of tasks that students need to complete during the lesson. (Talyzina N.F. 1998

Key words: conscious action, conscious activity, means of development, formation of conscious interest, process of learning

Таблица уровней успешности изученные правила орфографии «Правописание безударного гласного в приставке, корне и окончании имен существительных и прилагательных»

Уровни успешности	Необходимый уровень (1-3 балла)		Программный уровень (1-2 балла)	Максимальный уровень
	Решение типовой задачи, подобной тем, что решали уже много раз, где требовались отработанные умения и навыки, усвоенные знания		Решение нестандартной задачи, где требовалось применять новые, получаемые в данный момент, либо прежние знания и умения, но в новой непривычной ситуации	Примеры на неизученный материал, потребовавший самостоятельно добытых, не полученных на уроках знаний, либо новых самостоятельно приобретенных умений
Критерии	Знание и воспроизведение Знать алгоритмы проверки безударных гласных в корне и окончании имен прилагательных и существительных, владеть способами проверки	Понимание и применение видеть в словах изученную орфограмму по опознавательным признакам, правильно писать слова с буквами безударных гласных в приставке, в корне и окончании имен существительных и прилагательных		
Фамилии имя ученика				
Джафарова Сейлан Махмуд кызы	2	1	1	4
Агаева Мехрибан Рамиз	3	2	1	6
Аллахвердие ва Мирана	3	2	2	7
Алиева Айдан Вюсал к.	3	1	1	5
Ахмедова Айсун Низами	2	1	1	4
Вабазаде Хикмет Амил	2	2	1	5
Гейдаров Али Низами	2	1	1	4

о.				
Гусейнов Айхан Орхан .	3	2	2	7
Велиева Мярям Мехман	2	2	1	5
Гусейнзаде Ройя Гидаят	1	1	1	3
Гулиев а Айсу Рамин к.	1	1	1	3
Гулиева Алия Елман к.	3	2	1	6
Гулиева Ильхама Гияс .	2	2	1	5
Курбанов Расул Ахмед о	1	1	1	3
Закиров Айбаниз Елшад	3	3	2	8
Зейналлы Адил Вюсал о	2	2	2	6
Зейналова Нурчан Е.	2	1	1	4
Ибрагимова Фидан Р.	3	2	2	7
Искендерова Нурай Н.	2	1	1	4
Кязымова Ламия Элбрус	3	3	2	8
Мамедова Айсу Рамин	3	3	2	8
Мамедова Айтач Асиф к	3	3	2	8
Мамедов Миркамил Х.	3	2	2	7
Мусаев Рамал Хамис о.	3	2	1	6
Пириева Севда Емин к.	2	2	2	6
Начафов Санан Ничад о.	3	3	2	8
Тагиева Айлин Самир к.	3	2	2	7

**Диагностика уровня познавательной активности обучающихся
(по Г.И.Щукиной, Т.И.Шамовой)**

Уровни познавательной активности	Психолого-педагогические особенности учащихся
	Учащийся пассивен, слабо реагирует на требования учителя, не проявляет желания к самостоятельной работе, предпочитает режим давления со стороны педагога.
Низкий уровень	Воспроизводящая активность. Характеризуется стремлением учащихся понять, запомнить и воспроизвести знания, овладеть способом его применения по образцу. Этот уровень отличается неустойчивостью волевых усилий младшего школьника, отсутствием у учащихся интереса к углублению знаний, отсутствием вопроса типа: «Почему?»
Средний уровень	Интерпретирующая активность. Характеризуется стремлением учащихся к выявлению смысла изучаемого содержания, стремлением познать связи между явлениями и процессами, овладевать способами применения знаний в измененных условиях.
	Характерный показатель: большая устойчивость волевых усилий, которая проявляется в том, что учащийся стремится довести начатое дело до конца, при затруднении не отказывается от выполнения задания, а ищет пути решения.
Высокий уровень	Характеризуется интересом и стремлением не только проникнуть глубоко в сущность явлений и их взаимосвязей, но и найти для этой цели новый способ.
Творческий уровень	Характерная особенность – проявление высоких волевых качеств учащихся, упорство и настойчивость в достижении цели, широкие и стойкие познавательные интересы.

Познавательная активность оказывает существенное влияние на все психические процессы: мышление, память, внимание, воображение, восприятие.

Таким образом: познавательная активность - это глубокая направленность личности и устойчивый мотив учения. Он создает наиболее благоприятные условия для формирования и развития нового стиля умственной работы, проявления творческой индивидуальности, способностей, дарований.

პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების საკითხისათვის მათემატიკის სწავლებისას

ვაყელიშვილი ნინო

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქ. თელავის მეხუთე საჯარო სკოლა

აბსტრაქტი. განათლების რეფორმების კვალდაკვალ, ეროვნული სასწავლო გეგმა დასახული მიზნის მისაღწევად ირჩევს პიროვნების განვითარებაზე ორიენტირებულ საგანმანათლებლო კონცეფციას, სადაც სასწავლო პროცესში უმთავრესია სწავლა/სწავლების ისეთი ძირითადი პრინციპების დაცვა, როგორებიცაა: ცოდნის კონსტრუირება, გაღრმავებულ სწავლება, დადებითი სასწავლო გარემოს შექმნა, მოტივაციის ამაღლება და ჩართულობა, ინდივიდუალური და ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინება, რომელიც როგორც წესი, პასიურ საგანმანათლებლო პროცესებში არ მიიღწევა. სტატიაში მოცემულია ემპირიული გამოკვლევა პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების ტექნოლოგიის შესახებ, რომელიც ეფუძნება ამერიკელი ფსიქოლოგისა და პედაგოგის ჯონ დიუის თეორიულ შეხედულებებს და ასე აქტუალურია საქართველოში მიმდინარე განათლების რეფორმების პირობებში. განსაზღვრულია პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების მიზანი, მისი ძირითადი ფუნქციები, პრობლემურ სიტუაციათა კლასიფიკაცია, გაკვეთილზე პრობლემის პროვოცირების შესაძლო გარემოებები, განხორციელების ზოგადი მეთოდოლოგია და ეტაპები. სტატიაში განვითარებული თეორიული მსჯელობა პრაქტიკული მაგალითითაა გამყარებული და განხილულია მათემატიკის სასკოლო კურსში მოცემული ღერძული სიმეტრიის საკითხის შესწავლა პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების მეთოდოლოგიის გამოყენებით. მოსწავლეები, მასწავლებლის ხელმძღვანელობით, ახდენენ პრობლემის იდენტიფიცირებას, ააქტიურებენ შემეცნებით ძალებს, მსჯელობენ, აგებენ ნახაზს, ავითარებენ ნაცნობ ცოდნას და მაღალი მოტივაციის პირობებში შემოქმედებითად ახერხებენ პრობლემის გადაჭრას. მოსწავლისათვის სწავლისადმი მაღალი მოტივაცია გადამწყვეტი ფაქტორია მისი შემდგომი განვითარებისა და საზოგადოების აქტიურ, სრულფასოვან წევრად ჩამოყალიბების პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: რეფორმა, მათემატიკა, პრობლემა, სქემა, სწავლება, გაკვეთილი

საქართველოში განათლების რეფორმის შემდგომი გაკვეთილი სრულიად განსხვავებულია რეფორმამდელი გაკვეთილისაგან. მთავარი იდეური განსხვავება გაკვეთილების ორგანიზაციაში მდგომარეობს და მათი ორიენტირები 180 გრადუსით გასხვავებულია. კერძოდ, სასკოლო რეფორმამ მასწავლებელზე ორიენტირებული გაკვეთილიდან მოსწავლეზე ორიენტირებულ გაკვეთილებზე გადაიყვანა სისტემა, ხოლო ფაქტობრივი ცოდნის ათვისება დინამიური და გამოყენებადი ცოდნის შეძენამ ჩაანაცვლა. ამდენად, მოსწავლეთა ფუნქციური ცოდნის ჩამოყალიბება და

სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება ეროვნული სასწავლო გეგმის მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია. განათლების რეფორმების კვალდაკვალ, „ეროვნული სასწავლო გეგმა დასახული მიზნის მისაღწევად ირჩევს პიროვნების განვითარებაზე ორიენტირებულ საგანმანათლებლო კონცეფციას, სადაც სასწავლო პროცესში უმთავრესია სწავლა/სწავლების ისეთი ძირითადი პრინციპების დაცვა, როგორებიცაა: ცოდნის კონსტრუირება, გაღრმავებულ სწავლება, დადებითი სასწავლო გარემოს შექმნა, მოტივაციის ამაღლება და ჩართულობა, ინდივიდუალური და ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინება (ბასილაძე, ი., ჭოხონელიძე, ნ., და კოსტავა, ნ. ქობულაძე, ნ. 2016).”

პედაგოგიკაში ცნობილია, რომ შემოქმედებითი და სააზროვნო უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება გულისხმობს მოსწავლეებში კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსიური აზროვნების განვითარებას. მათი აზროვნები სგააქტიურების დროს, მოსწავლე ნასწავლ მასალას კი არ იზეპირებს, არამედ იაზრებს, რაც ხდის მას უფრო გამჭრიახს და აშესაბამისად, მოსწავლის აქტიურობა სასწავლო პროცესში იზრდება. მოსწავლეზე ორიენტირებული გაკვეთილის დროს, დიდი პასუხისმგებლობა იმაში, თუ როგორ წარიმართება გაკვეთილი, მასწავლებელს ეკუთვნის. „გაკვეთილი არ შეიძლება იყოს ამორფული, შემთხვევითი. დინამიკაშია გასააზრებელი მისი შინაარსის ყოველი დეტალი(ჯინჯიხაძე, 2012).” მასწავლებელი კი, ამ დროს, გვევლინება თავად მოსწავლის აქტიურობის წყაროდ. ისიც მრავალგზით დამტკიცებულია, რომ, მოსწავლის შემეცნებით ძალთა გააქტიურება, როგორც წესი, პასიურ საგანმანათლებლო პროცესებში არ მიიღწევა.

პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების ტექნოლოგია ეფუძნება ამერიკელი ფსიქოლოგისა და პედაგოგის ჯონ დიუის თეორიულ შეხედულებებს, რომელმაც გააკეთა განაცხადი მოსწავლეთა მიერ სასწავლო პრობლემების დამოუკიდებლად ამოხსნის მაღალი ეფექტურობის შესახებ. საყურადღებოა, რომ ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში ჯონ დიუიმ პირველად მოახდინა მიდებით სწავლის პროცესის აღწერა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სტრატეგიამ მრავალი ადაპტაცია განიცადა, ის ჩვეულებრივ წარმოადგენს შემდეგ სქემას: მასწავლებელი წარმოადგენს თავსატეხ მოვლენას, შეკითხვას ან პრობლემას, ხოლო მოსწავლეები:

- „აყალიბებენ ჰიპოთეზებს ამ პრობლემის ასახსნელად
- აგროვებენ მონაცემებს ჰიპოთეზის შესამოწმებლად
- აკეთებენ დასკვნებს
- ფიქრობენ თავდაპირველ პრობლემაზე და იმ პროცესებზე, რომელიც მის ამოსახსნელად არის საჭირო(უეინ და მისკელი, 2007)”.

საგულისხმოა, რომ ამ პროცესების მიმდინარეობისას მასწავლებელი აკონტროლებს მოსწავლეთა აზროვნებას და უძღვება პროცესს.

საქართველოში ჯონ დიუისა და ზოგადად პრობლემური სწავლების იდეების განვითარება დაიწყო გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან და მას საკმაოდ მიმდევრებიც გამოუჩნდა, თუმცა საბჭოთა საგაკვეთილო სისტემამ ერთგვარად შეაფერხა მისი დამკვიდრება. თანამედროვე განათლების რეფორმების პირობებში და ეროვნული სასწავლო გეგმის პრიორიტეტებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლება თანამედროვე განათლების სისტემის აქტუალური საკითხია. პედაგოგიკურ ლიტერატურაში პრობლემური სწავლების რამდენიმე განმარტება არსებობს. ერთნი ამბობენ, რომ პრობლემური სწავლება სწავლების ერთ-ერთი დიდაქტიკური ხერხია. მეორენი ამტკიცებენ, რომ ის

სწავლების დიდაქტიკური მეთოდია. ხოლო სხვათა განმარტებით: პრობლემური სწავლება არის დიდაქტიკური სისტემა თავისი ზოგადი და ბინარული მეთოდებით, რომელშიც იგულისხმება სწავლებისა და სწავლის მეთოდების შესაბამისობა. მახმუტოვი პრობლემურ სწავლებას განსაზღვრავს, როგორც განმავითარებელი სწავლების ტიპს, რადგანაც პრობლემის გადაჭრა წარმოადგენს რთულ სააზროვნო უნარ-ჩვევას, რომელიც ეფუძნება ცოდნასა და ლოგიკურ აზროვნებას. საინტერესოდ განსაზღვრავენ ქართველი მეცნიერები პრობლემური სწავლების მიზანს: „პრობლემური სწავლების მიზანი მოიცავს არა მარტო სასწავლო-შემეცნების შედეგებს, არამედ მოსწავლის შემეცნებითი დამოუკიდებლობის ფორმირებას და შემოქმედებითი უნარ-ჩვევების განვითარებას(ჯინჯიხაძე, 2012).”

ბოჭორიშვილის აზრით, „პრობლემის გადაჭრა გულისხმობს გარკვეული პრობლემების ამოსახსნელი პირობების, ხერხების, ან დამხმარე საშუალებების მოფიქრებას კრიტიკული და შემოქმედებითი გზით(ბოჭორიშვილი, 2017)”. მეტად საინტერესოა მათ მიერ სასწავლო პრობლემის ძირითადი ფუნქციების განსაზღვრაც:

- „გონებრივი ძიების მიმართულების განსაზღვრა;
- ახალი ცოდნის შეთვისების პირობებში შემეცნებითი უნარებისა და ინტერესის, მოქმედების მოტივების ფორმირება(ჯინჯიხაძე, 2012).”

სწავლულები თანხმდებიან იმაზეც, რომ: მასწავლებლისათვის სასწავლო პრობლემა არის მოსწავლის შემეცნებითი მოქმედების მართვისა და მისი აზროვნებითი უნარების ფორმირების საშუალება, ხოლო მოსწავლისათვის - აზროვნების აქტივიზაციის სტიმული, ცოდნის რწმენად ქცევის მძლავრი ხერხი.

უდაოა, რომ გაკვეთილის ორგანიზაციის იმგვარი წარმოდგენა, რომელიც მოსწავლის შემეცნებით ძალებს მაქსიმალურად ააქტიურებს, მოსწავლეს ერთდროულად ცოდნითა და ზოგად-ტრანსფერული უნარებით აღჭურვავს, რაც მოსწავლეზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო პროცესის მთავარი პრიორიტეტია. იგივე შედეგებზეა გათვლილი ეროვნული სასწავლო გეგმის საგნობრივი და კერძოდ მათემატიკის ნაწილიც.

გეგმის მიხედვით, ის ძირითადი უნარ-ჩვევები, რომელთა ჩამოყალიბებასაც ემსახურება პრობლემების გადაჭრაზე ორიენტირებული მათემატიკური განათლება, ასეთია:

- დამტკიცების, დასაბუთების მეთოდის შერჩევა (მაგ. საწინააღმდეგოს დაშვების მეთოდის გამოყენება, ევრისტიკული მეთოდის გამოყენება დასაბუთებისას)
- მსჯელობის ხაზის განვითარება, ალტერნატიული გზის მოძებნა, მიღებული გადაწყვეტილების სისწორისა და ეფექტიანობის დასაბუთება; განზოგადოებით ან დედუქციით მიღებული დასკვნების ახსნა და დასაბუთება
- გამონაკლისი შემთხვევების აღნიშვნა და მათი განზოგადოების არამართებულობის დასაბუთება კონტრმაგალითის მოძებნით მსჯელობა-დასაბუთება
- მსჯელობი სხაზის განვითარება, ალტერნატიული გზის მოძებნა, მიღებული გადაწყვეტილების სისწორისა და ეფექტიანობის დასაბუთება; განზოგადოებით ან დედუქციით მიღებული დასკვნების ახსნა და დასაბუთება
- გამონაკლისი შემთხვევების აღნიშვნა და მათი განზოგადოების არამართებულობის დასაბუთება კონტრმაგალითის მოძებნით პრობლემებისგადაჭრა

- პრობლემის განსაზღვრა და მისი ჩამოყალიბება, მათ შორის არასტანდარტულ ვითარებაში (მაგ. როდესაც პრობლემის გადასაჭრელად საჭირო მათემატიკური პროცედურა ცალსახად არაა განსაზღვრული)
- მიღებული შედეგის კრიტიკული შეფასება კონტექსტის გათვალისწინებით და ზღვრული შემთხვევების კვლევა
- და სხვა (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2018)⁹.

მეტად საინტერესოა პრობლემურ სიტუაციათა კლასიფიკაცია; ზოგადად, სასწავლო პრობლემა შეიძლება წარმოიქმნებოდეს და წყდებოდეს მასწავლებლის მიერ, ან წარმოიქმნებოდეს და გადაიჭრას მოსწავლის მიერ. როგორც მრავალმხრივმა პედაგოგიურმა პრაქტიკამ დაადასტურა, მასწავლებლის აქტიურობა პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების საწყის ეტაპზე, ან მოსწავლეთა ასაკის გათვალისწინებით უფრო დიდი დოზით შეიძლება იყოს გაკვეთილზე წარმოდგენილი, ხოლო სწავლების ზედა საფეხურებსა და ამ ტიპის სწავლების უფრო ღრმა ეტაპებზე გადასვლისას მოსწავლეთა აქტიურობა პრობლემის დასმასა და იდენტიფიცირებისას, წინა პლანზე გადმოდის.

დადგენილია, რომ პრობლემის პროვოცირება გაკვეთილზე შეიძლება მოახდინოს:

- ინფორმაციათა შეუთავსებლობამ
- მოულოდნელობამ
- ვარაუდმა
- უარყოფამ(უკუგდება)
- შეუსაბამობამ
- განუზღვრელობამ(გაურკვეველობა)
- პრობლემურმა თხრობამ
- ევრისტიკულმა საუბარმა
- დემონსტრირებამ
- პრობლემურმა ამოცანებმა
- და სხვა

მასწავლებელი სპეციალურად ქმნის პრობლემურ სიტუაციას და ამისათვის იყენებს განსაკუთრებულ ფსიქოლოგიურ ხერხებს:

- „აყალიბებს სხვადასხვა აზრებს ერთი და იგივე საგნის შესახებ
- სთავაზობს კლასს, განიხილოს მოვლენა სხვადასხვა პოზიციიდან

▪ ქმნის პირობებს, რომ კლასი აღმოჩნდეს წინააღმდეგობის წინაშე და სთავაზობს მოსწავლეებს: მონახონ მისი ამოხსნის გზები და სხვა (ბოჭორიშვილი, 2017).”

რა შეიძლება იყოს პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლების გნხორციელების შესაძლო ეტაპები:

1. „პრობლემის განსაზღვრა; შეკითხვების -რა, სად, როგორ, როდის, რატომ - დასმა, რათ მოკლედ აღიწეროს პრობლემა(დიაგრამის, ფორმულის, ცხრილის გაგება) და მისი წარმოდგენა ხელსაყრელი გზით: მაგალითად ვერბალურად ან/და ვიზუალურად;

2. პრობლემის შესახებ შესაფერისი ინფორმაციისა და რესურსების შეგროვება და ცოდნის მობილიზება; ამ ეტაპზე ხდება არჩევა პრობლემის შესატყვის ინფორმაციის და ისიქცევა ამოცანად, თუ რა არის ცნობილი და რა - საძიებელი;

3. პრობლემის გამომწვევი შესაძლო მიზეზების დადგენა;

4. პრობლემის გადაჭრის სხვადასხვა სტრატეგიებისა და ხერხების მოფიქრება, პრობლემის გადაჭრის საუკეთესო გზის არჩევა, პრობლემის გადაჭრის გეგმის ჩამოყალიბება.

აღნიშნული ეტაპი მასწავლებლისათვის განსაკუთრებით საპასუხისმგებლოა, რადგან ამაზეა დამოკიდებული, რამდენად სწორად წარიმართება შემდგომში სამუშაო და გავლენ მოსწავლეები თუ არა სასურველ შედეგზე;

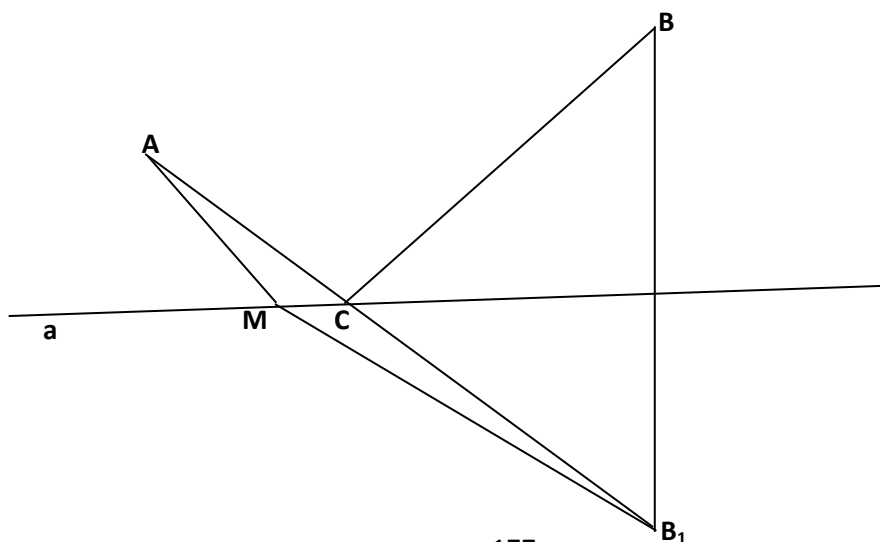
5. შერჩეული სტრატეგიის განხორციელება და სტრატეგიის შერჩევა. ეს ეტაპი თავის თავში მოიაზრებს პრობლემის გადაჭრის სამოქმედო გეგმის შემუშავებას სათანადო რესურსებისა და დროის განრიგის გამოყენებით, აღნიშნული გეგმის წარმატებულობის ინდიკატორების განსაზღვრას (მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის მიერ ორგანიზებული ტრენინგის მასალები, 2015). „მათემატიკის სასკოლო კურსის საკითხები X კლასში საკმაოდ რთულია და მისი ერთ-ერთი თემაა ცენტრული და ღერძული სიმეტრია, რომელიც მოსწავლისაგან დიდ გონებრივ ძალისხმევას მოითხოვს. ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით: „მოსწავლეს შეუძლია სიბრტყეზე გეომეტრიული გარდაქმნების კვლევა და მათი გამოყენება გეომეტრიული ამოცანების ამოხსნისას (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2018)“.

ამ საკითხის შეთვისება მხოლოდ თეორიულ დონეზე მოსწავლისათვის უხალისო, დამღლეი და მოსაზერებელი შეიძლება გახდეს; მასწავლებლის მიერ მოფიქრებული სახალისო, პრაქტიკული დავალება, რომელიც პრობლემის იდენტიფიცირებაში ჯდება, მოსწავლეს უზრდის აღნიშნული საკითხის კვლევის მოტივაციას და გაკვეთილსაც შემოქმედებითა და შედეგიანს ხდის, ხოლო მოსწავლე მიჰყავს პრაქტიკულ, გამოყენებად ცოდნასთან.

მაგალითად:

ვიდაცას	ქალაქის ადმინისტრაციას
უნდოდა	ავტობუსების გაჩერების აშენება
მაგრამ	მანძილები ორ პუნქტს შორის უნდა იყოს უმოკლესი
ამიტომ	უნდა შესრულდეს ოპტიმალური აზომვები, რომელშიც ღერძული სიმეტრიის ფორმულები დაგვეხმარება

პრობლემის ამგვარად დასმის შემდეგ მოსწავლეები ეტაპობრივად ასრულებენ შესაბამის პრაქტიკულ სამუშაოთა ეტაპებს:

A და **B** წერტილები ორ დასახლებულ პუნქტს გამოხატავს და ეს წერტილები **a** წრფის ერთ მხარესაა. **a** წრფით პუნქტების მახლობლად გამავალი გზატკეცილია წარმოდგენილი.

მოსწავლეები სვამენ კითხვას: **a** წრფის რომელ **C** წერტილში უნდა მოეწყოს ავტობუსის გაჩერება, რომ **a** -დან **A** და **B** წერტილებამდე მანძილების ჯამი უმცირესი იყოს?

ამოცანის ამოსახსნელად, მოსწავლეები **a** წრფის მიმართ **B** წერტილის სიმეტრიულ **B1** წერტილს აგებენ. მოსწავლეები მსჯელობენ: **a** წრფე **B B1** მონაკვეთს შუა წერტილში კვეთს და მისი მართობულია. თუ **A B1** წრფე **a** წრფეს **C** წერტილში კვეთს, მაშინ **AC + CB** ნაკლებია (**AM + MB**)-ზე **a** წრფის ნებისმიერ **m** წერტილისთვის, რომელიც **c** -სგან განსხვავებულია. მაშასადამე, **AC + CB < AM + MB**, რადგან **m B = MB1** და **CB = CB**

როგორც ვხედავთ, თეორიული საკითხის პრაქტიკულ ჭრილში წარმოდგენისას, მოსწავლელერძული სიმეტრიის საკითხებს უპრობლემოდ ეუფლება და ჩემი რამდენიმეწლიანი პრაქტიკული დაკვირვებით, პრაქტიკულ ამოცანებს ხალისითა და შემოქმედებითად ართმევს თავს.

ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ შედეგების შემოწმებისა და შეფასების ეტაპი მასწავლებელმა გამოიყენოს. ის ერთგვარი ტესტია, რამდენად ეფექტურად წარიმართა სამუშაო, რეალურად გადაიჭრა თუ არა პრობლემა და რა ახალი ცოდნა და უნარ-ჩვევა შეიძინა მოსწავლემ. ამასთანავე: ეხმარება გამოიკვლიოს ზოგადი სირთულეები, რომლებიც ხელს უშლის მოსწავლეებს წინსვლაში და წარმოადგენს ახალი მასალის აუთვისებლობის საფუძველს; ნათელს ხდის მოსწავლეთა საჭიროებებს და საშუალებას აძლევს მასწავლებელს, შეარჩიოს სწორი სტრატეგია შემდგომი საქმიანობისათვის.

რადგანაც ვსაუბრობთ მოსწავლეზე ორიენტირებულ საგანმანათლებლო პროცესზე, უპრიანია, განვსაზღვროთ, რა სარგებელია პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლება თავად მოსწავლისათვის:

- მოსწავლე სასწავლო პროცესის აქტიური მონაწილეა, რომელსაც თავად უხდება წამოჭრილ პრობლემასთან გამკლავება, რომლის დროსაც ეძებს, აანალიზებს და პოულობს მისი გადაჭრის გზას;

- მოსწავლე ახდენს ცოდნის სისტემასტიზაციას და სკოლაში მიღებული ცოდნის რეალურ ცხოვრებასთან ინტეგრირებას;

- მოსწავლეებს უვითარდებათ მაღალი სააზროვნო უნარები, რომელიც ზრდის მათი შემდგომი აქტიური სწავლის შინაგან მოტივაციას.

მიმაჩნია, რომ მოსწავლისათვის სწავლისადმი მაღალი მოტივაცია გადამწყვეტი ფაქტორია მისი შემდგომი განვითარებისა და საზოგადოების აქტიურ, სრულფასოვან წევრად ჩამოყალიბების პროცესში.

ლიტერატურა

1. ბოჭორიშვილი, მ. (2017). პროფესიული უნარები. მასწავლებლის ბიბლიოთეკა. თბილისი
2. ბოჭორიშვილი, მ., ნამიჭიშვილი, ნ., ნაბულიშვილი, ნ. (2015). „ინტერაქტიური მეთოდები“. ახალაძე, ლ. (რედ.). თბილისი: გამომცემლობა „მწიგნობარი“.
3. ეროვნული სასწავლო გეგმა (2018). მათემატიკის საგნობრივი სტანდარტი. თბილისი
4. უეინ, კ., მისკელი, ს. გ. (2007). „განათლების სფეროს ადმინისტრირება; თეორია, კვლევა და პრაქტიკა“ მთარგმნელი რედაქტორები: ნინო ჩუბინიძე, მედეა კაკაჩია; მთარგმნელები: ნათია ამირიძე, ნელი ფიცხელაური.
5. ჯინჯიხაძე, ჯ. (2011). „მათემატიკის დაწყებითი კურსის სწავლების მეოდიკა და ტექნოლოგია“. დანელია, რ., ბუჭუხიშვილი, მ. (რედ.). თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
6. ჯინჯიხაძე, ჯ. (2012). თანამედროვე პედაგოგიური ტექნოლოგიები. ლექციების კურსი. კარანაძე, თ. (რედ.). თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.

Problem-Based Learning while Teaching Mathematics

Vakelishvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University Telavi

Telavi Public School N5

ABSTRACT. According to the education reforms, the National Curriculum selects the educational conception oriented on person's development in order to achieve the purpose. Due to the conception, the principle matter in educational process is keeping the following principles of teaching/learning: constructing knowledge, enhanced learning, creating positive learning environment, increasing motivation and involvement, considering individual and age peculiarities, which usually do not take place in passive educational processes. The article presents an empirical study about the technology of problem-based learning, which is based on an American psychologist and educator John Dewey's theoretical views, and is so actual in Georgia under the current education reforms. The article defines problem-based learning goal, its main functions, classification of the problematic situations, possible circumstances to provoke the problems on the lesson, general methodology and milestones of the implementation. Theoretical discussion developed in the article is based on a practical example and here is discussed the issue about studying the axis symmetry under the mathematical school course by using problem-based teaching methodology. The pupils, under the guidance of the teacher, identify the problem, activate the cognitive forces, make discussion and plan, develop the familiar knowledge and solve the problem creatively in the context of high motivation. High motivation towards learning is a determinative factor to a student for his/her further enhancement and development as an active, full-fledged member of the society.

Key words: reform, mathematics, problem, scheme, teaching, lesson

Трансформация Ландшафтов Гянджа-Газахской Равнины

Сулейманова Мехрибан

Алиева Улдуз

Гянджинский Государственный Университет

Абстракт. Способность к самовосстановлению антропогенно-трансформированной среды сельскохозяйственных регионов проявляется при снижении антропогенных нагрузок. Выявлен механизм взаимодействия природных и антропогенных факторов. Ослабление или усиление их совместного действия определяется направлением и интенсивностью каждого фактора в зависимости от складывающегося баланса. В соответствии с этим в некоторые периоды начинают преобладать процессы деградации или восстановления природных комплексов. С уменьшением уровня эксплуатации сельскохозяйственных районов, антропогенно-трансформированный ландшафт способен к самовосстановлению. Процессы деградации и восстановления природных комплексов определяются направленностью, интенсивностью и балансом природных и антропогенных факторов. Ослабление или усиление их совместного действия определяется направлением и интенсивностью каждого фактора в зависимости от баланса складывания. В соответствии с этим в определенные периоды в конкретном регионе начинают преобладать процессы деградации.

Ключевые слова: степные ландшафты, полупустынные ландшафты, гидроморфные ландшафты, динамика

1. Гянджа-Газахская равнина является самой наклонной равниной из всех имеющихся на территории Азербайджана. В структурном отношении равнина соответствует Гараязы-Евлахскому прогибу Средне-Куринской впадины. Площадь Гянджа-Газахской равнины 1,23 млн га. Северо-восточная её граница проходит по Южно-Куриному разлому (Рельеф Азербайджана. Баку: «Элм», 1993).

Анализ современного состояния природных ландшафтов их динамического развития показывает, что нарастание тенденции общей ксерофитизации ландшафтов при резком увеличении антропогенных нагрузок практически отражается во всех высотно-поясных геосистемах. В результате этого существенно изменены человеком на многих участках исследуемого региона полупустынные, степные, лесо-кустарниковые комплексы (Ализаде, 2006). Следует отметить, что причины негативных последствий заключаются не только в росте средней плотности населения, в увеличении постоянной и сезонной нагрузок на ландшафты, но и в отсутствии применения научных основ территориальной организации антропогенных ландшафтов с учетом природных особенностей каждой высотной геосистемы (Гарибов, 2009).

Основная тенденция изменения ландшафтов в последние годы с учетом интенсификации отраслей народного хозяйства представляется в следующем: значительно возросли площадь и плотность антропогенных ландшафтов, в частности, промышленных, сельскохозяйственных, селитебных, рекреационных. Антропогенная перестройка структур естественных и существующих антропогенных ландшафтов приводит к росту посевных площадей, многолетних насаждений, строительства дорог, гидротехнических, промышленных сооружений и населенных пунктов. Вследствие этого уменьшаются территории лесов, лесокустарников, увеличиваются площади деградированных пастбищ, обнаженных, смытых склонов и т.д.

Качественные и количественные проявления вредных изменений во многом заранее определяются характером планирования природопользования. Если планирование осуществляется без достаточного знания естественного хода развития и динамики ландшафтов, их устойчивости к антропогенным нагрузкам, их емкостей в предельных возможностях, то это приводит к нарушению ландшафтно-экологического равновесия и нормального функционирования любой высотно-зональной геосистемы. Прогнозирование тенденции развития ландшафтов является актуальнейшей, но еще недостаточно разработанной проблемой географической науки (Аношко и др., 1985).

Принципы и методы ландшафтно-географического прогнозирования должны опираться на структурно-динамическую трактовку географических явлений и на функциональные модели геосистем. Краткосрочное прогнозирование основывается на анализе динамики ландшафта, а долгосрочное и особенно сверхдолгосрочное - на исследовании закономерностей его исторического развития и эволюционных смен.

В настоящее время познание лишь естественных тенденций развития ландшафтов не обеспечивает их достоверного прогнозирования. На естественные эволюцию и динамику природных комплексов в той или иной степени неизбежно накладываются процессы, обусловленные прямыми или косвенными антропогенными воздействиями. Следовательно, необходимо признать одним из важнейших - положение о взаимодействии природы и общественного производства. Под ландшафтным прогнозом следует понимать научное предвидение пространственно-временных структурно-динамических трансформаций геосистем, обусловленных как природными, так и производственными причинами. Прогноз должен суммировать естественные и антропогенные составляющие динамики и развития геосистем (Аношко и др., 1985).

На равнинных территориях и в долинах рек в тенденции развития и динамике ландшафтов выявляются несколько направлений. В первую очередь, наблюдается общая растущая ксерофитизация аридных сухостепных, полупустынных, кустарниковых комплексов при увеличении антропогенных нагрузок, происходят процесс гидроморфизации в агроирригационных ландшафтах, а также вынос питательных веществ, иссушение в богарных земледельческих комплексах, снижение естественной продуктивности на зимних пастбищах, опустынивание в аридных сенокосах.

Процесс гидроморфизации присущ орошаемым комплексам и наиболее ярко выражен в речных долинах. Антропогенная здесь сухостепных, полупустынных, ксерофитно-кустарниковых ландшафтов составляет в порядке более 0,6-0,8. Поэтому, естественные ландшафты получают дополнительные признаки особенно в период орошения. В долинах и на равнинах искусственное увлажнение почвогрунта местами превышает естественное в 4-5 раз, где под воздействием орошения на месте светло-каштановых, серо-бурых, серо-луговых почв формируются орошаемые луговые, культурно-луговые, лугово-каштановые почвы. Наряду с сухостепными, полупустынными растениями развиваются различные культурные, вторичные биоценозы, продуктивность которых часто превышает продуктивность естественных. Местами в связи с повышением уровня грунтовых вод, обусловленного интенсивным орошением, образуются заболоченные территории, ареалы которых не составляют больше 0,01-0,5 га. В пределах аридных ландшафтов указанные гидроморфные комплексы являются интразональными и носят неустойчивый характер. При повышении антропогенного давления они часто сменяются другими комплексами, которые особенно широко представлены на обширных террасовых равнинах, где грунтовые воды подходят близко к дневной поверхности и в той или иной степени минерализованы. Часто в агроирригационных ландшафтах повышается засоление почвогрунтов, что ярко выражается в непродуктивности сельскохозяйственных культур. Вторичное засоление почв здесь носит локальный характер, и его индикаторами являются солончаковые растительные группировки, в том числе негалофитные и галофитные сообщества (Будагов, 1988).

По степени гидроморфизации здесь можно выделить слабо гидроморфизированные (новоорошаемые комплексы), средне гидроморфизированные и сильно

гидроморфизированные (древнеорошаемые) комплексы.

На зимних пастбищах и аридных сенокосах, вследствие увеличения антропогенной нагрузки, усиливается ксерофитизация аридных комплексов, что выражается в процессе опустынивания. Установлено, что в сухостепные, ксерофитно-кустарниковые, полупустынные комплексы при сильном антропогенном вмешательстве получают дополнительные свойства. В первую очередь, усиливаются такие негативные последствия, как деградация, эрозия, иссушение почв и т.д., которые в конечном итоге снижают продуктивность биоценозов. В процессе опустынивания проектное покрытие поверхности растениями в сухостепных комплексах снижается от 50-60% до 20-30%, местами даже меньше.

На полупустынях, особенно на склонах долин, грив, невысоких гор под влиянием интенсивного выпаса и нарушения поверхности транспортными средствами местами широкие территории полностью оголяются и становятся непригодными для дальнейшего использования. Сильное опустынивание территории характерно особенно для юго-восточной части исследуемого региона, где господствуют делювиальные, делювиально-пролювиальные равнины и сильно нарушенные невысокие, расчлененные гряды.

По характеру проявления здесь можно выделить слабо опустыненные, средние опустыненные и сильно опустыненные геокомплексы. Обычно на относительно ровных, сильно расчлененных территориях формируются наиболее устойчивые комплексы. Опустынивание наблюдается на зимних пастбищах, в основном на аллювиально-пролювиальных наклонных равнинах, предгорных шлейфах и относительно пологих склонах невысоких гор, где развиты сухостепные, полупустынные, ксерофитно-кустарниковые и др. ландшафтные комплексы. Установлено, что в связи с усилением антропогенной нагрузки на природные ценозы площади сильно опустыненных комплексов постоянно увеличиваются. В сильно опустыненных комплексах весь набор природных комплексов подвергается изменению, в несколько раз снижается покрытие поверхности растениями, увеличиваются каменистость, эродированность, появляются сорные, негофильные, галофитные сообщества и т.д. Поэтому такие территории не пригодны для использования и нуждаются в комплексных мелиоративных мероприятиях (Мусеилов, 1999).

Значительное изменение естественных ландшафтов наблюдается в сельскохозяйственном секторе. Территории, где некогда произрастала лесная растительность, уже на грани полного исчезновения. С целью создания селитебных ландшафтов оказывается антропогенное воздействие на природу. Зимние пастбища используются под пашни.

Основным источником коренных изменений ландшафта является постороннее воздействие, которые могут быть природного и антропогенного характера. Изменения, происходящие под влиянием природных факторов, со временем накапливаются и со временем образуют новые структурные ландшафты. Антропогенное влияние же, наоборот, ускоряет природные процессы в ландшафте и создаёт условия для коренных изменений. На территории равнины антропогенные процессы можно сгруппировать следующим образом: 1) богарное земледелие; 2) поливное земледелие; 3) животноводство и связанные с ним постройки; 4) бахчеводство; 5) городское и сельское поселения; 6) добывающая промышленность; 7) проведение дорожных и телекоммуникационных линий; 8) лесное хозяйство; 9) рекреационная деятельность (Мусеилов, 1999).

Важнейшей проблемой, с которой связаны многие другие проблемы, является задача правильной оценки и планирования окружающей среды территории.

Во многих районах орошаемого земледелия минерализация грунтовых вод достигает 50-100 и более граммов сухого остатка на литр воды. Оценка экологических условий позволяет разработать некоторые оригинальные методы опреснения воды (Мусеилов, 2003).

Техническое состояние оросительных систем в регионе не отвечает современному механизированному ведению хозяйства. Действующие оросительные и коллекторные системы имеют большие недостатки, основными из которых являются: источники орошения

в большинстве случаев не имеют зарегулированного стока; оросительные системы недостаточно оснащены инженерными гидротехническими сооружениями по забору воды из источников орошения и распределению ее между водопользователями, что приводит к отсутствию строгого учета забора воды; коэффициенты полезного действия (КПД) оросительных систем весьма низки, большая часть каналов в земляных руслах, значительная часть теряемой воды идет на пополнение грунтовых вод, приводя к ухудшению мелиоративного состояния земель; невыровненный, неспланированный рельеф поливных участков приводит к неравномерности полива и лишним затратам воды; на недостаточно высоком уровне находится эксплуатационная служба хозяйства (как государственных, так и частных), очистка коллекторно-дренажной сети недостаточна, в результате чего часть коллекторов и открытых дрен заплывала и зарастает; экологические мероприятия, планируемые для проведения строительных и ремонтных работ в целях охраны окружающей среды недостаточны.

В целях охраны окружающей среды, в перспективе необходимо рассмотреть вопрос применения других способов полива (кроме поверхностного), способствующих снижению удельных затрат воды и дальнейшему развитию орошения. К таким, экологическим оправданным способам относятся такие поливы, как подпочвенный, капельный, импульсный, мелкодисперсный и др. (Гарибов, 2010).

В аридных условиях Гянджа-Газахской равнины охрана и мелиорация природных комплексов приобретают большое научно-практическое значение. Важнейшей проблемой в оптимизации природопользования является изыскание эффективных путей сохранения и восстановления относительного равновесия в существующих природных комплексах.

По нашему мнению, охрана и рациональное использование агроландшафтов должны быть направлены на формирование таких пространственных и функциональных структур, которые не только определяли бы высокую продуктивность сельскохозяйственных культур, но и отличались бы устойчивостью, экологическим разнообразием, удовлетворяли бы эстетические и оздоровительные потребности общества.

На Гянджа-Газахской равнине ирригационно-мелиоративные мероприятия глубоко трансформировали природные полупустыни и сухостепные ландшафты и агроландшафты. Неблагоприятные мелиоративные условия исследуемой территории требуют всесторонней оптимизации всех антропогенных нагрузок, и необходимое радикальное хозяйственное преобразования природных комплексов должно указываться с рациональным использованием. Установлено, что под влиянием орошения значительно осложнился внешний облик агроирригационных комплексов и сформировались неоднородная горизонтальная структура ландшафтов. Каждый функционирующий агрокомплекс по-разному реагирует на внешние факторы, в том числе и на антропогенное воздействие. В результате этого часто нарушается природное равновесие ландшафтов, создавшееся за длительное время и развитие. При формировании агроирригационных ландшафтов, прежде всего, нарушается пространственное перераспределение веществ и энергии, биохимических процессов и т.д. Поэтому, принцип оптимизации природной среды на уровне конкретного природного комплекса достигается через наилучший вариант использования ландшафта, обеспечивающий эффективное выполнение определенных функций при сохранении свойств ландшафта как системы, ресурсовоспроизводящий и средоформирующий (Будагов, 1988).

Исследования показывают, что в орошаемых регионах Азербайджана вся природоохранная деятельность должна базироваться на региональной ландшафтной основе. Это означает, что все хозяйственные и природоохранные мероприятия должны осуществляться в строгом соответствии с местными природными условиями. При правильном проведении хозяйственных мероприятий возможно заранее предусмотреть и избежать в ландшафтах неблагоприятных последствий хозяйственной деятельности человека.

Происходящие изменения, вызванные естественными (внутренними и внешними) и искусственными (антропогенными) факторами, не сразу становятся заметными в

ландшафтной сфере в целом, но отражаются в ее отдельных частях. Изменения ландшафта существенно трансформируют ее параметры и функциональные свойства, вызывают кардинальную перестройку структуры и смену тенденций развития.

Определяя современные тенденции и причины того или иного направления развития ландшафта и ее отдельных компонентов, необходимо не только аргументированно констатировать новые параметры окружающей среды и их конкретное отражение в ландшафтных системах, но и правильно оценивать роль естественных и антропогенных составляющих. Многообразный спектр прогнозов связан с различиями в оценках естественных и антропогенных факторов и их временной роли. Отсюда и широкий диапазон представлений о современном состоянии ландшафтов исследуемого региона и ее будущем – от неперемного сохранения природы в ее нынешнем состоянии до ее кардинальных изменений, грозящих глобальной экологической катастрофой (Мусеилов, 2003).

Таким образом, глобальные изменения в ландшафте в настоящее время рассматриваются как результат естественных тенденций эволюции природы и антропогенных воздействий. Их можно классифицировать как возникшие: 1) под воздействием внутренних преобразований, обычно в пределах частной сферы и без принципиальной перестройки реальной системы; и 2) под воздействием внутренних и, главное, внешних факторов, когда трансформируются отдельные геосферы и их взаимоотношения в пределах региона, который довольно существенно изменяется, что приводит к перестройке системы и появлению новых качеств. Первые изменения обычны для естественно развивающихся систем, вторые свойственны эволюционирующей глобальной системе, в которой в последние столетия стали возникать антропогенные новообразования, заметно изменившие ее облик.

При снижении уровня эксплуатации сельскохозяйственно освоенных регионов антропогенно трансформированный ландшафт способен к самовосстановлению. Процессы деградации и восстановления природных комплексов определяются направленностью, интенсивностью и балансом природных и антропогенных факторов. Ослабление или усиление их совместного действия определяется направленностью и интенсивностью каждого фактора в зависимости от складывающегося баланса. В соответствии с этим в отдельные периоды, в конкретном регионе начинают преобладать либо процессы деградации.

Литература

1. Ализаде, Э.К., Гулиева, С.Ю., Кучинская, И.Я. (2006). Изменение экологических особенностей ландшафтов Восточного Кавказа под влиянием поперечной эндодинамической секторности. XI Ландшафтная конференция «Ландшафтоведение – теория, методы, региональные исследования, практика» Москва.
2. Аношко и др. (1985). Основы географического прогнозирования. Минск.
3. Будагов, Б.А. (1988). Современные естественные ландшафты Азербайджанской ССР. Баку: «Элм»
4. Будагов, Б.А., Гарибов, Я.А. (1988). Оптимизация антропогенных нагрузок на высоко освоенных аридных ландшафтах Азербайджана. В кн. «Нормирование антропогенных нагрузок». Тез. док. Москва.
5. Гарибов, Я. А. (2010). Особенности урегулирования процессов функционирования антропогенных ландшафтов Азербайджана. Вестник НУУЗ, Ташкент: «Университет», №2/1
6. Гарибов, Я.А., Исмаилова, Н.С. (2009). Антропогенная нагрузка на равнинные ландшафты Азербайджана. Тр. Географического общества Дагестанской республики. Вып. 37, Махачкала.
7. Мусеилов, М.А. (1999). Антропогенная трансформация ландшафтов Азербайджана / Вестник БГУ. Серия естественных наук. №3, 45-47с.
8. Мусеилов, М.А. (2003). Ландшафты Азербайджанской Республики. Баку: БГУ.
9. Рельеф Азербайджана. (1993). Баку: «Элм».

Transformation of Landscapes of Ganja-Gazakh Plain

Suleymanova Mehriban

Aliyeva Ulduz

Ganja State University

ABSTRACT. Ability of self-restoration of anthropogenically transformed environment of agricultural regions is shown at decrease of anthropogenic loads. The mechanism of interaction of natural and anthropogenic factors is revealed. The weakening or strengthening of their joint action is determined by the direction and intensity of each factor, depending on the emerging balance. In accordance with this, in some periods, either the processes of degradation or restoration of natural complexes begin to predominate. With a decrease in the level of exploitation of the agriculturally developed regions, the anthropogenically transformed landscape is capable of self-healing. The processes of degradation and restoration of natural complexes are determined by the direction, intensity and balance of natural and anthropogenic factors. The weakening or strengthening of their joint action is determined by the direction and intensity of each factor, depending on the folding balance. In accordance with this, in certain periods, in a particular region, either degradation processes begin to predominat

Key words: steppe landscapes, semi-desert landscapes, hydromorphic landscapes, dynamics of landscapes, plowing, anropogenization of landscapes

War Discourse in the Caucasus (Socio-Mental Web-Analyses)

Kareli Teimuraz

Research Institute for Political Science, Ilia State University

ABSTRACT. In August 2008 Russia invaded the South Caucasus, Georgia and occupied 20 percent of its territory. This was the first war of the New Millennium which was preceded by a second Chechen war, broken out by the Russian government, as soon as Vladimir Putin came to the power and decided to solve the country's territorial integrity. Speaking about the Chechen war we have to highlight that, the war for independence turned into a civil war. Even nowadays, after 10 years of "August war", the topic remains still very urgent and a great attention it paid to its development, the transformation of "war image", and technologies of social reality construction, which Russia is trying to use in Ukraine and now already in other regions of the world. Using specially developed research methods based on the study of mass media materials we can claim and prove that the transformation of Caucasian war image in Russian media space was not spontaneous at all but purposefully, acting according to the certain principles and regularities. The article deals with the issues of the construction of Caucasian war discourse.

Key words: Image, War, Caucasus, Discourse, Mass-media, Russia, Formation, Transformation, Network, Capacity, Structural, Content-analysis, Socio-mental, Web-analysis.

INTRODUCTION

Since the collapse of the Soviet Union, topic of war in the Caucasus is in the agenda of Russian press papers. The disintegration of the Soviet Union fueled ethnic conflicts in the southern region of the post-Soviet space. Military conflicts in Abkhazia and South Ossetia, Nagorno-Karabakh, Ossetian-Ingush conflicts, the invasion of Russian troops in Chechnya - all these events were and still are constantly in the focus of Russian media attention. The issue of the Caucasus was always perceived by mass awareness of Russian society as a close and worrying topic. For them, the Caucasus and the Caucasian people have always been a part of Russia and at the same time - the culture of another dimension. Therefore, when a certain social agreement signed with the Caucasian people in the frame of the Soviet system ceased to operate, there appeared a new wave of mutual claims and confrontations, following the clashes and military conflicts.

Russia, as the successor of the Soviet Union, could not managed to establish new analogical relations with the Caucasus. As a result, the development of destructive trends in the Caucasus region very soon put under a question the existence of Russian statehood itself. Russia finds it difficult to deal with the situation to minimize threats of its collapse and paid a high price for it - it was obviously expressed in two bloody military campaigns in Chechnya. The First Chechen war broke out in 1994 and lasted for 2 years (1994-1996) but since then the situation in Caucasus became very unstable and tense region. If Chechnya is rarely talked about, it is only due to the fact that the bombings were actively going on in Dagestan, Ingushetia, South Ossetia and other Caucasian regions. It was obvious that only forceful methods could not overcome the situation, and the situation became vital, it was necessary to find such consensus, in which the Caucasus would be able to establish its rightful place in the common Russian nationalist idea.

In this regard, it is very urgent to carry out the researchers of the constructive paradigm of war image in the Caucasus, from the perspective of how wars are constructed in the society's collective performances, and find out the basis for their destructive mechanisms. The articles discuss several aspects of the above mentioned issue.

Such Internet surveys are very important and identify the characteristic discursive trends, types and symbols of such outstanding events as the Caucasus War. In the given case the Internet itself is a symbolic model of mentality, which reflects social thinking. The Internet is especially convenient to carry out monitoring, to identify the direction of mass media research, and allows controlling its progress and checking the results as well. Beside this, as a specialized research field, the Internet space allows us to have such data, which cannot be found in any other ways. This method of mental and thematic Internet analysis is justified and reviewed in a monographic work, in this study was expressed and highlighted the high value of social construction's socio-mental processes. (Корнилов 2002)

FIRST TRANSFORMATION: CREATION OF A COMMON IMAGE OF THE GREAT CAUCASIAN WAR

War and military threats of post soviet times in a mass consciousness are directly associated with the Caucasus. Along with the origin of the Chechen conflict, the image of enemy has acquired absolutely certain and specific signs. In conducted study 2002, was revealed and demonstrated the construction of a military conflicting image in Chechnya by the Russian mass media, it was showed how difficult and contradictory the mentioned process was. (Корнилов 2003) Structural content analysis of the four periodical publications at the federal and regional level (Rossiyskaya Gazeta, Izvestia, Vechernyaya Kazan, Republic of Tatarstan) 560 issues and more then 730 publications) when reporting the Chechen first war 1994-1996, showed the dominance of the unfair war face. In other words to say, in publications, the representatives of the federal forces received the negative assessment of the image, as for the separatists sometimes they even appeared to be a hero. The situation changed radically during the second military campaign of Chechnya: here "the heroes" became the federal forces, and their rivals finally formed the circle of "enemies".

Since then, there in Russia has grown up the new generation, for them the war and its image – either civil war or the "great war" are not only the movies and memories about the far-off Afghanistan, but nothing else then the stereotypical perception of the various Caucasian wars. Many documentaries and movies have been and still are being taken about Caucasian military conflicts, are shown chronicles and news, published books and articles, and the most important one is that, there in Russia are those who participated in the war and are still fighting for the Caucasus. The Caucasus is still perceived as a hot spot and its inhabitants as potential opponents. Mass media has created a common image of the Great Caucasian War in people's mass consciousness. If you typed the phrase "the war in the Caucasus", in the search of leading Russian printed publications on large information web portals and websites in 2000, the absolute majority of references were related to Chechnya's second campaign, which was at that time exactly about to start.

As for in 2010, the same search rarely led to the same reference - Chechnya, the majority of them was about the war of so called South Ossetia (the events of August 2008), and about the existing situation in Ingushetia and Dagestan.

The typical examples of such a search on the site of newspaper "Izvestia", one of well-known modern Russian press, which was carried out on October 15, 2009 - is the response to the demand for "war in the Caucasus" («война на Кавказе»). Here, on the first page of the search, the absolute majority - 16 out of 20 notices were related to the August 2008 war, 3 posts and news were about Dagestan and 1 about - Ingushetia. It is noteworthy that, despite the round date (the 10th anniversary of the second Chechen military campaign), the war in Chechnya almost was not mentioned at all, but after a year of Georgian "invasion" in South Ossetia, it was talked about and mentioned so, as if it happened the day before. On August 22, 2010 there were 154 posts on the same newspaper site. Out of 154 posts 88 were about the August war, 8 about Chechen war, and 18 about North Caucasus.

Therefore, the first transformation, which we have to show, is expressed in the fact that, the war image in the Caucasus is not associated with Chechens. We have to highlight that, in 2002; there was not any other discourse of Caucasian war in the Russian mass-media except Chechen's.

Here already appears common Caucasian war image, without any ethnic identification and location. If in the period of both: the first and second Chechen campaigns, semantic field of Caucasian wars was assumed in a particular ethno regional localization, now, it starts to widespread and gains a wide scale. The old image of Chechen war turned into the North Caucasus war image. It is a new image of a mosaic structure, which consists of several key elements and large number of secondary segments. At this time the key point was the South Ossetia, Dagestan and Ingushetia segments, and as for the events in Chechnya, they shifted to the second stage.

Periodically, there, in the Mass media reports appear an attempt to create the new discursive lines and basic segments of war image in Caucasus. But we can claim that, in Russian media space they could not find support and development; we have to notice that, neither the Kabardino-Balkaria, nor the Karachay-Cherkessia discourses were originated here.

There can be several explanations. It may be that, there was not a sufficient number of information and media preparations for media wave (M. Fishman's conception) to launch new discourses of war image in mass communication (Fishman 1978). However, another approach is much more likely, which is connected to Mass media *bandwidth phenomenon* (is described in S. Hilgartner and Ch.L. Bosk's worksheet) (Hilgartner, Bosk 1988) *the tension of the media audience compassion* (is described in K. Kinnik, D. Krugman, and G. Cameon's works) (Кинник, Кругман, Камерон 2000). The topic of war image is the most difficult one and is hard to be perceived. In other words, the topic of war in Caucasus cannot be more discursive then it is. In order to introduce a new segment in the basic structure is necessary to remove one of them from the older fields, as it happens with Chechen's segments. However, the rest still remains in the case firmly.

All these give us a chance to claim that, the transformation of war image in the Russian Mass media is not happened spontaneously and uncertainly, but purposefully, with certain principles and by the means of regularities. The bandwidth of topic created "The shape of image" was strictly limited to volume, contents and structure. Therefore, the image is placed into thematic discourse content boundaries; it has a certain value, which is expressed in volume and quantity of publications. In general, borders are rarely broken, and proportions are protected. If in the certain period, the wave of publications was on one of the thematic online, afterwards this wave became less frequent and results middle dimension shape of war image.

THE AUGUST 2008 WAR: TWO DISCOURSES OF WAR

In Russian press publications, continuously appears the same formula of South Ossetia war. This creates a kind of fair war image in Russian media space, where both justice and victory are on the side of Russia. Such coverage of the events does not leave any doubts about the correctness of Russian actions, which arose just to defend "its citizens" from the aggressors.

Another very valuable argument is a clear image of death, which serves to strengthen the rival impression about the introduction of its opposite side as a hell fiend. We have to draw attention to the fact that there is not said even a word about Georgian victims, especially about civilian population, which are considered Russian rival side. Everything is done to create the enemy image of Georgian army. The image of death has always been one of the most important criteria in a war discourse, which indicates its fairness. The fact that there is not any reference to victims among military servicemen is very vital and needs to paid attention.

Such an approach violates the rules of war information, when the number of the victims should exceed another side loss, otherwise, the opposite situation is considered as a symbolic defeat. In order to prevent such action, the image of death is created by the declaration of Russia's recognition of South Ossetia and Abkhazia independence. This was a chance for Russia to dispel all doubts about the real winner in this war.

The image of war in the North Caucasus is based on principles, which sometimes fully opposes the "South Ossetia" (Russian-Georgian) war, where the images of media-roles, enemies and heroes are not clearly shared. All the sides of military conflicts are expressed negatively, here is obvious that the dominant is a "bad war" image. Signs of such discourse are vague, contradictory and sometimes there is no image of victory at all.

In addition, there is a widely presented other discourse in the Russian mass media, which is based on a fair war image. Here, the face of the enemy is clearly shown – these are fighters who gradually lose the war. The death and hostages prove the fairness of war from the side of law enforcement authorities. In opposite discourse, the face of death only underscores the tragedy and deterioration of the situation: we can see the example of Ingush Republic's, (quite a peaceful republic) resent transformation into such place, where the main dominant is lawlessness with a disguised separatism. In the given "missed golden century", obviously are expressed hyperbolization and internal contradictions. To prove the fact that everything was fine before and today - is difficult to consider a worse situation than it could be is suspiciously exaggerated. However, exactly this tendency makes it possible to offer utopian ways out of the situation. In other words, here are suggested such actions which were condemned earlier, pursuing the militants. If there is no way out except the war and the war is the only solution, it is better to solve the task immediately without changing its place and scenario.

It is characterized that, the constructed war face in the Caucasus, seems to have two opposing dominant discourses. However, despite the differences, both discourses have the common features in war face of the North Caucasus transformation. There an interesting fact, not the Caucasian war is no longer considered as Chechen war, but it is becoming less like a military campaign. If during the Chechen wars, there was dominating the face of modern local military confrontation, it changed gradually into the media model of "Guerrilla warfare". Later, city's clandestine war became increasingly evident. The main transformation, which is obviously seen in the monitoring of Caucasus war by Russian media-model, is to give it the violent face, where the main initiator of violence and guilt are militants and their allies. The war for independence turned into the civil war. In the discourse of bad war image everyone is found guilty, or sometimes it is vague to consider who is guilty at all. In the given image the representatives of law enforcement agencies are considered mostly as anti- heroes. As for the events in North Caucasus they are assumed as the "civilian war". The new stream of confrontation in alternate discourse is characterized, as the "Gang-war", where the main heroes are the representatives of legislative structures, who in this respect replaced federal forces.

CONCLUSION

So, based on our research we came to the conclusion that the characteristic features of transformation and construction of war image in the Caucasus by the Russian mass media are the following:

- Thematic expansion and separation, creation of mosaic structure, the existence of concurrent and mutual discourses, formation and empowerment violent media model.
- As the key results can be considered: the disappearance of Chechen War stereotype, the entire North Caucasus armed conflict, the thought of clashes and main hot spots in Dagestan and Ingushetia.
- The character and coverage of the previous media model are highlighted by military actions in Abkhazia and South Ossetia, as well as the clashes between Russian and Georgian troops. Such contradictions of transformation are the part of Russian ongoing social construction processes, potential risks of destabilization faced threats. Therefore the probable tendencies require additional, more intensive and detailed study and analysis.

REFERENCES

1. Best, J. (2003). *But seriously folks. Challenges and choices: constructionist perspectives on social problems*. Ed. By J.A. Holstein and G. Miller. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter. 51-69.
2. Best, J. (2003). *Social problems. Handbook of symbolic interactionism*. Ed. By L.T.Reynolds, N.J. Herman-Kinney. Walnut Creek, ca: AltaMira Press. P. 981- 996.
3. Blumer, H. (1971). Social problems as collective behavior . *Social problems* 18: 298-306.
4. Edelman, M. (1988). *Constructing the political spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press.
5. Fishman, M. (1978). Crime waves as ideology. - *Social problems* 25: 531-543.

6. Hilgartner, S., Charles, L. B. (1988). The rise and fall of social problems: a public arenas model. *American journal of sociology* 94 (№ 1): 53–78.
7. Schneider, J.W. (1985). Social problems theory. *Annual review of sociology*. 11: 209–229.
8. Корнилов, П.А. (2002). *Конструирование образа современного военного конфликта средствами массовой информации (социологический анализ)*. Казань. КГТУ: 22
9. Корнилов, П.А. (2003). Реконструирование структуры образа военного конфликта (по материалам СМИ). *Социс*. № 5: 156–163.
10. Кинник, К., Д. Кругман, Г. Камерон, Г. (2000). «Усталость сострадать»: коммуникация и чувство опустошенности в отношении социальных проблем. *Средства массовой коммуникации и социальные проблемы : хрестоматия*. Казань. КазГУ: 187–217.

ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის თეორიული ასპექტები

წითლიძე ანა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი. ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის არსებობა ადგილობრივი დემოკრატიის განვითარების ფუძემდებლური პრინციპია. როგორც პლურალისტული პოლიტიკის გარანტი და დემოკრატიული პროცესების მხარდამჭერი, რომელიც საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს და მათ არჩეულ წარმომადგენლებს ქონდეთ უფრო მეტი ძალაუფლება გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში იყვნენ დამოუკიდებლები.

განვითარებადი დემოკრატიისა და ევროპული ინტეგრაციის გზაზე მდგარი საქართველოსათვის, რომელიც ტერიტორიული მთლიანობის პრობლემის წინაშე დგას და როგორც განვითარებადი დემოკრატიის სახელმწიფო, ხშირად აწყდება ძალაუფლების მონოპოლიზირების საშიშროებას, რეალური ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. რამდენად იქნება ის რეალური და ეფექტური განსაზღვრავს როგორი იქნება დემოკრატიის ხარისხი სახელმწიფოში.

დამოუკიდებლობიდან დღემდე, საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა და პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის პროცესი კონცეპტუალური გააზრების გარეშე, სპონტანურად მიმდინარეობს. სწორედ, ამიტომაც მნიშვნელოვანია ადგილობრივი თვითმმართველობის მეცნიერული განსაზღვრებებისა და თეორიული ბაზის ანალიზი.

სტატიის მიზანია: პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით, ადგილობრივი თვითმმართველობის არსის, თეორიების ანალიზი და საქართველოს სინამდვილისთვის ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კონცეპტუალურად გააზრებული, თეორიულ კვლევაზე დაფუძნებული მოდელის განსაზღვრა.

ამოცანებია:

- საზღვარგარეთის და ქართულ სამეცნიერო და აკადემიურ წრეებში ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით, ადგილობრივი თვითმმართველობის და პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ცნების შესწავლა და ანალიზი;
- ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით, ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიების შესწავლა და ანალიზი;

სტატიის კვლევისას გამოყენებული იქნა კვლევის შემდეგი მეთოდები:

სისტემური მეთოდი - სტრუქტურული ფუნქციონირების მიდგომაზე დაყრდნობით, გაანალიზებული იქნა ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის არსი და არსებული თეორიები.

შედარებითი ანალიზის მეთოდი - შედარებული იქნა ადგილობრივი

თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით სხვადასხვა ავტორების განმარტებები და მეცნიერული კვლევები ადგილობრივი თვითმმართველობის არსზე და თეორიებზე.

ნორმატიულ-ღირებულებათა მეთოდი - რომელიც გამოყენებული იქნა ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის პოლიტიკური მოვლენების ანალიზისა და შეფასებისას, ასევე იმის განსაზღვრისას თუ რა პრობლემის წინაშე დგას ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის პროცესი დამოუკიდებლობიდან დღემდე.

შედეგის გამოყენების სფერო: სტატია არის კვლევის ნაწილი „ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის პრობლემა საქართველოში და ბალტიისპირეთის გამოცდილება“ თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევის მეთოდების საფუძველზე მიღებული შედეგი იქნება აკადემიური სიახლე სამეცნიერო წრეებისათვის, იმაზე, ადგილობრივი თვითმმართველობის რა მოდელი გვაქვს დღეს საქართველოში, ჩატარდა თუ არა რეფორმა და რა უნდა გაკეთდეს პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის სრულყოფილად განხორციელებისათვის.

დასკვნა: ამრიგად, ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნება და თეორიები მრავალფეროვანია. თუმცა ყველა განხილული თეორიისათვის ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია არის ის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი რომელიც განსაზღვრავს რამდენად ეფექტური იქნება ადგილობრივი დემოკრატია და ადგილობრივი თვითმმართველობა ნებისმიერ ქვეყანაში. საქართველოს სინამდვილეში, ამ თეორიების საფუძველზე შესაძლებელია კონცეფტუალურად გააზრებული ხედვის ქონა, რა ტიპის ადგილობრივი თვითმმართველობა და რა ხარისხის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია გვჭირდება.

მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის ზუსტი, მეცნიერული დეფინიცია არ არსებობს, ადგილობრივი თვითმმართველობა თავისივე არსში მოიცავს პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციას, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის სრულყოფილი განვითარების უმნიშვნელოვანეს ასპექტს. ცნება, დეცენტრალიზაცია, გულისხმობს მმართველობის ისეთ სისტემას, როდესაც ცენტრალური ხელისუფლების ზოგი ფუნქცია გადაეცემა თვითმმართველობის ადგილობრივ ორგანოებს (Sikander, 2015).

XVII საუკუნის ცნობილი ინგლისელი იურისტი, ი. რედლი, ადგილობრივ თვითმმართველობას განმარტავდა, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობის და მათი არჩეული წარმომადგენლების მიერ იმ უფლებამოსილებათა განხორციელებას, რომელიც მათ საკანონმდებლო ხელისუფლებით წარედგინება თან საყოველთაო უფლებით ეკუთვნით (კოპალეიშვილი, 1999). რედლის განმარტების მიხედვით, ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია განისაზღვრება: ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობით წარმომადგენლების არჩევაში და მათ მიერ არჩეული წარმომადგენლები უფლებამოსილების განხორციელებისას არიან დაუკიდებელი.

ფრანგი მეცნიერი ა. ტოკვილი თავის ნაშრომში „დემოკრატია ამერიკაში“ განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობას დემოკრატიისათვის: „თვითმმართველობათა გარეშე ერს შეუძლია შექმნას თავისუფალი და დამოუკიდებელი მთავრობა და სხვა სახელმწიფო ინსტიტუტები, მაგრამ მის გარეშე თავისუფლების ჭეშმარიტ სულს ვერ შეიმცნებს. ისინი უხსნიან ხალხს გზას თავისუფლებისკენ და ასწავლიან თავისუფლებით სარგებლობას.“ (ტოკვილი, 1835).

ტოკვილის ეპოქაშიც ტერმინი „თვითმმართველობა“ გამოიყენებოდა სხვადასხვა მნიშვნელობით - ამ ტერმინით აღნიშნავდნენ დემოკრატიულ ხელისუფლებასაც, სახალხო სუვერენიტეტსაც და ადგილობრივ მუნიციპალურ მმართველობასაც. თვითმმართველობის, როგორც საკუთარი თავისუფლებით სარგებლობის ხელშემწყობ ფაქტორზე მიუთითებდა მე-19 საუკუნეში, ილია ჭავჭავაძეც: „თვითმმართველობა მეტად ხელს უმართავს ხალხის კეთილდღეობას, ხალხს აფხიზლებს, ხალხს ჭკუასა და გონებას უხსნის რადგანაც საზოგადო მზრუნველობისთვის ხალხის უღვიძებს და საზოგადო საქმეებისთვის სწურთნის და ავარჯიშებს.“ (ჭავჭავაძე, 1877).

ინგლისელი მეცნიერები ი. რედრიხი და პ. აშლეი, (1910) ასევე გერმანელი იურისტი გ. ელინეკი (2004) თვითმმართველობას განიხილავენ როგორც „ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ უშუალოდ ან მათ მიერ არჩეული ორგანოების მეშვეობით იმ ვალდებულებებისა და უფლებამოსილებების განხორციელებას, რაც მათ მინიჭებული აქვთ სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ ან ეკუთვნით ზოგადი სამართლით. თვითმმართველობა ხორციელდება იმ პირთა მეშვეობით რომელიც სახელმწიფო ბიუროკრატიული მმართველობისგან განსხვავებით ყველაზე მეტად არიან დაინტერესებული ამ საკითხის გადაწყვეტით“ (სვანიშვილი, 2016) 90-იან წლებში ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნების განსაზღვრას ერთ ერთი პირველი შეეხო ბადრი ნაკაშიძე. იგი ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნებაში გულისხმობდა რამდენიმე დამოუკიდებელ ინსტიტუტს, რომელთაც საკუთარი შინაარსი აქვთ: „ადგილობრივი თვითმმართველობა ნიშნავს ადგილობრივ საზოგადოებათა ინიციატივიან საქმიანობას, რომელსაც ისინი თავიანთი პასუხისმგებლობით ახორციელებენ გარკვეულ ტერიტორიაზე“ (ნაკაშიძე, 1994).

ჯონ კლარკე თავის წიგნში „ადგილობრივი თვითმმართველობის საფუძვლები“ (1969) ადგილობრივი თვითმმართველობის ცნებას განიხილავს როგორც სახელმწიფო ორგანოების ნაწილს, რომლებიც ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხებს აგვარებენ ცენტრისგან დამოუკიდებლად, სუბორდინაციის და კომპეტენციის დაცვით (Clarke, 1969).

მიუხედავად სხვადასხვა ავტორების მიერ, ადგილობრივი თვითმმართველობის დეფინიციის განსხვავებული განმარტებისა, შეგვიძლია დავასკვნათ რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა - ეს არის ადგილობრივი მოსახლეობის და მათ მიერ არჩეული ორგანოების უფლება, თვითონ მართონ საკუთარი ცხოვრება და მოაგვარონ პრობლემები. განხილული დეფინიციების შესაბამისად შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ნიშნები:

- მოქალაქეების უფლება აირჩიონ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები;
- არჩეული ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების დამოუკიდებლობა, საკუთარი პასუხისმგებლობით და კომპეტენციით გადაწყვიტონ ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხები სადაც დაუშვებელია ცენტრალური ხელისუფლების ჩარევა;
- გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობა, სამოქალაქო ჩართულობის ხარისხი ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტისას;
- პოლიტიკური პლურალიზმი და ადგილობრივი დემოკრატია რომელიც უკავშირდება მრავალპარტიულობას ადგილობრივ დონეზე, ადგილობრივი ლიდერების უფლებამოსილებებს და პოლიტიკური პარტიებს.

ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიები მისი ბუნებიდან გამომდინარე

მრავალფეროვანია, მათ განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა გერმანულმა სკოლამ. თავდაპირველად, გერმანელმა მეცნიერებმა ბუნებითი სამართლის თეორიაზე დაყრდნობით წამოაყენეს თავისუფალი თემის (თვითმმართველობის) თეორია.

ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ძირითად თეორიებს განვიხილავთ ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით:

- თეორია თავისუფალი საზოგადოების (თემის) შესახებ;
- თეორია საზოგადოებრივი (სამეურნეო) საქმიანობის შესახებ;
- ადგილობრივი თვითმმართველობის სახელმწიფოებრივი თეორია;
- დუალისტურ თეორია;
- ადგილობრივი თვითმმართველობის სოციალურ თეორიას;

თავისუფალი საზოგადოების (თემის) შესახებ თეორია - ერთ-ერთი პირველი თეორიაა, რომელიც გერმანელმა, ბელგიელმა და ფრანგმა მეცნიერებმა შეიმუშავეს. განსაკუთრებით თეორიის სულის ჩამდგმელებად ითვლებიან ბელგიური და ფრანგული სამართლის სკოლის წარმომადგენლები: ტურე, ტოკვილი, გერბერი და სხვები. თავისუფალი საზოგადოების (თემის) შესახებ თეორია მნიშვნელოვან როლს ანიჭებს პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ერთ ერთ მთავარ ფაქტორს მოქალაქეების ჩართულობას (Gilchrist, Tailor, 2011). თეორიის მთავარი არსი მდგომარეობს იმაში რომ საზოგადოება აბსოლუტურად დამოუკიდებელია სახელმწიფოსაგან და ატარებს პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ძლიერ ნიშნებს. ის აღიარებს საზოგადოებას, რომელსაც შეუძლია შექმნას არასახელმწიფოებრივი, არამედ ადგილობრივი ორგანოები, რომლებიც სასოფლო და საქალაქო მნიშვნელობის საკითხებს დამოუკიდებლად, მხოლოდ მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით გადაწყვეტენ. ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კუთხით, თავისუფალი საზოგადოების თემის თეორია მნიშვნელოვანია პირველ რიგში იმით, რომ ხაზს უსვამს ადგილობრივი თვითმმართველობის თავისთავად ბუნებას, აღიარებს თემის უპირატესობას სახელმწიფოზე, მოქალაქის აქტიურ ჩართულობას ადგილობრივი საკითხების გადაწყვეტისას და ცენტრალური ხელისუფლების მინიმალურ ჩარევას ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხებში. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ხარისხი მაღალია და მნიშვნელოვანი ფაქტორია ადგილობრივი თვითმმართველობის სრულყოფილი განვითარებისათვის.

თავისუფალი საზოგადოების (თემის) შესახებ თეორიის კრიტიკოსები თვლიან, რომ აღნიშნული თეორიის მთავარი ხარვეზი გამოიხატება საზოგადოებრივ ურთიერთობებსა და თვითმმართველობას შორის ზღვარის სრულად წაშლაში. თავისუფალი თეორიის ხარვეზზე მიუთითებდნენ XX საუკუნის დასაწყისში რუსი იურისტი ნ. კორკუნოვი და გერმანელი იურისტი გ. ელინეკი. (2004) ნ. კორკუნოვის მიხედვით თემის საქმიანობა, მიუხედავად იმისა რომ თვითმმართველია, არის არა ფაკულტატური არამედ ვალდებულებითი (სვანიშვილი, 2016).

თავისუფალი საზოგადოების (თემის) თეორიის გაგრძელებად ითვლება **საზოგადოებრივი თეორია**, რომელიც წარმოიშვა თავისუფალი საზოგადოების თეორიის საპირისპიროდ. საზოგადოებრივი თეორია მოქალაქეთა უფლებებს ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხების გადაწყვეტისას განიხილავს არაისეთი ტიპის უფლებებს, როგორიცაა სიცოცხლის და განათლების, არამედ უფრო სამეურნეო და პრაქტიკულ საქმიანობის უფლებებს, ან საჭიროებას თვითონ გადაწყვიტონ და მართონ თავიანთი საქმეები (რეკვადა, კუსიანი, 2002).

მოცემული თეორიის მიხედვით ადგილობრივი ორგანოები არიან სახელმწიფო ორგანოების სხვადასხვა ფუნქციის მატარებლები და მათი კომპეტენცია განსხვავებულია უნდა განიხილებოდეს. თვით მმართველობის ორგანოები უნდა განიხილებოდნენ, როგორც სახელმწიფო ორგანოების შემადგენელ ნაწილი. საზოგადოებრივი თეორიის ძირითადი არსი შესაძლებელია შემდეგნაირად ჩამოვყალიბოთ: საზოგადოებრივი თეორია ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციას განიხილავს, როგორც ადგილობრივ სამეურნეო უფლებას და მათ კომპეტენციას მიაკუთვნებს სამეურნეო საკითხებს. თეორია მიჯნავს სახელმწიფო და ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხებს. წინა პლანზე აყენებს არათვითმმართველობის უფლების თავისთავადობას და განუყოფელობას, არამედ ამ უფლების არასახელმწიფოებრივ სამეურნეო ხასიათს. თეორია, ასევე ადგენს ზღვარს სახელმწიფო და ადგილობრივ კომპეტენციას შორის.

გერმანელი მეცნიერების მიერ (შტეინი, გნეისტი) ორი ზემოთ განხილული თეორიის საპირისპიროდ შემუშავებული იქნა **ადგილობრივი თვითმმართველობის სახელმწიფოებრივი თეორია**. ამ თეორიის მიხედვით ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები არათუ განიხილება, როგორც ცალკე ორგანოები, არამედ შედიან სახელმწიფო ორგანოების შემადგენლობაში. სახელმწიფო არის მმართველობის ორგანიზაციის ფორმა და თვითმმართველობის ყველა უფლება მომდინარეობს სახელმწიფოსგან. (Wolman, 1996). სახელმწიფოს მიერ ცალკეული ფუნქციების გადაცემა განპირობებულია უმთავრესად ამ ფუნქციათა შესრულების ეფექტურობით. თეორიის მიხედვით ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები არჩეულია ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ, რომლებიც ადგილობრივი დონის საკითხებს წყვეტენ მოქალაქეთა ინტერესების გათვალისწინებით. ისინი რიგ საკითხებში სახელმწიფო ორგანოებისაგან დამოუკიდებელი არიან. თუმცა ყველა სხვა თეორიისგან განსხვავებით, ამ თეორიის წარმომადგენლები ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს განიხილავენ სახელმწიფოს ორგანოების ნაწილად და არა მის გარეშე.

შტეინი ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების განსაკუთრებულობას განიხილავს როგორც მათ მიერ მიკუთვნებულ უფლებას, რომ იყვნენ ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ არჩეული დამოუკიდებელი სუბიექტები, რომლებიც სახელმწიფოსთან შევლენ იურიდიულ ურთიერთობაში. შტეინისათვის სწორედ ეს განპირობებს მათ განსაკუთრებულობას და განსხვავებულობას სახელმწიფო ორგანოებთან ურთიერთობისას. ამავე დროს, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები თანამშრომლობენ სახელმწიფო ორგანოებთან სახელმწიფო ინტერესების გათვალისწინებით და მათ შორის თანამშრომლობის საუკეთესო ფორმად შტეინი თვლის იურიდიულ ფორმას. შეიძლება გამოვყოთ ადგილობრივი თვითმმართველობის სახელმწიფო თეორიის ორი სახე: იურიდიული (შტეინი) დაპოლიტიკური (გნეისტი). ორივე მათგანი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის თვისებებს (რეკვადა, კუსიანი, 2002).

პოლიტიკური თეორიის მხარდამჭერები ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების დამოუკიდებლობას განსაზღვრავენ მისი ფორმირების მიხედვით. გნეისტი თვლიდა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებში უნდა იყვნენ არჩეულები ადგილობრივი ღირსეული მოქალაქეები, რომლებიც თავიანთ უფლებამოსილებას ახორციელებენ ანაზღაურების გარეშე. იურიდიული თეორიის (შტეინის) მიმდევრები ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს განიხილავენ,

როგორც სახელმწიფო ორგანოების საზოგადოებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსს, რომლებიც იურიდიულ ურთიერთობაში იმყოფებიან სახელმწიფოსთან და რომელთა მეშვეობითაც სახელმწიფო ახორციელებს განსაზღვრულ კომპეტენციებს, თუმცა იგი არ უარყოფს ადგილობრივი ორგანოების არჩევითობას ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ და ამ ორგანოებს აღიარებს როგორც სახელმწიფო ორგანოების არაპირდაპირ ნაწილს. მუნიციპალური მმართველობის ორმაგმა ბუნებამ ასახვა ჰპოვა მუნიციპალური მმართველობის **დუალისტურ თეორიაში**. ამ თეორიის თანახმად ადგილობრივი ორგანოები მართვის ფუნქციასთან განხორციელებისას, როგორც წესი, მოქმედებენ ადგილობრივი ინტერესების ფარგლებში და როგორც სახელმწიფო ადმინისტრაციული რგოლები. დუალიზმის თეორიის მიმდევრებისათვის ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები ადგილობრივთან ერთად განიხილავენ და წყვეტენ საერთო მნიშვნელობის სახელმწიფოებრივსაკითხებს.

ყველა სხვა თეორიისგან განსხვავებით, **სოციალური თეორია** ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციას განიხილავს, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების როლს და კომპეტენციას მხოლოდ სოციალური საკითხების გადაწყვეტისას. თეორიის თანახმად, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მთავარი ფუნქცია უნდა იყოს ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური ინტერესების დაკმაყოფილება (Torjman, Levitien-Reid, 2003).

ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის საერთაშორისო პრაქტიკაში არ არსებობს ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელი ერთიანი მოდელი. ევროპის ქვეყანების ქარტია „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ (სტრასბურგი, 1985) ადგილობრივი თვითმმართველობის თეორიების, საკუთარი სახელმწიფოსა და საზოგადოების სპეციფიკურობის გათვალისწინებით განსაზღვრავს, თუ როგორი ტიპის ადგილობრივი თვითმმართველობა უნდა ჰქონდეს ქვეყანას და რა ტიპის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ხარისხი არის ამისთვის საჭირო.

თუმცა ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის ფუნდამენტური პრინციპები ყველა თეორიისთვის ერთია: ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების დამოუკიდებლობა, ქმედების თავისუფლება და მოქალაქეთა მონაწილეობა ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხებში.

თეორია თავისუფალი საზოგადოების შესახებ – ამოსავალი წერტილი საზოგადოებაა, რაც გულისხმობს ისეთ თავისუფალ და განვითარებად საზოგადოებას, რომელიც თვითონ განსაზღვრავს როგორი უნდა სახელმწიფო და შემდეგ უკვე ადგილობრივი თვითმმართველობა ქვეყანაში. თეორიის მიხედვით, კანონი უნდა ერგებოდეს სახელმწიფოს და არა პირიქით. თეორიის სუსტ მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს ის, რომ ამ ტიპის განვითარებული საზოგადოება განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნებში ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია და ყოველთვის არსებობს რისკი ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები გაცდნენ კომპეტენციის ფარგლებს.

საზოგადოებრივი (სამეურნეო) თეორიის ძლიერ მხარედ მიიჩნეულია ის, რომ ამ თეორიის მიხედვით, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები აბსოლუტურად თავისუფლები არიან ადგილობრივი სამეურნეო საკითხების გადაწყვეტისას. გადაწყვეტილების მიღებას ახორციელებენ ცენტრისგან დამოუკიდებლად საკუთარი კომპეტენციის საფუძველზე. ამ თეორიის სუსტმხარედი თვლება ის, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია არ შეიძლება შემოიფარგლოს

მხოლოდ ადგილობრივი სამეურნეო საქმიანობით, ის უნდა შეეხოს ქალაქის, თემის, რაიონისა თუ დაბის ყველა მნიშვნელოვან სფეროს, რომელიც აუცილებელია განვითარებისთვის.

ადგილობრივი თვითმმართველობის სახელმწიფოებრივი თეორიის ამოსავალი წერტილია სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები განიხილება არაცალკე, არამედ სახელმწიფოს შემადგენლობაში. თეორიის ძლიერი მხარე არის, ის რომ ამით აიცილებს ადგილობრივი თვითმმართველობის საქმიანობის არასახელმწიფოებრივი ქმედების და გადაცდომის რისკს. ეძლევა შესაძლებლობა ყოველთვის იყოს ზემდგომი ორგანო და ჰქონდეს კონტროლის მექანიზმი.

სუსტი მხარე – მიუხედავად ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევითობისა, არის ძლიერი, რადგან სახელმწიფოს როლი მათ საქმიანობაში და განსაკუთრებით განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნებში, შეიძლება გამოყენებული იქნეს ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოებზე არაფორმალური კონტროლისათვის.

ზემოთ განხილულმა თეორიებმა საფუძველი დაუდეს და განაპირობეს ადგილობრივი თვითმმართველობის გენეზისი, განსაზღვრეს ადგილობრივითი თვითმმართველობის ბუნება და მისი ადგილი სახელმწიფო სტრუქტურაში. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის განსაზღვრა სრულყოფილია. ადგილობრივითი თვითმმართველობის თეორიების მრავალფეროვნება განაპირობებს, იმას რომ არარსებობს ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის უნივერსალური მოდელი.

ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის არსის განსაზღვრის პრობლემა დღესაც დგას. განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში და მათ შორის საქართველოში. ჩვენს ქვეყანაში ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან დღემდე, არათანმიმდევრულობით ხასიათდება. ამის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის თეორიების მიმართ გაუაზრებელი და სპონტანური დამოკიდებულება.

ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის კონცეპტუალური გააზრებაგანსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ევროპული ინტეგრაციის და დემოკრატიული განვითარების გზაზე შემდგარი საქართველოსათვის, რადგან დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობა წარმოუდგენელია თვითმმართველობის პოლიტიკური და სოციალურ ურთიერთობაში რეალური დამკვიდრების გარეშე.

ლიტერატურა

1. თევდორაძე, ო. (2017.) „ადგილობრივი თვითმმართველობების თეორია და კონცეფცია“ ჟურნალი: ხელისუფლება და საზოგადოება. N2 (42) 1-26.
2. კოპალეიშვილი, მ. (1999) „ადგილობრივი თვითმმართველობის ინსტიტუციონალური (სამართლებრივი მოწესრიგების) საფუძველი“, ჟურნალი: „ალმანახი. 1999“ N10. 1-20.
3. ნაკაშიძე, ბ. (1994). „თვითმმართველობა საქართველოში“ ბათუმი. გამომცემლობა „აჭარა“
4. რეკვაავა, კუსიანი რ. (2002). „ადგილობრივი ხელისუფლების განხორციელების ფორმები საზღვარგარეთის ქვეყნებში და საქართველოში“ თბილისი. გამომცემლობა: თბილისი.
5. სვანიშვილი. (2016). „ტერიტორიული საზოგადოებრივი თვითმმართველობის მნიშვნელობა და როლი ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემაში“ საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი. სადოქტორო ნაშრომი. 20-50.
6. ტოკვილი, ა. (1835). „დემოკრატია ამერიკაში“ თბილისი: გრ. რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

7. ყურაშვილი, კ. (2003). „ ადგილობრივი თვითმმართველობის კონსტიტუციური პრინციპის რეალიზაციის პრობლემები საქართველოში“ ჟურნალი: „ალმანახი. N18.“ 1-60
8. ჭავჭავაძე, ი. (1877). „თვითმმართველობის როლსა და მნიშვნელობაზე“ თბილისი: გაზეთი ივერია. 12-20
9. Bowman, A. Kearney, R. (2011). “State and Local Government: The essentials” Publisher: Kindle Edition.
10. Clarke, J. (1969). “Outlines of Local Government” Pitman Publishing; 20 ed edition.
11. Oslen, H. (2007). “Decentralization and Local Government” International Journal of Urban, Regional and Environmental research and Policy. ISSN. 0570-1864. 3-40
12. Sikander, T. (2015). “A Theoretical framework of Local Government.” International Journal of Humanities and Social Sciences. Pakistan: Rawalpindi. 10-80.

Theoretical Aspects of Political Decentralization of Local Self-Government

Tsitlidze Ana

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

ABSTRACT. In the article the concept and theories of local self-government are discussed in terms of political decentralization. The process of political decentralization of local self-government has been characterized by inconsistency in Georgia since the country gained its independence. Which is a major hindrance to the development of political decentralization of local self-government and development of democracy. One of the main reasons for the problem is the absence of conceptual vision towards the process of political decentralization of local self-government, occurring during the period of the country's independence. On this background, it is important to consider the theory of political decentralization of local self-government.

Although there is no accurate, scientific definition of local self-government, the local self-governance includes its own political decentralization as a crucial aspect of the overall development of local self-government. The concept, decentralization, implies a system of governance when some of the central government's functions will be transferred to the local self-governing bodies. Main aspects of political decentralization of local self-government are: The right of citizens to choose local self-government bodies, Independence of elected local self-governing bodies, to solve the issues of local importance by their own responsibility and competence, where the intervention of the central government is inadmissible, Citizens' participation in the decision-making process, the degree of civic engagement in resolving issues of local importance; Political pluralism and local democracy associated with multiparty at local level, power of local leaders and political parties.

The local self-government theories are diverse due to their nature, and the German school has played a significant role in their development.

According these diversity the international practice of political decentralization of local self-government is not a single model characteristic for all countries. The European Charter on Local Self-Governance (Strasbourg, 1985) considering the specificity of the local self-government theory, its own state and society, determines what kind of local self-governance should the country have and what type of political decentralization is necessary. However, fundamental principles of political decentralization of local self-government is the same for all the theories: independence of local authorities, freedom of action and citizen participation in local issues.

Conceptual understanding of the political decentralization of the local self-governance is particularly important for Georgia, which is on the path of European integration and democratic development, as the construction of a democratic state is unimaginable without the realization of self-governing political and social relations.

Key words: State bodies, local self-governance, political decentralization, theories, communities.

დაიბეჭდა გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიტაოვსკაიას 4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: gamomcemlobauniversal@gmail.com; universal505@ymail.com

